

PROF. DR. SUAT YILDIRIM

Fethullah Gülen'in

Kur'ân-ı Hakîm'e Yaklaşımı

FETHULLAH GÜLEN'İN
KUR'ÂN-I HAKÎM'E
YAKLAŞIMI

PROF. DR. SUAT YILDIRIM

FETHULLAH GÜLEN'İN
KUR'ÂN-I HAKÎM'E
YAKLAŞIMI

Prof. Dr. Suat YILDIRIM

Fethullah Gülen'in Kur'ân-ı Hakîm'e Yaklaşımı

Copyright © Nil Yayınları, 2010

*Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.
Eserde yer alan metin ve resimlerin, Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

Yayın Editörü

Yusuf GÜNEŞ - Ahmet ÖZBERK

Görsel Yönetmen

Engin ÇİFTÇİ

Kapak

İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni

Ekrem TEZ

ISBN

978-975-315-361-4

Yayın Numarası

312

Çağlayan A. Ş.

TS EN ISO 9001:2000

Ser No: 300-01

Sarıncı Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR

Tel: (0232) 252 22 85

Ekim - 2010

Genel Dağıtım

Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31

Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları

Şafak İ.M. Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1

Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78

www.nil.com.tr

İçindekiler

Giriş.....	9
A. Kur'ân-ı Kerim'in Mahiyeti.....	13
1. Vahiy Telâkkisi.....	13
2. Kur'ân'ın Tarifi ve İşlevleri	15
3. Kur'ân-ı Kerim'in Allah'ın Sözü Olduğunu İspatı.....	20
B. Fethullah Gülen'in	
Kur'ân İlimlerinden Bazılarına Bakışı	37
1. Kur'ân-ı Kerim'in Tercüme, Meal ve Tefsiri.....	37
2. Kur'ân'ın Başlıca Özellikleri	39
3. Kur'ân'ın Belâgati veya Üstün İfade Gücü	42
4. Kur'ân'ın Üslubundaki Mûcizelik.....	43
5. Kur'ân'ın Kendisine Has İfade Dili ve Karakter Tasviri.....	45
6. Kur'ân'ın Eşsiz Üslûbu	47
7. Kur'ân'ın Güzel Anlatımı.....	50
8. Güzel Anlatım Örnekleri.....	50
a. Birinci örnek:	
Duhân sûresi, 44/51-56 âyetlerinin yorumu.....	51
b. İkinci örnek:	
Nûr sûresi, 24/21 âyetinin yorumu	53
c. Üçüncü örnek:	
Tevbe sûresi, 9/38 âyetinin yorumu.....	55

9. Kur'an'ın Te'siri.....	56
10. Kur'an'daki İncicam (Sûre ve âyetler arasındaki uyum) ...	60
11. Prof. Dr. Muhammed Draz'ın İncicam Konusundaki Mütalaası	62
a. Sûrenin Bütünlüğü.....	62
b. Kur'an'ın Tertibi ve Bölümleri Arasındaki Münasebet ...	65
c. Farklı Zamanlarda Gelen Parçalar Arasındaki Sağlam İrtibat.....	66
d. Sûrelerin Son Şekli Asr-ı Saadette Bilinmiyordu.....	68
e. Âyetler Arasındaki Münasebet.....	71
12. Esbâb-ı Nüzûl	75
13. Kıssalar.....	77
a. Kur'an'ın İnsanlığı Eğitime Vasıtası Olarak Kıssalar	77
b. Kur'an'daki Kıssaları İnceleme Metodu.....	78
14. Kur'an'ın Mutlak Hâkimiyetini Bildiren Hadis-i Şerif'e Getirdiği Açıklama.....	86
C. Fethullah Gülen'in Tefsir Hakkında Mütalaaları	91
1. Kur'an'ı Anlama veya Tefsir	91
2. Nasıl Bir Kur'an Tefsiri?	94
3. Tefsir, Kur'an'ın Fıtrata Hitap Özelliğini Yansıtmalı	98
D. Kur'an-ı Kerim'de Gayba Dair Haberler ve Fennî Tefsir	101
1. Kur'an'da Gaybî Haberler.....	101
2. Kur'an'ın Işığında Bilimsel Gelişmeler (Fennî tefsir).....	108
3. Fennî (Bilimsel) Tefsirin Dinî Temelleri.....	108
4. Fennî Tefsir Örnekleri.....	118
a. Birinci örnek: Kur'an'da Güneş Sistemi.....	119
b. İkinci örnek: Dağların Hareketi.....	124
c. Üçüncü örnek: Başlangıçta Göklerle Yerin Bitişik Olması	127
d. Dördüncü örnek: Ana Rahminde Yavrunun Teşekkülü.....	130
e. Beşinci örnek: Göklere Çıkabilme ve Onun Zorlukları	137

E. Fethullah Gülen'e Göre

Kur'ân-ı Hakîm'in Terbiye Metodu.....	141
1. Kur'ân'ın İnsan Fıtratına Seslenmesi.....	141
2. Kur'ân'da İnsanın Terbiyesi.....	142
3. Kur'ân'da Fert ve Aile Terbiyesi.....	145
4. Fethullah Gülen'in	
“Fâtîha Üzerine Mülahazalar” Adlı Fâtîha Tefsiri.....	149
a. Birinci örnek:	
“Rabbü'l-âlemîn” unvanının orijinal bir açıklaması	150
b. İkinci örnek: “Âlemîn” Kavramı	
İle Tabiattaki Ekolojik Denge İrtibatı.....	153
c. Üçüncü örnek:	
Beşerî Terbiye Düsturları ve Acı Manzara.....	155
d. Dördüncü örnek:	
Kâinata “Kemal” e Doğru Gidiş	
ve “Rabbilâlemîn” Beyanı.....	158
e. Beşinci örnek:	
İnsan-ı Kâmil Ufku ve Terbiye.....	159
f. Altıncı örnek: “Yevmi'd-dîn” İbaresinin Tefsiri	
Vesilesi ile Din ve Diyanet İncelikleri.....	160
5. Fethullah Gülen'in	
“Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar” Kitabı Hakkında.....	162
Sonuç.....	173
Karma İndeks.....	177
Bibliyografya.....	181

Giriş

Bu çalışmamda Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendinin Kur'an'a bakışını özetlemeye çalışacağım. Elliden fazla te'lif kitabı, yüzlerce konferans, sohbet ve sesli yayını bulunan müellifimizin fikirlerinin çıkış noktası Kur'an-ı Kerim olduğundan, onun Kur'an hakkında çok değişik yerlere serpiştirilmiş ifadeleri oldukça fazladır. Bu sebeple çalışmamda onun Kur'an'a bakışını en karakteristik ve yoğun olarak gösteren konular üzerine odaklanmakta fayda gördüm. Münhasıran Kur'an'a dair yazdığı üç eserden¹ özellikle çokça iktibas ettim. Bu konular onun Kur'an hakkında, çağımızın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak, öncelik verdiği hususlar olarak da değerlendirilebilir. Bundan kasdettiğim mânâ şudur: Muhterem müellifimizin Kur'an hakkında beyan ettiği fikirler, yaptığı açıklamalar pek çoktur. Onların hepsini burada ele alıp incelemeyeceğiz. Burada özellikle çağdaş insanların en fazla ihtiyaç duyduğu fikirlerine yer vereceğiz.

Muhterem hocamız bu kitaplarında iddiasızdır:

Kur'an'ı örneklerle anlatmak, müşahhaslaştırmak ciltler ister. Hâlbuki, bizim sunmaya çalıştığımız bu kitapçık, değişik

¹ Bunlar: *Fâtiha Üzerine Mülahazalar*, Nil Yay., İstanbul, 2008, (279 s.); *Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar*, Nil Yay., İstanbul, 2010, (479 s.); *Kur'an'ın Altın İkliminde*, Nil Yay., İstanbul, 2010, (594 s.).

sohbetlerde ve münasebet geldikçe, hem de irticalî ifadenin darlığı, sığlığı içinde sadece birkaç soluktur. Bir de bu soluklar, duyguları, düşünceleri itibarıyla en revnaktar hakikatlerle dahi renk attırıp solduran birine aitse...²

Biz onun tevazuuna müdahale etme hakkına sahip olmamakla birlikte, bu sözlerini kabul edemeyiz. Bu kitap onun Kur'an literatürüne vukufunu gösterdiği gibi bilhassa ferdi Kur'an anlayışından da nasibinin bol olduğunun şahididir.

Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in büyük takdiri-ne mazhar olup İlim beldesinin kapısı sayılan Hz. Ali (radiyallâhu anh)'a Ebû Cuhayfe şöyle bir soru sormuştu: "Resûlullah'ın size mahsus olmak üzere bıraktığı bir şey oldu mu?" Cevaben dedi ki: "Tohumları yarıp nebatları çıkaran, insanlara ve bütün canlılara mükemmel bir hilkat veren Allah'a yemin ederim ki yanımızda Kur'an'dan ve Kitabullah hakkında kişiye verilen anlayıştan bir de şu sayfada yazılı şeyden başka bir şey yoktur." "Peki, o sayfada neler var?" "-Diyet, düşman elindeki esirleri kurtarma yolları ve kâfire kısas olarak müslümanın öldürülemeyeceği hakkında hadisler" diye cevap verdi.³

Burada dikkatimizi çeken husus, Hz. Ali'nin, insanın Kur'an üzerinde tefekkür ederek ondan kendisine mahsus aldığı derse vurgu yapmasıdır. Değerli Fethullah Gülen Hocaefendinin *Kur'an'ın Altın İkliminde, Fâtiha Üzerine Mülâhazalar* ve *Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar* başta olarak diğer kitaplarında bu özellik ağır basmaktadır. Dolayısıyla her müminin hem vazifesi, hem de hakkı olan Kur'an konusunda tedebbür ve tefekkür yolculuğunu gerçekleştirme sonucunda dolaştığı geniş ufuklarda bazı ferdi anlayışlara mazhar olup onları okuyucularına da sunmasındaki muvaffakiyetinden dolayı kendilerine tebrik ve teşekkürlerimizi bildiriyoruz.

Kur'an-ı Hakîm'e bakışa, onu anlamaya ve Kur'an kültürüne dair çağdaş muhatapların ihtiyaç duyduğu konularda işlevsel özelliği

² Fethullah Gülen, *Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar*, Nil Yay., İstanbul, 2010, s. 31.

³ Buhari, *diyât* 24.

olan birikimini incelemeye yönelik bu kitabımızın, Kur'ân'ın indirilişinin 1400. yılına mütevazı bir armağan olacağını umuyoruz. (Kitabımız Haziran 2007'de yazılmıştı. Son şeklini verme işini, hayatın zaruretleri içinde ihmal etmişim. Son aylarda tekrar ele alarak tamamlamaya çalıştım). Bu vesile ile değerli müellifimizin, sıhhat ve afiyetle dolu nice İslâmî ve ilmî hizmetlere muvaffak olmasını ve keremi bol Rabbimizin, bu eserleri sebebiyle kendisine büyük mükâfat ve insanlara da geniş istifade ihsan etmesini niyaz ediyoruz.*

Suat YILDIRIM

İstanbul, 30 Haziran 2010

* Kitabımız yayımlanma sürecinde iken değerli Doç. Dr. İsmail ALBAYRAK'ın *Fethullah Gülen Hocaefendi'nin Tefsir Anlayışı* adlı kitabı çıktı. Bu çalışmasından ötürü kendisine tebrik ve teşekkürlerimi sunarım. (S.Y.)

A. Kur'ân-ı Kerim'in Mahiyeti

1. Vahiy Telâkkisi

İnsanlık âlemi gökleri, yeri, insanları ve diğer canlıları yaratan yüce bir Yaratıcıya genel olarak inanmışlar ve inanmaya devam etmektedirler. İnsanlık bu inançta birleşmekle beraber O'nun Zât'ı, mahiyeti, sıfatları hakkında farklı inançlara sahiptirler. Keza O'nun insanlarla iletişim kurması konusunda değişik telakkileri bulunmaktadır. Deistleri bir tarafa bırakacak olursak genel olarak insanlar, Yüce Yaratıcı'nın Kendisini izhar ettiğini kabul etmektedirler.

Allah Teâlâ'nın beşeriyetle iletişim kurmasının en makul yolu Kur'ân'a göre şudur: Allah, talimatlarını insanlar içinden seçtiği bir peygamberine bir elçi melek vasıtasıyla vahy eder. Vahiy gizli, seri ve kesin bir tarzda bildirmek demektir. Allah'ın beşere hulul etme, Oğlunun varlığına girmek suretiyle kendisini izhar etme tarzındaki inançlara göre en makul şekil Kur'ân'ın vahiy telakkisidir.

Fethullah Gülen vahiy anlayışını şöyle özetler:

İlâhî kelâmdan insanların istifadesi açısından en elverişli tecellî, Kur'ân'ın tecellîsidir. O, insanların dillerine, anlayışlarına, hallerine ve idrâklarına uygun bir konuşma tarzı ve

tecellîye sahiptir. Üslûbu, hedef aldığı kitlenin anlayış, algılayış ve idrâk düzeylerini gözetir. Dolayısıyla Kur'an, potansiyel olarak herkesin alıp değerlendirebileceği, istifade edebileceği bir tecellî dalga boyunda –bu tabiri bazı mahzurlardan kaçınma ve bu şekilde çok mahzurlu olmayacağı mülâhazasıyla kullanıyorum– nazil olmuştur.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyin inişi esnasında, bizim bildiğimiz âlemden başka bir âleme geçiyor; âdetâ bizim âlemimize kapanıyordu. Bu âlemden ayrılıyor, bir başka buuda giriyordu. Bu meselede hususî donanımına sahip olmakla beraber, vahyin ağırlığını çok ciddî hissediyor; o âlemlerle irtibatın mânevî baskısını yaşıyor; vahyi almadaki zorluğu duyuyordu.

Vahiy alma ameliyesindeki bu ahz u ata (alıp verme) bizim için bir sırdır ve onu tam olarak izah edemiyoruz. Ancak belli benzetmelerle anlamaya ve anlatmaya çalışıyoruz. Mesela, reseptörler (alıcı aletler) mors alfabesiyle gönderilen değişik sinyalleri harflere ve kelimelere çevirir. Her gelen sinyal bir harfe, kelimeye denk düşer. Reseptörün başındaki görevli kim olursa olsun belli sinyallerden belirli bazı harf ve kelimeleri alır ve anlar. Vahiy meselesini de, anlamayı kolaylaştırmak için kullanabileceğimiz bu benzetme çerçevesinde değerlendirebiliriz. Hâşâ ve kellâ, teşbihte hata olmasın, Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) mahiyetine yerleştirilen binlerce mânevî reseptör vasıtasıyla her gelen ilâhî sinyal bir kelime olarak alınıyor. Bu inceliği kavrayamayan kimseler, "Efendimize vahiy mânâ olarak geliyor, o da mânâyı kelime kalıplarına ve şekillerine uyguluyor" diyorlar.

Bazılarının "Kur'an'ın mânâsı Allah'tan, kelimeleri Efendimizden..." sözlerini duyunca çok üzölmüştüm. Hayır, öyle değil; "Sadece mânâ vahyediliyor" diyemeyiz. Her gelen sinyal, bir harfe tekabül ediyor. Bunlar reseptörlerine gelince asıl mahiyetlerine uygun olarak çözölüyor. Bu konuda da Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) mahiyeti kullanılıyor. Hem o öyle bir alma ki, Hz. Peygamber'imiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Rabb'im, şu âyeti bir daha söyle." demiyor. Aksine, vahyi kaçırmamak için heyecanla ve acele hareket edince ikaz sadedinde "(Resûlüm!) Sana vahyedileni unutmamak için tekrarlararken hemen anında belleyeceğim diye dilini kımlıdatma. Çünkü vahyi senin kalbinde toplamak ve onu okutmak bize ait bir iştir. O halde, biz Kur'an'ı okuduğumuzda, sen de onun

okunuşunu izle!"⁴ buyruluyor. Yani âdeta, "Sen sadece konsant-rasyona bak. O sinyaller senin vücuduna inince asıl kalıplarıma dö-necek." deniliyor. Öyleyse vahyi beşerî kalıplara bağlamak kesinlikle yanlıştır.

Arz ettiğim husus, meseleyi akla yaklaştırmak için kullanabi-leceğimiz küçük bir misal. Yoksa, vahyin gerçek mahiyetini ancak Allah (celle celâluhu) bilir.⁵

Muhterem Fethullah Gülen böyle diyor. Fakat seçtiği misa-lin isabeti ve konuyu anlamayı gayet kolay bir hale getirdiği or-tadadır. Böylece Allah Teâlâ'nın "إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ" "Düşünüp mânâsını anlamanız için Biz, onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik"⁶ âyetinde tasrih edilen özellik iyice anlatılmış olmakta-dır. Şu halde Kur'ân vahyi mânâ olarak Allah'ın sözü olduğu gi-bi onun Arapça ifadesi de Allah tarafındandır. Sahabeden biri-nin Kur'ân kelimelerinden birinin yerine koyacağı eş anlamlı bir kelime geçerli olmayacağı gibi, bizzat Hz. Peygamberin de ko-yacağı eş anlamlı kelime dahi Kur'ân olamaz. Vahyi gönderen Allah, onun ifade edileceği Arapça kelimeyi de tayin etmiştir. İşte bundandır ki Kur'ân'ın, başka herhangi bir dile, Arapça'ya olanı da dâhil olmak üzere, meal ve tercümesine "Kur'ân" denilemez. Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den mütevatir olarak nakledilen kıraatler müteradif (eş anlamlı) kabilinden değildir. Onlar İmam Mushaf hattına uygun olarak bazı kelimelerin eda ve telaffuz farklılığını aşmayan okuma tarzlarıdır. Kaldı ki kıraatler, Peygamberimizden kaynaklanmayıp, Kur'ân vahyi esnasında va-hiy yolu ile bildirilen farklı okuma şekilleridir.⁷

2. Kur'ân'ın Tarifi ve İşlevleri

Fethullah Gülen Hocaefendi Kur'ân-ı Kerim'in klasik tarifle-ri malum olduğundan onları tekrar etmeye gerek görmez. Buna

⁴ Kıyâmet sûresi, 75/16-18.

⁵ Fethullah Gülen, *Sohbet-i Cânan*, Nil Yay., İstanbul, 2010, s. 19-20.

⁶ Yûsuf sûresi, 12/2.

⁷ ez-Zerkeşi, *el-Bürhan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/318.

mukabil onun işlevlerini tahlil ederek tanıtmaya önem verdiğini görürüz. Bu hususta şunları ifade eder:

Kur'an, Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm'a (aleyhi ekmelütte-hâyâ) bahsedilen yüzlerce mûcizenin en parlağı ve kalıcı olanıdır. O, ifadesi, üslubu, beyan tarzı açısından bir harikalar mecmuası olduğu gibi içtimaî disiplinleri, hukukî kuralları, terbiye ile alâkalı kaideleri, insan, varlık ve kâinat hakkındaki yorumları; hemen bütün ilimlerin esaslarına işaret, remiz ve îma, hatta bazen tasrih ölçüsünde temasları; idarî, iktisadî, siyasî, kültürel problemleri çözmedeki alternatif yöntemleriyle her zaman herkesin başvurma mecburiyetinde olduğu/olacağı bitip tükenme bilmeyen dupduru bir kaynak, en karmaşık ve en bulanık dönemlerin dahi bulandıramayacağı kadar engin bir ummandır.⁸

Bu çok uzun cümlede teksifî olarak Kur'an'ın çok önemli özelliklerinin dile getirildiğine şahit oluyoruz:

1. Kur'an Hz. Peygamber'in mûcizelerinin en parlağı ve en büyüğüdür.
2. Mûcizelerin ekserisi zaman ve mekân ile kayıtlı iken, Kur'an kelâm nev'inden olup kitap şeklinde korunduğu için kalıcı olan, sürekli bir mûcizedir.
3. O, ifadesi, üslubu, beyan tarzı, hülâsa belâgati ile hari-kadır.
4. İçtimaî ilkeleri,
5. Hukuk kuralları,
6. Eğitim ve terbiye prensipleri ile engin bir deniz gibi geniştir.
7. Diğer taraftan: İnsan, hayat ve kâinat hakkında çok sağlam bakış açıları vermektedir.
8. Bunlardan başka gerek dinî, gerek tabîî olarak bütün ilimlerin ana prensiplerine îma, remiz, işaret etmekte, hatta bazen açık ifadeler taşımaktadır.
9. Ayrıca idarî,

⁸ Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve Meali Üzerine", *Yeni Ümit*, 2005, Sayı 68, s 2.

10. İktisadî,

11. Siyasî,

12. Kültürel problemleri çözmede herkesin başvurması mecburiyetinde olduğu en berrak bir kaynaktır.

Muhterem Fethullah Gülen, bir başka paragrafta, yukarıda geçen bazı özellikler yanında, Kur'ân'ın şu önemli hususiyetlerini de vurgulamaktadır:

1. Kur'ân dikkatli okuyan her muhatapın ilim ufku açılımlar gerçekleştirerek kişiyi büyütür. Herkes kendi seviyesine, kendi idrâk ufku göre yelken açacağı sakin bir deniz bulur.
2. Ön yargısı olmayan okuyucular üzerinde muazzam bir tesir gücüne sahiptir ki böyle yaygın ve derin etkileme özelliği insanların sözlerinde bulunamaz. Başka ediplerin sözleri Kur'ân gibi kalıcı ve yön verici bir tesir uyandıramamıştır.
3. Kur'ân'ın indirilmesi üzerinden uzun asırlar geçmiş, insanlar onun ayrıntılarını çok yakından incelemişler, bu hususlarda binlerce eserler yazmışlardır. Dolayısıyla insanlık Kur'ân'dan temin edilecek azami istifadeyi elde etmiştir. Kur'ân'ınki ile aynı konuları ele almalarına ve aynı malzemeyi yani sarfı, nahvi, belâgati ile aynı dili kullanmalarına rağmen, üstelik bu dile ilaveten Kur'ân'dan sağladıkları faydaları da kullandıkları halde, dostlar onu örnek alma şevki ile, düşmanlar ise onu engelleme hırsı ile onun ifadelerini kullanmaya gayret ettikleri halde Kur'ân ayarında söz sanatında başarılı olamamışlardır. Unutmamak gerekir ki gerek örnek alma şevki, gerek engelleme ihtirası, ifadeye kuvvet ve hararet veren, tabii motivasyon sağlayan iki güçlü faktördür. İşte bu fikirleri içeren paragrafı:

Kur'ân, tekvinî emirlerin beyan ve izahı, teşriî kural ve kaide-lerin de en sağlam ve değişmez kaynağıdır. O, varlık, kâinat ve insanı doğru okuyup değerlendirmede en sağlam kriterleri ihtiva eden öyle muhkem bir kitaptır ki, onun ferdi, ailevi,

ıçtimaî ve terbiyevî çözemeyeceği bir problem yoktur ve bu hususiyetiyle de o, her şeyi sebepleriyle, sonuçlarıyla görüp bilen bir Zât'ın kuşatan ilminden geldiğini haykırmaktadır. O, bu bütüncül bakışı ve ihata eden engin ifade ve üslubunun yanında, muhteva ve mânâ genişliği, beyan inceliği, herkesin ilim ufkuna göre açılma sihri ve ruhlara nüfuzu sayesinde öyle bir güce sahiptir ki, önyargısız olmaları şartıyla ulaşabildiği herkesi büyülemiş ve başarılarını döndürmüştür. Dostlar onu taklit şevkiyle, düşmanlar onun sesini kesme hıncıyla yıllar ve yıllar boyu aynı malzemeyi kullanmış, aynı konuları seslendirmeye çalışmışlardır ama kat'iyen onun üslubunu yakalayamamış ve o enginlikte bir beyan ortaya koyamamışlardır: İfadeler sun'iliği aşamamış, söz sarraflarının takdir ufkuna ulaşamamış ve hele asla gönüllerde kalıcı, yönlendirici bir tesir uyaramamıştır.⁹

Fethullah Gülen, Bediüzzaman'a atıfta bulunarak Kur'an'ın şu işlevlerine de dikkat çeker:

1. Kur'an varlık kitabının ilâhî bir tercümesidir. Allah, bu kâinat kitabını, Kendisini mahlûklarına tanıtmak ve ululuğunu göstermek için yaratmış olup bu kitap vasıtasıyla bizlerle konuşur. Bu kâinat kitabı okunup arkasındaki maksatlar anlaşılmalıdır. Bu okuma da Allah'ın, Peygamberi vasıtasıyla gönderdiği kitabın kılavuzluğu, irşadı ile olur. Hem kâinat kitabının hem de indirilen Kur'an kitabının sahibi, birinci kitabın anlaşılması için ikinci kitabı kılavuz olarak göndermiştir.
2. Tekvinî emirlerin ifadesidir.
3. Eşya ve hadiseler çerçevesinde faklı dillerin hak söyleyen tercümanıdır.
4. Dünya ve ukbânın apaçık dili ve tefsircisidir.
5. Göklerde ve yerde gizli ilâhî isimler hazinesinin keşşafı, her şeyin arka planındaki esrarın sırlı anahtarıdır. İns ve cinnin yaratılmasının esas gayesi Yüce Yaratıcılarını tanımaktır. Kur'an'ın tanıtmada tükenmez bir hazine bulunup o da ilâhî isimler hazinesidir. Kur'an-ı Kerim,

⁹ Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve Meali Üzerine", s 4.

O'nun 100'den fazla ismini kullanarak, o çok kapsamlı vasıflarla muazzam bir marifetullah kazandırır. Mesela *el-Musavvir* ismi, milyarlarca insana bir el kadar küçük olan bir alanda başka hiçbirine tam benzemeyecek şekilde farklı, kendisine mahsus bir suret verme gibi bir harikayı gerçekleştirmesini gösterir. Sadece insanlar değil başka bütün hayvanlar, çiçekler, hatta kar tanelerine varıncaya kadar her bir taneye ayrı bir suret vermedeki muazzam tasvir ve tasarımın, sadece ve sadece Yüce Yaratıcının eseri olduğunu, başka ihtimalin milyonda bir bile olmayacağını gösterir. İşte Kur'ân-ı Hakîm bu ism-i şerifi insanların fikrine ve eline bir teleskop gibi vererek onunla kâinatı dolduran hazineleri keşfettirir.

6. Öteler ve öteler ötesinin bu âlemde mütecelli fasih lisanıdır. Kur'ân görünen dünyada görünmeyen âlemin lisanıdır. Görünmeyen âlem, Allah'ın yaratıp var ettiği, fakat bizim idrâk edemediğimiz alandır. Kur'ân'ı gönderen Zât, bize görünmeyen ve görünen her iki âleme birden baktığı için, O'nun sözü olan Kur'ân bu şahadet âleminde, görünmeyen gayb âleminin lisanı olarak, oraya ait gerçekleri bize bildirmektedir.
7. İslâmiyet âlem-i manevîsinin güneşi, temeli ve hendesidir. İslâm dininin esası Kur'ân'dır. Tefsir, hadis, fıkıh, usul-i fıkıh, usul-i tefsir, usul-i hadis, kelâm, tasavvuf, ahlak, sarf, nahiv, belâgat, dinler tarihi, ensab, tarih gibi birçok ilmin esası Kur'ân-ı Hakîm'dir. Din olarak İslâm'ın esası Kur'ân olduğu gibi, medeniyet olarak da Endülüs, Abbasi, Selçuklu, Osmanlı gibi versiyonlarında, yirmi kadar cihan imparatorluğunda tezahür eden İslâm medeniyetinin esası da Kur'ân olmuştur. Bu âlemi aydınlatan güneş, bu âlemin binasının temeli ve mühendislik projesi Kur'ân olmuştur.
8. Ahiret âlemlerinin, her şeyi gayet açık çizgileriyle ortaya koyan mukaddes haritasıdır.
9. Cenab-ı Hakk'ın Zât, sıfat, esma ve bütün yüce şe'nlerinin sesi, sözü ve en vazih tefsiridir.

10. Topyekûn insanlık âleminin yanılmayan biricik mürebbsidir.¹⁰

Kur'ân'ın başlıca hedefi insanları eğitmek, onlara gerçeği öğretmek, doğru düşünme ve akli çalıştırmayı öğretmektir. İnsanın nefsini, ruhunu, aklını aynı anda eğiterek, daha sonra aileyi, yakın çevreyi, toplumu ve en geniş dairede insanlığı terbiyeye yönelir. Böylece Kur'ân insanlık âleminin mürebbsi, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) de insanlığın Muallimi olur.¹¹

Fethullah Gülen Hocaefendi Kur'ân-ı Kerim'in işlevi konusunda bir yerde de şöyle der:

İki cihan saadetinin yol göstericiliği O'na verilmiştir. Mutluluğun altın anahtarı O'nun elindedir. O, her yerde karşımıza çıkıp bizleri hayret ve şaşkınlıklara sevk eden muammaları çözüp aydınlatmasaydı, bu binbir bilinmezler karşısında hayretten hayrete sürüklenip duracak, müşahede ve düşüncelerimizi te'lif etme imkânını bulamayacaktık. O bir Hızır gibi imdadımıza yetişmeseydi, bu uçsuz bucaksız çöllerde garip, kimsesiz mahvolup gidecektik...¹²

Muhterem Fethullah Gülen'in Kur'ân'ın işlevine dair belirttiği hususlar buraya aldığımızdan çok daha fazladır. Fakat naklettiğimiz fikirler onun görüşlerini göstermeye kâfi geldiğinden şimdilik bu kadarla iktifa edeceğiz.

3. Kur'ân-ı Kerim'in Allah'ın Sözü Olduğunu İspatı

Muhterem Fethullah Gülen, din ve Kur'ân hakkında şüpheler üretmiş bir ortamda bulunduğu farkındadır. Muhataplarının büyük bir kısmının çeşitli vesvese ve şüphelerin tesiri altında yalpaladıklarını bilmektedir. Bundan ötürü onlara Kur'ân'ı anlatırken, çağdaş muhataplarının durumuna göre bir söylem geliştirmektedir. Delillerini, onları ikna edecek tarzda sıralamaya gayret etmektedir. Yoksa bu şüpheleri görmezden gelen veya bunların

¹⁰ Fethullah Gülen, "Kur'ân-ı Kerim ve Meali Üzerine", s 4-5.

¹¹ Krş.: M.Refiî Kileci, *Risale-i Nur'da Kur'ân Mûcizesi*, İz Yay., İstanbul, 1997, s. 85-89.

¹² Fethullah Gülen, "Kur'ân", *Sızıntı*, 1989, Sayı 125, s 163.

farkında olmayacak kadar âdeta tarih dışında yaşayan bazı muasır yazarlar gibi, üç beş asır önceki bir plan ve üslupla yazmaktadır. Bu cümleden olarak Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğu gerçeğini kuvvetli bir şekilde temellendirdiğini görüyoruz. Söylediği şeyler, aslında kaide mahiyetinde, veciz ifadeler olduğundan özetlemeye gerek olmasa da biz kendi planımız gereği onları kısaltmaya çalışacağız:

1. Basit bir tetkik, Kur'ân'ın dil ve ifade yönünden hiçbir kitaba benzemediğini ortaya koyar. Ayrıca üslup, mânâ ve muhteva bakımından da Kur'ân'ın benzeri yoktur. O halde ya Kur'ân, diğer bütün kitapların altında bir yerdedir –ki bunu Şeytan bile iddia edemez– ya da hepsinin üstündedir. Öyleyse Kur'ân beşer sözü değildir.
2. Kur'ân, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hitaben: *“Sen vahyimizden önce kitap okuyan veya yazı yazan bir insan değildin; eğer böyle olsaydı, batıl iddia peşinde olanlar şüphe edebilirlerdi”*¹³ buyurur. Okuması-yazması olmayan bu zat, Kur'ân'ın indirildiği zamandan beri en büyük edip ve bilginlere edebiyatçısı, sosyologu, dinler tarihçisi, astronomu, fizikçisi, tabibi ile bütün ilim ehline *“Haydi, isterseniz el ele verin, Kur'ân sûrelerinden birinin benzerini getirin!”* diye meydan okuyor. Bu bile, Kur'ân'ın Allah'ın sözü olduğuna kâfi bir delil olmaz mı?¹⁴

¹³ Ankebût sûresi, 29/48.

¹⁴ Bu konuyu bir nebze açıklamak için Prof. Dr. Muhammed Draz'dan şu pasajı iktibas etmekte fayda görüyorum:

Kur'ân'a Nazîre Yapılamayacağına Dair Haberler

Vermek istediğimiz diğer bir misal, Kur'ân'ın, benzerini yapmak hususunda tehdidi etmesi (*meydan okuması*) ve bütün âlemi âciz bırakmasıdır:

“De ki: “Yemin ederim! Eğer insanlar ve cinler, bu Kur'ân'ın benzerini yapmak için bir araya toplansalar, hatta birbirlerine destek olup güçlerini birleştirseler bile, yine de onun gibi bir Kitap meydana getiremezler.” (İsrâ sûresi, 17/88).

“Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'ân'ın Allah'ın sözü olduğu hakkında şüpheniz varsa, haydi onun sûrelerinden birine benzer bir sûre meydana getirin ve Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın, iddiamızda haklı iseniz! Bunu yapamazsanız –ki hiçbir zaman yapamayacaksınız– çırası insanlarla taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış o ateşten sakının!” (Bakara sûresi, 2/23-24).

Bu te'kidli, kesin nefye, daha doğrusu bu ebedî hükme bakınız! Hiç, ne söylediğini bilen bir Arap, böyle bir söz söyler mi? Arap edipleri arasında edebî yarışma kapısının ardına kadar açık olduğunu ve fikrini işleten bir tenkitçinin, daha önce söylenip yazılmış bir parçanın tenkidi sadedinde tamamlayacağı bir eksiklik, dolduracağı bir boşluk veya daha mükemmel hâle getireceği bir kemâl bulmakta hiç de güçlük çekmediğini devamlı surette bilip gören akli başında bir Arap, hiç böyle bir söz sarf eder mi? Bu konuda tetikte bekleyen bir grup olan o zamanki Arap ediplerinin edebî hamiyet ve taassuplarının, kendisine rekabet için üzerine sel gibi boşanacağından çekinmez miydi? O söz üstadı ediplerden bir grup anlaşarak, –şiiir tenkidinde yapa geldikleri üzere– birisi rakib metnin taslağını ortaya koysa, sonra diğerleri de düzeltme, daha muhkem ve daha güzel hâle getirme işini yapsa, bir sonra gelen, bir öncekinin eksikliğini tamamlasa, derken, çeşitli yönlerinden, hiç değilse bir yönünde, onu geçmese bile ona ulaşmaya çalışan bir kelâm, bir edebî metin ortaya çıkarsalardı onun hâli nice olurdu? Haydi diyelim ki muasırları için böyle bir hüküm çıkarmayı, nefsi kendisine hoş gösterdi, peki kıyamete kadar gelecek nesilleri, hatta bütün cin ve insi karşısına alarak bu hükümü vermesine ne buyrulur? Bu, kendini bilen, kendine değer veren bir insanın kesinlikle girmeyeceği bir maceradır. Bunu yapmak, ancak semadan gelen haberle, kudret-i ilâhiyenin te'yidi ile kucaklarını dolduran birinin işi olabilir. İşte böylece dünyanın karşısına geçerek bu daveti ortaya attı, akıllara meydan okudu. Ona muaraza etmeye kim teşebbüs ettiyse rüsvay oldu; âciz kalıp bildiğini de şaşırdı. Ve asırlar boyunca bu, hep böyle devam etti.

Hz. Peygamber'in (sallallâhu aleyhi ve sellem)

Hayatını Koruma Teminatı

Vereceğimiz üçüncü örnek, risaletini tebliğ etmesi için, Yüce Allah'ın, Peygamberimizin hayatını himayeyi üstüne almasıdır: *"Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan (insanların şerrinden) koruyacaktır."* (Mâide sûresi, 5/68)

Kim ne derse desin, yemin ederim ki, bu sözü söylemek, beşerin yapacağı iş değildir. Önünde ve ardında muhafızları, koruma görevlileri eksilmeyen bir hükümdar dahi olsa, bunu garanti edemez. Kendilerini askerlerin ve yarımcuların koruduğu nice hükümdarlar ve ileri gelenler, hepimiz gördük ki suikastçıların ellerinden kurtulamadılar. Fakat bu gerçek vaade, Resûlullah'ın gösterdiği itimada bakın: Tirmizî ile el-Hâkim'in Hz. Âişe'den (radiyallâhu anhâ), Taberanî'nin ise Ebû Saîd el-Hudrî'den (radiyallâhu anh) naklettiklerine göre onlar demişlerdi ki: Geceleri Resûlullah'ın yanında mü'minler nöbet tutardı. Bu âyet iner inmez korumayı terk etti ve dedi ki: *"Artık gidebilirsiniz! Çünkü Allah beni korumayı deruhde etti."* (Tirmizî, *tefsir* (Mâide sûresi) 6; bkz.: el-Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî* 8/410; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/313).

Gerçekten, Allah onu birçok yerde korudu. Öyle yerlerde korudu ki ölüm, ona "ayakkabısının bağından daha çok yaklaşımıştı", burnunun dibinde idi. Yüce Allah'tan başka hiç kimsenin koruyamayacağı durumlarda korumuştur. Birçoğu

3. Ömür süresince söylediği sözlerde eksik, yanlış, hata, ihtilaf veya çelişki olmayan hiçbir insan bulunamaz. Oysa Kur'ân'da hiçbir yanlış ve çelişki bulunmaz. Bu da onun insanların dünyasından olmadığını gösterir. "*Kur'ân'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer Kur'ân Allah'tan başkasına ait olsaydı, elbette içinde birçok tutarsızlıklar bulurlardı*"¹⁵

arasından şu hâdiseyi misal verelim: İbn Hibban *Sahih*'inde Ebû Hureyre'den (radiyallahu anh), Müslim *Sahih*'inde Cabir İbn Abdillah'dan (radiyallahu anh) naklediyorlar: (Buhârî, *meğâzi* 31).

"*Seferlerimiz esnasında gölgeli bir ağaca rastladığımızda, onu Resûlullah Efendimiz'in istirahat buyurması için tahsis ederdik. Zâtü'r-rikâ gazvesi'nde Peygamberimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ağacın altında konakladı, kılıcını da üstüne astı. Müşriklerden biri kılıcı alarak kınından çıkardı ve Resûlullah'a: "Benden korkuyor musun?" dedi. "Hayır!" diye cevap verdi. Müşrik: Peki, şimdi seni elimden kim kurtaracak?" Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "Allah kurtaracak, bırak kılıcı!" dedi. O da kılıcı bıraktı.*"

Şunu da bilmek önemlidir ki, Allah Teâlâ'nın ona sağladığı bu güvenlik, salât-ı havf'ın meşrû kılındığı gazvede vaki olmuştur. (*Demek ki en korkulu bir vaziyette bile o, böylesine emin ve mütevekkil bulunuyordu.*) Bu gerçek haberi te'yid eden büyük hâdiselerden biri de, Peygamberimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) Huneyn gazvesi'nde gösterdiği kararlı tavır ve kahramanlıktır. O savaşta Müslümanlar dağılmış, Hz. Peygamber düşmanlar arasında tek başına kalmıştı. Müslümanlar bozguna uğrayıp kaçınca o, kırsağını düşman cihetine doğru sürdü. Amcası Abbas (radiyallahu anh) da kırsağın gemini tutarak sür'at yapmasını engelliyordu. Derken, müşrikler, Resûlullah'ın bulunduğu tarafa doğru geldiler, etrafını sardılar. O ise dönüp arkasına bakmadı bile. Aksine, kırsağından indi. Hareketleriyle âdeta: "*İşte elinizdeyim, elinizden geleni yapın!*" demek istiyordu. Sonra şöyle dedi: "Ben gerçekten Peygamberim, bunda yalan yok! Ben Abdülmuttalib'in oğluyum." Onlara meydan okuyor, sanki bulunduğu yeri bildiriyordu. Neticede ona en ufak bir zarar bile veremediler, bilâkis Allah, onu görünmez ordularıyla destekledi, Kendi eliyle düşmanlarını def etti. Bu vak'ayı Buhârî ile Müslim, Berâ İbn Âzib'den (radiyallahu anh), ayrıca Müslim Hz. Abbas'dan (radiyallahu anh), Seleme İbn Ekvâ'dan (radiyallahu anh), Ahmed İbn Hanbel ile diğer Sünen sahipleri de onlara ilâveten daha başka sa habîlerden naklederler. (Buhârî, *cihad* 52, 61, 97, 167; Müslim, *cihad* 78-81; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* 1/207, 3/376, 4/281, 289, 304)

Böylece Yüce Allah, onu nezdine almayıp risaletini tamamıyla tebliğ edip emaneti ifa edinceye kadar, onun varlığıyla ümmetini sevindirdi. Sonunda da ona şu fermanı yolladı: "*İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Sizin için din olarak İslâm'ı beğendim*" (*Mâide sûresi*, 5/3). (Muhammed Draz, *en-Nebe'u'l-Azim*, Kahire, 1389/1969. (trc.: Prof Dr. Suat Yıldırım, *En Mühim Mesaj: Kur'ân*, Yeni Akademi Yay., İstanbul, 2006, s. 67-70).

15 Nisâ sûresi, 4/82.

âyeti bu gerçeği beyan eder. Unutulmaması gerekir ki, bundan maksat; muteber olan, akl-ı selimin kabul edeceği bir tutarsızlığın Kur'an'da bulunmamasıdır. Yoksa bu zanna kapılan kimseler bulunabilir. Zaten böyle bir mesnede dayanmaksızın, Kur'an hakkında şüphe edenlerin bulunduğu bizzat Kur'an bildirmektedir: "*Ehl-i Kitap'tan sonra Kitab'a varis kılınanlar (Mekke müşrikleri) onun hakkında kuşku veren bir şüphe içindedirler.*"¹⁶ Ama peşin hükümlü inkârcıların delilden ileri gelmeyen böyle şüpheleri muteber olamaz.

4. Kur'an'ın beyan tarzı ile Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in beyan tarzı arasındaki fark kolayca sezilir. O, insanların en beliği olmasına rağmen, Kur'an'ın belâgatine ulaşamaz. Kur'an'da seçilen her kelime ve harf yeri, sayısı, iç mûsiki âhengi, gerek bulunduğu yer ve gerek Kur'an'ın tamamıyla olan münasebet ve bağlantısı, hatta sayısal değeriyle kanaviçe içinde kanaviçe meydana getirmektedir.¹⁷
5. Kur'an'ın nazil olduğu dönemde Arap yarımadasında şiir çok gelişmiş, hatta hayatlarında en ön sırayı alan ürün haline gelmişti. Milli kahraman sayılan şairlerin bir sözleriyle savaş başlayabilir, bir şiirle de devam eden savaş sona erdirilip barış sağlanabilirdi. Hz. Peygamber'in ömrü boyunca şiir, seci gibi edebiyat meşguliyeti olmadığını hemşehrileri Mekkeliler pek iyi biliyorlardı. Buna

¹⁶ Şûrâ sûresi, 42/14.

¹⁷ Kur'an üslubu ile hadis üslubu arasındaki farkları birçok müellif ele almıştır. Mustafa Sadık er-Rafî'i, *İ'cazu'l-Kur'an*, Beyrut, 1393/1973, s. 225 vd.; Muhammed Draz, *en-Nebe'u'l-Azim*, Kahire, 1389/1969. s.91-93. (M. Draz'ın bu konuda yazdıkları, bu kitabın tercümesi olan *En Mühim Mesaj: Kur'an* kitabınının 122-125. sayfalarında yer almaktadır); keza Abdulazim Zurkânî, *Menâhilu'l-İrfan*, Kahire, 1362/1943, c.2, 338-340, bunlardandır. Özellikle İbrahim Avad, *Dâiretu'l-Meârifil-İslâmiyye el-İstişrakîyye-Edalil ve Ebatil*, (Kahire, 1419/1998) isimli kitabında, *İslâm Ansiklopedisi*'nin Hz. Muhammed konusundaki iddialarını cevaplandırırken bu konuya yirmi sayfa tahsis etmiş ve kırk kadar örnek vererek üslup farklarını göstermiştir.

rağmen onun tebliğ ettiği Kur'ân'ın cazibesi, ona inanmayan en ünlü şairleri geceleyin gizlice dinlemeye gidecek kadar büyülemişti. (Hz. Peygamber'e karşı koyanların önderleri olan Ebû Süfyan, Ebû Cehil ve Ahnes'in tanyeri ağarınca kadar Hz. Peygamber'in okuduğu Kur'ân'ı dinlemeleri, birbirlerini fark edince utanıp "Sakın kimseye söylemeyip bir daha bunu yapmayalım." dedikleri halde birkaç gece daha tekrar gelip dinlemekten kendilerini alamadıklarına dair olay meşhurdur).¹⁸

Şairlerden Lebîd ile Hansâ gibi hakperestler ise Müslüman olduktan sonra şiiri bıraktılar, şiir söylemeleri istendiğinde Kur'ân'dan bir sûre yazıp gönderdiler ve "Kur'ân'ı okuduktan sonra şiir yazmaktan utanırım." dediler.¹⁹

6. O dönemde şiir çok gelişmiş olmakla birlikte lisan olarak Arapça; metafizik mânâlar, ilmî, dinî, felsefî kavram ve ifade şekillerinden, medenî bir lisan olma hüviyetinden mahrum idi. Sadece çöl bedevinin duygu düşüncelerini, onun dar hayatını ifade etmeye yarayan bu lisan, birdenbire Kur'ân'la öyle bir zenginlik ve değer kazandı ki ilmî, metafizik, iktisadî, hukukî, içtimâî, siyasî, idarî meseleleri ifade edecek bir seviyeye ulaştı. Lisan tarihinde böyle bir hadiseye rastlamak mümkün değildir. Böylesi bir gelişmenin insan eseri olamayacağı güneş gibi ortadadır.²⁰

7. Kur'ân, okumuşu okumamış, ilkokullusu üniversitelisi, mütefekkeri avamı, fizikçisi çobanı ile her tabaka, her yaş ve her seviyedeki insanın, kendi kapasitesi nisbetinde anlayıp hissesini aldığı bir kitaptır. Şairin, mûsikişinasın, hattibin, sosyologun, iktisatçının, hukukçunun, idarecinin, siyasetçinin, terbiyecinin, öğreticinin, zikir ve tarikat mensubunun mesleğine düstur, meselesine çözüm, derdine

¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 2/156-157; İbn Hacer, *el-İsâbe* 1/38; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 3/64.

¹⁹ el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân* 1/153.

²⁰ Bu konuda misal olarak bkz.: Abdullah Musaid Müslim, *Eserü'l-Kur'âni'l-Kerim fi'l-luğati'l-Arabiyye*.

şifa, fikrine cila bulduğu, ulaşımın güçlkle yapıldığı en ücra yerlere ulaşmış, Güneş gibi ışık saçan tek kitaptır. Onun dışındaki hiçbir kitapta bu özellik yoktur.

8. Defalarca tekrar okunması usanç vermeyen bir kitaptır. Nice müstesna eserler, fikir yazıları, hatta şiirler orijinalliğini ve parlaklığını zamanla yitirir. Gerek verdiği bilgilerin doğruluğu, gerek aktüalitesi yönünden değerini zamanla kaybeder. Oysa Kur'an ne okunuşu, ne lafzı, ne mânâsı, ne muhtevası yönünden solmaz; bilakis her geçen gün ruhlara ve akıllara yeni ilhamlar ulaştırır, daha ileri seviyede fikirler verir, böylece tazeliğini korur.²¹
9. İnsanı maddi ve manevi bütün yönleriyle ele alması, hayatın her sahasına dair bahisler açması, dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayan esaslar getirmesi yönüyle de Kur'an'ın beşer sözü olamayacağı açıktır. Çünkü bir insan ne derece kabiliyetli olursa olsun, milyarda bir rastlanan bir dahi de olsa, her sahada uzman olması mümkün değildir. Vahye dayanmayan beşeri sistemler revizyona uğramadan elli yıl bile kalamazlar. Oysa Kur'an, mesela servetin sadece zenginler arasında tedavül eden bir devlet olmaması,²² insan için ancak gayret ve emeğinin karşılığının meşru olması,²³ emanet ve görevlerin ehline verilmesi ve daima adaletle hükmedilmesi,²⁴ bir insanı öldürmenin bütün insanları öldürmek gibi olması,²⁵ millet ve ırk farklılığının üstünlük ve çatışma sebebi değil, zenginlik sayılması gerektiği²⁶ gibi nice ölümsüz prensipleri; fert ve aile için öldürücü zehir olan kumar, sarhoş edici içki, fuhuş, yalan, iftira, israf gibi birçok

²¹ Kur'an-ı Kerim'in mânâsını az çok bilerek veya bilmeyerek yüz milyonlarca mümin senede birkaç defa, hatta önemli bir kısmı ayda bir defa hatm eder (el Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 1/272; ez-Zerkeşî, *el-Bürhan fi ulûmi'l-Kur'an* 1/470-471; Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla* 2, s. 169-171).

²² Haşir sûresi, 59/7.

²³ Necm sûresi, 53/39.

²⁴ Nisâ sûresi, 4/58.

²⁵ Mâide sûresi, 5/32.

²⁶ Hucurât sûresi, 49/13.

kötülüğü yasaklaması, buna mukabil namaz, oruç, hac, zekât gibi kurtarıcı ibadetleri ve güzel ahlakın bütün şubelerini emretmesiyle, insanı kim yaratmışsa bu kitabın da O'nun olduğunu ortaya koymuştur. Çünkü insanı bütün zaaf ve faziletleriyle, kâinatı bütün sırlarıyla bilmeyen bir kimsenin böyle bir kitap yazması imkânsızdır.²⁷

10. Bir yazar, eserinde genel olarak içinde bulunduğu şartların, yaşadığı hadiselerin ve çevresinin tesirinde kalır ve kendi sınırlı zaman çerçevesinin dışına çıkamaz. Çıksa da bu ya ütopya, ya anti-ütopya ya da bilimkurgu cinsinden olur. Oysa Kur'an'a baktığımızda, onun kâinatın başlangıcından sonuna kadar, insanın yaratılışından gelecekteki ebedi hayatına kadar kesin ifadeler kullandığını görür ve ister istemez "Bu, fani, ilmi ve kudreti sınırlı olan beşerin sözü olamaz." demek zorunda kalırız.²⁸

11. Bir yazar, normalde kendi uzmanlık alanında eser verir. Ne kadar mahir de olsa en fazla birkaç yan dalda da eserler yazabilir. Hâlbuki Kur'an içtimâî, iktisadî, hukukî, siyasî, askerî, tıbbî, fizikî, biyolojik, psikolojik alanlarda, kısaca her sahada prensipler ortaya koymakta, o sahanın temel hakikatlerini dile getirmekte, geçmişten ve gelecekte bahsetmektedir. Böyle bir kitabın bu günkü imkânlarla sahip bir insan tarafından bile yazılması mümkün değildir. Hele on dört asır önce yaşamış, üstelik ümmî olan biri tarafından yazılması tamamen imkânsızdır.²⁹

12. Hiçbir yazar eserinin kritiğe tabi tutulamayacağını, ihtiva ettiği hakikatlerin hiç eskimeden asırlar boyu devam

²⁷ Kur'an-ı Kerim'in bahislerindeki camiiyeti, yani pek kapsamlı bir kitap olması hakkında bkz.: Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler* (25. Söz, 4. ve 5. Lem'a), Şahdamar Yay., İstanbul, 2010, s. 426-429.

²⁸ Muhammed Draz, *En Mühim Mesaj: Kur'an*, s. 55-73.

²⁹ Ali Tantavi, "Nazra ile'l-Kur'âni'l-Kerim", *el-Va'yu'l-İslâmî Dergisi*, Sayı 112, s. 8-14 (Bu makale tarafımızdan Türkçe'ye tercüme edilmiş olup *Yeni Ümit*, Ekim 1991, sayı:14'de yayınlanmıştır. A.Tantavi bu makalesinde Kur'an-ı Kerim'in pek kapsamlı eşsiz bir kitap olduğunu güzelce hülâsa etmektedir.

edeceğini iddia edemez. Bu yazar ister filozof, ister ilim adamı, ister edip, isterse dahi olsun netice değişmez. Mevcut bütün kitaplar arasında yalnız Kur'an'dır ki her türlü aleyhte çalışmaya, iftiralara, içinde çelişki bulma gayretlerine rağmen, yeni gelmiş gibi tazeliğini sürdürmektedir.³⁰

13. Herhangi bir insan, kendisini bütün ülkenin hükümdarı yerine koyup memleketin çeşitli meselelerine dair kanunlar, yönetmelikler çıkarmaya kalkışırsa, ifadelerinde ister istemez boşlukta kalan, tutarsız olan birçok taraf bulunacaktır. Çünkü kendi kapasitesi, o işlerin gerçek

³⁰ Şu hâlde bu vahyi korumaya kefil olacak, kendi dışında bir varlık bulunması gerekir. Ama devamlı surette sürprizlerle alt-üst olan zaman akışına karşı bunu kim garanti edebilirdi ki? Bütün hâdiselerin dizginini elinde tutan, olayların başlangıcını da sonunu da takdir eden, akışını da, demirleyeceği yeri de ilmiyle kuşatan, zamanın Rabbinden başka hiç kimse! Evet, evet!.. Az önce zikredilen âyette vaad edilen ilâhî lütuf ve merhamet olmasaydı, açılmış olan ve zaman zaman da açılmakta olan müthiş savaflara karşı Kur'an'ın dayanabilmesi mümkün değildi.

Sorunuz tarihe: Nice defalar, baht, İslâm devletlerine yüzünü dönmüş; kâfirler, Müslümanların başına musallat olmuş; katliam etmiş, onlardan bazı milletleri dininden dönmeye zorlamış; kitapları yakmış, camileri yıkmış... Ve hülâsa, daha önceki semavî kitaplar için yapılmış olduğu gibi, pek azı bile, bu Kur'an'ın da, tamamen veya kısmen zayı olması sonucunu doğuracak olan nice işler yapmışlardır. Bütün bu yangın çatırtıları ve savaş gürültüleri arasında Kur'an, sancaklarını yüceltebilmiş, âyetlerini ve hükümlerini koruyabilmiş ise, bunun tek sebebi, ilâhî inayet elinin onu hıfz etmesidir. Hatta günlük gazetelere sorunuz: Bu Kur'an'ı imha etmek, insanları yanılmak, iftira etmek, aldatmak ve kıskırtmakla İslâm'dan döndürmek veya ondan uzak tutmak için ne müthiş para sarfiyatı yapıldığını ve fakat bunu yapanların—Yüce Allah'ın şu âyette bildirdiğinden başka bir netice elde edemediklerini öğreneceksiniz— *“Kâfirler, insanları Allah yolundan uzaklaştırmak için mallarını harcıyorlar. Daha da harçayacaklar! Ama gayelerine ulaşamayacaklarından bu, onlara yürek acısı olacak, sonra da mağlup edilecekler. İnkârlarında ısrar edenler toplanıp cehenneme sevk edilecekler, oraya sürülecekler”* (Enfâl sûresi, 8/36).

Bunun sebebi şudur ki: Kur'an'ı muhafaza eden, gökleri ve yeri ayakta tutan Zât'tır: *“Resûlünü, diğer bütün dinlere üstün kılmak için, hidâyet ve hak dini ile göndermiştir. İsterse müşrikler bundan hoşlanmasınlar”* (Saf sûresi, 61/9; Tevbe sûresi, 9/33). Allah, istediği işi gerçekleştiren, nurunu tamamlayandır. Nitekim İslâm, onca engele rağmen üstün çıkmış, ayakta durmuştur ve Allah, kıyamet emrini verinceye kadar da muhalifleri ona zarar vermeksizin ayakta durmaya devam edecektir. (Muhammed Draz, *En Mühim Mesaj: Kur'an*, s. 60)

sahibinin kapasitesinin çok altında olduğundan, gasp ve taklitle ele geçirdiğini sandığı bu makamda kalmayı uzun zaman devam ettiremez. Okuryazar olmayan bir çobanın, uzman doktorlar arasında kendisini uzun zaman bir tıp profesörü olarak kabul ettirmesi imkânsız olduğu gibi bu da imkânsızdır. Hâlbuki Kur'ân'daki beyan ve hükümlerde, Rabbü'l-âlemî'ne yakışmayan bir tek ifade bulunmaz. Böylece bu kelâmın gerçekten O'nun tarafından gönderildiği kesin olarak anlaşılır.

Ancak Allah'ın yetkisinde olup O'nun adına hiçbir beşerin konuşması mümkün olmayan yaratma, hayat verme, öldürmeyle ilgili beyan ve ifadeleri, ilimlerin oldukça ilerlediği günümüzde bile aklı başında hiçbir insanın hakkında kesin konuşmaya cesaret edemediği: gökler, yer, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların mahiyetleri, yaratılmaları hakkında kesin bir şekilde konuşamaz. Konuşsa da inandırıcı olamaz, söyledikleri uçar gider. Oysa Kur'ân'da bu konularda söylenen kesin ifadeler vardır, bu hususlarda onu yalanlayan hiçbir kimse olmamıştır.

14. Kur'ândaki bazı hitap şekilleri, onlarla Allah'ın, Elçisine hitap ettiğini açıkça göstermektedir. Özellikle 332 defa yer alan "Kul!" (De ki!) emri, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dışındaki bir kudretin onu böyle söylemeye mecbur bıraktığını ispatlamaktadır. Kur'ân'ın bu kabil hitaplarında çok defa talim, nasihat ve teselli, sorulan sorulara cevap, hukuk kaidelerini koyma, hayatın getirdiği müşkilatları çözme, müşrikleri ve Ehl-i Kitab'ı; yerine göre davet, yerine göre ilzam ve susturma vardır. Keza insanın mahiyetini, duygu ve kabiliyetlerini tahlil, duygu ve kabiliyetlerine işaret, ruh yapısını tahlil vardır. Bilinmeyen âleme işaret, ebedi âleme dair ikazlar, kötü ahlaktan men ve güzel ahlaka teşvik vardır. İbadete teşvik, azaptan sakındırma vardır. Bunlar ve benzeri çok konulara işaretler vardır. Bunları ihtiva eden "kul!" hitaplarını, bin bir renkli kanaviçe gibi bir araya getirip, Allah adına söz söylemek hiçbir insanın akıl kârı olamaz.

15. Hiçbir yazar eserinde Kendisini tehdid etmez ve başkasına ettirmez. Kendisini töhmet altında bırakabilecek ifadelere yer vermez.³¹ Kur'an'da Allah şöyle buyurur: "Eğer o Elçi, Bizim adımıza birtakım sözler uydursaydı, onu elimizle yakalar sonra da şahdamarını keserdik. Sizden kimse de buna mani olamazdı."³² Mesela Tebuk gazvesi'nden geri kalanlara Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in izin vermesi için: "Niçin onlara izin verdin?" diye ikaz etmektedir. Hz. Zeyneb ile evlenmesinde maruz kaldığı müşkil durum anlatılmakta, Bedir esirlerini fidye mukabili azad etmesi eleştirilmektedir. Hâsılı bir insanın yazdığı kitaba alması normal olmayan böylesi beyan ve ifadeler bulunmaktadır. Bunlar da bu sözün, kendisine ait olmayıp Allah'a ait olduğunu göstermektedir. Keza Kur'an birçok bilimsel konuya değindiği halde, onu tebliğ eden Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e "Sen okuyan yazan bir kimse değildin."³³ diye, çeşitli tarihi hadiseleri anlatıp o konuda bilgi sahibi olan bazı kimselerin eksik ve yanlışlarını kesin ifade ile düzelttikten sonra "Sen onların yanında değildin, sen işlerin içinde değildin."³⁴ diye hitab eder. Oysa bunlar, muhaliflere açık koz vermekte, böyle olan birinin bu alanlarda söylediği sözlere güvenilemeyeceği mânâsına geldiğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla hâşâ, Hz. Peygambere ait olsaydı, böyle ifadeleri kesinlikle kullanmaz, kitapta onlara yer vermezdi. Ama Allah'ın kelâmı olduğu ve O, böyle söylemeyi Elçisine emrettiği içindir ki bu hitaplar Kur'an'da yer almıştır.

16. Hiçbir insan, eserinin ve şahsının risklere karşı garanti altında olduğunu ve ebediyen bu teminatın devam

³¹ Bu konuda bkz.: Abdulazim Zurkanî, *Menâhilü'l-irfan*, c.2, s. 389-395 Âyâtü'l-itâb bölümü. Keza Muhammed Draz, *En Mühim Mesaj: Kur'an*, s. 37-47.

³² Hâkka sûresi, 69/44-46.

³³ Ankebût sûresi, 29/48.

³⁴ Âl-i İmrân sûresi, 3/44; Hüd sûresi, 11/49; Kasas sûresi, 28/44.

edeceğini söyleyemez. Hele muhalifi çok olanların suikastlara hedef olduğu ve neticede bu suikastlara kurban gittikleri tarihen bilinmektedir. Bu herkes tarafından bilindiği halde Kur'ân kesin ifade ile: “Allah seni insanların şerrinden koruyacaktır.”³⁵ veya “Kur'ân'ı Biz indirdik ve onu koruyacak da Biz'iz.”³⁶ buyurmaktadır. Demek ki bunu söyleyen, fani bir insan olamaz.

17. Yazarlar normalde duygu yoğunluklarının en yüksek olduğu sıralarda eserlerini yazar, kendilerini üzen veya sevindiren hadiselerden bahsetmemek ellerinden gelmez. En güzel edebî eserler, kalblere en ince ve çarpıcı mânâların olduğu ve dışarıda bu halete yol açan hadiselerin cereyan ettiği zamanlarda kaleme alınmıştır. Çoğu eserler yar, yaran ve dostlar ya da evlatlardan bahs eder. Zindanda çekilen çileler, hasretler, gurbet hatıraları, meslek hayatının tecrübeleri, acı-tatlı anıları onların başlıca konularıdır. Zira ruhlarda derin tesirler uyandıran bu hadiselerden soyutlanmak kolay değildir. Bir de Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem)'in çileler, ızdıraplar, mücadeleler ve sıkıntılarla dolu hayatını inceleyelim. Kaybettiği evlatları oldu, onlardan ötürü hüznüldü.³⁷ Çok değer verdiği, ölümünden sonra dahi ömrünün sonuna kadar unutamadığı hanımı Hz. Hatice (radiyallahu anhâ)'yı kaybetti. Yanında büyüdüğü sevgili amcası ve düşmanlarına karşı başlıca hâmis amcası Ebû Talib'i kaybetti. Bu iki vefatın olduğu yıla “hüznü yılı” denildi. Mensubu bulunduğu Haşimoğulları ile birlikte üç yıl süren boykot ve ambargo sıkıntılarını çekti.³⁸ Ve hayatını dolduran yüzlerce benzer hadise

³⁵ Mâide sûresi, 5/67.

³⁶ Hicr sûresi, 15/9.

³⁷ Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) dört erkek evladı Kasım, Tayyib, Tahir ve İbrahim ile üç kız evladı Rukiyye, Zeyneb ve Ümmü Gülsüm'ü (radiyallahu anhüm) topırağa vererek yedi defa evlat acısı yaşamıştı.

³⁸ Kureyşliler Hz. Hamza ile Hz. Ömer'in (radiyallahu anhüma) İslâmiyet'i benimsemesiyle güç kazanan Resul-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem)'i etkisiz

yaşadı. Bütün bunlardan Kur'an'da söz edilmemesi, bu Kitab'ın telifinde o Hazretin asla payının bulunmadığını, yücelerden gelen ilâhî kelâm olduğunu ispatlar.

18. Hiçbir insan kendi namusuna leke bulaşmasını ve ailesinin kötü bir şekilde dile düşmesini istemez. Hele bu insan ömrü boyunca dürüst, emin ve iffet abidesi bir hayat sürmüş ise! Fakat, iffet ve haysiyet âbidesi eşi Hz. Âişe (radiyallahu anhâ) münafıkların düzenlediği bir linç girişimine maruz kaldı. Bütün bir İslâm toplumu bir ay kadar bu dedikodu yaygarası ile sallandı. En nihayet Nûr sûresinin baş kısmı vahy edildi. Komployu faş ve Hz. Âişe'yi beraet ettirdi.³⁹ İş Hz. Peygamber'in elinde

hale getirmeye karar verdiler: Bu iş gerçekleşinceye kadar, Haşimoğulları ve Muttaliboğulları ile mevcut akrabalığa ve hukuka riayet etmeyeceklerini söyleyip bu iki zümreyi düşman ilan ettiler. Kendileriyle konuşmamaya ve alışveriş yapmamaya karar verdiler. Boykotun şartlarını bir kâğıda yazıp Kâbe'nin duvarına astılar. Bunun üzerine Ebû Talib, yeğenini ve mensuplarını kendi mahallesinde topladı. Müşriklerin safında yer alan Ebû Leheb ve oğulları hariç bütün Haşimoğulları ve Muttaliboğulları üç yıl boyunca (616-619) orada yaşamak zorunda kaldılar. Hz. Hatice (radiyallahu anhâ) ile Ebû Talib'in servetleri bu sıkıntılı günlerde tükendi. Ticari faaliyette bulunmak ve hac mevsimi dışında alışveriş yapmak mümkün değildi. Nihayet aralarında Ebû Talib'in kızkardeşinin oğlu Züheyr b. Ümeyye ve Hişam b. Amr'ın da bulunduğu bazı kimseler Kureyş ileri gelenlerinden Mut'im b. Adi ve Zem'a b. Esved ile anlaşılıp boykota son verdiler. Nübüvvetin 10. yılında Ebû Talib ile Hz. Hatice'nin üç gün arayla vefat etmesi (10 Ramazan/19 Nisan 620) Resul-i Ekrem'i çok üzmüş ve bu yıla "hüzün yılı" (senetü'l-hüzn, aamu'l-hüzn) denilmiştir (*Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Hz. Muhammed maddesi, xxx, s.413).

- ³⁹ Hz. Âişe (radiyallahu anhâ) dedi ki: Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sefere çıkacağında, hanımlarından hangisini beraberinde götürüleceği hususunda kur'a çektiyordu. Gazvelerden birinde de kura bana çıktı. Tesettür hükmü yakında indiğinden, ben deve üstünde bir hevdeç içinde götürülüyordum. Yürüdük, Resûlullah seferini bitirince Medine'ye doğru döndük. Medine'ye yaklaştığımız sırada mola vermiştik. Yola çıkılacağı haberi geceleyin ilân edildi. Haberin duyurulmasından hemen sonra, konaklama yerinin arkasına kadar yürüyüp tabii ihtiyacımı giderip döndüğümde Zafar taşından olan kolyemin düştüğünü fark ettim.. Onu arıyorum derken farkında olmadan biraz vakit geçmiş. Meğer bu arada beni taşıyan insanlar, benim içinde olduğumu zannederek hevdecimi deveye yüklemişler. O zaman kadınlar zayıf idiler. Zira yiyecek az bir şey bulurlardı. Ben özellikle zayıf nahif olduğumdan, adamlar, içinde olmadığımı fark etmemişler. Çünkü henüz körpe bir kız idim.

Neys'e, yüklemiş ve yola düşmüşler. Kolyemi bulduğumda, baktım ki kafile yürümüş! Konak yerine geldim, tek fert bile kalmamış! Bana ait yere gelip oturdum. Beni arayacaklarını düşünerek, yerimde bulmaları düşüncesiyle böylece oturdum. Bu arada yorgunluktan, dalıp uyumuşum.

Safvan İbn Muattal'ın görevi, ordunun arkasından gelip, kalan bir şeyler olup olmadığını yoklamaktı. Karanlıkta teftiş ederken uzaktan bir insan karaltısı fark edince gelmiş, beni uyur vaziyette görmüş. Yanıma gelip beni tanımış. Tesettür emrinden önce beni gördüğünden beni tanımış. Onun "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn" sesiyile uyandım. Derhal cilbabımla yüzümü örttüm. Vallahi bana bir tek kelime bile söylemedi. Bu istircâ sesinden başka bir sözünü duymadım.

Devesini çöktürdü. Bindim. O ise önden deveyi çekiyordu. Derken, arkadan orduya yetiştik. Artık benim hakkımda suizan edip helâk olan olmuş. Bu işin başını çeken de Abdullah İbn Übey imiş. Medine'ye geldik. Geldikten sonra bir ay hasta yattım. Meğer halk iftiracıların dedikodularına dalmış. Bundan hiç haberim yok. Bu sırada beni üzen bir konu şu idi ki, Resûlullah'tan, hasta olduğumda görme-ye alıştığım lütufkâr muameleyi pek göremiyordum. Yanıma geliyor, selâm veriyor, "Nasılsın?" deyip ayrılıyordu. Bu, beni şüphelendirdi. Ama yayılan şerden, hâlâ hiçbir şey bilmiyorum! Ta ki nekahat döneminde Ümmü Mîstah benimle geceleyin çıkıncaya kadar. Evlerimizin yakınında özel helâ edinmeden önce, ihtiyaç için ancak geceden geceye Menası denilen yere çıkardık. Bu husustaki tutumumuz eski Arapların tutumu idi. O zaman, helânın evimizin yakınında olmasından hoşlanmazdık. Ümmü Mîstah ile çıktık. Onun annesi, babam Ebû Bekir Sıddîk'in teyzesi kızı olur. Oğlu ise Mîstah'tır.

İhtiyacımızı giderip evime doğru döndüğümüzde Ümmü Mîstah'ın ayağı kayınca: "Mîstah'ın yüzü sürtülsün!" dedi. Ben: "Ne fena söyledin öyle, dedim, Bedir gazvesi'ne katılmış birine mi hakaret ediyorsun?" "Ya sen onun söylediğini duymadın mı?" dedi. Ben de "Ne?" diye sorunca, iftiracıların dediklerini olduğu gibi bana bildirdi. Hastalığım kat kat arttı.

Evime dönünce Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geldi. Selâm verip "Nasılsın?" dedi.

"Ebeveynimin evine gitmeme izin verir misin?" dedim. Maksadım, onlar yönünden meseleyi olduğu gibi öğrenmekti. Resûlullah bana izin verdi.

Onların yanına geldim. Anneme: "Anneciğim, halk neler söylüyormuş biliyor musun?" dedim. "Sabret evlâdım, bir kadın kocası tarafından sevilir ve onun da kumaları olursa, halk onun hakkında birtakım sözler çıkarırlar."

"Fe sübhânellah! Yoksa halk böyle dedikodular mı yapıyor?" dedim.

Bütün gece ağladım. Gözüme en ufak bir uyku girmede. Meğer, vahiy gelmeyince, ertesi sabah Resûlullah, Ali İbn Ebî Talib ile Üsame İbn Zeyd'i çağırılmış. Eşinden ayrılma konusunda onlarla istişare etmiş.

Üsame, ailesinin günahahtan beri olduğunu belirtip: "Ya Resûlallah, o sana lâyık bir aile, onun hakkında hayırdan başka hiç bir şey bilmiyoruz." demiş.

Ali ise: "Ya Resûlallah, Allah eşlerin hakkında sana darlık göstermiş değildir. Ondandır başka hanımlar çoktur. Hangi genç kızı istesen, seni seve seve kabul eder." demiş.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sonra hizmetçim Berire'yi çağırmtı. "Berire! Şimdiye kadar onda seni şüphelendiren bir şey gördün mü?" O: "Hayır, seni hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki böyle bir şey görmedim.

Onda tuhafıma giden tek şey, körpe bir genç kız olması sebebiyle uykuya düşkün olmasıdır. Öyle ki bazen uyuya kaldığından, hamurunu eve giren bir hayvan yese farkına varmadığı olur." Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minberden dedi ki: "Ey Müslümanlar! Bu adama karşı bana yardım edecek, bu adamdan hakkımı alacak kimse yok mu ki dilini mâsum aileme bile uzattı. Vallahi bu eşim hakkında, şimdiye kadar hayırdan başka bir şey görmedim. Hem öyle bir kişiden bahsediyorlar ki onun hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyoruz. Ben yanında olmaksızın evime asla girmiş değildir."

Sa'd İbn Muaz kalkıp: "Ya Resûlallah, dedi, eğer bu kişi kabilem olan Evs'ten biri olsaydı, ben onun şerrinden seni kurtarırdım, boynunu vururdum. Eğer kardeşlerimiz Hazreç'ten ise, emir buyurursan yine aynı işi yaparız." Bundan sonra Hazreç'in reisi Sa'd İbn Ubade kalkıp şöyle dedi:

(Bu zât aslında salih bir kişi idi, bu sırada kabile gayreti ona galip gelmişti) "Yalan söyledin vallahi! Ne onu öldürürsün, ne de buna gücün yeter!"

Sonra Üseyd İbn Hudayr kalktı. O da Sa'd İbn Muaz'ın amcasının oğlu olup ona dedi ki: "Asıl sen yalan söyledin! Demek sen de münafıksın ki kalkmış bu münafıklar savunuyorsun." Evs ve Hazreç mensuplarının kabile taassupları depreşti. Nerdeyse birbirlerine gireceklerdi. Resûlullah ise hâlâ minberde! Onları teskin etti, derken yatıştılar, kendisi de sakinleşti.

O gün ve gece de gözüme uyku girmedi, gözyaşım dinmedi. Ertesi sabah anemle babam yanıma geldiler. Ben iki gece bir gündün beri hep ağlar, uykusuz vaziyette olduğumdan, bu ağlamanın benim ciğerimi deleceğini zannemişler. Onlar yanımda oturuyor, ben de ağlar durumda iken ensardan bir hanım yanıma girmek için izin istedi, ben de içeri aldım. O da benimle ağlamaya koyuldu. Bu hâlde iken Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) içeri girdi.

Selâm verip oturdu. Oysa bu dedikodu çikalı beri yanıma oturmuş değildi. Bir ay kadar geçtiği hâlde, bu meselem hakkında bir vahiy de inmemişti. Hz. Peygamber şahadet getirip şöylece söze başladı: "Bak Âişe! Senin hakkında şöyle şöyle bir itham bana ulaştı. Sen masum isen, Allah seni mutlaka temize çıkaracaktır. Eğer bir günaha az da olsa adım attıysan, Allah'tan af dile, tövbe et. Zira kul günahını itiraf eder, tövbe edip dönüş yaparsa, Allah da tövbesini kabul eder."

Resûlullah sözünü bitirdikten sonra gözyaşım kesildi. Babama dönüp dedim ki: "Resûlullah'a bu konuda cevap verecek misin?" O: "Vallahi, Resûlullah'a ne diyeceğimi bilemiyorum." dedi. Bu sefer anneme dönüp:

"Resûlullah'a bu konuda cevap verecek misin?" dedim. O da: "Vallahi, Resûlullah'a ne diyeceğimi bilemiyorum." dedi. Ben başlayıp dedim ki:

"Ben dünyadan habersiz genç bir kızım. Kur'an'dan bildiğim yerler fazla sayılmaz. Şimdi anlıyorum ki siz bu dedikoduyu daha önce işitmişsiniz ve bu sizlerde bir yer etmiş ve hatta doğru bile kabul etmişsiniz. Şimdi kalkıp size desem ki "ben masumum" -ki Allah masum olduğumu biliyor- siz bana inanmayacaksınız.

Yalan söyleyip, Allah'ın benim beri olduğumu bildiği bir işi yaptığımı söylesem bana inanacaksınız. Vallahi, sizin hâlinize uygun olacak, Yusuf'un (aleyhisselâm) babasının sözünden daha uygun bir söz hatırıma gelmiyor. Evet, Yusuf'un babasının dediği gibi diyorum: *"Bu söylenenlere karşı yardımcıım ancak Allah'tır. Bana düşen de güzelce sabretmektir."*

Oradan kalkıp yatağıma yattım. Mâsum olduğumu elbette pek iyi biliyordum. Allah'ın beni temize çıkaracağına da kesinlikle inanıyordum. Fakat Allah'ın benim hakkımda ebediyen tilâvet edilen Kelâmında yer vereceğini hatırımdan geçirmemiştim. Ben kim, Allah'ın tilâvet edilen Kur'an'ında bahsedilecek dereceye çıkmak kim! Ama Resûlullah'a gösterilecek bir sâdık rüya ile Allah'ın beni temize çıkaracağını kuvvetle ümit ediyordum.

Resûlullah oradan ayrılmadan, başka hiç kimse de ayrılmadan, birden üzerinde vahiy hâli belirdi. Vahiy sırasında öyle bir hararet basardı ki, ilâhî kelâmın ağırlığından ötürü, soğuk bir kış gününde dahi olsa, yüzünden terler kolyedeki inci taneleri gibi damlar dururdu. Vahiy tamamlanınca bu hâl geçer ve gülümserdi. Resûlullah vahiy hâlinde gülümseyerek çıktı.

Söylediği ilk söz: *"Âişe! İşte Allah seni temize çıkardı!"* oldu. Annem bana: *"Kalk da Resûlullah'a teşekkür et!"* dedi. Ben: *"Vallahi ne kalkarım, ne de Allah'tan başkasına hamd ve teşekkür ederim!"* dedim. İşte Allah Teâlâ o sırada işbu: *"O iftirayı çıkaranlar içinden küçük bir gruptur. Siz o iftirayı kendi hakkınızda fena bir şey sanmayın; bilâkis o sizin için hayırlıdır. O iftiracılar gelince, onlardan her birinin kazandığı günah nispetinde cezası vardır. Bu yaygaranın elebaşılığını yapan şahsa ise cezanın en büyüğü vardır (...)"* âyeti ile başlayıp devam eden on âyetlik bölümü indirdi. Benim mâsumluğumu ilân eden bu âyetler inince Ebû Bekir es-Sıddîk dedi ki: *(Ki o, Mistah'ın fakirliği ve bir de akrabası olması hasebiyle ona devamlı olarak nafaka bağlamıştı) Âişe aleyhinde yaptığı bu iftiradan sonra artık ona hiç bir şey vermem."* Bunun üzerine:

"İçinizden fazilet ve inkân sahibi olanlar, akrabalara, fakirlere, Allah yolunda hicret etmiş olanlara infak etmeme hususunda yemin etmesinler. Affedip müsamaha gösterebilirler. Siz de Allah'ın sizi affedip müsamaha göstermesini arzu etmez misiniz? Allah, gerçekten Gafîr'dur, Rahîm'dir." (Nûr sûresi, 24/22) âyetini indirdi. Bunun üzerine Ebû Bekir (radıyallahu anh) dedi ki: *"Elbette, ya Rabbi, elbette Senin affını arzu ederim!"* Sonra Mistah'a eskiden veregeldiği nafakayı tekrar bağladı. *"Vallahi, ebediyen artık ondan bunu geri çekmem"* dedi.

Resûlullah, evzac-ı tahirattan Zeyneb bintü Cahş'a da benim hakkımda sormuş. O da: *"Gözümle görüp, kulağımla işitmediğim şeye inanmam. Ben onun hakkını da şimdiye kadar hayırdan başka bir şey görmedim. Hâlbuki benimle yarışma durumunda olan sadece o idi. Takvası vesilesi ile Allah onu suizanna girmekten korudu. Hâlbuki kardeşi Hamne onu kızıştırıp duruyor, güya onu rağbetlendirmeye çalışıyordu. Böylece de felâkete düşen iftiracılarla birlikte o da felâkete sürüklenmişti."* (Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, I-II, Işık Yay., İstanbul, 2006, 2/156-160'da Buhârî, tefsîru sûre (24) 6).

olsaydı daha ilk dedikodu çıktığında asılsız olduğunu bildirip dedikoduyu keser atardı. Böylece kendisinin ve hanımının şerefini korur, devlet ve din başkanlığı konumunu tehlikeye atmazdı. Bu hadiseden bahseden âyetleri ebediyen okunacak Kur'an'a yerleştirmezdi. Keza ev hayatı ile ilgili, hanımları ile ilgili başka hadiseler de kitapta yer vermezdi.⁴⁰ Demek ki Kur'an kendisinin eseri değildir.

⁴⁰ Bazıları için bkz.: Mesela açılıp saçılmama, erkeklerle konuşurken kısıtım, örtünme için: Ahzâb sûresi, 33/32-33; dünya refahı isteyen bazı eşlerini boşanma veya malum hayatlarına devam konusunda muhayyer bırakması için: Ahzâb sûresi, 33/28; Eşlerinden birine verdiği sırrın açığa çıkarılması için Tahrim sûresi, 66/3.

B. Fethullah Gülen'in Kur'an İlimlerinden Bazılarına Bakışı

1. Kur'an-ı Kerim'in Tercüme, Meal ve Tefsiri

Kur'an'ı indiren Allah Teâlâ onun insanlara tebyin edilmesini istemiştir. *"Biz her peygamberi, kendi milletinin lisanı ile gönderdik, tâ ki onlara açık seçik anlatsın."*⁴¹ Bu âyet, kitabın mânâlarının diğer dillere çevrilmesini de gerektirir. Gönderilen son Peygamber, indirilen kitabı önce kendi diliyle kendi halkına tebliğ edip öğretecek, sonra da onlar diğer milletlerden insanlara ulaştırmaya çalışacak, ulaştırma vasıtaları arayacaklardır. Mânâsını anlamak için dört mezhep fakihleri de Kur'an'ın tefsirî tercümesine cevaz verirler. Şâtıbî *el-Muvafakat'* da bütün Müslümanların icmaî ile tercümenin caiz olduğunu belirtir.

Muhterem müellif de bu konuda şunları ileri sürer:

Aslında onu (Kur'an-ı Kerim'i), bir tefsir, bir te'vîl veya geniş bir mealle herkese duyurma bu işin uzmanları için bir vazife; ona karşı kadirşinas ve saygılı olmanın da gereğidir. Ancak, sağlam bir dil bilgisine, belagat kurallarına; tefsir, hadis ve fıkıh usulü.. gibi ilim dallarına vakıf olmadan böyle bir şeye teşebbüsün de haddini bilmemezlik olduğu açıktır. O, bir romanı tercüme ediyor gibi tercüme edilemez; kaldı ki öyle basit bir konuda bile uzmanlık aranır.⁴²

⁴¹ İbrahim sûresi, 14/4.

⁴² Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve Meali Üzerine", s. 4.

Tercüme; herhangi bir metni veya sözü, hususiyetlerini koruyarak bir dilden başka bir dile çevirmeye denir. Çeviri bazen, hiçbir kelimenin mânâsı atlanmadan kelime dizileri, terkipler ve terkipler arası gözetilmiş hususiyetler aynıyla diğer dile aktarma –aktarılabiliyorsa– şeklinde olur ki, buna 'tam tercüme' denmesine karşılık; bazen de ya sadece kelimelerin çevirisi yapılır veya münhasıran muhteva aksettirilir ki, bu da eksik bir çeviridir.⁴³

Sıradan ediplerin bile eserlerini tam tercüme etmek kolay değildir. İslâm âlimlerinin büyük ekseriyetine göre Kur'an'ın kelimesi kelimesine tercümesi mümkün olmadığı gibi caiz de değildir.

Merhum allame M. Hamdi Yazır'a göre, aslın mânâsına uygun olması için, sarahatte-delalette, icmalde-tafsilde, umumda-hususta, itlakta-takyitte, kuvvette-isabette, hüsn-ü edada-üslub u beyanda tercüme orijinal metne müsavi ve denk olmalıdır. Aksine bu çerçevede gerçekleştirilemeyen bir çeviri tam bir tercüme değil eksik bir aktarmadır.⁴⁴

Müellifimiz tercüme konusunda tedbirli bir ifade kullanmakla beraber onu tamamen reddeden biri de değildir:

Böyle bir yaklaşım, Kur'an'ı Kerim asla anlaşılmasız şekilde de yorumlanmamalıdır; zira her şeyden evvel o, anlaşılacak ve yaşanmak için insanlığa gönderilmiş bir kitaptır. Ancak onda öyle derin ve çok mânâlı elfaz, öyle çok katmanlı bir muhteva vardır ki, teker teker kelimeler anlaşılrsa ve terkiplerden bir şeyler hissedilse de, kat'iyen tercümeyle sığıştırılamayan pek çok ibare edalı, işaret eksikli, iktiza televvünlü ve delâlet derinlikli hakikatlerin açıkta kaldığı müşahade edilecektir.

(...) Tercüme dediğimiz şey, mütercimim bilgisi, marifeti, idrâk ufku ve istidadı ölçüsünde bazı şeyler ifade etse de, kat'iyen Kur'an'ı bütün derinlikleriyle aksettiremez; dolayısıyla da hiçbir meal, hiçbir te'vil ve hiçbir tefsire Kur'an denemez...⁴⁵

Bu sebepten ötürü, âlimler, Kur'an'ın ancak tefsirî tercümesinin yapılabileceğini belirtmişlerdir. Metnin tam tamına karşılığı

⁴³ Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve Meali Üzerine", s. 4

⁴⁴ A.g.e., s. 4.

⁴⁵ A.g.e., s. 5.

değil de yaklaşık bir tercümesi anlamına da "meal" tabiri kullanılmıştır.

İlk asırlardan günümüze, seviyeli-seviyesiz tercüme türünden bir kısım çevirilerin yanında bir hayli de meâl ve tefsir yazıldı.. şu anda da yazılıyor.. bundan sonra da yazılmaya devam edecektir. Biz, Kur'an ruhunun seslendirilmesi ve ilâhî maksatların anlaşılması adına gösterilen bütün samimi gayretleri alkışladık ve alkışlıyoruz. Hele bu gayret ve çabalardan zaman ve onun özel yorumları, içinde bulunduğu şartlar ve onların doğru okunması, makâsıd-ı şeriat ve onların Kur'an ve sünnet-i sahiha ruhuna uygun kavranması, telâhuk-u efkârla zenginleşmiş düşünceler ve bu sayede her şeyin daha net, daha açık görülüp sezilmesi gibi hususlar da göz ardı edilmemişse/edilmiyorsa...⁴⁶

Gördüğümüz üzere Muhterem Fethullah Gülen, camideki ders halkasının ihtiyacı kadar bir kısalıkta ve onların kolaylıkla anlayabilecekleri şekilde tercüme ve meal hakkında fikirlerini böylece ifade etmektedir.

2. Kur'an'ın Başlıca Özellikleri

Muhterem Hocaefendi Kur'an ilimlerine, tefsirine ve belâgat ilmine mütehasıs derecesinde vakıftır. Fakat onun öncelik verdiği husus, bu ilimlerin Kur'an hakkındaki incelemelerinin sonuçlarını, geniş kitleye aktarmaktır. Dolayısıyla ihtisasın ilmi ölçülerinden ve titizliğinden taviz vermeksizin, onun neticelerini normal bir kültür seviyesine ulaştırmayı hedeflemektedir. Bu sebeple uzun soluklu bir program çerçevesi çizdiği cami ders halkasının otuz kadarını Kur'an bilgilerine tahsis ettiğini görüyoruz. 1970'li yıllarda verilen bu dersler bilahere "*Kur'an'ın Altın İkliminde*" adı ile kitaplaştırılmıştır. Bu dersler din öğretimi yapan fakültelerin lisans veya yüksek lisans programında ders notu olacak niteliktedir. Bu kitabın gerek planının, gerek muhtevasının ve gerekse üslubunun Kur'an hakkında yazılan önceki kitaplardan oldukça farklı olduğu daha ilk nazarda anlaşılır. Öyle anlaşılıyor ki bunu

⁴⁶ A.g.e., s. 4

belirleyen de müellifin öncelikleri olmuştur. Müteakip bölümde bu kitabı tanıtip değerlendirmeye çalışacağız.

Mukaddimede müellifimiz gökleri, yeri, bütün canlıları özellikle insanı yaratan Allah'ın insanlara vereceği talimatların olacağı gerçeğini dile getirerek Kur'an'ın, bu buyrukların vahiyle gönderilmiş en mükemmeli ve sonuncusu olduğu üzerinde durur. "Peygamberlerin ve Kitapların gönderilmesindeki hikmet" başlığı altında şunlar üzerinde durur: İlâhî irşad olmaksızın, akıl ve tecrübe ile insanın kendi hayat yolunu, matluba uygun şekilde çizmesi mümkün değildir. Allah Teâlâ ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'e suhuf indirdi. Yazıyı da ilham etti. İlk suhuftan Kur'an'a kadarki bütün ilâhî mesajların esası aynıdır. İnsanlığın fikrî seviyesi ilerlediği nisbette Yüce Allah başka kitapları, onları açıklayıp uygulayacak peygamberler ile, münasip irşadlarla gönderdi. İlâhî vahiy olmaksızın beşeriyetin doğru yolu bulamayacağını en açık delili, günümüzde felsefenin geldiği noktadır. Binlerce filozof, bazen aynı ekolün içinde olmalarına rağmen belli bir noktada buluşamıyorlar.⁴⁷

İnsanın aklına ve ruhuna yol gösteren, ancak kâinat kitabını yazan, kâinatla insan arasında münasebet kuran ve insanı bu büyük kitabına bir fihriste, bir katalog yapan Yaratıcıdır. Demek insana yol çizme yetkisi, ancak insanı ve içinde neş'et ettiği kâinatı yaratan Allah'a mahsustur.

Diğer peygamberlere özetle bildirilen hakikatler, Peygamber Efendimiz'e Kur'an vasıtasıyla gayet geniş olarak anlatılmıştır. Çünkü Kur'an, son derece gelişmiş topluluklara hitap etmek için gönderilmiş bir kitaptır. Onu takiben gelecek bir başka semavî kitap da yoktur. Dolayısıyla beşer, ferdi, içtimaî, siyasî, kültürel veya teknik bakımdan hangi ufka yükselirse yükselsin, karşısında Kur'an'ı bir mürşid ve yol gösterici olarak bulmalıdır; bulmuştur da...⁴⁸

Hülasa "Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık kitapta olmasın."⁴⁹ âyeti buna işaret etmektedir.

⁴⁷ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* Nil Yay., İstanbul, 2010, s. 30-36.

⁴⁸ A.g.e., s. 36.

⁴⁹ En'âm sûresi, 6/59.

Maalesef insanlık bu Rehberi gereği gibi tanıyamadı. Hatta muasır Müslümanların bile tanıdıkları söylenemez. Müslüman kendi kitabını layıkıyla tanıyıp sahip çıktığı zaman, sadece Müslümanlar değil bütün insanlığın makûs talihî değışecektir.⁵⁰ *Bütün insanlar ve cinler bir araya gelse ve birbirlerine destek de verseler Kur'an gibi bir kitap meydana getiremezler.*⁵¹ İşte Muhterem Fethullah Gülen'in bu kitapta toplanan derslerden gayesi, bu gerçeğı ispatlamaktır.⁵²

Kur'an'ı doğru ve güzel bir şekilde okumak, müslümanın en temel vazifesidir. Fakat bundan maksadı, Kur'an'ı güzel okuya okuya, onu hayata hayat yapmak ve kendisini de âdeta mücessem bir Kur'an haline getirmek olmalıdır.⁵³ Bundandır ki Hz. Âişe validemiz (radıyallahu anhâ) Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bir cümlede anlatmak isterken "Onun ahlakı Kur'an'dan ibaret idi" demişti.⁵⁴

Yüce Allah Kur'an'da bize, kendimizi anlatıyor. Aynı zamanda kâinatı anlatıyor ve keza bize yüce Zât'ını tanıttıyor. Bu cümle ile müellif önemli bir görüşü özetlemektedir: Kur'an birçok kimse- nin dediğı gibi sadece ulûhiyetten ve ilâhî âlemden bahseden bir kitap değildir. Bilakis ağırlıklı olarak insanlardan, onları irşad ve eğitmekten bahs eden bir kitaptır. Allah'ın zatını insanın tanıması zaten mümkün değildir. Kur'an O'nu sıfat ve eserleriyle, yine insanların anlayacakları bir dille tanıtır.

Peki, Kur'an'ı okuyan kimse nasıl bir tavır içinde olmalıdır? Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyurduğu gibi âdeta Rabbinden özel randevuya nail olmuş bir insanın edep ve dikkati içinde olmalıdır:⁵⁵ *"Kim Rabbisiyle konuşmak istiyorsa, Kur'an okusun."*⁵⁶

⁵⁰ Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 37.

⁵¹ İsrâ sûresi, 17/88.

⁵² Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 38.

⁵³ *A.g.e.*, s. 39.

⁵⁴ Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 139.

⁵⁵ Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 48.

⁵⁶ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* 7/239; ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/302.

3. Kur'ân'ın Belâgati veya Üstün İfade Gücü

Birinci Bölümde: Kur'ân-ı Kerim'in belâgatından yani üstün ifade kudretinden bahseder. Yüce Allah'ın yaratması beşerin yaptıklarına benzemediği gibi O'nun kelâmı da benzemez, insanların sözünden tamamen farklıdır.⁵⁷ Belâgat: Halin gerektirdiği sözü söyleme ve maksadı en veciz ve etkili şekilde anlatma demektir. Kur'ân'ın nazil olduğu ortamda en rağbet edilen meta güzel söz, toplumun en önde gelen sınıfı şair ve edipler idi. İşte o dahi edipler, Kur'ân'ın önünde eğilmek zorunda kaldılar. O kadar ki söz ile karşılık vermek mümkün olmadığından, çok daha zor olan savaş yolunu tuttular, mallarını, çoluk çocuklarını ve canlarını tehlikeye attılar.⁵⁸ El-Câhız şöyle der: "Allah Teâlâ Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i, Arapların şiir, hitabet ve söz ustalığında pek ileri bir seviyede oldukları sırada gönderdi. Onların hepsini Allah'ı bir tanımaya ve onun peygamberliğini tasdiğe davet etti (...). Bu davetin başlıca delili ve gerekçesi Kur'ân idi. Sabah-akşam onlara, Kur'ân'ın en küçük sûresine olsun, nazîre yapmaları için meydan okudu. Her defasında onların aczleri meydana çıktı (...) En kısa bir sûreye nazîre yapabilselerdi, onun davasını kolayca iptal eder, onu tekzip etmenin en kolay yolunu bulur ve etrafına toplananları dağıtmayı temin edebilirlerdi. Böylece canlarını ve mallarını tüketmekten korur, vatanlarından çıkmaya mecbur kalmazlardı."⁵⁹

Daha sonra müellif, Kur'ân'ın ifade üstünlüğünü şu üç başlık altında ele alır:

1. Nazmın cezâleti,
2. Beyanın bedî (orijinal) olması,
3. İfadenin haşmeti.

Müellifimiz, birinci başlık altında Kur'ân'ın bazı âyetlerini tahlil ederek, pek doyurucu bir tarzda, hem de geniş kitlenin

⁵⁷ Fethullah Gülen, *Kur'ân'ın Altın İkliminde* s. 57.

⁵⁸ A.g.e., s. 61-62.

⁵⁹ es-Suyûtî, *el-İtkân* 2/150; ez-Zerkeşi, *el-Bürhan fi Ulumi'l-Kur'ân* 2/110-111.

anlayabileceği şekilde açıklar.⁶⁰ Beyanın bedîliğini izah ederken hurûf-i mukatta'a hakkında orijinal bir görüş ortaya koyar.⁶¹ Kur'an'ın lafız ve mânâ yönünden camiyyeti (çok geniş kapsamlı olması) üzerinde durur.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem): لِكُلِّ آيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ لِكُلِّ حَرْفٍ حَدٌّ وَمُطَلَعٌ “Her âyetin bir zâhiri bir de bâtını vardır; her harf, her tefsir, her okuyuş, her inzâl keyfiyeti için de aynı zamanda bir had vardır.”⁶² buyurmaktadır. (Orada Allah'a ait büyük hakikatler ve incelikler yatmaktadır. Bâtınî olanlarını ancak Allah ve ilimde derinleşenler bilir. Her haddin de neticede kendisi için zuhur edebilecek, Allah tarafından ve O'nun istediği yerden doğan bir mânâsı vardır).

“Her âyetin bir zahı, bir batını, bir son sınırı (serhaddi), bir de serhat ötesi vardır. Ayrıca bunların hepsinin de hem dalları hem de bir kısım yaprakları vardır.”⁶³ Fakat bu görünmeyen mânâlar, ferasetli âlimler tarafından açıklanır. “Nasıl ki, nice ışık ve ses dalgalarını biz normal şartlarda çıplak gözle göremez ve kulaklarımızla işitemeyiz; hâlbuki bir radyo veya televizyonun düğmesine dokunduğumuzda bunlar işitilip görülür hâle gelir.”⁶⁴ Kur'an'ın mânâsındaki çok yönlülük, Kur'an'daki insicam başlıkları altında, bu bahsi de müteaddit âyetleri tahlil ederek anlatır.⁶⁵

4. Kur'an'ın Üslubundaki Mûcizelik

Kur'an yirmi üç sene gibi uzun bir dönemde, çok farklı zamanlarda, değişik mekânlarda, farklı şartlar ve vesilelerle gelmiş olmasına rağmen metninde kopukluk, irtibatsızlık ve tutarsızlık

⁶⁰ Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 64-72.

⁶¹ *A.g.e.*, s. 74-78. Biraz sonra başka bir vesile ile mukattaat hakkındaki bu görüşü özetleyeceğiz.

⁶² Bkz.: Abdurrezzak, *el-Musannef* 3/358; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 9/278; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 1/236.

⁶³ Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s.79.

⁶⁴ *A.g.e.*, s. 80.

⁶⁵ *A.g.e.*, s. 89-115.

yoktur. Sanki bir oturumda söylenmiş, bir plana uyarak geliştirilmiş gibi bir bütünlük arz eder.⁶⁶ Kur'an ifadeleri, onun hayatın ve kâinatın tam içinde olduğunu, onun kâinatı, önünde bir nokta gibi gören ve bilen Zât'ın sözü olduğunu gösterir.⁶⁷ Anlatımlar hep gerçeğe tekabül eder, gerçek hayatta karşılığı bulunur. *Kur'an'ın maksatlarını ifadedeki harikulâdelik, Kur'an'ın delil getirmedeki harika üslûbu, Haşri ispat eden âyetlerdeki sadelik, Kur'an âyetlerindeki çok yönlülük*⁶⁸ başlıkları altında bu konuları tahlil eder. Nesih hakkında dikkate değer bir neticeye varır:

(...) Bazı ulemâ Kur'an'da neshi kabul etmemişlerdir. Cumhuriyetin nokta-i nazarı neshin var olduğu istikametinde ise de, bu iki görüşü telif etmek de mümkündür. Evet, nesih vardır, ama mensûh olan da nâsîh olana tebaiyetle, insanlığa, medvedete ve mürüvvete vesile olabilecek bir hüküm ihtiva ediyor olabilir. Bu takdirde de, evvelki âyetten faydalanmak her zaman mümkündür.⁶⁹

⁶⁶ Muhammed Draz, *En Mühim Mesaj: Kur'an*, s. 171-180 bölümünde bu konuyu pek güzel açıklamaktadır. Bu açıklamadan sonra müellif, hacim bakımından 50 sayfa ile en uzun sure olan, nüzulü zaman itibarıyla on seneye ve seksen ayrı necme (vahiy bölümüne) yayılan Bakara suresindeki mânâ irtibatını ve anlam bütünlüğünü örnek olarak sunarak bu tezi ispat etmektedir (s. 187-285).

⁶⁷ Bu hususta Tokyo Rasathane Müdürlüğü yapmış bir Japon mühtedinin şu tesbitini hatırlamakta fayda vardır. Bu zat Kur'anı dikkatle okuduktan sonra şöyle demişti: "Anladım ki bu Kur'an, kâinata çok yukarıdan bakan ve her tarafını aynı anda gören bir Varlığın sözüdür" (Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Sunuş kısmında).

⁶⁸ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altm İkliminde* s. 135-157.

⁶⁹ *A g.e.*, s.153-154. Nesih için krş.: Suat Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Yay., İstanbul, 1983, s.102-105. Bakara sûresi, 2/180. âyetindeki vasiyetle mal bırakma hükmü cumhura göre Nisâ sûresinin baş tarafındaki miras paylarını beyan eden âyetlerle nesh edilmiştir. Bununla beraber bazı âlimler, fıkhen varis olmayan akrabalar için murisin malının üçte birinden vasiyetle mal bırakmasının bu âyetin hükmü ile müstehab olduğunu söylemişlerdir (Bkz.: İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, bu âyetin tefsiri. Keza Fahrüddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, bu âyetin tefsiri). Müellifimiz bu son cümlesiyle, mensuh olan âyetle bu şekilde amel etmenin mümkün olduğuna dikkat çekmektedir.

5. Kur'an'ın Kendisine Has İfade Dili ve Karakter Tasviri

Kur'an, sunduğu şeylerin silüetini insanın tasavvur ve tahayyüllerinde canlandırır. Diğer taraftan hadiseleri tasvir edip insanlara anlatırken onların içinde, duruma göre bir ürperti veya iştiyak meydana getirecek şekilde anlatır.⁷⁰ Kur'an, maksadını ifade ederken ekseriya, çok veciz bir veya birkaç cümle ile anlatır. Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'ın dürüstlük, şefkat ve cömertliğini, Hz. Şuayb (aleyhisselâm) kavminin ihtikârcılığı, ticarî yönden ahlaksızlığını, Hz. Lut (aleyhisselâm) kavminin hayâsızlığını, Hz. Musa (aleyhisselâm) kavminin inatçılığını, sebatsızlığını, anlayışsızlığını birkaç kelime ile gösterir, muhatap bunun dışında ayrıntıya ihtiyaç duymaz. Binaenaleyh Kur'an'ın, anlatmaktan ziyade tasvir yaparak tabloştırdığını söylemek mümkündür.⁷¹ Hatta bununla modern tasvir sanatının varamadığı ufuklara ulaşır. Kur'an'ın Hz. Nuh (aleyhisselâm) kavmi hakkındaki anlatımını tahlil eder.⁷² Hz. Hud (aleyhisselâm)'ın mağrur kavmini,⁷³ müreffeh hayatın azdırdığı

⁷⁰ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 166-167

⁷¹ *A.g.e.*, s. 172. Bu konuda oldukça meşhur olan "*et-Tasviru'l-Fennî fi'l-Kur'an*" (*Kur'anda Edebi Tasvir*) kitabının Önsözünde merhum Seyyid Kutub şöyle demektedir: "Bu konuyu araştırmaya giriştim. Başlıca kaynağım Kur'an-ı Kerim idi. Ondaki sanat tablolarını toplamak, göz önüne sermek, onlardaki tasvir metodunu, onların sunumundaki sanat uyumunu açıklamak istedim. Çünkü benim esas makadım, yalnızca işin saf sanat tarafını ele almaktı. Linguistik bahislere, kelâm, akaid, fıkıh meselelerine ve Kur'an'ın yer verdiği diğer konulara yönelmek istemiyordum. Fakat ne göreyim! Daha önce farkında olmadığım yeni bir hakikat bana yüzünü gösterdi: Kur'an'daki tasvirler, onun çeşitli çok yönlerinden bir yönü değilmiş! Meğer tasvir güzellikleriyle dolu bu Kitabın anlatım üslubunun esas kaidesi imiş! Teşri'i hükümler (az sayıdaki yasama hükümleri) dışındaki diğer bütün söz alanlarında temel kural imiş! Anladım ki, yapmam gereken, çeşitli tasvirleri derleme ve tasnif etme değil, açığa çıkarmam gereken kaideyi nazara vermemdir. Bu, Allah'ın tevfidir. Buna araştırmamın sonucu olarak ulaşımadım. Allah'ın tevfiği ile, onunla adeta birden karşılaştım." Değerli müellifimiz Fethullah Gülen'in bu bölümde özetlediği özelliği iyi anlamak ve pek bol örneklerini görmek için Seyyid Kutub'un bu kitabını okumak faydalı olacaktır.

⁷² Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 168-174.

⁷³ *A.g.e.*, s. 174-178.

Semud'u,⁷⁴ Hz. İbrahim (aleyhisselâm)'ın destansı karakterlerini,⁷⁵ ululazm bir peygamber Hz. Musa (aleyhisselâm)'ı,⁷⁶ Hz. Yusuf (aleyhisselâm)'ı,⁷⁷ Hz. Meryem (aleyhisselâm)'ı⁷⁸ örnek vasıflarıyla tanıtır.

Kur'ân'da toplum tahlilleri arasında: Ehl-i Kitap ve özellikle İsrailoğullarının insanlık tarihinde oynadıkları kötü rol,⁷⁹ refah ve zenginliğin azdırdığı hislere ve şımarık ruhlara Kur'ân'ın bakışı ve irşadı,⁸⁰ aceleci, mürâi ve münafık tipler,⁸¹ hidayete mazhar tipler,⁸² mütefekkir tipler,⁸³ inananların alacağı dersler⁸⁴ de yer alır. Uzatmamak endişesiyle sadece başlıklarını yazma durumunda kalıyoruz. Fakat bu pasajlarda Muhterem Fethullah Gülen, Kur'ân tiplerlerinin eski tarihî hadiseleri olduğu kadar günümüzdeki tip ve karakterleri de tasvir ettiğini güzelce açıkladığını, Kur'ân'ın anlatımının tarihî hadiseleri sıralama olmayıp tebliğ fonksiyonunu mükemmel bir şekilde sürdürdüğünü yeterince dile getirir:

Evet, Kur'ân bir hâdiseyi nazara verip, projeksiyonlarını oraya tutarak, insanlığa gerçek insan veya insanlığın yollarını göstermek suretiyle insan olmanın vazgeçilmez vasıflarına doğrudan veya dolaylı olarak sık sık temas eder. Bütün mesele, Kur'ân'a bu zaviyeden bakabilmek, gerekli dersi alabilmek ve hepsinden öte de bunu hayata taşıyabilmektir.⁸⁵

⁷⁴ Fethullah Gülen, *Kur'ân'ın Altın İkliminde* s.179-183.

⁷⁵ *A.g.e.*, s. 183-200.

⁷⁶ *A.g.e.*, s. 200-204.

⁷⁷ *A.g.e.*, s. 204-210.

⁷⁸ *A.g.e.*, s. 210-215.

⁷⁹ *A.g.e.*, s. 217-223.

⁸⁰ *A.g.e.*, s. 224-229.

⁸¹ *A.g.e.*, s. 229-234.

⁸² *A.g.e.*, s. 234-241.

⁸³ *A.g.e.*, s. 242-243.

⁸⁴ *A.g.e.*, s. 243-250.

⁸⁵ *A.g.e.*, s. 223.

6. Kur'an'ın Eşsiz Üslubu

Kur'an-ı Kerim ele aldığı konuları, verdiği misalleri bizzat hayatın içinden seçmiştir. Sadece seçkin kısma hitab eden bir üslup değil, her seviyeden insanın anlayabileceği, avamı yavaş yavaş yetiştirip eğiten bir üslup kullanmıştır. Dili Arapça olmasına rağmen "Gönlün ve fıtratın dili birdir" fehvasınca, gönlünün diline kulak veren herkes ondan zevk alır. Bundan ötürü, Kur'an gönül dili ile okunmalıdır. Kur'an, insanı hemen her yönü ile muhatap alır, onunla duygu ve mantık diyalogu kurar.⁸⁶ Daha sonra kâfir insanın, dünyada sahibini kaybedip çaresiz kaldığını,⁸⁷ müminlerin, Allah'ın ipine sarılarak birlik olmalarını,⁸⁸ müttakileri bekleyen cenneti,⁸⁹ insanın çirkin şeylerden, mesela zakkumdan nefret etmesini⁹⁰ ifade eden âyetleri ve daha müteaddit âyetleri tahlil ederek, bu özelliğin çeşitli müşahhas örneklerini sunar. Bu konuyu kendi ifadesinden dinleyelim:

Kur'an-ı Kerim, değişik mevzuları ele alıp muhataplarına arz ederken tamamen kendine has bir üslup kullanır. Onun bu fâik üslûbuna ve mevzuların arz edilmiş seçilen, kullanılan kelimelerin inceliğine az vâkıf olan kimseler, aradan on dört asır geçmiş olmasına rağmen, onun hâlâ tarâvetini, halâvetini

⁸⁶ A.g.e., s. 255.

⁸⁷ Ra'd sûresi, 13/14: "Geçerli dua, O'na yapılan duadır. Müşriklerin O'ndan başka yönedikleri putlar ise, kendilerine hiçbir surette icabet edemezler. Onların durumu, tıpkı ağzına su ulaşsın diye ellerini önündeki kuyuya doğru uzatan adamın durumuna benzer. Oysa bu durumda su, hiçbir zaman ona ulaşamaz. İşte kafirlerin duası öyle boşa gider."

⁸⁸ Âl-i İmrân sûresi, 3/103: "Hepiniz toptan Allah'ın ipine (dinine) sımsıkı sarılın, bölünüp ayrılmayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın! Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah kalplerinizi birbirine ısındırmış ve O'nun lütfu ile kardeş oluvermiştiniz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oraya düşmekten de sizi O kurtarmıştı. Allah size âyetlerini böyle açıklıyor, tâ ki doğru yola eresiniz."

⁸⁹ Duhân sûresi, 44/51-56 : "Müttakiler güvenli bir makamdadırlar: Bahçelerde ve pınar başlarındaadırlar. İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giymiş olarak karşılıklı otururlar. Hem Biz onları hûrilerle evlendiririz. Onlar canlarının çektiği her meyveden rahatlıkla isterler. İlk ölüm dışında artık orada ölüm tatmazlar."

⁹⁰ Duhân sûresi, 44/43-49: "Muhakkak ki günahkârların yiyeceği, zakkum ağacıdır. Kaynar su nasıl fokurdarsa o da erimiş maden gibi karınlarında fokurdar. Allah zebanilere: "Tutun onu da, buyurur, Cehennem'in tâ ortasına sürükleyin, sonra da başının üstünden kaynar su dökün. Ve deyin ki: "Tat bakalım! Hani üstündün, güçlüydün, asıldın!"

koruması karşısında hayrete düşer ve onun mûcize bir beyan olduğunu hemen tasdik ederler.

Kur'an, bir bakıma bedevî bir cemaate nazil olmuştu. Bu cemaat, Kur'an'ın getirdiği pek çok şeye yabancı sayılan yirminci yüzyılın insanlarından daha fazla ona yabancıydılar. Pek çoğu itibarıyla bedevi bu insanlar, sürekli birbirleriyle yaka paça oluyor ve vuruşuyorlardı. Evet, başıboş ve idealsiz bir hayat yaşayan bu güruh, hiçbir zaman içtimaî, iktisadî ve ahlâkî salaha erememiş, kabile çerçevesinde olsun, şuurlu bir cemaat ve ideal bir birlik oluşturamamışlardı. Hemen bütün müşrikler, Kâbe'ye doldurdukları putlara karşı yaptıklarıyla övünüyor ve bununla kendilerini teselli ediyorlardı. İçlerinden pek az ilim sahibi olan aydınlar ise, bu putları sadece Allah'a (celle celâluhu) yaklaşıtrıcı birer vasıta olarak kabul ediyor ve ancak bu ölçüde bir farklılık ortaya koyabiliyorlardı.

Böylece, insanın fitratına emanet olarak tevdi edilmiş bulunan kulluk duygusu, bir kere daha suiistimal edilmiş oluyor ve bir kere daha ihanete uğruyordu. Bu insanlar, ağaca, taşta, toprağa, Güneş'e, Ay'a, yıldızla kullukta bulunuyor; hatta helva ve peynir gibi yiyecek maddelerinden kendi elleriyle yaptıkları putlara bir süre tapıyor, sonra da karınları acıkınca bu putları yiyorlardı. Yine her yönüyle cahiliye bataklığına saplanmış ve vahşileşmiş bu insanlar, kız çocuklarını –tamamı olmasa da– diri diri toprağa gömüyorlardı ki, bu vahşice âdeti, kimileri tuhaf bir cahiliye âdeti, kimileri geçim sıkıntısı sevgiyle, kimileri de servet ü sâ mânlarının, kızları vasıtasıyla başkalarının eline geçeceği endişesi ve kabile hırsıyla yapıyorlardı.

Evet, o gün müthiş bir buhran içinde bulunan insanlık, her gün çölün karanlıklarında bin bir fezâyîin yanında bir de, derin derin çukurlar kazıyor ve o çukurlara atılan nice masum çocuk, onların içinde can veriyordu. Beşer, vahşette sırtlanları çok geride bırakmıştı. Dişsiz olanın hakk-ı hayatı yoktu ve mutlaka bir dişlinin dişleri arasında parçalanmaya mahkûmdu.

Yukarıda da işaret edildiği üzere, kısaca vasfetmeye çalıştığımız bu ortamda nazil olan Kur'an'ın kullandığı malzeme o kadar mükemmel seçilmişti ki, dahası olamazdı. Öyle ki, dağda birkaç tane deve ile ömrünü geçiren çoban bile gönlünü ona verdiğinde, kullanılan ifadeler karşısında iliklerine kadar irkiliyordu. Bu da Kur'an'ın, sadece üst seviyede belirli

bir kesime değil, havâstan avama, bir aristokrattan dağ başındaki çobana varıncaya kadar herkesin istifade edebileceği, anlaşılır umumî bir malzeme kullandığını gösteriyordu. Seçtiği mevzular itibarıyla da öyleydi. O, bir taraftan iman esaslarını işlerken, diğer taraftan göklerden ve yerden bahisler açarak, muhataplarına astronomi ilminin ve teleskopların on dört asır sonra dahi varamayacağı, ulaşamayacağı noktaları gösterebiliyordu.

Evet, o günden bugüne, onun bu yüce beyan ve üstün üslûbuna karşı hiçbir itiraz veya yadırgama olmamıştır. Şayet böyle bir şey olsaydı, şüphesiz Kur'an düşmanları, işlerine yarayan bu malzemeleri elden ele, dilden dile dolaştırarak destanlaştıracaklardı. Böyle bir fırsat, onların Kur'an'la olan mücadeleleri adına ele geçmez bir fırsat olacaktı. Aslında meselenin özü işte burada düğümlenmektedir.

Kur'an, verdiği misalleri ve ortaya koyduğu meseleleri bizzat hayatın içinden seçmektedir. Meselâ, gökten ve buluttan bahsederken, onu devenin kamburunda ele almakta; bir diklik veya büyüklüğü anlatırken bir tepeyi göz önüne getirmekte ve bu tepeleri büyüte büyüte Sidretü'l-Müntehâ'ya ulaştırılmaktadır. Dolayısıyla bedevî, kafasını hiç yormadan, üzerine çıktığı tepelerde dolaşırken Sidretü'l-Müntehâ'yı da tahayyül edebilmekteydi.

İşte Kur'an'ın bu ifade keyfiyeti karşısında, en ümmî bir sandan edebiyatın en derin ve dâhi üstadına kadar herkes, ondan aldıkları zevkle kendilerinden geçiyorlardı/geçmektedirler. Evet, Hz. Bilal-i Habeşî (radiyallâhu anh), ondan seviyesine göre alacağı dersini alırken, tepeden turnağa mârifet âbidesi sayılan Hz. Ebû Bekir, yaratılışı itibarıyla "büyük devlet adamı" vasfını haiz olan Hz. Ömer ve daha niceleri, bu Kur'an'dan kendi hisselerine düşen dersleri almaktaydı. Evet, Kur'an'ın sihirli ve manyetik alanına kim girerse girsin gönlünü ona kaptırır ve meczup bir Mevlevî gibi hep onun etrafında dönmeye başlardı.

Kur'an'ın dili Arapça olmasına rağmen, "Gönlün ve fitratın dili birdir." fehvasınca gönlünün diline kulak veren herkes, ondan ayrı bir zevk alır. Zira gönül dili, öyle bir dildir ki, Allah'ın kelâmından bir şeyler anladığı gibi, şeytanın ve insanın konuşmasından da bir şeyler anlar. Bu hakikatten dolaydır ki Kur'an, gönül dili ile okunmalı ve dinlenmelidir.

Kur'an, insanı hemen her yönüyle ele alır ve onunla his ve mantık diyalogu kurar. Aşağıda sıralayacağımız misallerde bunu apaçık görmek mümkündür. Bunların birincisi, kâfirin iç dünyasını; diğeri de hidayete mazhar olmuş, fakat her an tehlikelerle muhat bir ruhun, nasıl bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu dile getiren âyetlerdir.⁹¹

7. Kur'an'ın Güzel Anlatımı

İnsan, fitrat itibarıyla güzel şeylere karşı meyyaldir. O, güzel bulduğu her şeye karşı alâka duyar. Bir çiçeği sevdiği gibi koca bir baharı hayranlıkla temâşâ eder. Tabîi sevdiği, alâka duyduğu şeylerin bekâ ve devamını da arzu eder.

Kur'an, değişik yerlerde insanın bu yönü üzerinde durur ve bu tür duygu ve hislerini dile getirir. Sonra da, Allah'ın ona olan hedâyâ ve behâyâsını hatırlatarak ondaki minnet duygularını coşturur. Evet O, yeryüzüne yayıp serdiği çeşitli nimetleri sayar-döker ve bu konuda insanı dikkatli olmaya davet eder. Onun iş'ar ve irşadıyla her yanda tüllenen nimetler karşısında insanın içinde ciddî bir hâhişkârlık meydana gelir.. tabîi bu arada Cehennem'i arz ederken de insanı ürpertir ve ona götürecek şeylerden nefret ettirir.

Misallere geçmeden önce bilhassa şu hususun hatırlatılmasında yarar var: Burada serdedeceğimiz misaller ile bir kısım kimselerin Cennet'e, diğelerlerinin de Cehennem'e gideceğini anlatma niyetinde değiliz. Burada üzerinde durmayı düşündüğümüz husus, Kur'an'ın bu mevzudaki büyüleyiciliği ve fitratla iç içe o muhteşem üslûbu ve bu üslûbun, insan gönlünde ne derin tesirler meydana getirdiği hususudur. Yoksa mücerret Cennet ve Cehennem meselesi bu bahsin dışındadır.⁹²

8. Güzel Anlatım Örnekleri

İnsanın aşk ve şevkini kamçılayan, onu ufuklar ötesi âlemlerin güzellikleriyle coşturan misaller o kadar çoktur ki, biz o deryadan sadece bir damla ile iktifa edeceğiz.⁹³

⁹¹ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 253-256.

⁹² *A.g.e.*, s. 258-259.

⁹³ *A.g.e.*, s. 259.

a. Birinci örnek:***Duhân sûresi, 44/51-56 âyetlerinin yorumu***

*"Müttakiler (ise), güvenle tülленir bir makamdadır. Bahçelerde ve çeşme başlarında. İnce ipekten ve parlak atlardan (elbiseler) giyerek karşılıklı otururlar. Böyle olduğu gibi (ayrıca) onları, iri gözlü hurilerle de evlendirmişizdir. Orada, güven içinde, (canlarının çektiği) her meyveyi isterler. Yine orada o ilk ölümden başka ölüme de tatmazlar (böylece sürekli yaşarlar). Zaten (Allah), onları Cehennem azabından korumuştur."*⁹⁴

Her insanın, sonsuza uzanan bir kısım arzu ve emelleri vardır. Her şeyden evvel hemen herkes, ebedî bir gençlik; tehlikelerden uzak, emniyet ve huzur dolu bir hayat ister. Kendisine ait, içinde ırmaklar akan bir bağ ve bahçesinin olmasını da arzu eder. Bunun yanında, onu yalnızlıktan kurtaracak, dert ve kederlerini, sevinç ve neşelerini paylaşacak bir hayat arkadaşı da arzularının başında gelir. "Nimetlerin en güzeli, daimi olanıdır." esasına binaen, sevdiği şeylerin devamlı ve hiçbir zaman ayrı olmaması onun en önemli arzudur.

Evet, gençliğinin kaybolup gidişi karşısında hüzne boğulan insan, elindeki değişik nimetlerin zeval bulup gitmesi karşısında kendi zevalini de düşünüp titrediği sürece mutlu olmaz. Çünkü devamı olmayan şeylerdeki lezzet, lezzet değil, insanın hayal hanesinde elemidir. Bu açıdan da insanoğlu, nimetler içinde yüzerken bile, hep nimetleri nimet yapan devam ve bekâ mülâhazası içindedir.

Kur'an-ı Kerim, yer yer insanın bu mevzudaki his ve arzularına da tercüman olur, en bedevî ve ümmî insandan en medenî insana kadar herkesin arzu ve ihtiyaçlarına cevap teşkil edecek keyfiyetteki ifadeleriyle de insanı hep varlığın öbür buuyyla sevindirir.

"Müttaki", "takva" dan gelir ve bunun birçok buudu vardır. En geniş mânâsıyla "müttaki", helâli helâl bilerek onunla iktifayı, haramı da haram bilerek ondan kaçmayı benimsemiş; şer'î ahkâmın bütününe saygılı ve itaatkâr olarak yaşayan mü'min demektir. Yani o, daha dünyada iken ahiretteki hesap endişesini taşıyan ve Allah'tan hakkıyla korkan bir ihsan ufku insanıdır.

⁹⁴ Duhân sûresi, 44/51-56.

Bunlar, ahirette *ince ipekten ve parlak atlastan elbiseler* giyerler. Bu elbiselerin keyfiyeti, onları kimin kesip biçtiği meçhulümüzdür; meçhuliyeti de aşkınlığın gereğidir. Bu konuda, düşünebileceğimiz bir şey varsa o da, bunların fitrî elbiseler olmalarıdır. Tıpkı Cenâb-ı Hakk'ın şu kâinat kitabından kesip biçtiği ve bize giydirdiği elbiseler gibi... Evet, Allah (celle celâluhu), bu kâinatı kocaman bir tezgâh gibi işletmekte ve buradan herkese ve her şeye kendi tabiatına münasip elbiseler kesip biçmektedir. Her şey O'ndandır ve her şey O'nun ululuğuyla mütenasiptir.

Kur'an'ın bu üstün tasvir gücü karşısında kabaran duygular ilâhî beyan zemzeminin yudumlayınca insana derin ve tatlı bir "oh" dedirtir. Öyle ki insan, Kur'an'ın bu tasvirleriyle hayalen yemyeşil bağ ve bahçelerin, kol kol akan ırmakların içinde refâre gezer gibi olur. Bu duygularla hemen herkesin içinde bir heyecan dalgalanması meydana gelir ve daha dünyada iken kendini, ipekten elbisesini giymiş, Cennet'in zümrüt tepelerinde dolaşıyor gibi hisseder.

Bütün bunların ötesinde âyet, bizlere şu hususları da hatırlatmaktadır: Allah (celle celâluhu), bu kâinatı, nasıl inşâ edip bir meşher gibi döşeyip insanın hizmetine sunmuş, öyle de, ondan daha mükemmel şekilde başka bir âlemi kurup vefalı kullarını orada da memnun edecektir; zira dünya ve ahiret, bir mânâda, aynı kitabın birbirinden istinsahı gibidir. Bu dünyayı inşâ eden Zât, aynıyla hatta fazlasıyla öbür âlemi de inşâ edebilir. İşte orada mü'minlere tasavvurlar üstü nimetler verilecek ve onlar, hayal bile edemedikleri saadetlerin ufkuna ulaştırılacaklardır.

Bu âyette, saadetlerin nümâyân olduğu dünyaların dışında hayat süren bir başka zümreden de bahsedilmektedir. Evet bunlar, varlığa ve onun arkasındaki Zât'a saygısızlıklarının cezası olarak aşkın bir azap içinde kıvranıp duracaklardır. Allah (celle celâluhu), mü'minlere bu zümreden de bahsederken onlara nimetinin ayrı bir buudunu hatırlatmaktadır ki, âyetin sonunda ifade edilen bu hakikat, nimetlerin en büyüğü olarak, ehl-i saadetin huzur ve mutluluğunu doruğa ulaştırmaktadır.

Evet, sadece mealini arz ettiğimiz şu kısa âyette dahi görülüyor ki Kur'an, insanın hiçbir yönünü ihmal etmemiş, onun bütün insanî duygularını en çarpıcı tablolarla memnun etmiş ve ötelere arzusuyla şahlandırmıştır.

Netice olarak diyebiliriz ki, âyetten de anlaşıldığı üzere, insanın güzel şeylere meftun olması, gayet derecede fitrî ve tabiidir. Ona bu duyguları bahşeden Cenâb-ı Hak, Kur'ân'ın ve kâinat kitabının âyetlerini de bu duygularla şifrelemiş ve insanın hisleri içine yerleştirmiştir. Ancak bütün bunları görebilmek, idrâk edebilmek de basiret, firaset, fetanet gibi duyguların iradî fiillerle geliştirilmesine bağlıdır.⁹⁵

Müteakiben Kur'ân'ın seçip kullandığı lafızların yerini tutacak kelimelerin bulunamayacağını örnekleriyle anlatır. Bu hususta yazdıklarından iki misali iktibas etmemiz iyi olacaktır.

b. İkinci örnek:

Nûr sûresi, 24/21 âyetinin yorumu

*"Ey inananlar, şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanı izlemeye durursa şeytan da ona edepsizliği ve kötülüğü emreder..."*⁹⁶

Görüldüğü gibi âyet kısaca, şeytana inkıyat etmekten, ona tâbi olup adım adım onu takip etmekten müntesiplerini sakındırmak istemektedir. Bu maksat ve mânâyı anlatmak için seçilen tabir *لَا تَتَّبِعُوا* dur. *إِتِّبَاع* (İttiba) kelimesi, *تَبِعَ* kökünden gelir ki, şu mânâları ifade eder:

1. Birinin arkasına takılıp gitme;
2. Birine uyma ve ona uydu olma;
3. (Bir başka bâbda yani "iftial" kalıbında ise) Birinin peşine takılmayı tabiat hâline getirme...

Kelimeyi bu mânâlarda tahlil ettiğimizde karşımıza şunlar çıkar: Kelimenin sülasi kipine iki harf ilave edip onu bir başka kalıba naklettiğimizde, o, farklı mânâlara da kaynaklık eder. Yani, bir kalıpta bir mânâ ifade eden kelime, başka bir kalıpta bir başka mânâ daha anlatabilir. Söz konusu âyette *تَبِعَ* fiilinin "tâbi olma" mânâsında üç harfli kalıbı yerine, iftial bâbında *إِتِّبَاع* şeklinde gelmesi, "Şeytana itaat etmeyin ve ona tâbi olmayın; adım adım kendi yolunu izleyen şeytanın izlerine basa basa onu takip etmeye kalkmayın" mânâsını vermektedir.

⁹⁵ Fethullah Gülen, *Kur'ân'ın Altın İkliminde* s. 259-262.

⁹⁶ Nûr sûresi, 24/21.

Ayrıca burada şöyle bir mânâ daha sezilmektedir: Şeytan, çok sinsi bir varlıktır. Yapacağı şeyleri, dobra dobra ortaya koymaz. Her şeyi, sinsicce âheste âheste, adım adım bir plan dahilinde yapar. Öyle ki şeytanın, o sinsiliği içinde ne yapmak istediğini hemen hissetmek mümkün olmayabilir. O, bir adım atar ve attırır. Ona tâbi olan insan da bu adımı küçük görerek, “Ne olacak, sadece bir adım!” der ve arkasından gider. Oysaki şeytan, peşi peşine başka adımlar da attırır; iki-üç adım derken, insanı kendisine kul ve köle hâline getirir. Böylece insan, küçük görerek girdiği günahlarla, içinden çıkmaz bir bataklığa saplanmış olur.

İşte, *لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ* “Adım adım şeytani takip etmeyin!” âyeti, bize böyle bir takipten söz etmektedir. Bu takip, âdeta farkına varmadan gerçekleştirilen, ama neticede insanda huy ve tabiat hâline gelen bir yürüyüştür. Evet, insan, çok defa bunun farkına bile varamaz. Çok defa o ilk adım atıldıktan sonra artık dizginler şeytanın eline geçmiş olur. Öyleyse *لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ* ifadesinde, “Ona uymayı tabiat hâline getirmeyin!” ikazı da vardır.

Ayrıca bu âyet, bir de insandaki farklı bir ruh hâletini resmeder. İnsan, bir günah işler.. işler ve “Ne olacak, küçük bir şey” der. Hâlbuki o bilemez ki, küçük bile olsa, “Her günah içinden küfre giden bir yol vardır.” Eğer işlenen günah tevbe ve istiğfarla giderilmezse, o küçük gibi görünen günahlar, neticede azgın bir yılan olur ve her zaman kalbi ısırır ki, gelinen bu nokta –hafızanallah– küfür noktasıdır. Dolayısıyla bu ifade, insanın bu günahını ona anlatırken, ağırlığını ruhunda hissettirecek bir üslûp kullanır.

Buradaki “ittiba” lafzını kaldırıp, yerine uygun mânâda başka bir lafız getirmek mümkün olsa bile, bu lafızla insanın his, heyecan, huy ve tabiatını ifade etmek mümkün olmayacak ve o ifade, muhatabın gönlünde aynı tesiri uyaramayacaktır. Evet, ne şeytanın sinsiciliği ne adım adım yaklaşma düşüncesi ne de insanın küçük günahlarla farkına varmadan küfre kayıp gitmesi, bu rahatlıkta ifade edilemeyecektir.

Buraya kadar geçen misallerde görüldüğü ve gelecek misallerde de görüleceği gibi Kur'an, bütün malzemelerini kelime kelime, harf harf seçerek kullanan ve on dört asırdır alternatifini getirilemeyen bir Kadîr-i Zül-Celâl'in kelâmıdır.⁹⁷

⁹⁷ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 266-268.

c. Üçüncü örnek:

Tevbe sûresi, 9/38 âyetinin yorumu

Kur'an-ı Kerim'de, lafızların özenle seçildiğini ve değiştirildiğinde aynı mânâların muhafaza edilemeyeceğini gösteren tipik bir örneği de aşağıdaki âyette görüyoruz: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اتَّقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْأَخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْأَخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ
 “Ey inananlar! Size ne oldu ki, Allah yolunda topluca savaşa çıkmı, dendiği zaman yere çakılıp kaldınız? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Ama dünya hayatının vaadettikleri, ahiretin yanında pek azdır.”⁹⁸

Burada bir kısım tembel ve uyuşuk insanların, havanın sıcaklığı, bağ ve bahçelerin büyüleyici güzelliği ve rahat tutkusunun ruhlarını sarmasıyla cihaddan geri durmaları kınanmaktadır. Evet, bu insanlar, herkesin canıyla, malıyla iştirâk ettiği cihad çağrısına kulak asmaz ve iştirâk de etmezler. İşte, böylelerinin hâli, en bariz çizgiler ile burada serdedilmekte ve şöyle denmektedir:

Ey iman edenler! Size; “Yeryüzünde cihada çıkmı!” dendiği zaman, ne oluyor ki, yerinize çakılıp kalıyorsunuz; sırtınıza korkunç bir ağırlık çökmüş gibi olduğunuz yerde kendinizi salıyorsunuz.

Burada kullanılan kelimeler içinde bilhassa اتَّقَلْتُمْ konuyla alâkalı anahtar bir kelime mahiyetindedir. Bunun yerine تَتَّقَلْتُمْ veya تَتَّقَلْتُمْ kelimesi kullanılabilirdi. Zira bunlarda da ağırlaşmış yerinde kalma mânâsı vardır. Ancak Kur'an-ı Kerim, bu kelimedenden türetilmiş اتَّقَلْتُمْ kelimesini özellikle seçmiştir. İştikak ilmine vâkif olanların da malumu olduğu üzere, buradaki şedde, kelimenin telaffuzu ve fiilin bu sigada kazanmış olduğu mânâ, cihada karşı tenperver davranan bir insanın ruh hâletini anlatması bakımından emsalsiz bir uygunluk arz etmektedir.⁹⁹

⁹⁸ Tevbe sûresi, 9/38.

⁹⁹ Fethullah Gülen, a.g.e., s. 268-269.

Daha sonra Muhterem müellifimizi Kur'ân'da lafız-mânâ bütünlüğü, Kur'ân mûsikisi üzerinde durur. Kur'ân mûsikisinden maksat, insanın ruhunu yüce âlemlere yönelten, cennet ve ibadet aşkını besleyen, böylece onu incelten fitrata uygun nağmelerdir. Kur'ân'ı birtakım klasik mûsiki makamlarına göre okuyanlar vardır. Bu mümkündür. Fakat Kur'ân-ı Kerimin ruhunda öyle tatlı bir mûsiki vardır ki bu makamlar onun yerini kat'iyen tutamaz. Zira mûsikide mânâsız çekip uzatmalar yapılmaktadır. Kur'ân'ın yapısına uygun tecvid ve kıraat kaideleri geliştirilmiş olup onu bunlara göre okumak gerekir. Okuyan, Kur'ân'ın tabii havasıyla, edasıyla bütünleşmelidir. "Böyle bir yaklaşımla kendisini ilâhî beyanun çağlayanlarına salan kimse Kur'ân'la o kadar bütünleşir ki âdeta zaman ve mekân ortadan kalkar, artık daha sonraki kelimeye gelmeden, hangi çeşit ses ve ton gelecekse, dili o sesleri kendi kendine, hem de kendi tonlarıyla mırıldanmaya başlar. Mahir bir okuyucu Kur'ân'ın âdeta içine girer, kalbini ve hislerini ona teslim eder. Ruhun Kur'ân'ın mânâ ve muhtevasını anlamaya hazır hale gelir. Artık bundan sonra onun dilinden tatlı tatlı, dinleyenlere mutluluk veren Kur'ân terennüm ve nağmeleri coşa coşa akar durur."¹⁰⁰ Onun içindir ki Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) hadis-i şeriflerinde Kur'ân'ı bu tarzda okumaya teşvik etmiştir: "*Kur'ân'ı seslerinizle tezyin ediniz. Güzel ses Kur'ân'ın okunuşuna güzellik katar.*"¹⁰¹ Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de böyle okurlardı. Sahabeden Berâ İbn Âzib diyor ki: "Nebi (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i yatsı namazında "*Ve't-tîni ve'z-zeytûni*"'yi okurken işittim. Ondan daha güzel bir ses ve okuyuş duymadım."¹⁰²

9. Kur'ân'ın Te'siri

Fethullah Gülen, Kur'ân'ın muhataplar üzerinde uyandırdığı tesiri de onun mûcizevî yönlerinden görür. Bu tesiri nazari ve psikolojik olarak tahlil ettiğine pek rastlayamadım. Muhtemelen

¹⁰⁰ Fethullah Gülen, *Kur'ân'ın Altın İkliminde* s. 277-278.

¹⁰¹ Dârimî, *fedâil* 34; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/768.

¹⁰² Buhârî, *tevhid* 52.

muttali olmadığım bir yerde yapmış olabilir. Ama tesiri, müşahhas örneklerle göstermeyi önemseydiğini söyleyebilirim. Bu hususta da işin sadece neticesini gözlemlemekle kalmadığını, Kur'an'ın tesirinden önce, o etkiyi alabilmek için okuyanın yapması gereken işi de ayrıca ele aldığını görüyoruz. Demek önce muhatabın Kur'an'ın irşadına talip olması, iyi bir düşünce ile, testisi boş olarak o kaynağa yaklaşması gerekir. Böylesine yönelen muhatabın testisini doldurmak, ona feyiz vermek ise, işin Kur'an'a ait tarafıdır. Kur'an okuyan, onun, Rabbinden kendisine gelen bir mektup olduğu şuuruyla bakmalıdır.

Ortada Kur'an hakikati gibi büyük bir hakikat var. Ona karşı bir kısım vazifelerle mükellefiz. Ama mükellefiyetimiz sadece onu muhafazadan ibaret değildir. Belki bu lüzumludur, fakat zarftan ziyade mazrufa, yani sandıktan çok içindeki hazineye saygılı olmak lâzımdır. Kur'an'ı bir kılıfa koyup evimizin en seçkin köşesine asmakla Kur'an'a karşı saygılı olma vazifesini yapmış olamayız. Size hükümdardan bir mektup gelse, o mektubu öpüp başınıza koyup, hiç okumadan bir tarafta mı saklarsınız, yoksa hükümdar ne istiyor deyip mektubu hassasiyetle açıp, gayet dikkatle okur musunuz?

İşte Hükümdarlar Hükümdarı, Mâlikü'l-Mülk olan Hazreti Allah, size bir mektup göndermiş; öyle bir mektup ki, sizin için hayati önem taşıyor ve içinde, hem dünyanızla hem de ahiretinizle alâkalı meseleler var. Siz bunu alsanız, saygıyla öpüp başınıza koysanız, sonra da kaldırıp rafa yerleştirseniz, acaba o Hükümdarlar Hükümdarı'nı memnun etmiş olur musunuz?

Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan, hayatınızı nizam altına almasını diye, size bir şeref ve lütuf olarak gönderilmiş bir 'Nâme-i Hümayun' yani ilâhî bir mektuptur. Allah (celle celâluhu) gönderdiği bu nâmede: *“وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ”* *“Andolsun ki biz, insanı çok şerefli yarattık.”*¹⁰³ buyurmaktadır.¹⁰⁴

Kur'an, hüziünle indi. O, hüziünlü ve kırık bir kalble okunmalıdır.¹⁰⁵ Şu vahşet sahrasında, imkânları kıt, kudreti az ve

¹⁰³ İsrâ sûresi, 17/70.

¹⁰⁴ Fethullah Gülen, *Fâtîha Üzerine Mülâhazalar*, Nil Yay., İstanbul, 2008, s. 22.

¹⁰⁵ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/193.

aciz ü fakir içinde yuvarlanan insan, hablü'l-metin, yani kopmaz bir halat olan Kur'an-ı Kerim'e tutunursa insanlık semasına yükselecek, en mükemmel insan olma ufkuna çıkacak, şu girdaptan, dünya çölünün şu boğucu havasından ve yalnızlık vahşetinden kurtulacaktır. İşte Kur'an insana bu hissi ve bu havayı verir. Bu sebeple, Kur'an okurken, işte böyle bir hava içinde okunmaya çalışılmalıdır. Bu ise, onun mânâ derinliklerine inme nispetinde olur. İnsan, onun mânâ katmanlarına giremezse, hele ilâhî maksadı düşünmezse çok defa Kur'an'ın derinliklerine açılmaz ve sinesinde Kur'an'ın tesirini duymaz.¹⁰⁶

İçten, samimî ve güzel bir eda ile okunan Kur'an, insanın ruh, kalb ve hissiyatına hayat bahşeder. Bilhassa Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek dudaklarından dökülüyor gibi Kur'an'ı dinlemek, insanı sonsuz huzura garkeder. Bir derece üste çıkarak Cibril'e misafir olma ve bizzat Kur'an'ı ondan dinleme havası, ruha, tarifi imkânsız esintiler kazandırır. Bütün bunların ötesinde, Kur'an'ı bizzat Kelâm'ın esas sahibi olan Mütakellim-i Ezelî'den yani Allah'tan dinliyor gibi O'na muhatap olmak, –kalbin buna tahammülü var mıdır bilemem– insanı âdeta semavîleştirir...¹⁰⁷

Kur'an'dan layıkıyla istifade edebilmek için onu bu şuurla okumak gerekir. "Yoksa yine bizzat Kur'an-ı Kerim'in ifade ettiği üzere,¹⁰⁸ öyle kenarından kenarından tutan kimselerin Kur'an-ı Kerim'in nurundan ve feyzinden gerektiği kadar istifade etmeleri düşünülemez. Burada –Kur'an beni mazur görsün– kalbim titreyerek şu tabiri kullanacağım: Kur'an, kendisine samimî âşık olmayanlara karşı 'kıskançtır', yani onlara bir şey vermez. Sen bütün gönlünle, hissinle Kur'an'ın mecnunu olur, ona yönelirsen, o da sana yönelir. Aksi hâlde sen Kur'an-ı Kerim'in ucundan ucundan tuttuğun müddetçe Kur'an sana sırlarını açmayacaktır.¹⁰⁹ Zira bu

¹⁰⁶ Fethullah Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 32-33.

¹⁰⁷ *A.g.e.*, s. 24.

¹⁰⁸ Bkz.: A'râf sûresi, 7/146: "Dünyada haksız yere büyüklük taslayanları, âyetlerimi gereği gibi anlamaktan uzaklaştırırım..."

¹⁰⁹ Bazı âlimler: "Dünyada haksız yere büyüklük taslayanları, âyetlerimi gereği gibi anlamaktan uzaklaştırırım" (A'râf sûresi, 7/146) âyetinden bu mânâyı çıkarırlar (ez-Zerkeşi, *el-Bürhan fî Ulumi'l-Kur'an* 2/180-181). Kur'an vahiyile indirildiği gibi,

ilâhî kelâm, kendisine bütün benliğiyle yönelen âşık gönüllere nur ve feyiz aksettirir. Sen onu okumaz ve mânâsı üzerinde derin derin düşünmezsen, onun feyz ve bereketinden mahrum kalırsın.”¹¹⁰ Güzel yaklaşım ile mümin Kur'an'ı okuyunca, o pınardan arı duru olarak feyiz alır, onu bütün varlığına sindirir. Bunun en müşahhas örneklerinden biri Hz. Ebû Bekir (radiyallahu anh)'tır.

Mekke, mü'minleri sinesinde barındırmaz hâle geldiği zaman, Hz. Ebû Bekir de barınamayanlar arasında bulunuyordu. Tıpkı kendisinden evvel giden arkadaşları gibi o da Habeşistan'a hicret etmeyi düşünmüştü. Yolda İbnü'd-Dağınne isimli bir müşrikle karşılaştı. İbnü'd-Dağınne sordu:

– Nereye ey Ebû Kuhafe'nin oğlu?

– Kavmim beni kovdu. Artık beni aralarında barındırmak istemiyorlar.

– *Senin gibisi Mekke'den nasıl çıkarılır? Sen, fakirlerin imdadına koşar, dul kadınlara el uzatır, yetimlerin elinden tutarsın. Evet, senin gibi bir insanı Mekke'den çıkarmak, Mekke'yi senin gibi bir kıymetten mahrum etmektir. Gel benim himayeme gir, seni koruyayım.*

Hz. Ebû Bekir, döner gelir, o da himayesine aldığı ilân eder. Ama Mekkeli müşrik, Hz. Ebû Bekir'e etrafiyla, havasıyla, Kur'an'ıyla ne kadar dayanacak, bunu zaman gösterecekti. Hz. Ebû Bekir o müşriğin şartlarına uyarak evine çekilir. Orada kendi kendine Kur'an okumaya başlar. Fakat bir müddet sonra bu ona az gelir. Zira Kur'an'ın kokusunu burcu burcu etrafa duyurmak lâzımdır. Onun için pencerenin önüne cumba gibi bir şey yaptırır, çıkar orada namaz kılar, Kur'an okur. Hz. Ebû Bekir gözü yaşlı bir insandı. "Allah" dediği an ağlamaya başlar, hıçkırıklarını tutamaz ve namaz kılarken de içinde boyunduruklar dönüyor gibi namaz kılardı. O cumbasında ibadet ededursun; kadın erkek, çoluk çocuk ne kadar insan varsa halkalar hâlinde Hz. Ebû Bekir'in cumbasının etrafını sararlar ve o, Kur'an okuyup kendinden geçerken müşrikler de onu dinleyip şirazededen çıkarlar. O güzel hâl, burcu

onun makbul yorumu da vahiy sırrına mazhardır. Kur'an, tevazu ve teslimiyetten uzak olan kibirli lere gizli hazinelerini açmaz.

¹¹⁰ Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 17-18.

burcu etrafa koku saçarken Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) halkası genişlemektedir. Zaten müşrikleri de şirazedene çıkararak budur. İbnü'd-Dağınne'ye müracaat ederler ve: "Bunu himayenden at. Yoksa senin himayende bulunan bir kimse hakkındaki himayeni bozacak davranışta bulunacağız. Sonra halk senin için dedikodu etmesin." derler. O, Hz. Ebû Bekir'e Kur'an okumaktan vazgeçmesini söyler. Hz. Ebû Bekir cevaben: "Ben nasıl olur da Kur'an okumaktan vazgeçerim. Bu, Allah'ın kelâmıdır. Bu kelâm, insanlara duyurulsun diye indirilmiştir. Vallahi sen beni himayenden atsan da, ben Allah'ın himayesinde bu işe devam edeceğim" der.¹¹¹

Kur'an, portakal gibi tatlıdır. Bu tadı tadan ona âşık olur. Kur'an'ın bir de kokusu vardır... Kim o kokuyu duysa meczup Mevlevî gibi Kur'an'ın etrafında pervaz etmeye başlar. İşte bu, gerçek mü'minin hâlidir. Kur'an, onun ruhunda, kalbinde ve ağzında böyle en güzel mânâsını bulmuş olur.¹¹²

Gerçekten Kur'an-ı Kerim'in insanlar üzerinde bıraktığı tesir, başta gelen i'caz vecihlerindedir. İlk nazil olduğu Mekke ve Medine'deki muhataplarından, on beş asır sonra günümüzdeki muhataplarına kadar, bu tesir kendisini hissettirmektedir. Arapça bilen, bilmeyen, âlim olan, ilim ehli olmayan, Arap olan Arap olmayan yüz milyonlarca muhatap bu etkiyi hissetmektedir. Onun tercümesini bile dikkatle okuyan İngiliz, Alman, Fransız, Rus, İspanyol, Japon, Koreli ilh. her milletten mühtedi bulunmaktadır.

10. Kur'an'daki İnsicam

(Sûre ve âyetler arasındaki uyum)

Bundan maksat, âyetler arasındaki kuvvetli irtibat ve insicam olup, bazı tefsir usûlü âlimleri bunu belirtmek için "tenasübü'l-âyât" terimini kullanırlar.

Müellifimize göre Kur'an-ı Kerim'in Allah kelâmı olduğu- nu ispat eden yönlerinden biri de, ondaki insicamdır. Kur'an, usta bir sanatkârın fırçasından çıkmış nadide tablolar gibidir. Renkler öylesine münasip, kullanılan malzemeler öylesine uygun

¹¹¹ Buhârî, *menâkıb* 45; İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye*, 2/11-13.

¹¹² Fethullah Gülen, *Fâtîha Üzerine Mülâhazalar*, s. 19-21.

düşmüştür ki tarifi imkânsızdır. O'nda gözü tırmalayan, zevk-i selimi rahatsız eden hiçbir yan, hiçbir yön yoktur.

Meselenin tafsilatına geçmeden, Kur'an'daki insicam sözünden ne anlıyoruz, evvela onu müellifimizin dilinden izah edelim:

Kur'an'ın bütününde anlatılan hususlar âdetâ onun her cüz'ünde de aynıyla mevcuttur. Öyle ki bütün Kur'an'ı Bakara sûresinde, onu Fâtiha'da, Fâtiha'yı besmelede bulmak mümkündür. Bu sebeptir ki bir insan, Kur'an'ın herhangi bir sûresine baksa ve "Bütün Kur'an bu sûrede vardır." dese yalan söylemiş olmaz. Hatta bu hususta yemin dahi edilebilir. Çünkü işin aslı onun dediği gibidir. Yani, Kur'an'ın her sûresi âdetâ küçük bir Kur'an hükmündedir.

Kur'an-ı Kerim ayrı ayrı zamanlarda, ayrı ayrı yerlerde ve ayrı ayrı vesilelerle nazil olmasına rağmen onun âyetleri arasında öyle bir insicam vardır ki, sanki o, aynı anda, aynı yerde ve tek bir sebep çerçevesinde nazil olmuş gibidir.

Evet, besmelede çekirdek hâlinde bütün Kur'an vardır. Bu çekirdek, Fâtiha'da filizlenmiş, Bakara sûresinde dal budak salmış ve bütün Kur'an'la da çiçek açmış, meyve vermiş gibidir.. evet, çekirdekle meyve arasındaki nisbet, Kur'an'ın âyetleri arasında da aynıyla mevcuttur.

Fakat burada bizim baştan sona bütün Kur'an âyetlerindeki insicamı göstermemiz imkânsızdır. Onun için de, burada sadece bir fikir verme adına besmele ile Fâtiha arasındaki insicama dikkat çekecek ve çok kısa olmak şartıyla Fâtiha âyetleri arasındaki bütünlüğü göstermeye çalışacağız.¹¹³

Bundan sonra müellifimiz Besmele ile Fâtiha sûresi arasında, Bakara sûresi, Âl-i İmrân sûresi ve Nisâ sûresi arasındaki münasebetleri incelediği gibi bunlardan her bir sûrenin bölümleri arasında ki muhkem insicam ve tenasübü özetler. Bu bölümü şöyle bitirir:

Kur'an-ı Kerim baştan sona ve derinlemesine tetkik edilip incelense, beşer karihasının üstesinden gelmesi imkânsız bir ölçüde onda müthiş bir âhenk ve insicamın var olduğu görülür. Kur'an'ın en kısa sûresinden en uzun sûresine kadar her tarafında, sûrelerin kendi içindeki insicamı yanında, baştan

¹¹³ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 96-97.

beri ifade etmeye çalıştığımız gibi bütün sûrelerin birbiriyle olan münasebeti içinde de aynı insicamı görmek mümkündür. Hatta buna “mümkündür” demenin yerine “vâkıdır” demek daha uygun düşecektir. Zaten her sûre sanki bütün Kur'an'ın bir özeti, bir hülâsasıdır. Durum böyle olunca da aradaki insicam onun yapı ve tabiatının gereği demektir.

Müfessirler ve diğer İslâm âlimleri bu mesele üzerinde ittifak içindedirler ve şöyle derler: Bütün Kur'an Bakara sûresinde, Bakara sûresi Fâtiha'da, o da besmelede mündemiçtir.¹¹⁴ Mademki realite budur; elbette baştan sona Kur'an'ı tek bir cümle insicamı içinde değerlendirmek mümkün demektir.¹¹⁵

Bu konuyu güzel bir şekilde inceleyen âlimlerden biri de Muhammed Draz'dır. Gelecek bölümde onun bu mütalaasını iktibas etmekte fayda görüyorum:

11. Prof. Dr. Muhammed Draz'ın İnsicam Konusundaki Mütalaası

a. Sûrenin Bütünlüğü

Kur'an üslûbu, lâfzının veciz olmasına rağmen, büyük bir mânâ zenginliği ihtiva eder. Bu mânâ serveti, aynı zamanda zînetli olup estetik ölçüler bakımından da mükemmeldir. Kur'an cümlelerinin unsurları öylesine yerli yerindedir ki bu unsurların uyumu sayesinde muhkem bir bina ortaya çıkar.

Bir işi anlatan ifade düzgün olmazsa, onun mânâsındaki vahdet çözülür, dağınıklık başgösterir. Nasıl ki bir aynanın sathı eğri-büğürlü olursa, onda görünen suret de bozuk olur, suretin unsurları arasında âhenksizlik görülür. İfade de, mânânın aynasıdır; bundan ötürü, mânâdaki tabîi vahdeti ibraz etmek için beyan sanatındaki vahdetin de mükemmel olması lâzımdır. Bu da ifadenin cüzleri arasında tam bir bütünlük sağlanması ile olur; cüzlerin iyice yoğrulup bir bütün hâlindeki hamur kıvamının elde edilmesiyle hâsıl olur.

¹¹⁴ Bkz.: es-Suyûtî, *el-İtkân* 2/425; Aliyyülkârî, *Mirkâtü'l-mefâtih* 5/15; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 1/39.

¹¹⁵ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 114-115.

Beyan sanatını iyi bilmeyen birinin zannedeceği gibi, bu iş öyle kolay değildir. O cüzlerden her birisi için en münasip yeri seçmek, büyük bir maharet, hassas bir duygu, ince bir zevk ister: Hangi unsur asıl, hangisi tamamlayıcı unsur olmalı? Hangisi başta, hangisi sonda, hangisi ortada yer almalı? Bunları tam yerli yerince koymak gerekir. Ayrıca bu unsurları iyi bir şekilde mezcetmenin de en güzel yolunu seçmek lâzımdır: İsnad mı atf mı, ta'lik mi veya başka bir tarz mı seçilmeli? Tabiatıyla bütün bunları, bizzat bu unsurları güzelce bulup seçtikten sonra yapmak lâzımdır.

Keza onlardan her birinin, mânânın rûhu ile münasebettar olduklarından ve haşîyden uzak olduklarından emin olmak gerekir. Keza ifadede yer alan merkezlerle çevrelerin aynı maksada yönelmesi şarttır. Tıpkı dairenin çevresindeki noktaların merkeze uzaklıklarının veya merkezin çevre noktalarından uzaklığının müsavî olması gibi. Bu durum, cüzleri arasında tabîî bir irtibat olan bir mânâ için geçerlidir. Fakat cevherleri farklı ve tabiatları itibariyle muhtelif olan mânâ cüzlerinde bir vahdet, bir bütünlük teşkil etmek iyice zordur. O birbirine yabancı mizaçları kaynaştırmak, öyle sihirli bir maharet ve iktidar ister ki!

Nasıl olmalı ki bu birbirine yabancı tabiatlar, tabîî bir bütünlük arz etsin, onlardan bahsetmek, meselâ kalem, ayakkabı, testere ve su'dan bir arada söz etmek gibi bir garabet sergilemesin ve tek tek küçük vahdetler, büyük vahdetteki âhenk içinde yerini alsın?

Bu işin zorluğundandır ki ediplerin, şiir konularından birinde mahir olsalar bile, müteaddit neveleri yan yana tanzim etme hâlinde büyük noksanları olduğu görülür. Şairler, bir tek kasidede mânâca farklı, müteaddit konuları işlediklerinde, bunlar arasında irtibatsızlık, kopukluk rahatça dikkati çeker, bir maksattan diğerine meselâ *nesîb*'den¹¹⁶ *medh*'e geçişte, nadiren güzelce intikal etmeyi başarabilirler. Edipler bu boşluğu doldurmak için "*tenbih edatları*" kullanmaya yahut kendi kendine konuşmaya delâlet eden birtakım kelimeler kullanmaya mecbur kalırlar; "*Ne var ki*", "*Bu böyledir, fakat*", "*Şunu da söylememiz gerekir ki*", "*Şimdi de şuna geçelim*", "*Daha önce (...) olduğunu söylemiştik; şimdi sıra şuna geldi*" "*Tekrar konumuza dönüyoruz ki:*" "*Ha! Şunu da unutmayayım ki...*" vb.

¹¹⁶ *Nesîb*: Kasîdenin âşıkane olan mukaddeme kısmı.

muhtelif maksatları bir tek kelâm, aynı mecliste ihtiva ederse durum böyle olur.

Fakat kelâmın çok farklı zamanlarda ve farklı yerlerde söylenmesi hâlinde, unsurları arasındaki mesafenin daha da fazla açılacağını ve unsurları arasındaki münasebetlerin iyice azalacağını söylemeye hâcet kalmaz.

Aynı mevzûdan bahseden Kur'an pasajında görülen beyan ahengini biliyoruz. Burada, mekânca muhtelif yerlerde, zamanca değişik vakitlerde ve konuca farklı olan hususlarda Kur'an'ın nasıl bir anlatım i'câzı (*mûcizesi*) ortaya koyduğunu arz etmeye çalışacağız.

Kur'an üslûbu, uzunca anlatmak yolunu bırakıp, ifade güzelliğinin tahammül edebileceği nisbette, îcaz (*vecizlik*) cihetini seçmiştir. Bu da ona *ta'vîf*, *kıssa*, *teşrî'*, *cedel* vb. gibi anlatım çeşitlerinden birinden ötekine çokca geçiş imkânı vermiştir.¹¹⁷ Hatta onun bir dalından birçok dalların, bir meselesinden çeşitli meselelerin çıkmasına imkân vermiştir.

İyice bilinir ki, ekser hâllerde, bu muhtelif mânâlar, Kur'an'ın nüzûlü sırasında bir defada indirilmiyordu; aksine Kur'an vahyi, devamlı surette değişen sebep ve hâdiselere göre ceste ceste gönderiliyordu. Hâlbuki bir yandan konuların mahiyetindeki değişiklik, diğer yandan parçalar arasındaki zaman farkı tabîi olarak, onlardan bahsederken irtibatsızlığa sebep olmalıydı. Bunları bir sûre başlığı altında toplamak, normalde, dağınıklığa yol açmalıydı.

Bunu iyi anlamak için, farklı zamanlarda söylenmiş değişik maksatları (*konuları*) ihtiva eden bazı hadis-i şerif metinlerini, yahut meşhur ediplerden aynı tarzda seçilmiş parçaları

¹¹⁷ Mevzu ve muhteva yönünden Kur'an, en zengin bir kitap oluşunun yanısıra aynı mevzuda muhtelif üslûp çeşitlerini en fazla kullanan bir eserdir de! Kur'an'da aynı ifade tarzı uzayıp gitmediği gibi aynı mânâ hedef alınacak şekilde söz uzatılmaz. Aynı sûre içinde, bir mânâdan (konudan) diğerine geçtiği gibi, aynı mânâ içinde de inşâ'dan ihbâra, izmar'dan izhâr'a, isim hâlinde fiil hâline, mâzî'den hâle veya istikbal'e, tekellüm'den gaybet veya hitaba vesair ifade yollarına intikal eder durur. Bu yönden Kur'an gibi olması bir tarafa, ona yaklaşan bir tek kitap bile gösterilemez. Aslında mevzu içinde veya mevzudan çıkışta telâş, zahmet, zorlanma hatta sürçme sebebi olabilecek olan bu devamlı ve seri geçişler esnasında Kur'an üslûbundan bunlardan hiç bir eser bulunmaz. Bilâkis her seferinde nazm, münasebetlerini ve sebki (üslûp), güzelliğini korur ve bu çeşit çeşit dallardan uygun âhenkdar bir manzara teşkil edilir. Arapça'yı iyi bilen bir kimşenin, Kur'an'ın nazmına bu bakışla baktığında Kur'an i'cazının sırlarından olan bu üstün kudret eserinin sırrını görmemesi düşünülemez!

alınız. Onları –aralarına herhangi bir şey katıp çıkarmaksızın– bir tek söz hâlinde serdetmeye çalışınız. Sonra baktığınızda göreceksiniz ki mânâ insicamı bulunmamakta, yamalı bohça manzarası meydana çıkmaktadır.

b. Kur'an'ın Tertibi ve

Bölümleri Arasındaki Münasebet

Sûrenin nazımının kopukluğunu artıran ve vahdetini parçalayan daha önemli üçüncü bir sebep de, Kur'an necmlerini (*vahiy parçalarını*) birbirine eklemekte ve sûre vahdetlerini bu necimlerden teşkil etmekte izlenen usûlde dir. İşte burada da Kur'an'ın te'lifini, insan te'lif usûllerinin haricine çıkararak Kur'an'ın te'lifini, insan te'lif usûllerinin haricine çıkararak üçüncü bir orijinal usûlle karşı karşıya olduğunuzu göstereceğiz. Şöyle ki:

Terkip sanatlarından herhangi birini icrâ eden bir kimseye dikkat ediniz. Onun her zaman, bütünü terkip eden eczaları tanıyıp öğrenmekle ve her bir cüz'ün nihaî yerini kesin olarak kararlaştırmadan önce, unsurlarına ve tamamlayıcı detaylarına vâkıf olmakla işe başladığını görürsünüz. Akıllı bir kimse, cüzlerden meydana gelecek bir işinde, o cüzleri bütün husûsiyetleriyle tanıyıp, onların nerelere yerleştirilmesi gerektiği hususunda bir fikir sahibi olmadan, bir taslak

Hatta Kur'an'ın beyân güzelliğini yeni yeni tatmaya başlayan ve bu cemâlin kaynağını bulmaya çalışan talebelerin, zaman zaman şöyle bir sorularına rastlarız: “Kur'an okuyan veya dinleyen kimsenin bulduğu bu taravet (tazelik) nereden ileri gelmektedir ki insan, onu istediği kadar okusun, herhangi bir usanç ve bıkkınlık duymuyor?” Kur'an'ın bu husûsiyetinin bir değil, birden fazla kaynağı olup az bir kısmına, biz de daha önce işaret etmiştik (s. 128 vd. Lâfızlardaki ahenk: Muhteşem Ses Nizamı isimli konuya bakınız).

Şimdi işaret ettiğimiz husûsiyette ise daha bereketli ve daha derin bir menba vardır. Fakat bunu ancak belîğlerin ve ediplerin kitaplarına çok muttali olanlar ve onların üslûp husûsiyetlerine ve bir konudan diğerine nasıl intikal ettiklerine vâkıf olup Kur'an nazımını bu iki cihetten tetkik eden kimseler değerlendirebilir.

İşte o zaman, belîğlerin daha başlangıcında buldukları nihaî bir mükemmellekle karşı karşıya bulunduğunu anlar. Zira, attığı her adımda, peş peşe tazelenen yeni bir renk ve bir üslûp ve farklı bir anlatım sihri ile karşı karşıya kalır. Bu tazelenme devam edip dururken, usanç nereden yol bulabilir ki? Güzel bir manzara karşısında uzun zaman duran herkes, bizzat bu tecrübeyi yaşar. Birbirinden güzel çeşitli manzaraların en güzel bir tertip ile peş peşe teşhir edildiğini de görürse, bu kimse elbette bu ikinci durumdan hissettiği tatlı heyecanı, daha önceki biteviyelikte bulamaz. İşte bu meselemizde de durum böyledir.

yapmadan onların yerlerini nihaî olarak tayin etmez. Böyle yaparsa o sanatın, kendisinden beklediği bir şekilde işini muhkem bir tarzda yapmış olmaz. Malzemesini nasıl kullanacağı hususunda iyice düşünüp, ölçüp biçmesini müteakip nihaî tablo ortaya çıktıktan sonra her cüz'ü son yerinde ibkâ edebilir.

Maddî hususlarda olsun, manevî hususlarda olsun, Allah işlerin kemâle ulaşması için birtakım basamaklar koymuştur. Umumî fitrat, kanununu böyle koymuştur. Yapı ustası, terzi, yazar ve şair... bunların hepsi bu fitrî kanuna uymakla mükelleftirler.

c. Farklı Zamanlarda Gelen Parçalar Arasındaki Sağlam İrtibat

Şöyle bir misal vererek meselenin daha kolay anlaşılmasını temine çalışalım: Bir adam düşünelim, üzerinde ne bir binanın, ne de herhangi bir enkazın olmadığı geniş bir vâdiye girmiş olsun. Birdenbire bir zelzele, yahut semavî bir âfete maruz kalsın. Dağın tepesi açılıp o adamın yanbaşına birkaç kaya parçası akmış olsun. Aradan az çok bir zaman geçtikten sonra ikinci veya üçüncü bir sarsıntı, kendisinin yanına demir madeni, lâvlar veya altın ve gümüş parçaları fırlatsın. Bu adamın veya başka herhangi bir insanın, gelen bu dağınık parçalar veya gelmesi muhtemel olan diğer cüzlerle, her türlü levazımı ile büyük bir şehir kurmayı kararlaştırıp, hemen o anda plânlayarak inşâ işine başlayacağını hiç düşünebilir misiniz? Adam ne bilsin: bu hâdiseler belki de başka sefer asla tekerrür etmeyecektir? Bir daha meydana gelse bile kaç defa olacağını nereden bilebilir ki? Muhtemel bir hareketten sonra düşecek maddenin çeşidini de bilmesi mümkün değildir. Tabiatıyla, hangi malzemedен ne miktarda parça düşeceğini ve onlardan ne kadar bina inşâ edebileceğini bilemeyeceği gibi, her binaya mahsus yapı tekniğinin, yükseklik, genişlik ve süslemelerin... nasıl olacağını ve binaların ne kadar yer kaplayacağını da bilemez.

Bu derece muğlâk ve karışık bir durumda akıllı bir kimse, değil büyük bir şehir, bir kulübe bile kurmaya cesaret edemez. Hele, bu bina işine, eline, ilk tuğlalar geçer geçmez başlaması hiç düşünülemez. Edemez ama, bu durumda bir şehir kurma macerasına giren bir adamın bulunduğunu farz edelim. Diyelim ki kader de yardım etti, arzuladığı bütün bina

malzemesini amade kıldı. Hiç düşünülebilir mi ki bu adam Allah'ın tabiata koyduğu kanuna karşı bir maceraya girişip de, eline geçen her tuğlayı hemen ona en münasip düşecek ideal yerine koyabilsin? Tabiatı ile bu tuğlaların, inşâ işindeki normal sırası ile onun eline geçmediğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bilâkis parçalar rastgele gelmekte, irili, ufaklı, değişik renkte, değişik husûsiyetler taşımaktadırlar. Bazen temele konulacak unsurlar, sütunlar gelmeden, meselâ balkona konulması gereken cüzler yahut süsleme unsurları çıkmakta, birbirinden uzak binaların muhtelif yerlerine konulması lâzım gelen parçalar bir arada gelmektedir. Şayet bu şahıs, parçalar kendisinin eline geçer geçmez hemen onları muayyen yerlerine koysa, bilâhare binanın cüzlerinin yerlerini değiştirmekten, yaklaştırp uzaklaştırmaktan, alt üst etmekten başka çaresi kalmayacaktır.

Böylesi bir işe katlanacak bir tek insan bile düşünülebilir mi? Herhangi bir parçayı ilk anda koyduğu yerden kaldırmaksızın işini ilerletebilir mi? Kırmaya yontmaya, doldurmaya, destek koymaya ihtiyaç duymaz olur mu? Fakat o da ne? Adam son tuğlayı koyup elini kaldırır kaldırmaz muntazam bir şehir arz-ı endâm ediyor! Öyle bir intizam ki hiçbir saray, hiçbir oda, hatta hiçbir tuğla yok ki, mimar ve mühendislerin takdir edecekleri bir tarzda tam yerine yerleşmiş olmasın. Öyleki onlardan birinin yeri değiştirilmeye kalkılsa, binanın nizamı bozulacak derecede bir intizam hükmediyor.

Şimdi böyle bir şey vaki olsa bütün beşer kudretine meydan okuyan bir mucize karşısında olmadığımızı söyleyebilir miyiz? İşte bunun benzeri bir durum, bu meselemizde vâki olmuştur. Şöyle ki: Misaldeki adam, Nebiy-yi Ümmî Peygamberimiz'dir (sallallâhu aleyhi ve sellem). Eline ilk tuğlalar geçer geçmez kurmaya başladığı büyük şehir ise, daha ilk risaleleri kendisine ulaşır ulaşmaz sükûnet ve itmi'nanla cüzlerini tertip ettiği Kitab-ı Azîz'dir ki o parçaların ileride tam bir divân teşkil edeceğinden emin olarak onları yerleştirmiştir. Saraylar, odalar, tuğlalar ise bu divânın cüzleri olan sûreler, necm'ler (*vahiy parçaları*) ve âyetlerdir. Bu muhkem sarayların inşasında kullanılan ve dağlardan inen muhtelif madenlerin inmesine sebep olan âni etkenler ise, umumi ve ya hususi işlerinde zaman zaman insanlara ârız olan kevnî ve içtimaî hâdiseler, dinî ve dünyevî müşkillerdir. Mü'min bu müşkilleri, fetva istemek ve doğruyu öğrenmek; tasdik etmeyen ise müşkilât çıkarmak ve mücadele etmek için sorup

duruyordu. Bunların peşinden de münasebetlerin ve faktörlerin durumuna göre değişik konularda ve değişik miktarlarda ve değişik şiddetlerde necm necm Kur'an geliyordu. İşte bu dağınık muhtelif necm'lerden sûre adı verilen bölümler meydana geldi. Yoksa bu tertip her bir mecmuanın cüzleri arasında benzer cüzlerin bir araya getirilmesi esasına göre yapılmış değildir.

O binaların kısımlarının meydana getirilmesinde takip edilen usûl, meseleyi zor olmaktan da öte, imkânsız hâle getiren üçüncü bir sebep olmaktadır. Zira Kur'an'ın, kendisine indirildiği zât, Kur'an'ın parçalarını bir araya getirmeyi beklemeksizin, birden nüzûlün tamamlandığı görülmüştür. Hatta bir tek sûreyi bile tertibe teşebbüs etmeksizin birden tamamlandığını görmüştür. Bilâkis kendisine bir âyet veya birkaç âyet grubu indirilince, derhal muayyen bir sûrenin bildirilen yerine konulmasını emrediyordu. İşi zorlaştıran sebeplerden biri de şudur: Âyetlerin ve sûrelerin tertibi, nüzûle göre yapılmış değildir. Herhangi bir sûrenin vahyi tamamlanmadan araya giren tam veya kısmî bir tarzda vahyedilen nice sûreler vardır. Keza aynı sûrede, nüzûl bakımından önce olmakla beraber, tertipte geriye kalan âyetler veya bunun aksine bir durum, rastlanmayan şey değildir. Evet, Kur'an âyetlerinin tenzîlinde olduğu gibi tertibinde de iki farklı husûsiyet ve nerdeyse birbiriyle buluşmayan iki yol vardır ki Kur'an nazmı meselesinde, bu iki yolun farklılığından, büyük bir ders ortaya çıkmıştır. Şöyle ki:

Kur'an parçalarının, inişlerine tekaddüm eden vesileleri vardır. Her bir parça ciddî bir ihtiyaç sırasında yahut umumi veya hususi bir hâdisе üzerine nâzil olmuştur. Bu muhtelif hâdiseler muayyen bir nizama boyun eğmezler, bunları bir nizam dâhilinde insicamlı bir tarzda biraraya toplamak, nerdeyse mümkün değildir. Böyle iken her birine mahsus vakitte bir cevap indirilmiştir ki onun sebebi ortaya çıkmadan önce Kur'an'ın tebliğcisi asla onların farkında değildi.

d. Sûrelerin Son Şekli

Asr-ı Saadette Bilinmiyordu

Kur'an nüzûlüne dikkat edilirse, parçalardan her birinin daha iner inmez, önünden veya sonundan, münasip gelecek bir

çerçeve içine derc edildiği görülür.¹¹⁸ Her bir necm için bu çerçevenin muayyen bir noktasında bir yer tayin edilmiştir. İşte bu ânî tevziden anlaşılır ki daha o parçaların inişlerinden önce, hatta onların vesilelerinin meydana gelmesinden hayli önce, bu parçaların yerlerinin belirlenmiş olduğu şümüllü, mufassal bir plân vardır. Son derece teferruatlı olan bu plân tam tamına tatbik edilmiştir. Öyle ki; herhangi bir sûreye konulup da sonra yeri değiştirilmiş olan tek bir parça yoktur. Bu, gerçekten hayret vericidir.

O derecede ki görüp işittiğiniz bu mevzuu inkâr etmek istersiniz: *(Bu derecede irtibatsızlık sebebi bulunduğu hâlde, Kur'an'ın bu derecede intizamlı olmasını akilla izah etmek mümkün değildir. Her şey o kadar yerli yerindedir. Eğer hepsine göre tayin edilmiş münasip mevkileri olmasaydı, tabiatları icabı bağdaşmayan, bir araya gelmeyen tek tek unsurlar hakkında "Şu kısmı falan yere koy." tarzındaki te'lif faaliyetlerinin sebebini ne ile izah edebilir-dik? Niçin, onları geldikleri gibi dağıtmak bırakmadı? Gayesi sırf bunları toplamak olsaydı, hepsini bir yere koyamaz mıydı? Yahut onları birbirlerine müsavi ve mütecanis bölümler hâlinde taksim edemez miydi?)*

Bu tevziati, daha kısmen bile tamam olmadan, hangi esasa göre tevzi etmiş olabilir? Bütün bu durumlar tesadüfen cereyan etmiş olabilir mi? Bilâkis, onlardan her birindeki nizamın bizzat murad olduğu anlaşılmaktadır. Bir sûre teşkil eden her âyet grubunun, mevcut tertip ve sayı ile, muayyen bir vahdet meydana getirmesi, hususen ve kasden murad edilmiştir. Bunların önceki bir tesbitle olmayıp, muvakkat bir fikrin semeresi olarak tecrübe mahsûlü yapılmış olması hiç mümkün müdür?

Böyle bir iddia asla varid olamaz. Zira onları yerli yerine koyan zât, hiç bir prova yapmaksızın ve koyduğu hiçbir yeri en ufak bir değişikliğe maruz bırakmaksızın bu yerleri tayin etmiştir. Öyle ise bu kesin kararı ve plânı neye bina etmiştir? Aklınızın söylediğine kulak verirsiniz şöyle dediğini işiteceksiniz. *"Böyle mufassal ve şümüllü bir plân çizen bir kimse, ya son derece cahil, ya da fevkalâde âlim olabilir."* Bu nizamı te'lif ve

¹¹⁸ Bakıyorsunuz meselâ, şu parça, daha iner inmez falan sûrenin sonuna konulması emrediliyor. Ondan sonraki vahiy parçasının aynı sûrenin ortalarında falan âyetten sonra konulması emrediliyor. Bu parça, az sonra gelecek olan bir sûrenin başı yapılıyor. Müteakip necm, bir sûre önce inmiş bir sûrenin herhangi bir yerine konuluyor.

bu sureti terkip etmek isteyen kimsenin, bu iş için lâzım gelen ilimleri, maksatları, neticeleri iyice bilmeksizin tahmin ve hayale, temenniye istinaden yaptığını farz edecek olursak, bu adam, kendisinde olmayan bir maharet iddia ettiği için, çok geçmeden cehâleti ve bu işin ehli olmadığı muhakkak surette ortaya çıkacaktır. Hiç cehalet, devamlı bir sistem ve kalıcı bir nizam doğurabilir mi? (*Zira yalancının mumu yatsıya kadar yanar. Ümmî bir çobanın, ilim meclislerinde kendisini, senelerce İbn Sinâ diye satması mümkün değildir.*)

İkinci bir ihtimal ise bu işi yapanın, bunu iyice bilerek teferuatına varıncaya kadar plânladığını, her bir cüz'e ölçüp biçerek bir yer tayin ettiğini kabul etmektir. Bu takdirde de ortaya maharet numûnesi, bir sanat eserinin nasıl çıktığı anlaşılabilir. Fakat bu nizamı vaz' edenin, bunu tebliğ eden zât olmadığı âşikârdır. Zira onun ufkundan daha geniş bir ufka sahip olan, onunkinden daha ihatalı bir ilme sahip olan, zamana hükmeden bir kuvvet bunu yapmış olabilir. Zamanın mahkûmu olan insan hiç ona hükmedebilir mi? Bu işin en basit bilgilerini bile bilmezken en detaylı tafsilâtını bilebilir mi? Aynı anda bir şeyin hem cahili hem âlimi, hem hâkimi hem mahkûmu olabilir mi?

Hayatının daha başında iken, dünyayı terk edeceği zamana kadar sürecek ömür müddeti içinde çeşitli vesilelerle, kalbinden ve aklından lisanına doğacak en güzel şiir veya nesir parçalarını, henüz işin başındayken birden söyleyebilmiş hiçbir şair veya yazar görülmüş müdür? Edebî hayatının daha başında iken müstakbel divanının çok detaylı bir plânını yapmış, bölümlerini ve alt bölümlerini tesbit etmiş, şiirlerin ihtiva edeceği hitap ve kasid bölümlerine kadar belirlemiş olup, cümlesi cümlesine plânlayıp yazmış ve vesileleri ortaya çıkınca da hiç duraklamaksızın yerine koymuş ve hiçbir takdir veya tehir, noksan veya ziyade yapmaksızın bu plânında devamlı olarak muvaffak olmuş, hedeflerini gerçekleştirmiş, o dağınık parçaları âhenkle kaynaştırmış bir insan bulunacağını, beşerî tecrübe kabul eder mi?

Böyle bir faraziye doğru çıksaydı, sadece, Kur'ân'ı tebliğ eden Peygamber'de (sallallâhu aleyhi ve sellem) tahakkuk ederdi. Fakat insan, insandır. Ömrü boyunca söyleyeceği sözleri ihata edemeyen bir adam, bu kelâmın metinlerini hiç mi hiç ihata edemez. İçine birtakım sözler doğan insan, şu üç yoldan birini tutar ki bir dördüncüsü yoktur: 1. O parçaları olduğu gibi kaydeder; iyice topladıktan sonra fikirleri gruplandırır, sonra terkipler eder, tasnif eder, konularına göre ayırıp müteakiben bu

konuları bir tertibe sokar. 2. Bu doğuşları, geliş sırasına göre, müdahale etmeksizin olduğu gibi sıraya koyar. 3. Parçaları dağıtık bırakmaz, fakat uzağından yakınından, sağından solundan ölçüp kırparak, muayyen ve kompleks bir metotla unsurlar arasında uyum sağlama gayretini sürdürür. Bunu yapan, koyduğu hiçbir cüz'ü, asla yerinden oynatmaksızın, tam tamına sistemli, plânlı, bölümleri âhenkli ve birbiriyle tam irtibatlı, kelimesi kelimesine, harfi harfine ideal bir şiir divânı ortaya koymayı tahayyül etmektedir.

Amma, âşikârdır ki, bu öyle bir hayaldir ki bunu temenni edenin bulacağı, temennisinin aksinden başka bir şey değildir.¹¹⁹

e. Âyetler Arasındaki Münasebet

İşte böylece gerek beyan sanatında, gerek sair sanatlarda insanın te'lif etme usûlünü gördünüz. İnsanların usûlü ile Kur'an parçalarının te'lif edilmesi usûlü arasında ne kadar büyük bir mesafenin bulunduğunu da gördünüz. Hususiyile: 1. Mânâ ile ilgili çeşitli unsurlar, 2. Zaman bakımından uzun fasılaların araya girmesi, 3. Acele ve dağıtık te'lif vaziyetleri tarzında tezahür eden üç küllî sebep tahtında işleyen, görülmemiş Kur'an usûlünün zahirî bir bakışla hiç de düzgün bir ifade ortaya koymaması gerektiğini de gördünüz. Şimdi bakınız: Çokça bulunan bu tutarsızlık sebepleri, bu tarzda teşkil olunan sûrelerde insicamsızlığa yol açabilmiş midir?

Hâlbuki Kur'an-ı Kerim, bir sûresinin olsun, mislini getirmek için Araplara meydan okumuştur. Onların da edebî tenkitte ne kadar ileri gittikleri dünyaca meşhurdur. Bu işte bu kadar mahir iken, Kur'an cümlelerinin nazmında tenkide değer yerler olsaydı, elbette onları bulacaklar ve bütün âleme teşhir edeceklerdi. İlk muhatap Araplardan sonra gelen belîğlerin ise güzel ve insicamlı ifade için, bir fenden diğerine intikal etme hususunda, hep Kur'an'ı örnek verdiklerini görmekteyiz. Bu güzel nazmı, tefekkürle tetkik eden her insan, bizzat kendisi de bu binanın hangi elden çıktığını, bu nizamın hangi dikkatli nazarın eseri olduğunu ve onun Cenab-ı Allah'ın tavsif ettiği üzere "hiçbir eğri tarafı olmayan pürüzsüz bir Arapça Kur'an"¹²⁰ olduğunu müşahede edecektir.

¹¹⁹ Muhammed Draz, *En Mühim Mesaj: Kur'an*, s. 171-183

¹²⁰ Zümer sûresi, 39/28

Bir mânâdan daha çok mânâ (konu) ihtiva eden –ki Kur'an sûrelerinin hemen hemen hepsi böyledir– sûrelerden birine dikkat ediniz. Adım adım, tefekkür ederek, sûrenin mânâları içinde ilerleyiniz. Dönüp dönüp bakınız: Sûre nasıl başlıyor? Nasıl hitama eriyor? İçindeki fikirler birbiriyle nasıl âhenk kuruyor? Rükünleri ve cümleleri birbirine nasıl sarılıyor, kucaklaşıyor? Mukaddimleri neticelerle nasıl denkleştiriliyor ve başı nasıl sonunu hazırlıyor?

Kesin olarak söylüyorum ki, siz bu sûrenin bir seferde mi yoksa müteaddit necimler hâlinde mi nâzil olduğunu asla düşünemeyeceksiniz.

Meselâ siz, ilk yedi sûrenin veya bunların hemen hemen tamamının, bir defada nâzil olduğunu sanırsınız,¹²¹ tarih, size onların hepsinin parça parça indiğini öğretinceye kadar da bu zannınız devam eder.¹²²

Yahut bu sûrelerin, ayrı ayrı tenzîl edildikten sonra toplandığını söylemeniz bile, parça parça tenzîl edilmesinin, bir bütünü taksitle tevzi edilmesi kabilinden olduğunu ikrar edeceksiniz. Bu, tıpkı şuna benzer:

Ayakta duran tarihî bir binanın, şekli hiç bozulmadan bir başka yere nakli düşünüldüğünde, ebatları ölçülür ve taşları tek tek, sıra ile numaralanır. Sonra parçalar hâlinde yıkılır. Fakat çok geçmeden her taş, eski sırasındaki yerini bulur. Ve neticede binanın taşları, ilk vaziyetinde olduğu gibi birbirine kenetlenmiş hâle gelir.

Gerçi, parça parça vahyedilen uzun bir sûreyi okuyunca, cahil kimse, dağınık birtakım mânâlar ve rastgele toplanmış malzeme ile karşı karşıya bulunduğunu zannedebilir. Fakat

¹²¹ "Veya" edatı ile ifade edilen, bu terdid, sadece En'âm sûresi hakkında müfessirlerimizin ihtilâfından ileri gelmektedir. Cumhûra göre bu sûre bir defada indirilmiştir. Taberâni ile daha başkaları bunu, İbn Abbas'tan (r. anhumâ) mevkûf olarak rivâyet etmişlerdir. Ubeyy İbn Kâ'b'dan (radiyallahu anh) merfû –lâkin senesinde za'f bulunarak– rivâyet edilmiştir. Şayet cumhûrun bu konudaki görüşü isabetli ise bu sûre, gerek parça parça gelen, gerekse def'aten nâzil olan Kur'an parçalarında, aynı nazım birliğine şahid teşkil eder. Zira mânâlardan, birinden ötekine intikal nizamı, En'âm sûresinde de parça parça indirildiğinde ittifak edilen sûrelerdeki gibidir."

¹²² Bu sûreler, hayli uzun oldukları hâlde, onların üzerinde nazım kopukluğu alâmeti görülemezken, artık mufassal (kısa) sûrelerde, hatta onların da kısaları olan Duhâ sûresi, Alak sûresi, Mâûn sûresi gibi iki parça hâlinde nâzil olan sûrelerde hiç hissedilemeyeceği âşikârdır.

iyice düşünürseniz o sûrenin, bir esasa ve ana bölümlere göre, birtakım küllî maksatlar esas alınarak muhkem bir bina teşkil ettiğini, sonra her ana bölümün tâlî bölmelere ayrıldığını, keza o bölmenin de bölündüğünü görürsünüz. Siz, o binanın bölmelerinde dolaşırken, bir elden çıkmış olan şumüllü bir plâna göre yapılmış, aynı bir büyük binanın odaları ve salonlarında dolaştığınızı hissedersiniz. Taksim ve tensik hususunda tutarsızlık görülmez. Aynı cinsin fertleri arasında, son derece yakınlık ve ülfet görüldüğü gibi, o farklı cinsler arasında tam bir ülfet temin edildiğini görürsünüz. Ve bütün bunlar zorlamaksızın ve mânâların haricinde başka bir yerden medet ummaksızın, sırf üslûptaki pek lâtif geçişler sayesinde olmuştur.

Bu mânâların, bir plâna göre yapılmış binanın bölmeleri arasında bulunan ahenk gibi ahenkli olduğunu söylemek bile yetersizdir. Aslında, insanın vücudunda âzaların organik bir bütünlük ortaya koyması gibi bir uzviyet teşkilinden bahsetmek daha yerindedir. Zira her vücudun, her bir parçası komşu parçaya, bizzat kendisinde mevcut bir bağ ile irtibatlı olduğu gibi, eklem yerinde biraraya gelen iki kemik de kan damarları ve sinir ağları ile birbirlerine bağlıdırlar. İşte bütün bu görünüşler arasında, toplu bir bakışla değerlendirildiğinde, sûrenin muayyen bir hedefe yöneldiği, mecmûu (*bütünü*) itibarıyla belli bir maksadı olduğu görülür.

Nasıl ki bir vücutta, muayyen bir işi yapmak üzere âzalar yardımlaşırken, aynı anda çeşitli âzalar münferit uzvî vazifelerini ifâ ederler. Nasıl ki bir vücut bu farklılıklara rağmen bir tek kıvama sahiptir. Sûrenin vahdetini (*bütünlüğünü*) teşkil eden unsurları, henüz vukua gelmemiş, hatta tahmin bile edilemeyen birtakım sebeplere bağlı idi. Sûrenin vahdetinin tekemmül etmesi için bu sebeplerin hepsinin, Kur'an'ın nüzûlü zamanında vuku bulması icap ediyordu. Ancak bu takdirde Kur'an, o hâdise ile alâkalı bir beyanda bulunabilirdi. Öyle ise feleği ve bu parçaları nizama koyacak şekilde döndüren ve bütün bu hâdiselerin tamamını nüzûl zamanında meydana getiren kuvvet nedir? Niçin bir tek hâdise bile geri kalıp da, herhangi bir sûrenin başından, sonundan veya ikisinin arasındaki herhangi bir yerinden sakat olduğuna rastlanmamıştır?

Bu kevnî hâdiselerin itaati ve Kur'an'ın beyanındaki nizamla dikkatle hizmet etmesi, bu fiillerle bu sözlerin aynı kaynaktan geldiğini açıkça göstermez mi? Göstermez mi ki

bu kelimeler kimin ilminden çıkmışsa, işte bu hâdiseler ve kâinat da O'nun iradesinden çıkmıştır. Evet, hükmünü ve sözünü kimsenin değiştiremeyeceği Allah'tan gelmiştir.

Kim iddia edebilir ki, Kur'an'ın, beşeriyet âlemine lisanından tulû ettiği bu garip zât, hayatının sonuna kadar zamanın doğuracağı büyük küçük her hâdiseyi ve birçok sürprizleri tamamıyla tesbit etmiş, sonra da bu hâdiselerin icap ettirdiği Kur'an ifadelerini ölçüp biçmiş, ayarlamıştır?

Bu talimatların sigasının konulacağı ifade nizamını nereden kestirebilirdi ki? Keza bu talimatların şu veya bu cüz'e makrun olacağını nereden bilebilirdi ki? Bu karineler daha gelmeden, her bir cüz'e tam nüzûl esnasında, muayyen karinesine bitiştirecek bir ilmek atmak ve böylece bu muhkem şekilde yerli yerine koymak nasıl gerçekleşmiştir? Nasıl olmuş da her cüz, tam kendisini bekleyen yeri bulup yerleşmiştir? Öyle bir yerleşme ki, ne genişlikten dolayı bir boşluk, ne de sıkışıklığa yol açan bir darlık bulunmuyor, daha öncekinden çıkarılacak veya eklenecek tek harf olmuyor.

"Keşke!" veya "... olsaydı!" gibi bir söze bir tek sebep bile bulunmuyor. Bu müteferrik cüzlerden her biri, içine yerleşeceği bütünü –diğer fertler zuhur etmeden önce– ve onun da neresine (*başına mı, sonuna mı, kenarlarına mı?*) yerleşeceğini nasıl olmuş da bilebilmiştir? Öyle ki bu münferit cüzler ve dağılık unsurlar, bir araya gelip tamamlanmış her sûreden perde kaldırıldığında, âhenkli bir düzen, güzellik arz-ı endâm etmiştir?

Hangi muhkem takdir ve idare, asla yanılmayan, unutmayan ve tereddüt etmeyen hangi muhît (*gözünden hiçbir şey kaçmayan*) ilim, bu nizamsız maddeleri düzene sokmuştur? Fesühbanellah! Birçok durumda: "*Şimdi bildiğim gibi önceden de bunu bilseydim şöyle yapardım veya şöyle derdim veya bunu öne alır onu geri bırakırdım.*" diyen beşer ilminin ve görüşünün, böyle fevkalâde bir idare ve maharetle zamana hükmedemeyeceğinde şüphesi olan bir tek akıllı insan bulunabilir mi? Sadece bu tanzim bile, tek başına gösterir ki Kur'an, beşer kelâmı değil, her şeyi bilen Zât'ın kelâmıdır. Ve gösterir ki "*Kur'an'ı gereği gibi düşünmeyecekler mi? Eğer Kur'an Allah'tan başkasına ait olsaydı, elbette içinde birçok tutarsızlıklar bulurlardı.*"^{123/124}

¹²³ Nisâ sûresi, 4/82

¹²⁴ Muhammed Draz, *En Mühim Mesaj: Kur'an*, s. 180-183.

12. Esbâb-ı Nüzûl

Fethullah Gülen, Kur'an ilimlerinden esbab-ı nüzûl hakkında dikkate değer bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Esbab-ı nüzûl'ün meşhur anlam ve kapsamı malûm olduğundan, işin o yönünü bir tarafa bırakıp, müellifimizin üzerinde durduğu özel yönünü ele almak istiyoruz. Bütün müfessirlerin bu tabiri kullandıklarını fakat "sebeb" kavramının şimdiki yaygın mânâsının düşünülmesi halinde, Kur'an tefsirinde bu tabiri kullanma işinin gözden geçirilmesi gerektiğini söyler. Çünkü bu kavram şimdilerde "kendisi olmadığı takdirde müsebbebin yani ona bağlı şeyin de olmayacağı anlamında kullanılmaktadır. Bu endişeyi biz de dile getirip şöyle demiştik: "Bu terimdeki sebep, bir neticenin meydana gelmesi için şart olan şey" mânâsında felsefi bir muhteva taşımayıp Kur'an'ın bir kısım âyetlerinin indirilmesine vesile olan ortam demektir."¹²⁵ Müellifimiz de birtakım hadiseler olmasaydı ilgili âyetler nazil olmazdı zannını gidermek için "iktiran" tabirini tercih ettiğini belirtmektedir. Buna göre Cenab-ı Allah, zaten indireceği bir âyeti, bir hikmetten ötürü, (Hükümlerin, hâdise destekli olmasının, o hükmün kabullenilmesinde tesiri büyüktür.) muayyen bir hadise ile irtibatlandırmış, indirmesini o hadiseye iktiran ettirmiş (bitiştirmiş)tir. Bunu ifade ettikten sonra bu iktiranın üç hikmetini şöylece dile getirir:

1. Meselâ, Kur'an iffetli insanlara iftira atan müfterilere sekсен değnek vurulmasını hükme bağlamıştır. Böyle bir hüküm ilk duyulduğunda, biraz ağır gibi mütalâa edilebilir. Hâlbuki bu hükmü bildiren âyet öyle bir atmosfer içinde nazil olmuştur ki, bu yönüyle onu duyanlar âdeta teskin edilmiş olurlar. Bilindiği gibi, Abdullah İbn Übey İbn Selül'ün başını çektiği bir grup münafık, Âişe Validemiz'e (radıyallâhu anhâ) iftira atmışlardı. Böyle bir iftira, günlerce hem Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), hem Âişe Validemiz'in hem de onu uzaktan yakından tanıyan bütün Müslümanların ızdırap içinde kıvranmalarına sebep olmuştu. Bu hususta Âişe Validemiz, o denli ızdırap içindeydi ki, ağlaya ağlaya âdeta göz pınarları kurumuştur. Bu meş'um günlerde mescit

¹²⁵ Suat Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, İstanbul, 1983, s. 89.

hüzünlü, hane-i saadet hüzünlü ve Medine'de bu iftirayı duyan her hane hüzünlüydü. Ancak hiç kimse nasıl bir reaksiyon göstermesi gerektiğini de bilemiyordu. Bu da ayrıca inanan insanların elini-kolunu bağlayan ve onların hüzünlerine hüzün ekleyen ayrı bir sebepti.

İşte bu atmosfer içinde birden Âişe Validemiz'i tebrie eden (suçsuz olduğunu bildiren) âyetler nazil oldu ve Validemiz'in pak, nezih oluşu âyetlerle tescil edildi. Ardından da ona bu iftirayı atanların layık oldukları ceza bildirildi. İşte burada hem zamanlama hem de kullanılan üslup o kadar birbiriyile irtibatlıdır ki, bu psikolojik hava içinde verilen ceza âdeti alkışlanarak karşılanmış ve böyle bir ceza, o hüzünle kıvrananların yüreğine su serpmiştir. Esasen konuyla ilgili misalleri çoğaltmak ve tâ başta arz ettiğimiz hususu, pek çok misalleriyle müşahhaslaştırmak mümkündür. Ancak biz sadece bir fikir vermesi bakımından, bu tek misalle iktifa edeceğiz.

2. Meselenin bir diğer yanı da, Efendimiz, tebliğ ettiği her meseleyi aynı zamanda temsil de etmiştir. Yani, İslâm doğrudan doğruya her meselesiyle pratik hayat içinde gelişmiştir.

Hâlbuki diğer dinlerde, aynı ölçüde bu hususiyeti görmek mümkün değildir. Meselâ Tevrat, hayata tatbik edilmek istense pek çok boşluk ve eksiklikle karşılaşılacağı muhakkaktır.

İncil'de de hayat adına fazla bir şey bulmak oldukça zordur. O da Hıristiyanlarca, âdeti vicdanlarda mahbus bir kitap hâline getirilmiştir. İslâm ise, hayat içinde yorumlana yorumlana gelişmiştir. Yani nazarî şeyler bir ölçüde pratiğe iktiran etmiş, hayatla içli dışlı olmuş ve böylece ayrı bir kuvvet kazanmıştır. Zira sistemler, pratiğe dökülebildiği ölçüde oturur ve âdeti yaşantıyla bütünleşir.

3. Esbab-ı nüzûl bir yönüyle vak'aları kavramada "bilgimatik" vazifesi görmüştür. Dikkat edilirse âyetlerin nüzûlüne sebep olan vak'alar ekseriyetle şok tesiri meydana getiren vak'alardır. Dolayısıyla bu vak'alara bağlı olarak gelen hükümler de aynen hükmün gelmesine iktiran eden vak'alar gibi kolay kolay unutulmazlar. Bu da esbab-ı nüzûlün hikmetlerinden biri olsa gerek.¹²⁶

¹²⁶ Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 2*, Nil Yay., İzmir, 1995, s. 199-200.

13. Kıssalar

a. Kur'an'ın İnsanlığı Eğitme Vasıtası Olarak Kıssalar

Kıssalar, hacim itibariyle Kur'an-ı Kerim'in yaklaşık üçte birini teşkil eder. Onların Kur'an'ın esas maksatlarına hizmet etmek gayesi başta olmak üzere başka hikmetler ve çeşitli irşad vecihleri ihtiva ettikleri de bilinmektedir. Yoksa sadece tarihi bilgi vermek için serd edilmedikleri aşikârdır. Bu sebeple Kur'an'ı anlama ve yorumlama yönünden önemli bir yerleri vardır. Müfessirler öteden beri kıssalardan istifade etmeye çalışmışlardır. Muhterem Fethullah Gülen'in de kıssalara dikkate değer bir yaklaşımı vardır. Şöyle ki:

Kur'an, ezelden-ebede insanlığın ışığı, rehberi, ruhu ve destanıdır. Bu itibarla onda yer alan her şey, kıyamete kadar bütün insanlığı ilgilendirir. Kur'an'daki kıssalara bu açıdan baktığımızda, bizim onlardan aldığımız ve alacağımız derslerin, ibretlerin olduğu ve olacağı da muhakkaktır.¹²⁷

Fakat o kıssaların, tarihi bir gerçeklik olarak muayyen şahıs, mekân, zaman ve toplumlarda cereyan ettiklerini unutmamak gerekir. Böylece sembolik bir yaklaşımla onlara bakmak ve genelleştirmede çok ileri gitmek doğru değildir. Yoksa onları genelleme içinde ele alıp zamanımıza indirgediğimizde, başka bir tabirle vak'aların tarihî, siyâsî, askerî, coğrafi, dinî, kültürel arka planını göz ardı ettiğimizde, ulaşacağımız neticelerin yanlış olacağı da meydandadır.

Kur'an'a ait bir hususu vurgulamak isterim. Kur'an, bahsini ettiğimiz kıssaları öyle bir üslûp ve şive ile bize sunar ki, insan hemen ondaki bu zamanüstü edada kendine hitap edildiğini anlar ve muhatap tavrına girer. Yani zaman, mekân, insan faktörlerine takılmadan, ondan gerekli olan mesajı alabilir. Ne var ki, bunun, herkesin yapabileceği çok kolay bir şey olmadığı da açıktır.

Zamanüstülük meselesiyle alâkalı şöyle bir yaklaşım uygun olsa gerek: Allah (celle celâluhu) mazi, hâl ve istikbali birden

¹²⁷ Fethullah Gülen, *Prizma 3*, Nil Yay., İstanbul, 2010, s. 110.

ihata eden bir Zât-ı Ecell-i A'lâ'dır. Zaten zamanı yaratan da O'dur. Kur'an'ın evrensel ve kıyamete kadar bütün insanlığın model ve rehber kitabı olmasından ötürü, Allah (celle celâluhu) bütün insanlığı hesaba katmış, onların hayal ve kurgu dünyalarını dahi istiyebilecek ölçüde, anlattığı kıssa veya verdiği mesajları değişik kalıplara dökmüştür. Kur'an'a zamanüstülük kazandıran da her hâlde onun bu özelliğidir. Ama yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, herhangi bir kıssanın gerçek anlamda değerlendirilebilmesi, onun ön ve arka plan şartlarının bütününün gözetilmesi ile mümkündür.

Bazı kıssalar Kur'an'da değişik yerlerde ve defaatle anlatılmaktadır. Dikkat edildiği takdirde, ilgili kıssanın anlatıldığı her yerde, başka bir yanına vurgu yapılmakta, vurgu yapılan yer ön plana çıkartılarak, mevzuun ana temasını oluşturmakta-
dır ki, bu hususun gözden uzak tutulmaması gerekir.¹²⁸

Kıssaların anlatımı konusunda şu şayan-ı dikkat görüşü ileri sürer:

b. Kur'an'daki Kıssaları İnceleme Metodu

Kur'an-ı Kerim'de, kıssaların anlatıldığı yerlerdeki espri ve ana temanın yakalanması çok önemlidir. Yani Kur'an'ın o kıssa ile sunduğu evrensel mesajın kavranması, Kur'an'ı anlamada âdeta bir nirengidir. Tabii bu biraz da hâdiselere "zaman üstülük" düşüncesiyle yaklaşmaya bağlıdır. Zira beşer tarihinde bazı vak'alar birbirinin izdüşümü olarak cereyan etmektedir. Bu mülâhaza ile biz kâh o dönemde, kâh bu dönemde yaşarız. İşte böyle bir yaklaşımın kavranması, mesajı kavrama adına atılan önemli bir adım sayılır.

Öte yandan, Kur'an'da aynı vak'a, değişik yerlerde değişik hâdiseler veya sebepler münasebeti ile anlatılırken, üslûp değişikliğine uğrar. Bu, siyak-sibak bütünlüğü içinde zihin ve fikirlerin o hâdiseye motivasyonu için yapılmış olabilir. Yani, üslûp değişikliği insanın aklı, beyan veya muhakeme daireesindeki tekevvünü nazar-ı dikkate alınmadan direkt hayal hanesindeki kurgu hâlinin esas alınması sebebiyledir. Bu da, gaybe ve gizliye âşinâ olan Allâmu'l-Guyûb'un içimizden gelenleri bize aynıyle ifade etmesidir.

¹²⁸ Fethullah Gülen, *Prizma 3*, s. 110-111.

Evet, Kur'an'da aynı vak'alar farklı malzemelerle öylesine karakterize edilir ki, o mesele hangi mevzu içine serpiştirilmişse, ekseriya oradaki ifade coşkunluğu, üslûp ve yaklaşım içinde ele alınıp anlatılır.

Netice itibarıyla, Kur'an-ı Kerim'deki kıssalar değerlendirilirken;

Bir, kıssalardaki farklılığa mahmil bulma..

İki, o kıssanın sûrenin genel muhtevasına motive adına üslûbunun değişikliği..

Üç, her vak'anın tarihî seyri içinde zikredildiği mevzuyla bütünlüğe ulaştırılması..

Ve dört, o hâdiselerin günümüzle izdüşümü sayılabilecek hâdiselerle mukayesesinin yani kesişen, örtüşen veya ayrılan noktalarının tespiti ile evrensel mesajdan istifadenin tam olması noktalarına dikkat etmek gerekir.¹²⁹

Bir yerde de kıssalar hakkında şu mütalaaı ifade eder:

Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de, tarihî vak'alar, karakteristik olarak öyle büyüklü anlatılır ki, insan kendini çağlar ötesi âlemlerde dolaşiyor gibi hisseder. İşte bu yönüyle de Kur'an, doyulamayacak bir zenginlik sergiler. Ben şahsen, Kur'an-ı Kerim'in bu yönüyle tam tahlil edildiği kanaatinde değilim. Benim görebildiğim kadarıyla, Kur'an'da değişik vak'alar anlatılırken, anlatış tarzı ve verdiği koordinatlarla o vak'a kahramanlarını aynıyla hayallerinizde resmedebilirsiniz. Meselâ o, Hz. Nuh'un kavmi ile alâkalı konularda konuşurken,¹³⁰ o kavmin sesini, soluğunu duyuyor gibi olur ve onu diğer toplumların üslup ve edâsından ayırt edebilirsiniz. Hz. Nuh'un kavmi ile konuşma tarzı, Hz. İbrahim'in kavmi ile konuşma¹³¹ tarzından çok farklıdır. İkincisi size biraz daha mütemeddin, biraz daha tarih berisinde yaşayan insanlar gibi gelir. Hz. Musa'nın kavmi ile aralarındaki muhâverelerinde,¹³² onlara inen âyetlerde ve kavminin beyanlarında, ya da Firavun'un ko-

¹²⁹ Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 2*, s. 201-202.

¹³⁰ Bkz.: Hûd sûresi, 11/25-49; Mü'minîn sûresi, 23/23-30; Şuarâ sûresi, 26/105-121; Nûh sûresi, 71/1-28.

¹³¹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/258; En'âm sûresi, 6/74-83.

¹³² Bkz.: Bakara sûresi, 2/54-71.

nuşmalarının dile getirilmesinde,¹³³ sınımsız veya sopsoğuk o hissiyat farklılıklarını duyabiliriz; duyabilir ve bunların Hz. İbrahim ile Allah arasında geçen konuşmalara¹³⁴ hiç de benzediklerini hemen anlarız.

Edebiyat tarihinde Şekspir belli ölçüde bu hususa kapı aralamış sayılabilir. Onu Hamlet'inde, Romeo-Julyet'inde takip ettiğiniz zaman âdetâ mazinin hortlaklarının konuştuğunu duyar gibi olursunuz. O sizi üslûbunun sihriyle çeker tâ o dönemlere götürür ve hem konuşma tarzı, hem de üslûbuyla sizi bilmediğiniz esrarlı âlemlerde gezdirir.

Vicdanın zaman üstü ufkuyla Kur'ân-ı Kerim'in bu derinliği her zaman sezilebilir. Ancak, onun bir de bu zâviyeden tahlile tabi tutulmasında zaruret vardır. Merhum Seyyid Kutub o kapıyı yer yer arıyor gibi olsa da net bir şey yaptığı söylemez. Tefsirine bakıldığında yer yer bu tür tahlillere girdiği görülür, ancak ciddî olarak bu husus üzerinde durmadığı da bir gerçektir. Biraz edebiyat ufku olanlar, az da kelimelerin karakteristik yanlarıyla yerinde kullanılmasına vâkif iseler, hem vekaî tarihine, hem kavimler tarihine, hem de peygamberler tarihine baktıklarında, zannediyorum geçmişe ait o sesi-soluğu, kendi karakteristik derinlikleriyle ve renkleriyle hissedebilir ve hiçbir edibin eserinde bulunmayan bir zevki duyabilirler.¹³⁵

Kıssalarda dikkatimizi çeken diğer bir özellik, kıssalarda anlatılan hakikatlerin, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde de az veya çok var olmasıdır. Mesela Hz. Lut (aleyhisselâm) kavminde eşcinsellik, Hz. Şuayb (aleyhisselâm) kavminde tefecilik veya daha genel bir ifade ile ticarî ahlaksızlık gibi unsurlar bunlardandır. Aynı şeyler Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in içinde neş'et ettiği toplumda da vardı. Bu meselenin işaret ettiği bir husus da: Efendimiz kapsayıcı bir peygamberdir. Bu onun taşıdığı sıfatlarda böyle olduğu gibi, ortaya koyduğu sistem itibarıyla da böyledir. Hz. Âdem (aleyhisselâm)'da icmal edilip Efendimize kadar gelen peygamberlerle tafsil edilen meseleler ve sıfatlar, Efendimizde tekrar icmal ediliyor, demektir. Ve

¹³³ Bkz.: A'râf sûresi, 7/103-141.

¹³⁴ Bkz.: Bakara sûresi, 2/260.

¹³⁵ Fethullah Gülen, *Prizma 4*, Nil Yay., İstanbul, 2010, s. 149-150.

bunun bir adım ötesi, bunlar Ümmet-i Muhammed'de, Ümmet-i Muhammed'le tekrar tafsil edilecektir. Bundan maksat, Ümmet-i Muhammed'deki sıfatın, Ümmet-i Muhammed'le bir sistem halinde tecellisidir.

Müellifimiz kıssalar hakkındaki temennisini şöyle bitirir:

Kur'an kıssalarının, yukarıda kısaca bahsettiğimiz unsurların gözetilerek okunması ve değerlendirilmesi bana çok önemli geliyor. Evet, Kur'an'ı tebliğ ve temsille mükellef insanların, her âyetten mesajlar çıkartıp, onu hayatlarına tatbik etmeleri gerekmektedir. Bu da, her şeyden önce Kur'an'ı, kendine nâzil oluyormuşçasına okumakla mümkündür ki böyle bir okuyuş Kur'an'ı anlamada merdivenin ilk basamağı sayılır. Şahsen ben, değil Müslüman Türk milleti, bütün bir İslâm âleminin daha bu basamağa bile adım atamadıkları kanaatindeyim. Tabii, ilâhî inayetin desteklediği şahsiyetler müstesna.¹³⁶

Yazdıklarının bir uygulaması kabilinden, Hz. Musa (aleyhisselâm)'ın Tur'a Tevrat'ı almak üzere çıkması ve kavminde Hz. Harun (aleyhisselâm)'ı vekil bırakması, bu arada Sâmîrî'nin, kavmi altın buzağıya tapmaya sevk etmesi kıssasını¹³⁷ tahlil eder. Kıssanın bütün zamanlara ve mekânlara tatbik edilebileceğini ve bu göz ve kulakla izlenerek günümüze aktarılacak dersler çıkarmak gerektiğini vurgular. Bu kıssadan çıkardığı sonuçlar şöyle özetlenebilir.

1. Kısâ İsrailoğullarının karakteristik yapılarını ve peygamberlerinin kendileri irşada uygun vasıflarla gönderildiğini gösterir.
2. Kıssadan bir maksat da eğitimidir. Hz. Musa'nın muhatplarının yapıları Ümmet-i Muhammed'den farklı ise de, bu ümmet içinde de her zaman o karakterde insanlar çıkabilir. Bizden öncekilerin olumsuz tesirlerine kâpılmamak için dikkat etmemiz gereklidir.
3. Bazı içtimaî sorunlarımızı çözmek için kıssadan alacağımız dersler vardır. İlâhî pedagoji, farklı dönemlerdeki

¹³⁶ Fethullah Gülen, *Prizma* 3, s. 112.

¹³⁷ Bu kısâ A'râf sûresi, 7/148-152 ile Tâhâ sûresi, 20/80-97' de anlatılır.

ümmetlere kendi seviyelerine uygun mesajlar göndermiştir. Mesela Hz. Musa (aleyhisselâm)'ın muhatapları maddeciliğin ağır bastığı bir toplum olduğu için, mesaj da onların anlayabilecekleri dilden olmuştur. İlâhî mesaj vahy edilen bir söz ile değil, levhalar halinde gelmiştir.

4. Bazı topluluklar rehberlerinin devamlı gözetimleri ile düzgün kalabilirler. Onun için böylesi toplumları, sahipsiz ve denetimsiz bırakmak doğru değildir.
5. Kıssalarda bazen küllî bir düsturun ucu gösterilir. Muhataplar bundan yola çıkarak o cüz'i hadise ile anlatılmak istenen küllî esas maksada intikal etmelidirler. İsrail oğulları uzun asırlar boyunca Mısır'da kalmaları sebebiyle sığır cinsini tazim ve onu tanrılaştırmaya gitmiştiler. Onun için zaman zaman şuur altları baskın çıkarak bu tapınmaya dönüyorlardı. Kur'an bu inancı uzun bir operasyon ile bu milletin kalbinden söküp atmasını Bakara sûresindeki sığır boğazlama hadisesi ile anlatır.
6. Kötü insanlarla oturup kalkmaktan uzak durmalıdır. Zira böyleleri negatif bir hava pompalar ve etraflarındaki insanları olumsuz etkilerler.
7. Başka insanlara karşı duyduğumuz sevgi ve saygı hissini ayarlamak gerekir. Hiçbir insana, hatta Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bile duyduğumuz sevgi ve saygı, Allah Teâlâ'ya sevgi ve saygımızın önüne geçmemelidir.
8. Toplum asla başıboş bırakılmamalıdır. Kısa süre için ayırılma halinde bile başkan, yerine vekil bırakmalıdır.
9. Toplumların bütün kesimlerine muhatap olacak kişilerin ıslahçı ve uzlaşmacı olmaları gerekir.
10. Göreve talip olmak doğru değildir.
11. Kabalık ve katılıkla iyi sonuç almak, yumuşak hareketle netice almaya göre, daha zordur.
12. Hz. Harun (aleyhisselâm)'da güzeli, iyiyi, mükemmeli temsil kabiliyeti pek yüksekti. Fakat toplumda kargaşa

ortaya çıkınca, aktif müdahalede bulunmadı. Buna mukabil yoğun bir şekilde pasif mukavemet uyguladı. Pasif direniş, pasiflik demek değildir. Bilakis çok virajlı yollardan dolaşmak pahasına da olsa, sonuca ulaşmayı temin etmektir. Hindistan'da Gandhi, Türkiye'de Bediüzzaman'ın çalışmaları da bu istikamette olmuştur. Şayet katı, aceleci, radikal davranıp şiddet uygulasalardı bu sonuçlara ulaşamazlardı.¹³⁸

Kur'an-ı Kerim'in bir üslubu olarak ise; "tasrif", ulvi hakikatlerin ve ilahî emirlerin türlü türlü vesilelerle farklı zaviyelerden ele alınarak güzelce açıklanması; merhum Elmalılı'nın ifadesiyle, aynı anlayışın, aynı haberin, aynı müşahedenin bir bediî sanat ile şekilden şekle, sûretten sûrete, nazımdan nazma, çeşitli ve pek çok âyetlerle anlatılması ve bazen de çok çeşitli âyetlerin bir âyete dökülüp kısa ve özlü bir sözle ifade edilmesi.. mânâsına gelmektedir.

Evet, Kur'an-ı Kerim, bazen değişik tenbih ve ihtarlarla gönüllere havf ve haşyet duygusu salar; bazen de iltifat ve müjdelere kalblere reca hissi doldurur; kimi zaman insanı uzayın enginliklerinde gezdirir, kimi zaman da onun nazarını kendi gönlüne ve vicdanına çevirir; akla ve mantığa seslendiği aynı anda kalbe ve hissiyata da hitap eder. Mesela, Hazreti Musa (aleyhisselam)'ın hayatına dair bazı hadiseleri defalarca hatırlatır; fakat, her hadiseyi hemen her zaman farklı bir üslupla aktarır; sûrelerin umumi havasına ve o hadisenin ele alındığı yerdeki diğer âyetlerin muhtevasına göre değişik bir dil kullanır. Âyetin siyak ve sibakını (öncesini ve sonrasını) nazar-ı itibara alarak meseleleri başka başka kelimelerle dile getirir. Böylece, aynı mânâ ve muhtevaları farklı şekillerde ifade ederek, hem akla hem de kalbe sözünü dinletir; hem mü'mini hem de kafiri dize getirir; hem çok okumuş bir âlime hem de mektep yüzü görmemiş bir kimseye derslerini verir.

(...) Yağmurun, değişik mevsimlerde farklı yerlere çeşit çeşit şekillerde yağması; bazen ince ince çiselemesi, bazen de kar ve dolu halinde düşmesi, kimi zaman toprağı sulayıp bereket kaynağı olması, kimi zaman da sele dönüşüp her şeyi yıkıp

¹³⁸ Fethullah Gülen, *Prizma 4*, s. 17-36.

geçmesi gibi, Kur'an'ın hakikatleri de muhatabın durumuna, yer aldığı sûrenin genel atmosferine ve öncesine-sonrasına göre farklı şekillerde seslendirilmektedir; bazen bir meltem gibi ruhları okşamakta, bazen de yıldırım ve gök gürültüsü olup kalblere ürperti salmaktadır. Zaten, yağmurun o değişik halleri "tasrif" kelimesiyle dile getirildiği gibi, Kur'an'ın bu farklı üslubu da aynı kelimeyle ifade edilmiştir.

(...) İlm-i ilahîde mazmun ve mefhum itibarıyla aynı olan hakikatler, yine ilm-i ilahîde tercihi yapılan kalıplar içinde arz-ı endâm eder. Bu suretle, anlatılan hadisenin hem siyak ve siyak açısından ifade ettiği mânâ derinlemesine ruhlara duyurulmuş hem de aynı kıssayı bir kere daha okuyan ve dinleyen insanların bıkkınlık hissetmemeleri sağlanmış olur. Böylece Kur'an, tasrifin hasıl ettiği tazelik ve yenilik sayesinde muhataplarını her defasında daha farklı iklimlere alır, götürür.¹³⁹

Müellifimiz tasrif üslubunun etkilerini muhataplar bakımından biraz daha ayrıntılı olarak tahlil eder. Hatta aynı muhatabın içinde bulunduğu farklı ortam ve değişik psikolojiler yönünden inceleyerek şöyle der:

Diğer taraftan, insan ruh haleti itibarıyla her zaman bir değildir. O yirmidört saat içinde hayat-ı nebatiyeden hayat-ı hayvaniyeye, hayat-ı hayvaniyeden hayat-ı insaniyeye, hayat-ı insaniyeden de kâmil insan seviyesine seyahatler edip durmaktadır. İnsan-ı kâmil dediğimiz seviyenin de kendi içinde belki yüz tane izafi mertebesi vardır. İşte, gün boyunca bu mertebeler arası gidip gelen ve bu farklılıkları yaşayan insan, günün her saatinde hak ve hakikate aynı ölçüde yönelemez. Bu açıdan, bazen şu âyet, bazen de diğeri, kimi zaman şu üslup bir başka zaman da öbürü onun gönlünde daha büyük tesir bırakabilir. Bugünün diliyle diyecek olursak, günün şu saatinde âyetin şu versiyonu sizin ruh haletinize daha uygun bir iksir olabilir. Günün bir başka diliminde, değişik tesirler altında kalmış ve farklı mülahazaların bombardımanına uğramışsanız, o zaman da âyetin diğer versiyonu sizin derdinize tam derman ve yaranıza hakiki panzehir olarak imdadınıza yetişir. Öyle ki, siz duyduğunuz ilahî mesaj karşısında "Tam bana göre, tam benim durumumu şerh ediyor!" demekten kendinizi alamazsınız.¹⁴⁰

¹³⁹ Fethullah Gülen, *Diriliş Çağrısı*, Nil Yay., İstanbul, 2010, s. 61-63.

¹⁴⁰ *A.g.e.*, s. 65.

Müellifimiz Kur'an-ı Kerim'in bu hususiyetini açıkladıktan sonra, onun bildirdiği hakikatleri değişik asırlarda yaşayan insanların insan kitlelerine hangi yollarla ulaştırabileceklerine dair tebliğ metodunu da bu tasrif kavramından çıkarır:

İman hakikatlerine tercüman olma ve dinî değerleri anlatma gayretindeki insanlar, bu vazifeyi eda ederken kullandıkları üslubu sürekli gözden geçirmeli; her gün farklı bir doğumun sancularıyla kıvranıp durarak yeni yeni usuller geliştirmeli ve muhataplarının karşısına her zaman sürpriz argümanlarla çıkmaya çalışmalıdırlar. İşin özündeki safveti korumak şartıyla, meseleleri hâlihazırdaki düşünce ve irfan ufku açısından yorumlamalı ve geçmişten süzülüp gelen değerleri düne göre daha yeni, daha berrak ve daha cazip bir yolla sunmalıdırlar. Hep aynı şeyleri tekrar etmek suretiyle en parlak hakikatleri bile matlaştırma gibi bir yanılsa asla düşmemeli; onlara her an ayrı bir buud ve zenginlik kazandırmalıdırlar. Nasıl ki, güzel güfteler farklı insanlar tarafından türlü türlü bestelenmekte ve farklı farklı icrâ edilmektedir; aynen öyle de, hak ve hakikati ilk günkü tazeliğiyle insanlara sunmanın yolu da, onu ilan ederken her defasında değişik bir nağme tutturmak ve yeni bir besteye ayrı bir mânâ katmaktır.

İçinde çeşit çeşit ağaçlar, renk renk meyveler ve bayıltan kollarıyla desen desen çiçekler bulunan muhteşem bir bahçe düşünün. Öyle heybetli ağaçları, o denli tatlı meyveleri ve o kadar güzel çiçekleri ilk defa gören bir insan o bahçeye girse, elbette ki bir ağaçtan öbürüne koşacak, her daldan başka bir meyve koparacak ve her çiçekten farklı bir koku alacaktır. O, el uzattığı her şeyi yepyeni bulacak, bu orijinalitenin şahlandırması ve çoşturmasıyla ruhunda sürekli yeni renk, yeni tat ve yeni kokuların heyecanını duyacaktır. Dolayısıyla da, orada kat'iyen bir ülfete düşmeyecek ve asla bir bıkkınlık yaşamayacaktır.¹⁴¹

¹⁴¹ A.g.e., s. 59-60

14. Kur'ân'ın Mutlak Hâkimiyetini Bildiren Hadis-i Şerif'e Getirdiği Açıklama¹⁴²

Kur'ân-ı Kerim hakkında uzun ve dikkate değer bir hadis-i şerif vardır.¹⁴³ Bu hadis Kur'ân'ın ontolojik mahiyetine dair bazı unsurlar ihtiva etmekle beraber, ondan ziyade, Kur'ân'ın işlevlerini ve başlıca vasıflarını bildirir:

Hâris el-A'ver anlatıyor:

"Mescide uğradığımda gördüm ki halk, zikri terk edip malâyânî konularla meşgul oluyor. Çıkıp durumdan Hz. Ali'yi (radiyallâhu anh) haberdâr ettim. Bana:

– 'Doğru mu söylüyorsun, öyle mi yapıyorlar?' dedi.

Ben de

– 'Evet' deyince, O:

– 'Ben, Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle فرمان ettiğini işitmişim.' dedi:

– 'Haberiniz olsun, bir fitne zuhur edecek!'

Ben hemen sordum: 'Ondan kurtuluş yolu nedir Ey Allah'ın Resûlü?'

Buyurdular ki:

– 'Allah'ın Kitabı(na uymak)tır. (O öyle bir kitap ki) onda, sizden önceki (milletlerin ahvâliyle ilgili) haber, sizden sonra (kıyamete kadar) gelecek fitneler ve kıyamet ahvâli ile ilgili haberler.. ayrıca sizin aranızda, (iman-küfür, taat-isyan, haram-helâl vs. nev'inden) cereyan edecek ahvâlle alâkalı da hükümler var. O, hak ile bâtili ayırt eden tek ölçüdür ve onda her şey ciddidir. Kim bir zalimden korkarak, ondan kopar ve onunla amel etmezse, işte o zaman Allah da onu helâk eder. Kim onun dışında bir hidayet ararsa Allah o kimseyi saptırır. Zira o, Allah'ın en sağlam ipi(hablü'l-metin)dir. O, hikmet edâlî hatırlatan bir beyan.. ve Hakk'a ulaştıran bir yoldur. O, kendisine uyanları (değişik arzulara takılıp) kaymaktan,

¹⁴² Bu konuda bkz.: Selçuk Camcı, "Bir Hadis Temelinde Kur'ân'a Bakış", Yeni Ümit, 2001, Sayı 54.

¹⁴³ Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 6/168.

kendisini (kıraat eden) dilleri de iltibastan korur. Âlimler hiçbir zaman ona doyamaz.. O, kendisini çokça, tekrar tekrar okuyana usanç vermez ve bu, onun tadını eksiltmez. Onun insanlarda hayret uyaran yanlarının sonu gelmez. O öyle bir kitaptır ki, cinler işittikleri zaman, şöyle demekten kendilerini alamamışlardır: **إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ** 'Biz, doğru yolu gösteren harika ve hiç duyulmadık bir Kur'an dinledik. Biz onun (Allah kelâmı olduğuna) inandık.'¹⁴⁴ Onun üslûbuyla konuşan doğruyu konuşmuş olur. Onunla amel eden mutlaka mükâfat görür. Kim onunla hüküm verirse adaletle hükmeder. Kim ona çağırırsa, doğru yola çağırmış (ermiş) olur. Ey A' ver, sen de bu güzel kelimeleri iyi belle!"¹⁴⁵

Kur'an'ın faziletine dair olan bu hadis-i şerifi, hadis imamlarından Tirmizî, Dârimî ve bir kısmı itibarıyla da Ahmed İbn Hanbel nakleder. Bu hadis, Kur'an-ı Kerim'in ruhunu, mâhiyetini, muhteva ve hususiyetlerini ve onun nasıl bir hazine ve cevherler definesi olduğunu bu ölçüde derin ve özlü ifade edebilen en câmi hadistir. Ne var ki, senedindeki zayıf raviler ve inkıtâ'dan ötürü bu câmi hadis mualleldir. Hâris el-A' ver için, Yahyâ bin Maîn ve Ahmet bin Salih "sika" deseler de, Şa'bî onun bir yalancı olduğunu söylemiş; hatta Râfizilikle suçlanmıştı. Ali İbn el-Medînî, Ebû Zür'a ve Ebû Hatim er-Râzi de onu yalancılıkla itham etmiş ve rivayet ettiği hadisin alınamayacağı söylemişlerdir.¹⁴⁶

Muhterem müellifimiz başka tercih gerekçeleri de ifade ettikten sonra hadisteki on dokuz vasfı tek tek uzunca şerh eder.¹⁴⁷ Otuz beş sayfa kadar olan bu şerhinden Kur'an-ı Kerim'in işlevlerini bildirdiği birkaç kısa pasajı iktibas etmenin uygun olacağı kanaatindeyiz. O, hadis-i şerifte geçen "Kur'an'ın hakemliği" vasfını şöyle izah eder:

Kur'an herkes için huzur ve istikbâl bahşeden böyle bir hakemlik vazifesini derpiş etmiştir.

Onun hakemliği ile –inşâallah– bir gün dünyada bütün ahlâkî ve sosyal problemlerin aşılacağına inanıyorum. Elverir ki,

¹⁴⁴ Cin sûresi, 72/1-2.

¹⁴⁵ Tirmizî, *fezâilü'l-Kur'an* 14; Dârimî, *fezâilü'l-Kur'an* 1.

¹⁴⁶ Fethullah Gülen, *Prizma* 4, s. 127-129.

¹⁴⁷ *A.g.e.*, s. 127-167.

Kur'an'ı hazmetmiş olanlar, ona sahip çıksın ve ruhuna sadık kalarak asrın idrâkine göre onu bir kere daha seslendirsınler. Aslında gelecek adına bunun yapılması zarûrîdir. İnşâallah, büyük ilim adamları ve düşünürleri, ulûlazmâne bir gayretle, Kur'an'ın bu mevzudaki muhtevasını bir kere daha gün yüzüne çıkarır ve onun geçmiş gelecek haberlerinin doğruluğu yanında, hakemliğinin ne kadar isabetli olduğu hususunu bir kere daha ispat ederler.¹⁴⁸

“O, Allah'ın sağlam ipidir”

(...) Evet o, semadan yere doğru uzanmış, bir ucu insanların elinde, bir ucu da dest-i kudrette olan, insanları kurtuluşa erdirecek kopmaz bir ip ve bir kulptur. Evvelâ, bütün esmâ-i ilâhiye, bütün sıfât-ı sübhâniyeyi hatırlatacak bir isimle Allah'ın ipidir. Rahmân'ın, Rahîm'in, Cemîl'in, Celîl'in değil, bütün bu isimleri hâvî olan, kalbinizin meyillerini bilen, hissiyatınızı sizden daha iyi anlayan, Cenneti, Rahmân ve Rahîm isimleriyle sizin cismanî arzularınız için hazırlayan ve sizi ebede namzet kılan Allah'ın ipidir. O Allah ki metindir, O'nun ipi de çok metindir; o kopacak gibi bir ip değildir. Öyle ise çerik çürük insanların ipine tutunmanın hiçbir anlamı, hiçbir mânâsı yoktur. Eğer tutunup dayandığınız şeyle aldanmak istemiyorsanız, Allah'a dayanın ve güvenin; O'nun ipi olan Kur'an'a da sımsıkı sarılın..¹⁴⁹

“Zikr-i hakîm“, “hikmet yüklü bir hatırlatma” yani eşyanın perde önüyle olduğu gibi perde arkasıyla da irtibatlandırılmış bir hatırlatma demektir. Kur'an-ı Kerim, bir hikmetler mecmuasıdır. Evet insan, Kur'an-ı Kerim'de, akıyla, mantıyla, muhakemesiyle, felsefî anlayışıyla, ilmî düşüncesiyle yadırgayacağı hiçbir şeyle karşılaşmaz. Onun her meselesi, akılla müeyyed ve her mevzuunun arkasında bir hikmet ve bir maslahat nümâyândır. İnsan, fikren, zihnen, ilmen, ruhen ne kadar terakkî ederse etsin, ulaştığı her noktada onun hikmetle dalgalanan bayrağıyla karşılaşır. Hatta bir gökkuşağı gibi, onu geçecek gibi zannettiği noktalarda da hep onun be-risinde kalır.¹⁵⁰

“O, dosdoğru yolun tâ kendisidir.”

¹⁴⁸ Fethullah Gülen, *Prizma 4*, s. 136.

¹⁴⁹ A.g.e., s. 141-143.

¹⁵⁰ A.g.e., s. 143.

İnsanlık, Kur'an'la tanışacağı âna kadar ifrattan, tefritten kurtulamamış ve faydasız arayışlar arkasında tükenip gitmiştir. Allah'ın (celle celâluhu) rubûbiyetini itiraf, vahdâniyetini tasdik ve Peygamber'in teşrî ve temsilî rehberliğini kabulün bir başka unvanı sayılan sırat-ı müstakîm, bu hususları aydınlatmadaki misyonu itibarıyla Kur'an'ın ayrı bir nâmı olmuştur.

Aslında o, sadece itikat ve ibadete müteallik konularda değil, bütün içtimaî, iktisadî, siyasî, idarî konularda da insanları ifrat ve tefrite düşmekten sıyanet eden bir rehberdir. Bir yönüyle kapitalizm bir ifrat sistemi, komünizm bir tefrit sistemi; diğer bir yönüyle de komünizm bir ifrat sistemi, kapitalizm bir tefrit sistemidir ki, yerinde sadece mala ve sermayeye önem vermek suretiyle, yerinde de sırf emeğe önem vererek ifratlara, tefritlere düşülmüş ve sırat-ı müstakîm (veya denge) korunamamıştır.¹⁵¹

Açıkça görüldüğü üzere bu hadis-i şerif Kur'an-ı Kerim'i, insanların gerek ferdi, gerek milli, gerek evrensel boyutta fonksiyonel kılmaya yönelik vasıflarıyla tanıtmaktadır. Kur'an'ın bu yönüne duyarlı olan müellifimiz anlamlı ve doyurucu izahlarıyla bu yöne kuvvet vermiştir.

¹⁵¹ A.g.e., s. 143-144.

C. Fethullah Gülen'in Tefsir Hakkında Mütalaaları

1. Kur'ân'ı Anlama veya Tefsir

Müellifimiz Hz. Peygamber'in hadisleri ile tefsirden sonra, Ashab-ı Kirâm'ın tefsirine büyük önem atf eder.

Sahabe-i Kirâm hazerâtı, Kur'ân-ı Kerim'i gerçek mânâda vahyin kaynağından öğrenme gibi bir pâye ile serfirâz olmuş tâli'li kimselerdir. Öncelikle onlar, Kur'ân'ın inişine şahit olmuş ve daha nüzûlü döneminde onu bütün canlılığı, mânâsı ve ruhuyla kalb ve kafalarına yerleştirmişlerdi.¹⁵² Zira onlar, anlayamadıkları yerleri, hemen anında Hz. Sahib-i Kur'ân'a müracaatla çözüyor ve bizlerde olduğu gibi Kur'ân'ı anlamak için ortaya konan sistematik kaidelere ihtiyaç duymuyorlardı. Ayrıca onlar her nazil olan vahyi, kendi aralarında hemen müzakere edip tatbik edebiliyorlardı. Bu yönüyle de hemen her zaman onlar arasında bir icma oluşabiliyordu. Gerçi o gün için bu ameliyeye ıstılah olarak "icma" denmiyordu ama sahabenin böyle davranması, daha sonraki ulemânın ortaya koyacağı ıstılahlara kaynaklık edecekti...

Tâbiîn dönemine gelinceye dek Kur'ân'a yönelik bu tür çalışmalar, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) devrindeki

¹⁵² Sahabenin tefsirinin ehemmiyeti için bkz.: ez-Zerkeşî, *el-Bürhân fî ulûmi'l-Kur'ân* 2/157.

sâfiyetini belli ölçüde muhafaza etmişti. Zira o dönemde sahabe hayattadır ve tâbînin yegâne mercii de onlardır. Ayrıca bu dönemde herhangi bir dış müdahale veya dış kültürün tesiri de bahis mevzuu değildir. Ancak, daha sonraki asırlardadır ki, Kur'an'ı yorumlamadaki o nezih anlayış kısmen fire vermiş; derken devrin kültür ve anlayışları, az da olsa tefsir ve tevellere hulûl etmiştir. Hatta bir bakıma tefsirler, o devirlerin kültür ve ilim anlayışlarını gösteren birer tevil kaynağı hâline gelmişlerdir denebilir.¹⁵³

Ona göre Kur'an, sahabe anlayışı ve safiyeti içinde hep mutluluk yolu gösteren yegâne kaynak olmuştur. Bu anlayış olmayınca yorum, dengesini kayb etmiştir. Yapılan yüzlerce ciltlik tefsir kitaplarının, güzel yönleri ağır basmakla beraber eksiklerini de söylemek gerekir.

Bu konuda söylenebilecek en büyük eksiklik, Kur'an'ı yorumda asrî yaklaşımlardır. Yani müfessirler, Kur'an'ı tefsir ederken, yaşadıkları devrin ilim ve idrâk seviyesini aşamamış ve çağlarının bilgi seviyesi açısından tafsile girerek muvazaneyi koruyamamışlardır. Dahası, bir kısım müfessirler, Kur'an anlayışını kendi devirlerinin nâtamam bilim anlayışlarına uydurmaya çalışmışlardır. Böyle bir şey, hüsnüniyetli de olsa, Kur'an'a yapılan yersiz ve seviyesiz bir müdahaledir. Bununla beraber, bunlardan art niyet taşımayan, samimî ve hâlis kimselerin sa'yini alkışlamayı İslâmî edebimizin gereği sayar ve "Allah, onların sa'y ve gayretlerini meşkûr kılsın..!" deriz.¹⁵⁴

Müteakiben sahabe tefsirinin bazı özelliklerini belirttiikten sonra konuyu şöyle noktalar:

Sahabe dönemine ait -usûle dair meselelerde olduğu gibi- fûrûatla alâkalı tarz-ı telakki de bütünüyle muhafaza edilip günümüze taşınabilseydi, bizim Kur'an'ı anlamamız da, yorumlamamız da ve tabî ki yaşantımız da çok daha renkli olacaktı.¹⁵⁵

Ama vakiayı göz önüne alacak olursak, bunun gerçekleşmesi çok zor bir temenni olduğunu söylememiz gerekir. Zira değişen

¹⁵³ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 288.

¹⁵⁴ *A.g.e.*, s. 287-288.

¹⁵⁵ *A.g.e.*, s. 289.

şartlar, İslâm toplumunun genişlemesi, yeni nesillerin farklı temayül ve tutumları ister istemez fikirler üzerinde etki edecek, benzer değişikliklerden kurtulmak zor olacaktır.

Müellifimiz "Kuşbakışı Kur'ân tefsirleri ve çağını aşan müfessirler" başlığı altında sahabe neslinden sonraki belli başlı müfessirleri zikir eder:

Mekke'de Mücahid, Said İbn Cübeyr, İkrime, Tavus b. Keysan vb. Medine'de: Ebu'l-Âliye, Zeyd b. Eslem, Muhammed el-Kurazî. Irak'da Hasan el-Basrî, Alkame, Mesruk vb. Daha sonra tedvin devri müfessirlerinden İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923), Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *el-Keşfu ve'l-beyan* sahibi Sa'lebî (ö. 427/1035), *el-Muharraru'l-veciz* sahibi İbn Atiyye'yi zikir eder. Bunların sahabe anlayışını rivayet etmelerini takdir eder. Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *ed-Dürri'l-mensûr*'da otuz bin kadar asarı naklettiğini yazar. Dirayet tefsirleri ise, büyük ölçüde kendi devirlerinin kültürlerini yansıtmışlardır. Fakat –az bir kısmı müstesna olmak üzere– bu tefsirlerin, günümüzde de geçerliğini muhafaza eden bilgi hazinesi olduklarını söylememiz gerekir.

Dirayet tefsiri denilince akla ilk gelen eser, Fahrüddîn er-Râzî'nin (ö. 606/1209) *Mefâtihu'l-ğayb*'idir. Bu zat tefsirden kelâma, oradan felsefe ve mantığa ve tabii ki fıkhi hükümlere, lügat, bedi, beyan ve i'caza kadar hemen hemen her sahada mahir, efsane bir şahsiyettir. Zemahşerî, Beyzavî, Neseî, Ebu's-Suud, Hazin dirayet tefsirinde önemli isimlerdir. Hele Âlûsî'nin, *Rûhu'l-meânî*'si bütün tefsirlerin güzel bir hülasası durumundadır. Elmalı'lı M. Hamdi Yazır'ın (ö. 1942) kitabına ise "tefsirlerin şaheseri denilse değer."¹⁵⁶ Tantavî'nin *Cevâhir*'i ansiklopedik ve fennî tefsir denemesidir.

Hayat-ı içtimaiyeye ait meselelere Kur'ân'dan bir bakış açısı getirerek Kur'ân'ı tefsire çalışan Allâme Kutub'un (ö. 1966) *Fî Zilâli'l-Kur'ân*'ını da zikretmeden geçemeyeceğim. Onun, tenkit edilebilecek yanları olmakla birlikte, bu önemli eserinde tefsire yeni bir bakış açısı getirdiği her zaman söylenebilir. Arapçasını okuyanların da idrâk ve itiraf edeceği üzere, onun tefsiri, şiirimsi âhenk içinde kaleme alınmış bir tefsirdir.

¹⁵⁶ A.g.e., s. 294.

Türkçesinde maalesef bu şiiriyetin korunduğunu söylemek çok zor.¹⁵⁷

Kuşeyrî ile İbn Arabî'nin tasavvufi tefsirlerine de değinir. Tefsirler hakkındaki mütalaalarını şöyle özetler:

Kısaca ifade etmek gerekirse, tefsir adına hangi çağda Kur'ân tevîl ü tefsire tâbi tutulmuşsa, bunların bütünü Kur'ân'ın enginliğini, eşsizliğini ve beşer havsalasından çıkamayacak kadar mükemmel olduğunu ortaya koymaktadır. Hangi saha olursa olsun, Kur'ân'ın muhakkak o sahada, her asrın idrâkine söylediği ve söylediği pek çok şey vardır. Tabîi burada tefsirleri nazara verirken, onları tarihî yönden de, teknik açıdan da sıralamaya tâbi tutmadığımız ortadadır. Zaten mevzumuz da tefsirleri bu yönleriyle incelemek değil, Kur'ân'ın değişik devirlere göre nasıl yorumlandığını, ilim, fen ve teknik sahalarında dahi onun taptaze prensiplere sahip olduğunu göstermektir.¹⁵⁸

Bütün bu tefsirler hakkında Muhterem Fethullah Gülen'in büyük bir vukufu yaptığı değerlendirmelerden, onları alıcı bir gözle, eleştirel bir gözle bizzat okuduğu sonucunu çıkarıyoruz. Zira her birinin, can alıcı noktalarına parmak basarak haklarını vermeye gayret etmiştir. Nitekim talebelerinden, bu tefsirleri okuttuğunu, onları müzakere ettirdiğini de öğreniyoruz. Örnek bir davranış olarak, önceki âlimlerin noksanlarına işaret etmekle beraber, yaptıkları büyük ilmi hizmetleri takdir ve onlar için dua ettiğini görüyoruz:¹⁵⁹

Biz, onları bu engin ve samimî mesailerıyla düşününce Kur'ân'a sığmıyor ve şöyle diyoruz: *"Rabbimiz, bizi ve bizden önce inanan kardeşlerimizi bağışla. Kalblerimizde inananlara karşı bir kin bırakma! Rabbimiz, Sen çok şefkatli ve çok merhametlisin!"*¹⁶⁰

2. Nasıl Bir Kur'ân Tefsiri?

İstenen tefsirin vasıflarını belirleme konusunda Kur'ân'ın temel özelliklerini hatırlamalıyız:

¹⁵⁷ Fethullah Gülen, *Kur'ân'ın Altın İkliminde* s. 295.

¹⁵⁸ A.g.e., s. 295-296.

¹⁵⁹ A.g.e., s. 297.

¹⁶⁰ Haşır sûresi, 59/10.

Kur'ân, insanın iktisadî ve maddî hayatını tanzim ettiği gibi, vicdanına, sırrına ve letâif-i mâneviyesine ait ruhî cephesini de inceden ince gözler önüne sermiştir.

Evet, onun vaz'ettiği nizam, sadece dünyaya ait bir nizamdan ibaret olmayıp, burayla beraber öteleleri de içine almaktadır. Hâsılı o, dünya ve ukbâ dengesini tesis eden en büyük kitaptır.¹⁶¹

Dünya ve ahiret saadeti, ancak iç ve dış yapının âhenkli beraberliğiyle teessüs edebilir. Bu itibardır ki, Kur'ân, hedeflerinden biri olarak, insan hissiyatını dikkate almış, yer yer onu hatırlatmış ve onun üzerinde durmuştur. Her şeyden evvel ona dikkatle baktığımızda daima muhataplarının düşünce seviyesinin gözetildiğini görürüz. Öyle ki, fikren onun içine giren herkes, kendi ruhî enginliklerine ait bir kısım çizgileri onda bulabilir. Bence Kur'ân'ın bir önemli hususiyeti de işte buradadır. İnsan, hiç olmazsa yirmi dört saat içinde bir saat kendini onda aramalı ve bulmaya çalışmalıdır.

Evet, Kur'ân insana hitap etmekte ve kâinâtın Yüce Yaratıcısı, o Kitab'ın diliyle insanla konuşmaktadır. (...)Aslında insan ister ki, okuduğu kitap, onun içini okşasın, hissiyatına mümâşat etsin; onu tehlikelere karşı uyardığı gibi menfaatlere karşı da duyarlı kalsın; hatta ailesini, milletini, ailesinin ve milletinin aklını ve iradesini de yönlendirsın.¹⁶²

Kur'ân tefsiri alanında, tefsirler tarafından yeterince ele alınmayan bir saha olarak psikolojik tahlillere yönelmek, önemli bir ihtiyaçtır:

Eğer yeryüzünde Kur'ân düşüncesinin yeniden soluklanması isteniyorsa, onun insanla alâkalı yorumlarını, toplum telakkisini, Allah-insan-kâinat tefsirini bir kere daha incelememiz icap edecektir. Günümüze doğru gelirken Kur'ân'ın bu yönünün gerektiği ölçüde işlendiği pek söylenemez.. ve hele Kur'ân'ın psikolojik eksenli tefsiri, neredeyse hiç düşünülmemiştir. Oysaki bütün bu hususların insanla ne kadar alâkalı olduğu açıktır.

“Ruh veya nefis ilmi” dediğimiz psikoloji, insanın hakikî melekût ve ledünnî cihetlerini müştereken ele alması gereken

¹⁶¹ Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 297

¹⁶² *A.g.e.*, s. 297-298.

bir ilimdir. Bugün Kur'an'ın işte bu hususları da içine alacak şekilde tefsir edilmesine ihtiyaç vardır. Psikoloji ilmi, şimdilerde pek çok yeni şey söyledi ama insanı gerçek derinlikleriyle ortaya koyamadı. Hatta biraz daha cesurca bir tabirle ifade edeyim: Psikolojinin, Kur'an'ı önüne almadan, insan psikolojisine ait, akl-ı selimi tatmin edebilecek esaslar vaz'etmesi ve söylemesi imkânsız gibidir.

Bunu belki iddia sayabilirsiniz; ama ben bunu Kur'an'ın kuşatıcılığına dayanarak arz ediyorum. Çünkü Kur'an, insan için gelmiş bir kitaptır.. ve o, ilimde, fende ve içtimaiyatta 'insan' merkezli bir medeniyet tavsiye etmektedir.¹⁶³

Batıda insan, değişik dönemler itibarıyla değişik ekoller tarafından ele alınmış ve büyük ölçüde yukarıdaki kaymalar çerçevesinde tahlil edilmiştir. Bunlardan birkaçı müstesna hemen hepsi de, insanın yüzünü kızartacak kadar onu süflice ele alan yaklaşımlardır. Evet, Bergson, Pascal ve daha birkaç isim meseleye az da olsa insaf ve sağduyu ile yaklaşmış ve insanı bir ölçüye kadar iç ve dış derinlikleriyle kucaklamışlardır. Bunların ellerinde Kur'an olsaydı zannediyorum, insan gerçeğiyle alâkalı çok daha güzel şeyler söyleyebilirdi.¹⁶⁴

Freud, Sartre gibi şahıslar ise "insanın ledünniyat ve mânâ anatomisini göremeyerek onu tıpkı bir hayvan gibi mütalaa etmektedirler. Maalesef bunlar, hiç alâkası olmadığı hâlde, birbirinden çok uzak meseleleri irtibatlandırarak insana, boynunda şehvet tasmaı bir hilkat garibesi nazarıyla bakmaktadırlar."¹⁶⁵

Bu açıklamalardan sonra Fethullah Gülen yeni bir tefsire ciddi surette ihtiyaç olduğunu söyler:

Öyleyse, insanın Kur'an'da bir defa daha keşfedilmesi ve maddî-mânevî donanımıyla ele alan âyetler arasından, ona ait derin mânâları çıkaracak bir tefsirin yapılması ve mükerrer bir varlık olan insanı, habâset yüklü tahlillerden kurtarmanın zamanı gelmiştir zannediyorum. Her şeyden evvel Kur'an-ı Kerim, "Nefislerinizde sizin için âyetler vardır."¹⁶⁶ diyerek, insanın bir mucizeler âbidesi olduğunu nazara verir.¹⁶⁷

¹⁶³ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 298-299.

¹⁶⁴ *A.g.e.*, s. 300.

¹⁶⁵ *A.g.e.*, s. 300-301.

¹⁶⁶ Zâriyât sûresi, 51/21.

¹⁶⁷ Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 302.

Neslimizin yeniden Kur'ân'a dönmesine, aslına yönelmesine –Allah (celle celâluhu) yümün ve bereket versin– ve umumî gelişmelere baktıkça, Kur'ân'ın bir küllî tefsirinin bugün olmasa da böyle bir tefsirin yazılacağı günlerin yakın olduğuna inanıyoruz.¹⁶⁸

Demin de ifade ettiğimiz üzere psikolojik açıdan tefsir edilmesini sık sık dile getirdiğini görüyoruz. Bir yerde de şöyle der:

Bir bütün olarak insan ledünniyatını ele alma, kalbi, sırrı, duyguları ve bugüne kadar henüz keşfedilmemiş latife ve hisleriyle onu bir bütünlük içinde tahlile tâbi tutma, kritik etme sadece Kur'ân'a nasip olmuştur. Kur'ân, insanı bütün derinlikleriyle ele alır. Onu bütün gizli ve açık duygularıyla adım adım takip eder ki, bu ölçüde Kur'ân'ın vicdanlara girmesi, insanın letâifini keşfetmesi ve onun her hâline tespit edici bir bakışla bakması, onun Mu'cizü'l-Beyan olduğuna kâfi bir delil sayılır zannediyorum.

Kur'ân'ı dinleyen, onun lafız ve mânâ münasebetlerini yakından takip eden herkes, onun âyetleri arasında kendi ruh hâlini bulur; hatta çok defa kendisinin dahi izahta güçlük çektiği ledünnî ahvalinin şerh edildiğini görür. Tabîi bu biraz da, insanın bütün hissiyatıyla Kur'ân'ın ruhuna nüfuz etmesine ve onun dünyasına sızmasına bağlıdır. Evet, her meselede ona dehalet edip sığınmadan onun içine girmeye imkân yoktur.¹⁶⁹

Bir kısım psikolojik değerlendirmeler yaptıktan sonra:

Biz de burada, işte bu zarureti vurgulama sadedinde Kur'ân'dan küçük birkaç misal daha arz edeceğiz. Maksudumuz, psikoloji dersi vermek değildir; o ne haddimizdir ne de vazifemiz. Ancak böyle bir ders vermeye kalkan herkes de bilmelidir ki, Kur'ân'a dönmeden, onun getirdiklerinden istifade etmeden insanın içine nüfuz edilmesi ve tam olarak onun ledünniyatına inilmesi asla mümkün olmayacaktır.¹⁷⁰

Sonra bazı karakterlerin psikolojik tahlillerine dair misaller verir. Mesela Bakara sûresinin baş tarafında münafıkların bazı

¹⁶⁸ A.g.e., s. 302.

¹⁶⁹ A.g.e., s. 303-304.

¹⁷⁰ A.g.e., s. 308.

halleriyle ilgili âyetleri ayrıntılı şekilde tahlil eder.¹⁷¹ “*Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük, insanlara çekici kılındı. (Oysaki) bunlar, dünya hayatının geçici metâlarıdır. Hâlbuki asıl varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.*”¹⁷² âyetinde geçen birtakım cazip şeyler, bazı güncel konularda tahlillerde bulunmasına vesile olur.¹⁷³

3. Tefsir, Kur'ân'ın Fıtrata Hitap Özelliğini Yansıtmalı

20. asır medeniyeti maddeci bir zihniyetin eseridir. Bu maddileşmeden en büyük zararı çeken de insanlıktır:

Şüphesiz bunda en büyük zararı da, bozulan insan fıtrata ve insan mâneviyatı görmüştür. Öyle ki, bugün insanın kendi kendini dinlemesi, anlaması ve kontrol etmesi bütün bütün unutulmuş gibidir.

Evet, yıllar var ki biz, kendimize yabancılaştık. İnsanımızın kendine yönelmesi, yeniden Kur'ân'da kendini bulması, kendini ve bütün eşyayı ona göre yorumlaması, İslâmî hayatımız adına kaçınılmaz bir meseledir.¹⁷⁴

“*İrşadda istikamet*” başlığı altında şunları dile getirir:

Kur'ân havf ve reca dengesini korur, ifrat-tefrit arasında istikameti temsil eden bir metod uygular, dolayısıyla ona yapılacak tefsir de bu müvazeneyi muhafaza etmelidir.

¹⁷¹ Bakara sûresi, 2/8-13: “*İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları hâlde ‘Allah’a ve ahiret gününe inandık.’ derler. Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah’ı ve mü’minleri aldatmaktadır; ama bunun farkında değillerdir. Onların kalblerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını artırır ha artırır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için elim bir azap vardır. Onlara, ‘Yeryüzünde fesat çıkarmayın!’ denildiği zaman, ‘Biz ancak ıslah edicileriz.’ derler. Şunu bilin ki, onlar bozguncuların ta kendileridirler; ancak anlamazlar. Onlara: ‘İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin!’ denildiğinde de ‘Biz hiç, sefihlerin (akılsız ve ahmak kişilerin) iman ettikleri gibi iman eder miyiz!’ derler. Biliniz ki, sefihler de ancak onların kendileridirler. Ne var ki bunu bilmezler (veya bilmezlikten gelirler.)”*

¹⁷² Âl-i İmrân sûresi, 3/14.

¹⁷³ Fethullah Gülen, *Kur'ân'ın Altın İkliminde* s. 315-320.

¹⁷⁴ *A.g.e.*, s. 321.

Zâhir-bâtin muvazenesi, tam bir istikamet hâlinde Kur'ân'ın mesajıdır. Terbiye ve irşad adına insan psikolojisini tahlil etmek için dosdoğru bilgi ve yanılmaz ölçüler de, yine sadece ve sadece Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın sahifeleri arasında görülen hususlardır.¹⁷⁵

Havf ve recâ muvazenesi gibi gurur ve kibrin, muhabbet ve nefretin tabii ölçülerini de yine Kur'ân'da buluruz. Bütün ilaçların en hassas ve en ölçülü dozları, sadece Kur'ân reçetelerinde mevcuttur. Dünya-ahiret muvazenesi, iman-küfür mukayesesi, mü'min-kâfir ve münafığın tahlil ve teşrihî ölçüleri de sadece ve sadece onun âyetlerinin minberlerinde özetlenmektedir.

Bu yüzden modern ilim de modern insan da her zaman ona muhtaçtır. Kur'ân, mücrimin ruhunu okşarken ona karşı müdârât yapmamaktadır. Aksine, onun için vaadedilen şeylerin çerçevesinde kalarak onu iyiliğe imrendirmektedir. Dualara icabetin en tabii ve en kestirme yolu da tam olarak yine onda tarif edilebilmiştir.

Kur'ân'da insanın hem aklına hem de hislerine hitap edilecek, duyguları harekete geçirilir ve insan, ahiret saadetine götüren yollara irşad edilir. Kur'ân, her şeyini irşad ve tebliğ malzeme yapar. En küçük hususları dahi usûlünce ele alır ve onları görmezlikten gelerek ihmal etmez. İnsanı madde ve mânâsıyla bir bütün olarak ele alır, teşrih masasına yatırır, teşhis ve tespitlerini ortaya kor ve onu ümitlendirir, yüreklendirir, kendine çeker. O, her zaman çürümüş ruhlara dahi bir ümit kapısı aralar ve onlara fırsat üstüne fırsat verir. Kur'ân'dır ki, "Diriyi ölüden, ölüyü de diriden çıkararak Allah'tır."¹⁷⁶ buyurur. Evet, onda, humûdete sebep olacak, ahlâk ve mânevîyatı yozlaştırmaya sevk edecek tek söz yoktur.¹⁷⁷

¹⁷⁵ A.g.e., s. 325.

¹⁷⁶ Rûm sûresi, 30/19.

¹⁷⁷ Fethullah Gülen, a.g.e., s. 324-325.

D. Kur'ân-ı Kerim'de Gayba Dair Haberler ve Fennî Tefsir

1. Kur'ân'da Gaybî Haberler

Kur'ân'ın mûciz oluşunu ispat eden vecihlerden biri de, gaybdan haber vermesidir. Bu da genel olarak geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman olarak ele alınır.¹⁷⁸

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın ihbârâtının pek çoğu istikbale aittir. Bunu biraz açmak yararlı olacaktır. Geçmişe ait haberlere, insanlar farklı mülâhazalarla itirazlarda bulunabilirler. Hâle ait haberler ise mûcize ya da harikulâde sayılmazlar. Ancak istikbale ait ihbârât ve işaretler zamanı geldiğinde vâki olur ki artık onda herhangi bir itiraza mahal kalmaz.. ve işte bu kabîl haberlerde her zaman bir meydan okuma söz konusudur. Dolayısıyla bu kabîl haberler beşerin daha fazla dikkatini celbeder ve haber kaynağı da daha fazla itibar görür.¹⁷⁹

Geçmiş zamana ait gayblar: Peygamberler (aleyhimüsselâm) ve onların ümmetleri ile ilgili haberlerdir. Kur'ân önceki semavi kitaplarda yer alan bu kabîl haberlerin bir kısmını tasdik eder. Fakat birçok haberde ise gerçeğe uymayan taraflarını belirterek hakkı ikame etmiş, tahrifleri düzeltmiştir. Mesela Hz. İsa (aleyhisselâm)'ı

¹⁷⁸ Kur'ân'ın gaybdan verdiği haberler hakkında bkz.: Abdulazim Zurkânî, *Menâhilu'l-irfân* 2/367-389.

¹⁷⁹ Fethullah Gülen, *Kur'ân'ın Altm İkliminde* s. 344.

Yahudilerin büyük ekseriyeti nesepsiz sayarken Hıristiyanlar tanımlanmışlardır. Kur'an, her iki iddianın sapıklık olup onun, Allah'ın mükerrerem bir kulu ve elçisi olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁰

Kur'an maziye ait bütün haberlerinde, âdeta haberin merkezinden ve en özlü bir şekilde haber veren mahir bir muhabir gibi konuşur. "İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir, bundan önce onları ne sen bilirdin, ne de kavmin."¹⁸¹ Firavun'un Hz. Musa (aleyhisselâm)'ı ve İsrailoğullarını takibi sırasında denizde boğulduğunu bildiren âyet Firavun'un bedeninin kurtarılarak muhafaza edileceğini, böylece kendisinden sonra gelecek olanlara ibret olacağını bildirir.¹⁸² Oysa bu haber Tevrat'ta bulunmaz. Bunlar, birçok misalden bir kaçıdır. Kur'an'da istikbale dair haberler çoktur: Kendisini öldürmek için her gün suikast planlarına hedef olan Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, Allah'ın kendisini koruyacağına dair teminat vermiş olması¹⁸³ ve onlarca teşebbüsü akim bırakması. Risaletin Mekke devri ortalarında, birleşik müşrik gruplarının bozguna uğratılacakları,¹⁸⁴ Kur'an'a nazîre yapılamayacağı,¹⁸⁵ birleşik şirk dünyasının bir avuç suda boğacaklarını düşünüp

¹⁸⁰ Kur'an, Hz. İsa (aleyhisselâm)'ın şöyle dediğini nakleder: "Ben, Allah'ın kuluyum. O, bana kitap verdi ve beni peygamber olarak görevlendirdi" (Meryem sûresi, 19/30). Keza bir yerde onun, ümmetine "Benim ve sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin!" (Mâide sûresi, 5/117) dediğini bildirir.

¹⁸¹ Hûd sûresi, 11/49.

¹⁸² Yûnus sûresi, 10/92.

¹⁸³ Mâide sûresi, 5/67: "Allah'tan sana indirilen talimatları tebliğ et! Allah, sana zarar vermek isteyen insanlardan seni koruyacaktır.»

¹⁸⁴ Kamer sûresi, 54/44-45: "Ne o" Biz tam dayanışma halinde olan muzaffer bir topluluğuz" mu diyorlar? İyi bilinler: Onların toplu kuvvetleri bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır." İkrime'nin nakline göre Hz. Ömer şöyle demişti: "İşbu âyet nazil olduğunda ben kendi kendime dedim: "Bozguna uğratılacak topluluk hangisi, galip gelecek topluluk kim?" Bedir gazvesi günü Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i zırhını giyinmiş olarak doğrulup: "Onların toplu kuvvetleri bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır" âyetini okuduğunu işitince, işte o gün bu âyetin tefsirini anladım" (İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm, Kamer sûresi, 54/45 tefsirinde).

¹⁸⁵ Bakara sûresi, 2/23-24: "Eğer kulumuza indirdiğimiz Kur'an'ın Allah'ın sözü olduğu hakkında şüphemiz varsa, haydi onun surelerinden birine benzer bir sure meydana getirin ve Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın, iddianızda tutarlı iseniz. Bunu yapamazsanız –ki hiçbir zaman yapamayacaksınız– çırası insanlarla taşlar olan o ateşten sakının!"

önemsemedikleri Müslümanlara, Allah'ın yeryüzünde hâkimiyet vereceği¹⁸⁶ hakkındaki âyetleri misal olarak tahlil eder.¹⁸⁷ Bir misal olarak burada işaret ettiğimiz Nûr sûresi, 24/55. âyeti tefsirine dair yazdığı bölümü gelecek sayfalarda iktibas edeceğiz:

Allah, sizden iman edip salih amel yapanlara kat'î vaad buyuruyor ki; onlardan öncekilerini yeryüzünde hükümrân kıldığı gibi, onları da hükümrân kılacak ve onlar için seçip beğendiği dinlerini yaşama güç ve kuvveti vererek, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini (tam) bir güvene erdirecektir. Öyle ki artık onlar hep Bana kulluk eder ve Bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar... ”¹⁸⁸

Bu âyet-i kerimede Allah (celle celâluhu), mü'minlere –iman edip salih amel işlemek şartıyla– Asr-ı Saadet'ten kıyamete kadar geçerli olabilecek bazı vaadlerde bulunmaktadır. Ne var ki vaadedilen bu hususlara mazhar olabilmek için, sadece fert veya toplumların iman edip iyi davranışlarda bulunması da yeterli görülmemekte, Allah'a (celle celâluhu) eş-ortak koşmadan kullukta bulunma, nankörlük ve şirke girmemenin de önemli birer esası olarak üzerinde durulmaktadır.

Her şeyden evvel Cenâb-ı Hak, “Allah, sizden iman edip salih amel yapanlara vaat etmiştir ki, daha öncekileri nasıl hükümrân kıldıysa, sizi de öyle yeryüzünde hükümrân kılacak...” ifadeleriyle gaybî bir surette, iman edip salih amel işleyenlere, daha önce Hz. Davud ve Hz. Süleyman'a lütfettiği gibi, yeryüzünde hükümrânlık ihsan edeceğini bildirmektedir.

Bu noktada bir an geriye dönüp âyetin nazil olduğu, yani gökten bir damla yağmurun düşmediği, yerde bir tek otun bitmediği, kalb ve gönüllerin taş gibi kaskatı olduğu, Kur'ân-ı Kerim'e karşı ciddî reaksiyonların birbirini takip ettiği ve Nebi'nin mahzun, ümmetinin mağmum; yani ortada henüz hiçbir ümit emaresinin bulunmadığı bir dönemde böyle bir vaat, bazı inananlara bile âdeta muhal gelecektir. Çünkü henüz ümit emaresi olunabilecek bir tek ışık bile yoktur.

İşte, bu şartlar altındaki böyle bir müjde, hakiki mü'minler adına kurtuluş vaadeden tam bir gaybî haberdur. Nitekim Allah (celle celâluhu), bu vaadini sonraki tâlî'lilere gösterecek

¹⁸⁶ Nûr sûresi, 24/55.

¹⁸⁷ Fethullah Gülen, *Kur'ân'ın Altın İkliminde* s. 362-379.

¹⁸⁸ Nûr sûresi, 24/55.

ve Kur'an'ın zamana ve asırlara nasıl meydan okuduğunu ilan edecektir.

Ayrıca Allah Teâlâ, bu âyette: "... ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar hesabına sağlamlaştıracak..." buyurarak, mü'minler için razı olduğu dine temkin verip onun prensiplerine istikrar kazandıracağını ve her türlü değişme, bozulma ve yozlaşmadan onu muhafaza edeceğini haber vermektedir ki işte bu sayede din, inançlı gönüllerde kök salıp, onların hayatlarına hâkim olacaktır.

Kur'an'ın gaybî bir surette bunları haber verdiği devirde din, henüz aile ve toplum içinde yerleşip istikrara kavuşamamıştı. Şayet, mü'minler en zayıf günlerini yaşadıkları o gün, bu vaadleri bildiren, Kur'an-ı Kerim olmasaydı, inanan insanların pek çoğunun dahi böyle bir şeye inanmaları çok zor olabilirdi.

"Ve korkularının ardından onları (tam) bir güvene erdirecektir." âyetiyle de Cenâb-ı Hak, herhangi bir toplumda dinî duygu tam oturunca emniyetin de kendiliğinden gelip yerleşeceğini, sineleri inançla coşan kişilerin kalb ve kafalarında hiçbir korkunun kalmayacağını, herkesin yürekten Allah'a kulluk yapacağını gaybî bir şekilde haber vermektedir.

Evet, âyet, açık olarak mü'minlere yeryüzü mirasçıları olduklarını vaadetmektedir. Ancak burada vaadedilen hükümler sadece maddî bir hükümlerlik, saltanat ya da insanları halâik gibi kullanan kuru bir hâkimiyet şeklinde değerlendirilmesi de kat'iyen doğru değildir. Nasıl olabilir ki, âyette vaadedilen bu hükümlerlik, herkesin huzur ve saadetini teminat altına alıp garanti etmesi, Müslümanların sair millet ve devletler arasında hakem durumuna gelmesi, bu suretle yeryüzünde sulh ve sükûnu yerleştirmesi, huzursuzluk ve anarşi çıkararak yığınların hizaya getirilmesi, âsilerin ikaz ve tedip edilmesiyle insan mutluluğunu ihlal edecek her şeyin ortadan kaldırılması gibi mesuliyetli ve sorumluluğu oldukça yüksek bir muvazene unsuru olma hususuna vurguda bulunulmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, bunları henüz bütün birimleriyle bir İslâm devletinin teşekkül etmediği bir dönemde vaadetmiştir. Ancak Allah (celle celâluhu), Nebiler Serveri'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) hemen sonra nisbî seviyede de olsa bu gaybî ihbarını tahakkuk ettirmiş ve istenildiği şekliyle daha

dört halife döneminde dünyanın önemli bölgelerinde, hem de Kur'ân'da zikredildiği şekliyle o hükümlerle temsil edilen Müslümanları muvaffak kılmıştır.

Burada önemle üzerinde durulan husus hakkaniyetin hükümleridir. Oysaki, bu âyetin nazil olduğu günlerde, âyette vaadedilen hususların tahakkuk etmesi imkânsız denilebilecek kadar uzaktı. Daha sonraları ve hatta günümüzde din, gönüllere öylesine yerleşti ve yerleşiyor ki, her an yeni yeni İslâm'a dehaletler, Müslümanlara âdeta yeni bir Asr-ı Saadet neşvesi yaşatmakta.. evet bugün Efendimiz, yiyip içmesi, oturup kalkması, yürümesi, insanlara muamelesi... gibi zorlayıcılığı olmayan, farz ya da vacip kabul edilmeyen hâllerle bile, inanmış gönüller tarafından heyecanla örnek alınmakta ve milimi milimine O'na uyulmaktadır.

Doğrusu, geçmişte olduğu gibi din, bugün de –Allah'ın inayet ve keremiyle– bir kere daha kalb ve gönüllerde rüşuk bulmaktadır. Asr-ı Saadet'te yaşanan aşk, iştihak ve heyecan, –Allah'a sonsuz şükürler olsun ki– bugün yeniden bir kere daha yaşanmakta ve ümit bahşeden bu manzara âdeta hicretin sinelerine su serpmektedir. Allah'ın (celle celâluhu), “... ve kendileri için seçip beğendiği dinlerini oturtup sağlamlaştıracak...” şeklindeki gaybî ihbarı, bir kere daha tedricî olarak tekrerr edilmektedir.

“Ve O, korkularının ardından onları (tam) bir güvene erdirecektir.”

Habbab b. Eret anlatıyor: Müslümanlar Mekke'de sığınacak bir yer bulamıyorlardı ve Medine-i Tâhire'ye hicret etmek zorunda kalmışlardı. Hicret ettiler ama, uzun zaman orada da hep aynı endişeleri yaşadılar.. evet çevredeki kefer ve fecerenin ve içerideki münafıkların endişesi orada da onları sürekli tedirgin ediyordu.. ve herkes âdeta kılıcı belinde yaşıyordu. Baskı ve tedhiş tahammül eşliğini aşınca, bir gün sahabe, huzur-u Risaletpenahî'ye gelerek “Yâ Resûlallah! Bu korkunun bir sonu yok mu?” dediler. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlara hitaben: “Sabredin, Allah korkuyu giderecek ve gönüllere emniyet bahşedecektir. Öyle ki Hadramut'tan Şam'a kadar, tek başına bir kadın hevdedinde, hem de hiçbir endişe duymadan ve yanında kimse olmadan seyahat edebilecektir.”¹⁸⁹ buyurmuşlardı.

¹⁸⁹ Buhârî, menâkıb 25, menâkıbü'l-ensâr 29, ikrâh 1; Ebû Dâvûd, cihâd 97.

Vahşetin alabildiğine azgınlaştığı o dönemde, gerçekleşmesine ihtimal verilemeyecek böyle gaybî bir müjde o gün nasıl karşılandı onu bilemeyeceğim ama, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer devirlerinde o emniyetin tastamam yaşandığı da bir gerçektir. Allah (celle celâluhu), o günkü Müslümanlara bahsettiği emniyeti bu ümmete de –inşâallah– yeniden yaşatacaktır. Çünkü yukarıda zikrettiğimiz âyet, gaybî bir tarzda kıyamete kadar bütün Müslümanlar için aynı şeyin söz konusu olduğunu belirtmektedir. Âyet-i kerimedeki, “*Onlar hep Bana kulluk ederler ve Bana hiçbir şeyi asla eş ortak koşmazlar...*”¹⁹⁰ beyanıyla da Allah, İslâm'ın yeryüzünde kendini ifade etmesiyle büyük ekseriyetin O Zât-ı Ecell ü A'lâ'ya ibadet edeceğini ve O'na şirk koşmayacağını haber vermektedir.

Evet, bu âyetin verdiği haber değerlendirilirken, hayalen Mekke dönemine gidilebilse, ortalıkta bir sürü putun bulunduğu, her kabile ve oymağın kendi putuna tapmakta olduğu, toplumun kargaşaya kurban gittiği, putperestliğin kalb ve gönüllere hükmettiği, putlara hediyeler takdim edilerek onlardan yardım dilenildiği ve her tarafta sahte itikat ve inançların revaçta olduğu görülecektir. Bu gaybî haberi bugün ele aldığımızda da, yine Kur'an'ın o eşsiz mücizevî yanıyla karşı karşıya gelinecektir. Zira her şeye rağmen bugün bile milyonlarca insan âyetteki vaad çizgisinde Allah'a kulluk yapmakta ve gerçek mânâda sadece O'na ibadet ve itaatte bulunmakta, şirkten uzak, en hâlis niyet ve teveccühlerle hep O'na yönelmektedir.

O gün, o ilk müjdeyle şahlanan Müslümanlar daha sonra Hz. Ömer dönemi, Emevi ve Abbasi devirlerinde yapılan fütühatla, Afrika kıtasından İç Asya steplerine kadar yayıldı ve Kur'an'ın, yukarıda zikrettiğimiz âyeti ve daha başka âyetleriyle gaybî bir tarzda verdiği müjdeleri gerçekleştirdi ve devletler muvazenesinde önemli bir unsur hâline geldiler.

İşte bütün bunlar göstermektedir ki, Kur'an, verdiği gaybî haberlerde dahi eşi, menendi olmayan bir kitaptır ve bu konuda onunla yarışacak başka bir kitap da yoktur. Evet o, bu haberleri, değişik devir ve asırlara tasdik ettirerek her zaman akıllarda hayranlık uyarmaktadır. Ümit ediyoruz ki, dünya muhtaç olduğu bu mucize kelâma en içten beklentileri ve ihtiyaçları ile yeniden teveccüh eder ve insanlık bir kere daha ebedî saadetin kaynağına doğrudan doğruya ulaşmış olur..

¹⁹⁰ Nûr sûresi, 24/55.

evet bugün insanlık canı dudağında, son bir kere daha onun hayatbahş olan soluklarını beklemektedir.¹⁹¹

Ayrıca Fethullah Gülen Kur'an'ın bazı şahıslarla ilgili verdiği haberleri inceler:¹⁹² Velid İbn Muğire, Ebû Leheb'in kâfir olarak öleceği,¹⁹³ "Müteferrik Mûcize ve Haberler" arasında, nüzûl devrinden sonra meydana gelecek çeşitli yeni nakil vasıtalarını,¹⁹⁴ insanların büyük gruplar halinde İslâm'a gireceklerini¹⁹⁵ haber veren âyetleri tahlil eder.¹⁹⁶

Müellifimizin bu vecihleri sıralamaktan maksadı, belâgat yönünden Kur'an'ın mûcize olduğunu anlama imkânı olmayanlara, onun beşer eseri olamayacağını ve Allah kelâmı olduğunu kabulden başka çare bulunmadığını ispat etmektir. Baş tarafta belirtme de, arada kullandığı bir cümlesinden, onun bu kitap boyunca yaptığı izahların, seçtiği misallerin ve yaptığı tahlillerin orijinal olduğunu anlıyoruz:

Nitekim şimdiye kadar verdiğimiz misallerde bunu kısmen de olsa görüp müşâhede ettik. Kur'an'ı, ona mahsus bütün cazibesıyla gösterdiğimizi iddia edemeyiz. Bu mevzuda kalbimin ve ruhumun hissettiği ve yine Kur'an'ın kendisinden devşirmeye çalıştığım mânâları belli ölçüde aktarmak istedim, hepsi o kadar...¹⁹⁷

Bir başka yerde de şöyle der:

Bu tahlilde temel hedefimiz 20. asrın Müslümanını yeniden Kur'an'a tevcih etmek ve dikkatleri Kur'an'ın mûcize bir kelâm oluşu üzerinde yoğunlaştırmaktır.¹⁹⁸

¹⁹¹ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 375-379

¹⁹² *A.g.e.*, s. 379-389.

¹⁹³ Tebbet sûresi, 111/3-5.

¹⁹⁴ Nahl sûresi, 16/8: "Binmeniz, hem de zinet olsun diye atlar, katırlar, merkepler yarattı. Hem sizin bilemeyeceğiniz neler neler yaratacak!"

¹⁹⁵ Nasr sûresi, 110/1-3: "Allah'ın yardımını ve zaferi geldiği zaman, ve insanların kabile kabile Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman Rabbine hamd ile tesbih et ve O'ndan af dile!"

¹⁹⁶ Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 389-397.

¹⁹⁷ *A.g.e.*, s. 325.

¹⁹⁸ *A.g.e.*, s. 346.

2. Kur'an'ın Işığında Bilimsel Gelişmeler (Fennî tefsir)

Fethullah Gülen'in bu konuda verdiği bol örneklere geçmeden önce, meseleyi dini yönden nasıl temellendirdiğini ve koyduğu ölçüleri nakletmek uygun olacaktır.

3. Fennî (Bilimsel) Tefsirin Dinî Temelleri

Müellifimiz muhterem Fethullah Gülen, Kur'an-ı Kerim'in Allah kelâmı olduğunu göstermek için fennî tefsir alanına da girer. Önce meseleyi temellendirmeye çalışır. Yani bu konuda münferit örnekler vermekle yetinmeyip, konuyu dinî yönden temellendirmeye, şer'î delillerini ortaya koymaya teşebbüs eder.

Fennî tefsiri, İslâm'ın esaslı olan tevhide ve bunun gereği olan ilimlerin kaynağının birliğine dayandırır:

Allah'ın bir de Kelâm sıfatından gelen Kur'an kitabı vardır ki, Allah (celle celâluhu), bu Kitabı'yla kâinatı anlatır, kâinattaki eşya ve hâdiselere ışık tutar. Kâinatı bir düzen ve ahenk için de kuran Yaratıcı, kurduğu bu düzeni Kur'an'la ifade eder. İnsan da, bu iki kitabın bir başka biçimde yazılmış şeklidir. Kur'an, kâinat ve insan, bu şekilde Allah'ın isim ve sıfatlarının değişik şekillerde tecelligâhu olarak, birbirleriyle fevkalâde bir iç bağlantı halinde, birbirlerini şerh ve izah eden ve neticede Allah'ı tanıtan üç küllî muarrif, üç küllî kitaptır. Şimdi, bu üçü nasıl birbirine ters olabilir, nasıl birbirini nakzeder ve nasıl birbirinden ayrı düşünülebilir?¹⁹⁹

Bu çıkış noktasından hareketle müslümanların, ilim adına hiçbir zaman imanlarından, ibadetlerinden, Allah'a ve Resûlüne (sallallâhu aleyhi ve sellem) bağlılıklarından kıl kadar sapmaksızın

¹⁹⁹ Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 1", *Yeni Ümit*, 1992, Sayı 16, s. 5. Bediüzzaman bu konuda şöyle demektedir: Rabbimizi bize tarif eden üç büyük, küllî muarrif var: Birisi şu kitab-ı kâinattır (...) Birisi şu şu kitab-ı kebirin âyet-i kübrası olan Hatemu'l-enbiyadır (sallallâhu aleyhi ve sellem)..Birisi de Kur'an-ı Azimuşşan'dır" (Bediüzzaman, *Sözler*, s. 248, 19. Söz). Müellifimizin de bu tasnifi benimsediği anlaşılıyor. Yalnız ikinci muarrifin "insan" olduğunu söylüyor. Bundan, insanlığın Ferid-i Ekmeli, en mükemmel ferdi olan Hz. Hatemu'l-Enbiya'yı kasd ettiğini düşünebiliriz.

ilmin; iman ve ibadete, Allah ve Resûlüne olan bağlılıklarına güç kattığını ifade eder. Müslümanların Cenab-ı Allah adına kâinatı keşfetme düşüncesiyle hareket ettiklerini, her yeni keşfin ruhlarında yeni bir aşk ve heyecan meydana getirdiğini, daha çok araştırma arzusunu kamçilediğini belirtir.²⁰⁰

Fen bilimleriyle Kur'ân arasındaki münasebete bu fikri hazırlıkla yönelen müellif önce Kur'ân-ı Kerim'e bakarak orada şu âyetin kapsamını anlamaya çalışır:

(...) *Hasılı yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki açık, net bir kitapta bulunmasın.*"²⁰¹ Buradaki "kitab"ı bir kısım müfessirler "Levh-i Mahfuz" olarak anlarlar. Bazı müfessirler ise Kur'ân-ı Kerim'in kasd edilebileceğini düşünürler. Bu âyetin mânâsına yakın bir âyet de şudur: "*Sana bu kutlu kitabı indirdik ki her şeyi açıklasın.*"²⁰² Bu âyette Kur'ân'ın kasd edildiği aşikârdır. Bu âyetlerdeki "*her şey*"i müfessirlerin birçoğu, karine ile "*her şey*"den maksadı "dinî hükümler" olarak tahsis ederler.²⁰³ Kur'ân-ı Kerim hidayet ve dalaletin, ahiretteki kurtuluş veya azabın sebeplerini bildirmiş, dinin hükümlerini ayrıntılı veya mücmel olarak ihtiva etmiştir. Fakat bir kısım müfessirler tahsis cihetine gitmeksizin Kur'ân'da her şeyin bulunduğunu düşünür ve onu kendilerine göre izah ederler. Muhterem Fethullah Gülen de bunu şöyle ele alır:

Kâinatı ve insanı anlatan bir kitab olarak her şeyi beyan eden Kur'ân'da hiç bir şey eksik bırakılmamış,²⁰⁴ yaş, kuru her şey, münderecatına dâhil edilmiştir. İbn Mes'ûd, "Kur'ân'da her şeye ait ilim indirilmiş ve her şey beyan edilmişse de,

²⁰⁰ Fethullah Gülen, "Kur'ân-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 1", s. 6.

²⁰¹ En'âm sûresi, 6/59.

²⁰² Nahl sûresi, 16/89.

²⁰³ İmam Gazzâlî, Ebu'l-Fadl el-Mursî, Celaluddin es-Suyûtî, Âlûsî bunlar arasında olup Ashabdan İbn Mes'ud ve İbn Abbas (radiyallâhu anhuma) gibi zatların bu fikirlerine mesned teşkil eden sözleri Zerkeşî ve Suyûtî gibi zatlar tarafından nakl edilmektedir. ez-Zerkeşî, *el-Bürhan fi Ulumi'l-Kur'ân* 2/181; es-Suyûtî, *el-İtkân* 2/162-164. Mesela İmam Gazzâlî *Cevâhiru'l-Kur'ân* adlı eserini, bu fikrini uygulamaya tahsis etmiştir. (Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Fenni Keşifler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1990, s. 10).

²⁰⁴ En'âm sûresi, 6/59.

bizim ilmimiz o'ndaki her şeyi anlamaya yetmez" derken, İbn Abbas, "Devemin ipi kayboldu, onu herhalde Allah'ın Kitabı'nda bulurum" demektedir, Süyûtî ise, Kur'an'da bütün ilimlerin yer aldığını ifade etmektedir.²⁰⁵

Son Nebî'yle kemale erdirilmiş mükemmel Din İslâm'ın Kitab'ı ve dolayısıyla cihanşümûl olması hasebiyle Kur'an, bütün zaman ve mekânlarla aittir. O, müfessirinden fakîhine, sosyologundan psikoloğuna, mutasavvıfından filozofuna, fizikçisinden kimyacıya, herkese, her asırda ve her tabaka ve seviyede ders verir; Kur'an'ı, o'nda kendini arayarak okuyan insan, "Kur'an bana hitab ediyor, bana beni anlatıyor" der. Bir de o'nu gırtlığından aşağı indirerek okuyabilirse, işte o zaman başına gelmiş gelecek her şeyi, hayatındaki zikzaklarını, karanlık aydınlık bütün hallerini ve hastalıklarını o'nda keşfeder ve dertlerine deva, hastalıklarına şifa olacak ilaçları da yine onun eczanesinden alabilir. Kur'an'da nefis terbiyesi, ruh ve kalb temizliği, vicdan muhasebesi, aile idâresi, çocuk terbiyesi, içtimaî münasebetler, âdâb-ı muaşeret kaideleleri, ahlâkî mes'eleler, hukuk, iktisat, muamelât, kâinatta cârî kanunlar, ilim ve fenlerin esasları, medeniyet harikalarının fihristesi ve daha neler neler vardır.²⁰⁶

Anlaşılması kolay olmayan bu görüşünü şöyle açıklar:

Kur'an'da her şey vardır fakat, muhtelif derecelerde ve çeşitli hüviyetlerde içtimaî düsturlar ve içtimaî ve kevnî kanunlar halinde vardır. Çok şey de, insanların çalışmasına ve gayretine terettüb eden nüve, çekirdek ve tohumlar halinde bulunur..²⁰⁷

Bu izah ve bu benzetme, aklen anlaşılması zor olan mezkur tezinden gerçek maksadını ortaya koyup oldukça anlaşılır hale getirmektedir. Demek ki çok geniş ilimlerin, bilim dallarının ana prensiplerini ihtiva etmesini kastedmektedir. Nitekim Gazzâlî (rahmetullahi aleyh) de buna benzer bir şekilde açıklamaktadır. O da *Cevâhiru'l-Kur'an* kitabında bu tezi savunmaktadır. Mesela

²⁰⁵ Süyûtî "Kur'an'dan çıkarılan ilimler" bölümünde bu konuyu ele alır (*el-İtkan* 2/126).

²⁰⁶ Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 1", s. 2.

²⁰⁷ *A.g.e.*, s. 2.

“Yiyin, için, israf etmeyin!”²⁰⁸ âyetinin tıp ilminin esas prensibini ihtiva ettiğini söyler.

Müellifimiz konuyu açıklarken şu hadis-i şerifi de delil getirir:

*Muhakkak her âyetin zâhirî, bâtinî, bir haddi ve müttalâ'ı (yani açık ve işaret yollu ma'nâları, ayrıca da muttalî olunan ve anlaşılabilen bir haddi); bundan başka, her biri için de dallar ve budaklar (ve fûnuna ait ma'nâlar) vardır.*²⁰⁹

Kur'ân'da her şey vardır ama herkes her şeyi O'nda olduğu gibi göremez. Gazzâlî'nin İhyâ'sında işaret ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in sarîh ve zâhirî ma'nâlarını havas gibi avâm da anlayabilir; bâtinî ve gizli mânâlar ise müdakkik ve mütefekkir ilim erbabına mahsustur.

Evet, Kur'ân'da her şey vardır; fakat çapına, azametine, önemine, mâhiyet ve kıymetine göre vardır. Nedir en önemli mes'ele? Tevhid, nübüvvet, haşır, kulluk, ebedî saadeti kazanma, azaptan korunma... Bunlardan başka, Allah'ın kâinattaki icraatı, san'atlarının teşhiri, sıfât ve esmâsının tecellileri, sistem ve kürelerin muhteşem bir nizam ve âhenk içinde bunu ifâde etmesi... Bütün bunlar, en ince ayrıntılarına kadar açık seçik anlatılmış; ayrıca, belli devrelerde ortaya çıkacak ilmî gelişmeler ve teknik buluşlar da, ehemmiyet ve kıymetlerine göre açıkça olmasa da, ya işareten veya remzen Kur'ân'da yerlerini almışlardır. Neden açıkça değil? Şundan ki, meselâ, beşerin pek mühim gördüğü elektrik, tayyare ve füze gibi vasıtalar: “Biz neden Kur'ân'da sarahaten geçmiyoruz?” diye soracak olurlarsa, karşılıklarına hemen Güneş, Ay ve yıldızlar, galaksi ve kuasarlar çıkıp: “Haddinizi bilin, bir sinek kanadı bile sizden çok daha mühim, çok daha san'atlı ve çok daha harikadır. Öyleyse, protokoldeki yerinizi karıştırmayın; siz ancak çapınız ölçüsünde Kur'ân'da yer alabilirsiniz” der ve onları susturur..²¹⁰

Kur'ân asıl hedefi, Yaratıcılarını tanıtmak ve insanları dünya ve ahiret mutluluğuna götürmektir. Zikrettiği mahlûklara bu hedefe hizmet için yer verir. Eğer fen bilgisi kitapları gibi bilimsel konulara fazla yer verseydi asıl görevini ve daha

²⁰⁸ A'râf sûresi, 7/31.

²⁰⁹ Fethullah Gülen, *a.g.e.*, s. 2.

²¹⁰ *A.g.e.*, s. 2-3.

öncelikli meseleleri ihmal etmiş olurdu. Kur'an, kâinat kitabının ezeli bir tercümesidir. Her iki kitabın sahibi Allah olduğundan, iki kitabın ifadeleri arasında tam bir uyum vardır.

Dolayısıyla en mükerrer varlık olan insanla alakalı meseleler ve bilimsel gerçekler ihmal edilmeyip, önemlerine göre Kur'an'da yerlerini alacaklardır. Kur'an mesela bir fizik, bir astronomi, bir tıp kitabı olmamakla birlikte, bu ve diğer ilimlere ait konular, kıyamete kadar ulaşılacak bazı keşifler de çaplarına göre çeşitli hüviyet ve mahiyet, bazen bir çekirdek, bazen bir işaret, bazen bir remiz, bazen bir kanun ve prensip halinde onda yerlerini alacaklardır. Kur'an her sahada işaret taşlarını koyarak nihâî sözü söylemekle akılla ve diğer kabiliyetlerle donatılan insanı, bu alanlarda çalışma ve ilerlemeye de teşvik etmektedir.²¹¹

Fennî tefsiri özetle şöyle çerçeveleyip makbul olma şartlarını belirlemektedir:

1. Kur'an'da her şeyin bulunduğu işaret eden âyet, bu bilimsel keşiflere yer vermesinin dayanağını teşkil eder.
2. Kur'an nüzulünden asırlarca sonra yapılacak keşiflere ima yoluyla yer verir
3. Açık anlatmayıp çekirdek, tohum, temel prensip tarzında yer verir.
4. Kur'an'ın asıl hedefi Allah'ı tanıtmak ve insanı dünya ve ahirette mutlu kılmaktır. Bu tanıtmak için kâinattaki nizamı anlatmaya geniş yer verir. Bilimsel konular ve tabiat meseleleri bundan ötürü ikincil olarak söz konusu olur.
5. Tabiata dikkat çekmekten bir gaye de, insanları o alanlarda çalışmaya ve ilerlemeye teşvik etmektir.

Müellifimiz konuyu temellendirmesinin ve makbuliyet şartlarını belirtmesinin yanı sıra bu hususta kaçınılması gereken davranışlara da yer vermekten geri kalmamıştır. Bu hususta şunları iktibas etmek önem arz eder:

Kur'an ve ilimler münasebeti mevzuunda düşülen vahim hatalardan birisi de, Kur'an'ı mevcut ilimlerin peşinden koşturmak ve onlara tâbi kılmaktır. İlimleri Kur'an'dan, Din'den

²¹¹ Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 1", s. 4.

ve imandan ayrı ve müstakil görmek bir tefrit, Kur'ân'ı müs-
bet ilimlerin peşinden koşturmak ve onu âdeta bir fizik, kim-
ya, tıp, matematik, astronomi kitabı saymak da bir ifratır.²¹²

Fethullah Gülen, ilimlerin ortaya koyduğu bir mesele Kur'ân'daki bir âyete tıpatıp uyar görünse bile, yine de başka ihtimalleri de düşünüp o âyeti söz konusu ilmi mesele ile tefsir etmekte acele edilmemesi gerektiğini söyleyip AİDS hadisesini misal verir: Kur'ân, kıyamete yakın dâbbetü'l-arz'ın çıkacağını bildirmiştir.²¹³ Çıktığında yeryüzünde dinî hayat sönmüş olup o, artık bundan sonra insanların, Allah'ın âyetlerine, özellikle kıyamete dair âyetlere inanmadıklarını söyleyecektir.²¹⁴ Fakat bazı kimselerin dâbbetü'l-arz'ın AİDS olduğunu düşünmeleri üzerine Fethullah Gülen şöyle bir değerlendirme yapmaktadır:

Her şeyden önce, dâbbe'nin çıkacağı kesin olmakla beraber, keyfiyeti mevzuundaki hasen, zayıf; çeşitli hadîslere ve kelimenin ma'nâsına bakılarak, bunun virüsten gergedana muhtelif mahiyetlerde olabileceğini söylemek mümkündür.

Evet, 'dâbbe', insanlar arasında salgın hastalıklara yol açan mikrop olabilir; fakat illâ 'AİDS' olur denemez. Çünkü, Kur'ân'ın çizdiği sınırların dışına taşmanın sebep olduğu frengi gibi zührevî hastalıklar ve hatta, bir zaman beşeri kasisip kavuran sıtma, veba ve verem gibi hastalıkların da aynı çerçevede mütâlaa edilmesine bir mâni yoktur. Sonra, Hz. Mesih (aleyhisselâm)'ın zuhurunu müteakip umumî durumu anlatan hadîslerde beşerin müptelâ olacağı öyle korkunç hastalıklardan söz edilmektedir ki, bunların mikroplarına da 'dâbbe' demek mümkündür. Kaldı ki, dünkü verem gibi, henüz tıbdaki her türlü gelişmeye rağmen bir türlü sebep ve tedavisi tam olarak keşfedilemeyen ve bir hücre anaşisinden

²¹² Fethullah Gülen, "Kur'ân-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 2", *Yeni Ümit*, 1992, Sayı 17, s. 2.

²¹³ Neml sûresi, 27/82

²¹⁴ Ebû Hureyre (radiyallâhu anh) Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle dediğini nakl etmiştir: "Dâbbetü'l-arz beraberinde Musa'nın asası ve Süleyman'ın mührü olarak çıkacak. Asa ile kâfirin burnunu kıracak, mühürle de mü'minin yüzünü parlatacak. Öyle ki insanlar bir masanın etrafında oturduklarında, mü'min kafirden ayırt edilecek" (Suat Yıldırım, *Peygamberimizin Kur'ânı Tefsiri*, II, s. 177'de Tirmizî, *tefsir* bölümü; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/295; İbn Mâce, *fiten* 31'den).

ibaret olan kanser de en az AİDS kadar tehlikeli, öldürücü ve hem daha da yaygındır. Eğer, AİDS'i dermanı yok diye 'dâbbe' sayacak olursanız, şimdilik kanserin de dermanı yoktur.. ileride AİDS'e de, kansere de derman bulunamaz diye bir iddiada bulunmak ise doğru değildir. Hem böyle bir anlayış, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yaşlılık ve ölüm dışında her derdin dermanının olduğunu beyan eden hadîsine²¹⁵ de ters düşmektedir.

Binaenaleyh, 'dâbbe'yi sadece AİDS veya benzeri bir başka hastalığa hamletmek, âyetin geniş, engin, şümullü ve bütün zamanları kucaklayıcı objektif ve çok buudlu edâsına ters düşer ve ma'nâyı daraltır.²¹⁶

Kur'an'ı, değişip duran ilimlerin bugünkü seviyesiyle bir görmek, hatta henüz isbatlanamamış ilimleri, Kur'an'a şahit yapmak ve Kur'an âyetlerini bu ilmî buluş ve nazariyelere tatbik etmek aynı derecede, hatta daha büyük bir yanlışır. Kur'an âyetleri, yeni ilmî gelişme ve nazariyelerle te'lîfe çalışılmamalıdır. Evet, Kur'an'ın hakkaniyeti için hemen ilmî mesned ve takviyeler, payanda ve koltuk değnekleri aramaya kalkışmak, O'nu küçültmek olur. Yine, 20'nci asrın herhangi bir diliminde tesbit edilen ilmî bir mes'eleye, "Kur'an bunu anlatıyordu" deyip Kur'an'dan delil bulmaya çalışmak, ille de pozitif ilimlere Kur'an'ı teyid ettirmek ve her yeni tesbit karşısında "Kur'an'da bu da vardı; şu âyet bununla ilgiliydi" gibi iddialarda bulunmak, ilimler karşısında içine düşülen bir kompleksin ve Kur'an'ı ikinci derecede görmenin ifâdesidir.²¹⁷ İlim ve fenler devamlı değişmekte, bugün doğru kabul edilen çok şeyin, yarın yanlış olduğu ortaya çıkmakta.. sürekli yeni nazariyeler üretilmekte ve bir ilim adamının hakikat diye takdim ettiğini bir başkası pekâlâ çürütebilmektedir. Halbuki, Kur'an'ın ifade ettiği hakikatler sabit, değişmez, yanılmaz ve ebedîdir...²¹⁸

Makbuliyet şartları ve geçerlilik ölçüleri bu şekilde gösterilip konu dini yönden böyle temellendirilince, müellifin konu hakkındaki tutumu M. Tahir İbn Aşur, Elmalılı M. Hamdi Yazır,

²¹⁵ Buhârî, *tıb* 1; Müslim, *selam* 69; Ebû Dâvûd, *tıb* 11; Tirmizî, *tıb* 2.

²¹⁶ Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 2", s. 2.

²¹⁷ Müellifin bu konuda ayrıntılı mütalaaları için bkz.: Kur'an'ın Altın İklîminde 405-413; *İnancın Gölgesinde* 2, Nil Yay., İstanbul, 2009, s.158 vd..

²¹⁸ Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 2", s. 2.

Merâğî, Seyyid Kutub, Mevdûdî, Tabatabâî, M. Mütevellî Şa'ravî, Müntehab tefsiri (Mısır Din İşleri Yüksek Meclisi'nin tefsiri), Kur'ân Yolu Tefsiri (T. C. Diyanet İşlerinin yayınladığı tefsir), Celal Yıldırım, Süleyman Ateş gibi muasır birçok âlimin tutumu ile benzerlik arz etmektedir.²¹⁹

Kur'ân-ı Hâkim'in bu konulardan bahsederken kullandığı üslup ve onları açık açık zikretmeyişi meselesini biraz daha fazla irdeleyip şunları söyleyerek muasır muhatapları ve okuyucuları ikna etmeye çalışır:

1. İlimler, tıpkı insanlar gibi doğuş, bebeklik, emekleme, çocukluk, delikanlılık ve olgunluk devirlerini yaşarlar. Önce nazariyeler ortaya atılır; sonra da üzerlerinde yapılan deney, tecrübe ve gözlemlere dayalı çalışmalardan ve muhakeme ve mukayeselerden sonra bu nazariyeler, ya çürütülür ya da o zamanki bilgi ve gelişmeler çerçevesinde doğru kabul edilirler. Çok zaman bu doğru kabul ediş bile, belli bir zaman dilimiyle sınırlı kalmaya mahkûm olup, daha sonraki araştırma ve gelişmeler, o doğruları da yalanlar ve neticede ortaya yeni doğrular çıkar. Bu doğruların da zamanla yalanlandığı ve yerlerini yeni doğruların aldığı çok zaman vâkidir. –Gerçi, 'çekim kanunu' gibi değişmeyen kanunlar da vardır; fakat bunlar, sayıca çok az olup, ilimler devamlı geliştirmekte ve ilmî doğrular, zamanla doğruluklarını kaybetmektedirler– Meselâ, bir zaman Newton fiziği, bir zaman da Einstein fiziği doğru kabul edilmiş, bir zaman ikisi de bir arada doğru gibi görülmüş, bugün ise Einstein fiziğinin de yanlışlar ihtiva ettiği ortaya çıkmıştır. Yarının neler getireceğini ise şimdilik bilemiyoruz. Aynı vakıa, kimyada da, biyolojide de, astronomide de bahis mevzûudur. Bu durumda Kur'ân'dan, ilimlerin hangi devrinden bahsetmesini isteyeceğiz?

2. "Herhangi bir asrın, diyelim ki 20'nci asrın insanına o asrındaki gelişmelerden bahsetseydi" denilecek olursa, o zaman da şu mes'eleler ortaya çıkacaktır:

²¹⁹ Fennî (bilimsel) tefsir hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Suat Yıldırım, *Kur'ân-ı Kerim ve Fenni Keşifler*; Suat Yıldırım, *Ta'silü'l-İ'cazi'l-İlmi, Hey'etu'l-İ'cazi'l-İlmi fi'l-Kur'ân*, Mekke, 1408/1987; Ömer Çelik, *Kur'ân'dan Teknolojik Yansımalar*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2009; Cüneyt Eren, "Bilimsel Tefsir Metodolojisi", *İslâmî İlimlerde Metodoloji Meselesi*, s.560-571, İSAV – Ensar Yay., İstanbul, 2005.

- a. Kur'an, belli bir devrin değil, bütün zaman ve mekânların ve bütün insanlığın Kitabı'dır; hattâ insanlarla beraber cinlerin de Kitabı'dır.
- b. Sadece belli bir asrın insanını memnun etmek, Kur'an'ın cihanşümüllüğüne ve ana maksatlarına ters düşer.
- c. İlimlerin bu asırda ulaştığı noktadan bahsedildiğinde, dünyanın insanı bundan ne anlayacaktır? Batı'da dünyanın döndüğünü söylemenin bile insanları zindanlara ve giyotinlere götürdüğü bir asırda bugünkü ilmî seviye ve gelişmelerle, teknik vâsitalardan bahsetmek, o asır insanını inkâra, taaccübe ve çok yanlış değerlendirmelere sevk etmek demek olmaz mı? Yalnızca bugüne hitap eden bir kitab, önceki asırlar için nasıl muğlâklık, müphemlik ve anlaşılmazlıktan kurtulabilir?
- d. 21. ve 22'nci asırların yepyeni ilmî ve teknik gelişmeleri karşısında, o asırların insanları, Kur'an'a '20'nci asrın modası geçmiş kitabı' gözüyle bakmayacaklar mıdır?
- e. Bugün doğru kabul edilen pek çok ilmî 'faraziye'nin bir gün gelip de yanlış tarafları ortaya çıktığında Kur'an, yanlışlar ihtiva eden bir kitap durumuna düşmüş olmaz mı? Yanlışlarla dolu bir kitabın İlâhî Kitab olduğunu kim kabul eder?²²⁰

Buna karşı kısaca şöyle cevap verir:

Kur'an, bütün zaman ve mekânlara ve her seviye ve şarttaki bütün insanlara hitab etmektedir; dolayısıyla dili, üslûbu ve ele alıp ihtiva ettiği mes'ele ve mevzûlar da şüphesiz buna göre olacaktır.²²¹

3. Kitaplığınızdaki kaç kitabı birkaç defa usanmadan tekrar okuyabilirsiniz? Kur'an bilimlerden ayrıntılı olarak bahsetmiş olsaydı ortaya 5-10 kütüphaneyi dolduracak bilgi çıkarıldı. Bu kadar hacimli kitabı okumak imkânsız olurdu. Böylece bu kitap, ilâhî rehber olamazdı. Böyle bir hacim de ilâhî pedagojiye zıt düşmektedir.

4. Kendisine akıl, idrâk, duyular, merak, ihtiyaç, araştırma istek ve kabiliyeti verilen insana, dünyaya ilim ile tekâmül

²²⁰ Fethullah Gülen, "Kur'an-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 1", s. 3-4.

²²¹ A.g.e., s. 4.

etmek için gönderilen insana, her şey hazır verilseydi, insanlığa verilen bunca kabiliyet boşa giderdi. İnsanın yaratılışındaki hikmet kaybolurdu.

5. İnsanların büyük çoğunluğu ilmin incelikleriyle meşgul olmazlar. Kaldı ki ilimler, sadece fen bilimlerine münhasır da değildir. Allah'ın irşad hikmetinin neticesi olarak Kur'ân, çok küçük azınlık olan uzmanlara değil, çocuklardan yaşlılara, ümmilerden âlimlere, çiftçiden devlet yönetiminde yer alanlara varıncaya kadar çok geniş kitleye hitab eder. Fennî meseleleri ayrıntılı olarak ele alma halinde Kur'ân; ruhu, kalbi, akli, kompleks duyguları, insanın sınırsız arzuları, gayesi, dünya ve ahiret hayatı, ibadet hayatı, çok çeşitli sorunları ve ihtiyaçlarıyla insanlığı bırakıp, muayyen bir zamanda ortaya çıkmış ve her zaman için değişmeye mahkûm bir kısım bilimsel meselelerden bahsetmesini istemek, Kur'ân'ın maksadını unutmak mânâsına gelir.

Kur'ân insanın yaratılış gayesi ve kendisinin taşıdığı ana maksatlar istikametinde her şeyden kadri, kıymeti ve mânâsı ölçüsünde bahseder. Tüm insan hayatını ilgilendiren ibretler meşheri ve fertlerin, milletlerin kısaca tüm ferdî ve içtimaî yönleriyle insan hayatının temel taşları olarak peygamberlerin ve eski kavimlerin kıssalarına yer verir. Keza Allah'ı tanıtmaya, tevhid, iman hakikatleri, insanın çok çeşitli hususiyetleri ve kâinat kitabının başlıca mânâ hüzmeleri olarak ilmî hakikatlere temas eder ve inkâr, bıkkınlığa, aklın ve iradenin iptaline, eskimeye, anlaşılmazlığa ve söz israfına yol açmayacak biçimde mecaz, temsil, teşbih ve istiarelerle her devrin, her mekânın, her seviyenin insanına –tabir caizse– en hazmedilir komprimeler halinde meseleleri takdim eder. Muhterem Fethullah Gülen, Kur'ân'ın bildirdiği mânâların asırdan asıra, bir zıtlık olmaksızın, gittikçe daha çok açılmasını şu misal ile açıklamak ister:

Meselâ Kur'ân 14 asır önce 'incir' demiş.. incir, çekirdeği, kök ve gövdesi, dalları ve yaprakları, çiçekleri ve nihayet meyvesiyle bir bütünü ifade etmektedir. Ama ilk devir insanı, 'incir' denilince diyelim ki çekirdeğini anlamış.. sonra gelenler köklerini, daha sonrakiler gövdesini, onları takip edenler de dallarını anlamışlar. Yaprakları ve çiçekleri derken, bugünün insanı 'meyve'yi anlar olmuş. İşte Kur'ânî

hakikatlar, çekirdeğinden meyvesine yetişip kemâle eren bir ağaç misâli, Kıyâmete kadar her seviyedeki göz ve gönüle hitapla her insanı tatmin edecek keyfiyettir. Her dönemde insanlar, Kur'ân'ın ortaya koyduğu bütüne kabiliyetleri nisbetinde parça parça talip olacaklardır. Buna biz, 'icmalde tafsîl' diyoruz.²²²

4. Fennî Tefsir Örnekleri

Müellifimiz Fethullah Gülen, Kur'ân âyetleriyle fen bilimleri arasında irtibat kurarken, az önce zikrettiğimiz gerekli kıstasları kullanmaya vurgu yapar. Bu ölçüler çerçevesinde kaldıkça Müslümanların, bilimlere mutlak hakemlik payesi vermeksizin, kurulan bu irtibatın, onların iman ve ibadetlerine daha bir güç katacağını düşünür. Diğer taraftan, son birkaç asırda İslâm dininin, tabiat bilimleri bakımından insanları olumsuz etkileyip o alanlarda mensuplarını geri bıraktığı iddialarının da hayli yaygın olduğu bilinmektedir. Bu itibarla, özellikle çağdaş bilimleri okuyan aydın gençliğe hitab ederken bu bilimlere vakıf olmanın, onların konularından bahsetmenin, o bilimlerin dilini kullanmanın pek büyük önemi olduğu aşikârdır. İslâm medeniyetinin kuruluş döneminde, Müslümanların Kur'ân-ı Hâkim'den yola çıkarak bilimsel ilerleme gerçekleştirdikleri, asırlarca o bilimlerde önderlik ettikleri de tarihen sabittir. Öyleyse daha önce gerçekleştirilen bu ilerlemenin benzeri, zamanımızda da Kur'ân'ın rehberliğinde yapılabilir. İşte demin zikrettiğimiz bu saikleri göz önünde bulunduran müellifimiz, muhtemelen bu mülâhazalarla fennî tefsir örneklerine çok geniş yer vermektedir.

Muhterem müellifimiz çeşitli eserlerinde münasebet düştüğünde bu nevi tefsir örnekleri vermekle beraber bunları en fazla nisbette *Kur'ân'ın Altın İkliminde*²²³ eserinin yedinci ve son bölümünde bir araya getirmiştir. Bu kitapta bu örneklere 137 sayfa gibi hacimli bir yer tahsis etmiştir. Kur'ân'da güneş sistemi, uzay boşluğunda yüzen sistemler, dağların hareketi, yerküredeki

²²² Fethullah Gülen, "Kur'ân-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 1", s. 4-5.

²²³ Söz konusu kitabın 7. bölümü (s. 405-542) bu örneklere tahsis edilmiştir.

değişiklik, Ay'ın ışığının alınması, göğün genişlemesi, güneş sistemi ve Dünya'nın meydana gelmesi, göklerin direksiz yaratılması, Dünya'nın kendi etrafında ve Güneş etrafında dönmesi, Dünya'nın şekli, atmosfer küresi, yerkürenin titreşimi, rüzgârla bulutların aşılınması, mikro âlem, insanın yaratılışı, sütün meydana gelmesi, eşyanın görüntüsünün veya kendisinin nakli, göklere çıkma gibi konuları oldukça mufassal olarak ele almaktadır. Onun için, biz de onun bu tutumuna paralel olarak, daha yeterli bir fikir verdirmek için, kendi ifadesinden beş örnek vereceğiz.

a. Birinci örnek: Kur'ân'da Güneş Sistemi

Kur'ân-ı Kerim'in müspet ilimlere mücmel bir bakışı vardır. Bunun yanında ondaki cümle, kelime ve harflerin hususî konularının dikkati çekecek ölçüde açık-kapalı bir kısım hakikatlere işaret ettiği de bir gerçektir. Kur'ân bir muhit ilimden geldiği için bilim ve teknik hangi seviyeye ulaşırsa ulaşsın Hazret-i Furkân'ın icmâlî de olsa bu faikiyeti bir gerçektir. Evet o, ifadelerinde mucize olduğu gibi muhteva ve mazmununda da kuşatıcı ve aşkındır. Gerçi bu ilâhî beyan bilimlerle alâkalı mevzularda teferruata girmez, ama bazen pek çok yeni tespit ve keşfin anahtarını size sunar ve çok uzun cümlelerle anlatılabilecek gerçekleri sadece bir veya yarım cümle ile hatta bazen üç-dört kelime ile kestirmeden ifade eder. Ama o, bu ifadelerinde öyle kelimeler seçer ki, müspet bilimin mukarrer birer kanun olarak ortaya koyduğu hususların hemen hepsini, hem de zihinlerde herhangi bir şüphe ve tereddüde meydan vermeyecek bir üslûpla işaretler.

Meselâ, Kur'ân, üç-dört kelime ile Güneş'i ve güneş manzumesini resmederken, onların mebde ve müntehâlarıyla nasıl bir çizgi takip ettiklerini; müşâhede, akıl, mantık ve his açısından öyle sağlam ve boşluğu olmayan bir üslûpla ortaya koyar ki, astronomi gözüyle bunlara bakıldığında insan, iç içe hâdiselerin birkaç kelime ile özetlendiğini görür: وَالشَّمْسُ وَتَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ "Güneş, kendisi için belirlenen bir yörüngede akar (döner). İşte bu, azîz ve alîm olan Allah'ın takdiridir."²²⁴

²²⁴ Yâsîn sûresi, 36/38.

Cümlenin kuruluşu ve kelimelere yüklenen mânâlarla âyet, Güneş'in, karardîde olabileceği bir noktaya doğru akıp gittiğini anlatır. Bu mânâ çok açıktır ve bunu herkes rahatlıkla anlayabilir. Öyle ki çok az Arapça bilen bir insan dahi bu mânâyı anlamada kat'iyen zorlanmaz. Hele, kelime ve harflere inildiğinde, daha geniş ve teferruatlı bilgilerin verildiği görülür. Bundan 500-1000 sene önce yazılmış tefsirlere müracaat edildiğinde müfessirlerin hepsinin âyetten aynı mânâyı anlamış olmaları da, bu yorumun ne kadar isabetli olduğunu göstermesi bakımından fevkalâde mânîdardır. Yaklaşık hicrî 6-7. asırda geniş bir tefsir yazan Fahreddin Râzî ne demişse, ondan üç-dört asır önce yaşamış olan İbn Cerir de aynı şeyleri söylemiştir.

Evet, bunlar Güneş'i anlatırken, bugünkü bildiğimize yakın bilgiler vererek Güneş'in maddi âlemden bir nesne olduğunu ve bir nizamın parçası bulunduğunu ifade etmişlerdir ki, hayret etmemek elden gelmez. Dahası onlar bu sözlerini, sahâbeden İbn Ömer, İbn Abbas veya İbn Mesud'a dayandırarak söylemişlerdir ki bu ayrı bir harika sayılır.

Burada meselenin en dikkat çekici yönü de, *لِمُسْتَقَرٍّ* ifadesindeki harf-i cerrin birkaç mânâyâ gelmesi ve her mânânın bugünün astronomi bilgilerini teyit edici mahiyette olmasıdır. Buradaki *ل* harf-i cerrinin, eskiden beri dilcilerce üç mânâyâ delalet ettiği üzerinde durulmuştur:

1. *ل* mânâsına,
2. *فِي* mânâsına,
3. *إِلَى* mânâsına.

İlk mânâyâ göre Güneş, kendi etrafında tıpkı bir mevlevî gibi dönmektedir ve bu dönüş yaklaşık bir ayda tamamlanmaktadır. Ancak Güneş'in her bölümü aynı hızla dönmez. Dönüş hızı, ekvatorda yaklaşık 25 gün, kutuplarda ise 36 gün olmak üzere değişiklik arz eder. İyice derinlerde kaynar plasma hâlindeki bölgenin alt kısımlarında ise her şey dönüşünü 27 günde tamamlar. Eğer Güneş, katı hâlde olsaydı, dünyamız gibi bütün bölümlerinin aynı sürede dönmesi gerekirdi. Bilindiği gibi dünya, kendi ekseni etrafında bir günde yani 24 saatte bir defa dönmektedir.

Güneş'in saniyede 20 km'lik dehşetli bir hızla Vega Yıldızına yönelik diğer bir hareketi daha vardır ki, astronomi dilinde onun seyrettiği bu yörüngeye "solar apex" denir. Bu hız, saatte 72 bin km'yi bulur. Yani Güneş'in kendisine ait bir yolu olup, durmadan orada hareket eder ve sürekli belirli bir noktaya doğru yol alır. İşte Kur'ân'ın "Güneş, kendisi için belirlenen yörüngede akar (döner). İşte bu husus, azîz ve alîm olan Allah'ın takdiridir." âyetiyle teferruata girmeden bunların hepsini işaretler.

Güneş'in hareketleri açısından burada en önemli husus, onun belirlenmiş bir süreye bağlı olarak, mukadder bir sona doğru akıp gitmesi hâdisesidir. Belli bir çizgide, kendi hareket-i meczûbânesiyle kendi sonuna doğru yüzüp gitmesini, sırasıyla *إِلَىٰ* , *فِي* , *لِ* mânâsına geldiği yukarıda icmâlen bahsedilen *لِمُسْتَقَرٍّ* kelimesinin başındaki harf-i cer ifade etmektedir.

Bu âyetin yorumunda her zaman iki yaklaşım söz konusu olmuştur: Zaman ve mekân. Mekânın mülâhazaya alınmasına göre Güneş, belli bir merkeze ve belli bir noktaya doğru akıp gitmektedir ki, bu nokta mânen –Allahu alem– "Arş" maddeten de ona işaret olarak –Beytullah'ın Kâbe hakikatini işaretlemesi gibi– Vega burcu ve merkezidir. Zaman düşünçesinin öne çıkarılmasına göre ise, Güneş'in hareket ve fonksiyonu zaman olarak belli bir süre ile mukayyetir; o bu süreyi tamamlayınca hâlihazırdaki misyonunu da bitirmiş olacaktır.

Bir tespite göre Güneş'in 4,6 milyar senelik ömrü içinde hâlihazırdaki seyahati onun 19. seyahati kabul edilmektedir. Yine ilmî tahminlere göre 250 milyon yılda gerçekleştirdiği bu hareketi daha kaç defa tekrarlayacaktır, bunu kestirmek mümkün değildir. Aslında 19'a takılıp kalması da ihtimalden uzak değil. Bugün o, saatte 72 bin km hızla kendi değişim, dönüşüm ve istihale ufkuna doğru yürüyor demektir. Tıpkı bizim belli bir noktaya ve başkalaşmaya doğru yürüdüğümüz gibi. Ancak bu seyahat ve yürüyüşün Güneş'e mahsus *فِي* tevcihiyle alâkalı dairevî bir yanı var ki, o da oldukça önemli sayılır ve üzerinde durulmaya değer.

Bir güneş veya gezegenin kendi mihveri ya da bir başka kütlelenin çevresindeki –kapalı devre de diyebileceğimiz– hareketine, dairevî hareket diyoruz. Buna göre dönerek hareket

eden bir cisim, bir yandan kendi mihveri etrafında dönerken, diğer yandan da bu hareketini bir yörüngeye bağlı olarak gerçekleştirmektedir. Ne var ki, konuyla alakalı bu âyette ve benzer diğer âyetlerde müşterek nokta, Güneş'in düz hareket değil de bir "felek"te dairevî yüzüp gittiği şeklinde gerçekleşmektedir ki, "Ne Güneş'in Ay'a yetişmesi ne de gündüzün geceyi gelip geçmesi uygun ve ihtimal dahilinde değildir. Bütün bu (gök cisimlerinin) hepsi ayrı ayrı bir 'felek'te yüzer dururlar."²²⁵ âyeti bunu daha da umumileştirerek bütün semavî cisimlerin benzer hareket içinde olduklarını vurgular.

وَالسَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ "Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu, azîz ve âlîm olan Allah'ın takdiridir."²²⁶ âyet-i kerimesindeki مُسْتَقَرٍّ kelimesi de, insanın aklına bu türden mânâlar fısıldamaktadır. Güneş dönerek, kendi için bir sona doğru ilerlerken tabiatıyla küre-i arzın hareketinde de değişiklikler olur. Evet, Güneş, yol alırken onun etrafında dönen küre-i arz da helezonik bir yolda hareket eder ve âdeta her sene sürekli değişen ve uzayan bir mesafeyi almaya koşar. Bu iç içe hareketten Güneş'in daima bir yolculuk hâlinde olduğu anlaşılrsa da onun bu yolculuğu kat'iyen sonsuz değildir. Kuvve-i kudsiye Güneş için nereyi son nokta olarak tayin etmişse, bu yolculuk orada son bulacak ve –ihtimallerden biri– işte o zaman kıyamet kopacaktır...

Aslında güneş manzumesi, Samanyolu galaksisi içinde çok küçük bir yer teşkil etmektedir; zira o, Samanyolu içindeki milyarlarca yıldızın sadece biridir. Allah (celle celâluhu), Samanyolu'nu öyle tanzim etmiştir ki, Güneş onun merkezinden ışık hızıyla tam 30 bin senelik bir uzaklıkta bulunmaktadır. Yani eğer o, ışık hızıyla sürekli yol alacak olsa, ancak 30 bin sene sonra Samanyolu'nun merkezine ulaşabilecektir.

Büyük-küçük bütün sistemler gibi Samanyolu da kendi etrafında dönerek hareket etmektedir. Dolayısıyla Güneş de bütün ailesiyle birlikte, gezegenlerden, kuyruklu yıldızlardan ve diğer gök cisimlerinden oluşan galaksimizin merkezi etrafında hem dönmekte hem de ilerlemektedir. Güneş'in bu hareketinin hızı ise kendi etrafında dönmelerinden daha deşet vericidir: bu hız saniyede 268 km'dir. Ne var ki, Güneş'in

²²⁵ Yâsîn sûresi, 36/40.

²²⁶ Yâsîn sûresi, 36/38.

yörüngesi çok büyük olduğundan bir turunu yaklaşık olarak 250 milyon senede ancak tamamlayabilmektedir. Ama o da büyük-küçük gök cisimleri gibi "yüzme" sözüyle ifade edilecek olursak, kendisi için belirlenen güzergâhında -bu ifadeye uygun şekilde- yüzerek bir sona doğru gitmektedir.

Hemen hemen bütün galaksiler belli bir kümeye aittirler. Samanyolu da, içinde 20 galaksi bulunan küçük bir gruba dâhildir. Her küme içindeki galaksiler, çekim kuvvetiyle birbirlerinin çevresinde dönerler. Ancak her kümenin içinde meydana gelen bu hareketten başka, umum kümeler de bir bütün olarak hareket ederler. Bu arada her küme, ötekilerden uzaklaşma hareketi içindedir. Buna göre Dünya'daki bir gözlemci, bütün kümelerin hızla Samanyolu'ndan uzaklaştığını, diğer galaksideki bir müşahit de aynı şekilde bütün kümelelerin kendisinden uzaklaştığını söyleyebilir.

Her galaksi kümesi, uzaklığıyla orantılı bir hızla hareket eder. Meselâ, dünyadan 100 milyon ışık yılı uzaklıkta olan bir sehâbiye (Nebülöz), saniyede aşağı yukarı 2.500 km hızla, 500 milyon ışık yılı uzaklıkta olan bir galaksi ise, saniyede 12.000 km hızla hareket eder. Güneş'in bu iç içe ve olabildiğine karışık gibi görünen, fakat bir nizâm içinde cereyan eden hareketleri, gidip karardîde olacağı bir yerde (müstekar) son bulacaktır. Elbette ki, 4 milyar 600 milyon senedir enerji üreterek etrafına ısı ve ışık saçan Güneş'in yakıtı da sonsuz değildir. Bilim adamları, Güneş'in ancak 5 milyar sene daha şimdiki aktif hâliyle devam edebileceğini söylüyorlar. Bu onların sözü ama mülâhaza dairesi de açık. İhtimal, bu sürenin sonunda Güneş iyice şişip, kızıl bir dev olarak Dünyamızı yutacaktır. Bundan 1 milyar sene sonra da aniden çökerek sönmüş küçük bir beyaz top hâline gelecektir; kader buna sebat edip de değişik bir sebep önünü kesmezse...

Ayrıca Güneş, kendi galaksisi içinde tamamen merkezine bağlı olarak hareket etmektedir. Onun bütün hareketleri Samanyolu'yla, Samanyolu'nun hareketleri de bulunduğu galaksi grubuyla sınırlıdır. Ancak bütün bu sistem ve galaksilerin verâsında bir kuvve-i kudsiye vardır ki, her şeye hareket kabiliyet ve imkânını veren de işte O'dur. Bu kuvve-i kudsiye, bütün sistem ve galaksiler üzerinde muttarrif tasarrufta bulunmakta ve bütün bu baş döndürücü hadiseleri varlığına, birliğine delil olarak tekvînî bir kaside gibi tanımlanmaktadır. Bu kuvve-i kudsiye, esmâ-i ilâhiye ve sıfât-ı

kudsiyeden gelmektedir ki; evet her şeyin verâsında bunlar vardır. İmam Rabbânî'nin ifadesiyle de, "Verâların verâların verâların verâsında Allah'ın her şeyi evirip çevirmesi söz konusudur." Evet ل harf-i cerr'i إِلَىٰ mânâsına alındığında bu mânâlar bahis mevzuudur.

Burada hemen şunu da ifade etmeliyim ki, eğer âyetler, ilmi ve tekniği teşvik etmeseydi, arkadan teleskoplar icat edilerek kaşifler gökyüzünü incelemeye almasalardı, bunların hiçbirini anlamak mümkün olmayacaktı. İşte bu sayededir ki biz, şimdilerde elimizdeki teknik bilgiler ile Kur'an'ın güneş manzumesi hakkında verdiği malumatı daha iyi anlamaktayız. Bu hususta daha ileriye götürücü teknik imkânlar ve vasıtalar hazırlanabildiği takdirde, âyetlerin işaret ettiği yeni ufukları görmek de mümkün olacaktır.

Kim bilir Kur'an, ilim ve tekniğe yol ve hedef göstererek daha nice hakikatlere işaret etmektedir ki, bunlar hakikat âşığı, ilim âşığı araştırmacıları beklemektedir. Kur'an bunları, kendine mahsus üslûbuyla işaretleme, bazı icmâlî hatırlatmalarında bulunma, diğer erkân-ı imaniyenin yanında kendisine de iman etmeyi vurgulama gayesi çerçevesinde bizlere sunmaktadır.

Evet, Kur'an'ın dili budur. O, bazen açıktan açığa, bazen işârî mânâlar ile, bazen de insanın bilmediği âlemler hakkında ciddî bir merak hissi uyatarak, onu hep bilinmedik yeni ufuklara yönlendirir ve düşünceye sevk eder. Onda her şey vardır ama teferruatıyla vardır diyenlerin mübalağa etmiş olmalarına karşılık, işaret, hedef ve icmâllerini görmezlikten gelenler de ona karşı kör sayılırlar.²²⁷

b. İkinci örnek: Dağların Hareketi

Dağların, bulutlar gibi yürümesi ve hareket etmesi öteden beri çok farklı yorumlanagelmiştir. Mevzuyla alakalı âyet-i kerimde meâlen Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي
أَنْفَقَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ "Sen dağları görür de onları yerinde duruyor sanırsın. Oysa onlar, bulutların yürümesi gibi

²²⁷ Fethullah Gülen, Kur'an'ın Altın İkliminde s. 422-429.

yürümektedirler. (Bu) her şeyi sapaşğlam yapan Allah'ın sun'-u rasîn ve bedîidir."²²⁸

Burada esaslı bir nükte var; o nazar-ı itibara alınmazsa, âyet yanlış anlaşılabilir. Evvelâ, bu âyet, ancak yirminci asırda anlaşılın önemli bir hakikat ki, kıtaların daha önce bitişik oldukları ve milyonlarca yılda birbirlerinden yavaş yavaş uzaklaşma neticesinde bugünkü hâli aldıklarının işareti sayılabilir. Nitekim kıta levhalarının, magma üzerinde yüzdüğü ve bir taraftan magmaya dalıp erirken, diğertaraftan yeni malzemenin yerin derinliklerinden çıkarılıp katılması ve kıtalara eklenmesiyle her yıl santim santim hareket ettiği artık bilinen bir gerçektir.

Diğert bir tevcih de şu olur: "Toprağadâyelik yapan dağlar, zamanla eriyerek toprak hâline gelir ki, bu hâleriyle onları yürüyor kabul etmek mümkündür. Buna göre bir gün dağlar eriyeriyeyok olup giderler de böylece câmid olmadıkları ortaya çıkmış olur." Bu da farklı bir yaklaşım tarzıdır.. ve tenkit edilebilir.

Bu mevzuda, daha değişik şöyle bir tevcih de söz konusu olagelmıştır. İhtimal, cüz zikredilip küll murad edilmekte veya tâbi nazara verilerek metbûun durumu vurgulanmak istenmektedir. Ancak küre-i arzın bu hareketi, onun dışına çıkılmadıkça hissedilmemekte ve üzerindeki müşahide de sanki hiç hareket etmiyor gibi gelmektedir. Gerçi dağlar da tıpkı küre-i arz gibi bize hareket etmiyor gibi görünmektedirler ama onlar, Kur'ân'ın ifadesiyle "*Bulutların yürümesi gibi yürümektedirler.*"

Burada âyet, dağların hareketini nazara vererek cüz'ü zikrile küll'ü murat etmiştir. Yani dağlar zikredilmiş ama dağları sırtında taşıyan küre-i arz (Dünya) kastedilmiştir. Çünkü küre-i arz, gerçekte dağlardan başka bir şey değildir. Zira dağlar, içte arzın merkezine doğru sarktığı gibi, dışta da zirveler meydana getirmekle arzın esasını temsil etmektedirler. Bu itibarla Kur'ân'ın dağların hareket ettiği ifadesinden, küre-i arzın hareketini anlamak mümkündür.

Ayrıca burada şöyle bir yaklaşım da söz konusu olabilir: Bir geminin uzaktan ilk defa direklerinin gözükmesi gibi küre-i arza uzaktan bakıldığında, onun direkleri mesabesinde olan

²²⁸ Neml sûresi, 27/88.

dağlar gözüktür. İnsan, bir füze içinde küre-i arzın hareket çizgisini izleyecek olursa onun bir mevlevî gibi hem kendi etrafında hem de Güneş'in çevresinde delice döndüğünü müşâhede eder. Ne var ki burada yine insanın en fazla dikkatini çeken şey dağlar olacaktır. Zannediyorum bu da vâki ile çelişmeyen, hatta tam örtüşen farklı bir yorumdur. Kur'an'ın böyle bir meseleyi bahse konu etmesi onu, hassasiyet ve dikkatle üzerinde durulması gereken bir mevzu hâline getirmiştir.

Bütün bunlardan başka dağlar, bir gemiyi yerinde tutmak için demir atma ne ise arz için de iç ve dış pek çok faydalarının yanında arızasız aynı vazifeyi görmektedirler. Onlar yerinde arzın merkezinden yürür, yerinde de deniz gibi bir ortamdan yükselerek sağlam birer direk gibi arzı ve arzdaki her şeyi kucaklarlar. Zemin sarsıntılardan kurtulur ve sabitleşir; canlı-cansız her şey emniyetli bir gemide seyahat ediyor rahatlığına erer.

Evet, dağlar, kütle ağırlıklarıyla, arzın içine doğru baskı yaparak büyük ölçüde yüzey tabakayı dengeler ve kendi çerçevesinde yerkürenin âhengini sağlarlar. Küre-i arzın ömrüyle mütenasip olarak, bu âhenk yeni bir âhenk adına bozulma sürecine girer; yerkaşığı yeni şekiller almaya başlar ve derken tekerrür devr-i daimi işleyerek mevcut zirveler aşınarak yerlerini denizlere bırakır; deniz dipleri de birer ana rahmi gibi döl yataklarında besledikleri dağ malzeme ve materyaline yol verir ve yeni bir tekvînî oluşum sürecine girerler.

Toplumlardaki doğumlar, gelişmeler ve ölümler gibi yer fiziğinde de sürekli gelmeler-gitmeler birbirini takip edip durmuştur. Ancak onlar ihtimal en mükemmele doğru bir seyahat, bir oluşum esprisi içinde bunları gerçekleştirir. Nihayet mükemmellerden daha mükemmele sıçrama sırası gelince, bu küçük küçük gelip gitmeler, tamir ve restorasyon faaliyetleri durur; bu fâni nizam bütün unsurlarıyla sarsılır ve sarsıntıları sarsıntılar takip eder. Evet, *"O gün yeryüzünde dağlar da temelden sarsılır; (o koca) dağlar saçılıp savrulan kum yığınına döner."*²²⁹ İşte böyle *"Yeryüzü dümdüz hâle geldiği, o içinde bulunanları dışarı atıp boşaldığı"*²³⁰ gün yeni bir âlem kurulur; gelip-gitmeler durur ve her şey en mükemmel, en güzel, en bedii şekliyle yerli yerine oturur.

²²⁹ Müzzemmil sûresi, 73/14.

²³⁰ İnşikak sûresi, 84/3-4.

Demek ki, dağların-denizlerin zaman zaman yer değiştirmeye devr-i daimi eğer bir yürüme ise, bu her zaman en iyiye ulaşma yolunda bir yürümedir. Bütün bu gelip gitmeler, konup göçmeler ayn-ı hayat olan ahirete ulaşma yolunda planlı bir hareketin neticesi ise -ki öyle olduğunda şüphe yoktur- dağların bu seyahati de, iyiye, güzele mükemmele bağlı (ve doğru) cereyan etmektedir ve şayan-ı takdir bir sun'-i ilâhîdir. Zaten Kur'an, "Bu, her şeyi en iyi yapan Allah'ın işi ve sanatıdır."²³¹ âyetiyle O'nun (celle celâluhu) yarattığı bu şeylerle en mükemmel ve akıllara durgunluk verecek yeni bir yaratılışa ve oluşuma zihinleri hazırlamaktadır.

Burada, bilhassa bir hususa daha dikkatlerinizi arz etmekte fayda mülâhaza ediyorum. Küre-i arzın dışına çıkıp onun hareketini anlama meselesi, Asr-ı Saadet'te bilinen bir husus değildi. Bu âyeti o günün insanı, kendi anlayışlarına göre nasıl anladı, ben onu bilemeyeceğim. Ancak fennin tespitlerini yanımıza alarak daha farklı şeyler söyleyebiliyoruz. Bu arada âyetin ifade ettiği mânâ, bugünün insanının anlayışıyla da sınırlı değildir. Gelecekte bilim, teknik ve teknoloji daha da geliştiğinde, bunlara yeni mülâhazaların ilave edileceği de açıktır. Yeter ki insanlar, Kur'an'a yönelip, bütün güçlerini onu anlamaya sarf etsinler. Evet, insanlar, onu anlamayı hayatlarının gayesi hâline getirdikleri zaman, Kur'an'ın keşfedilmemiş daha nice derinliklerinin açılacağı da muhakkaktır.²³²

c. Üçüncü örnek:

Başlangıçta Göklele Yerin Bitişik Olması

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا
 وَأَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا
 "O kâfirler görmediler mi ki (evvelemirde) göklele yer bitişik idi. Biz onları ayırdık; sonra her canlı varlığı sudan yarattık. Hâlâ inanmayacaklar mı?!"²³³
 şeklinde ferman eder ki; âyet-i kerimeye göre bütün sistemlerin evvelemirde رَتْقًا "bitişik" hâlde olup, sonradan birbirinden ayrıldığı açıkça vurgulanmaktadır. Burada "ratk - bitişik", Duhân sûresinde "duhân-bulutsu" her ikisi de tek kütle

²³¹ Neml sûresi, 27/88.

²³² Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 434-437.

²³³ Enbiyâ sûresi, 21/30.

anlamına gelir ki, bu üslûba ve bu icmâle itiraz etmek kabil değildir. Garibtir bu âyet, daha ilk dönem Müslüman ilim adamları tarafından da bu çerçevede anlaşılmıştır. İsterseniz biz şimdi nüanslarıyla o gün nasıl anlaşıldığı üzerinde duralım. O dönem itibarıyla âyette geçen *رُفَّأً* tabiri üzerinde düşünce ve mülâhazalar şu üç husus üzerinde yoğunlaşmıştır:

1. İbn Ömer ve İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre âyet, "Başlangıçta semavattaki parçalar ve sema ile yer arasında bir alâka ya da bir alışveriş yoktu. Küre-i arz kuru, sema da bulutsuz idi." şeklinde tefsir edilmiştir.

2. Bunların talebeleri olan Mücahid, İkrime ve Hasan Basrî vasıtasıyla yine bu zatlardan nakledilen görüşe göre, semavat ve arz *رُفَّأً* hâlde yani bitişik, işe yaramayan ve eksiği fazlası olmayan bir bütün idi. Daha sonra Cenâb-ı Hak bu bütünü açıp sistem sistem çözdü ve şekillendirdi.

3. Sahabe ve tâbiînin büyük bir çoğunluğu ise âyeti şöyle anlamıştır: Semavat ve arz bir ratk idi. Yani vardı ama görünmüyordu. (Bir nevi gaz yığını hâlindeydi.) O, Allah (celle celâluhu) tarafından açılıp, çözümlü, görülür hâle getirildi.

Bu görüşleri, İbn Abbas'ın (radiyallâhu anh) meşhur talebelerinden olan Mücahid (radiyallâhu anh) ve velilerin serdarı Hasan Basrî (radiyallâhu anh) gibi tâbiînin iki büyük imamı nakletmektedir. İbn Cerir ve İbn Kesir tefsirlerinde bu görüşlere bir hayli yer ayırmışlardır.²³⁴

Bu görüşlerden çıkan netice şudur: Başlangıçta sema ile arz arasında herhangi bir münasebet yoktu. Zira o zamanlar, arz ve sema bir ateş parçası veya duman hâlindeydi. Nitekim bu hakikat, Kur'an-ı Kerim'de, "Sonra (Allah) semaya yöneldi. Ve o, duman hâlinde idi..."²³⁵ âyetiyle ifade edilmektedir ki burada Allah'ın iradesini semaya tevcih ettiğinde, semanın bir "duman-bulutsu" hâlinde olduğu gayet açık olarak zikredilmektedir.

Daha sonraları ise bu kopukluk dönemi sona erecek; sema ile arz arasında bir münasebet başlayacaktır. Allah (celle celâluhu), irade ve kudretiyle bu münasebeti tesis edince

²³⁴ Bkz.: et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 17/18-20; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* 3/178.

²³⁵ Fussilet sûresi, 41/11.

gökler ve yer arasında bir alışveriş başlayacak; sema hüzmeye hüzmeye ışıklar gönderecek, derken yerde de emr-i ilâhî ile sular yaratılacak, sonra buharlaşmalar.. atmosfer.. bulutlar ve derken yağmur.. nihayet yer ile semanın izdivacı tamamlanmış olacak. Bu izdivaçla hayata müsait bir ortam oluşacaktır ki, Allah, bu oluşumların hepsini Kendi meşîetine bağlayarak, “Biz böyle yaptık.” diyecektir.

Evet, bütün bu oluşumları baş döndüren bir ahenk içinde meydana getiren Cenâb-ı Hak'tır. Zira tesadüflerle bu hâdiseleri izah etmenin imkânı yoktur ve böyle bir iddia da asla makul değildir. Âyetin karakteristik ifadesine dikkat edildiğinde sanki Allah şöyle buyurmaktadır: Semalar bir duman, bir gaz hâlinde idi. Ona yeni bir mahiyet kazandırmak istedim; bu gaz yığınına parçalara ayırarak ondan güneşler ve güneş sistemleri meydana getirdim. Ve o parçaları, parçacıkları peykler hâlinde bir sisteme bağladım ki, sizin Dünyanız da o peyklerden biridir ve Güneş etrafında dönüp durmaktadır.

Âyet-i kerimedeki üslûp fevkalâde sağlam, net, kapsamlı ve münakaşalara kapalıdır. Onda beşerî faraziye ve nazariyelerin “acaba”larına, “veya”larına ya da tereddüt ve zan dolu ifadelerine rastlamak mümkün değildir. Evet, âyet-i kerimede meseleler gayet muhkem bir kanun şeklinde arz edilmektedir. Öyle ki, âyet bir yandan ilim adamlarını herhangi bir tereddüde düşürmeden araştırmalar yapmaya teşvik ederken, diğer yandan da temkinli yorumlara kapı aralamaktadır.

Zannediyorum, Kur'ân-ı Kerim'in Güneş, sema ve dünyayla ilgili muhkem birer kanun hâlinde arz ettiği bu hususlar, astrofizik açısından ciddî bir tahlile tâbi tutulsa onun bütün asırları aştığı görülecektir; görülecek ve bunca teknik alet ve teleskoplarla milyarlarla ışık yılı²³⁶ uzaklıktaki cisimleri görme imkânına kavuştuğumuz şu günlerde, Kur'ân'ın ortaya koyduğu kanunların ne kadar sağlam olduğu bir kere daha müşâhede edilecek ve onun karşısına hangi nazariye ile çıkılırsa çıkılsın her zaman onun mu'ciz-beyan ifadeleri düşünce ve araştırma ufkumuzda parıl parıl parlayacaktır. Çünkü Kur'ân'ın üslûbu câmî olup, her asrın ilim ve irfanını işaretlemektedir. Ve bu yönüyle de o, her zaman eşsizliğin remzi olarak anılmaya devam edecektir.

²³⁶ Bir ışık yılı, hızı saniyede 300 bin km olan ışığın, bir senede gittiği mesafedir.

Hâsılı, bir ikinci irade ile Cenâb-ı Hak semaları tanzim edip şekillendireceği âna kadar her şey bir "ratk" ve bir "duhân" halinde idi; Allah (celle celâluhu) onu "fetc" etti (*ayrıştırdı, şekillendirdi*). Dünya da o ratk'ın bir parçasıydı ve zamanla fetk'in bir önemli ünitesi hâline geldi. Derken, başta o da bir gaz kütleli iken, zamanla soğudu, sımsıcak bir döşek, bir beşik, bir yuva, bir bağ ve bahçe hâline geldi; geldi ve insanoğlunun istifadesine sunuldu.

Güneş ise, vazifesi gereği eski hâlini devam ettirerek, hidrojenin helyuma dönüşüp durduğu bir fırın, bir ışık kaynağı olma vazifesiyle hayata giden zincirin en önemli halkalarından biri olarak kısmi değişikliklerle yerinde kalakaldı. إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ "Güneş dürülüp ışığı söndüğü zaman."²³⁷ fehvâsınca, bir zamanlar, ademden (yokluktan), esirden, duhândan yaratılıp başta Dünya olmak üzere pek çok kürenin ışık ve hararet kaynağı olan Güneş, bu âlemde işi kalmadığı için öbür âlemdeki yerini almak üzere ziyası başına dolanarak, ciddi bir değişimle vazifesini orada sürdürülecektir.

İnsanoğlunun yerküre ile buluşması, yerin bir beşik gibi döşenip hayata müsait hâle getirilmesinden sonra olmuştur. Kâinatta hiçbir canlının var edilmesi tesadüflere, tekâmüllere ve tabiata verilemez. Zira her şeyde apaçık bir kast ve iradenin var olduğu görülmektedir. Zannediyorum evrimcilerin çıkmaza düşmelerinin temel sebebi de onların kâinattaki bu irade, şuur, kudret ve hikmeti görememeleri ya da görmek istememelerinden kaynaklanmaktadır. Bu öyle bir çıkmazdır ki, yeni bir kast ve irade söz konusu olmadan, onların bu bakar körlükten kurtulmaları mümkün olmayacaktır. Aslında canlıların genel durumu gibi Allah'ın varlığına ve birliğine apaçık delil teşkil eden böyle bir hususun, tam aksine yorumlanması çok gariptir. Ama onlar, kudret elini görememiş ve kâinattaki bu baş döndürücü sistemin yanında önemli bir vak'a olan hayatı da tabiata ve tesadüflere vermişlerdir.²³⁸

d. Dördüncü örnek:

Ana Rahminde Yavrunun Teşekkülü

Allah (celle celâluhu), hem hücreler hem de hücrenin içindeki DNA ve RNA gibi önemli moleküller arasında ciddi bir

²³⁷ Tekvir sûresi, 81/1.

²³⁸ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 450-454.

vahdet temin etmiştir. Şayet hücre içinde bu sistemler arasındaki vahdet bozulacak olursa, hücreler arası ve hücre içi âhenk ve dolayısıyla doku ve organlar da altüst olur. Ayrıca hücrenin içinde DNA ve RNA'dan başka çeşitli aminoasit dizileri de vardır ki, bunların çoğu hakkında henüz ciddî bir bilginin var olduğu söylenemez. Bilinen bir husus varsa o da, hücrenin içinde bulunan maddelerin âdeti bir hükümet gibi âhenk ve nizam içinde çalışıyor olmalarıdır.

Evet, bütün bu hücreler bir araya gelerek insanın vücudunu oluşturmaktadırlar. İnsan, trilyonlarca hücreden meydana gelmiş âdeti tek hücre gibi bir varlıktır. Onu meydana getiren bu hücreler arasında öylesine bir irtibat ve âhenk vardır ki, insan hiçbir zaman kendisinin parça parça ve birbirinden kopuk farklı nesnelere meydana geldiğini hissetmez. Yine bu hücreler arasında birbirinden kopuk olmalarına rağmen öyle bir vahdet vardır ki, insan, birbirine karıştırmadan herhangi bir nesneyi gördüğü aynı anda o şeyi veya başka bir cismi duyabilmekte, tadabilmekte, koklayabilmekte ve yürüyüp konuşabilmektedir. Hâlbuki bütün bunları kumanda eden hücreler farklı farklıdır. Fakat bütün bu farklı hücreler arasında bir ayrılık değil, aksine, tıpkı bir aile fertleri -her aile ferfinden olmayabilir- arasında olduğu gibi kuvvetli bir birlik, sevgi ve dayanışma vardır.

Evet, insanın vücudundaki bütün organlar, böylesi bir birlik, irtibat ve dayanışma içindedirler. İşte bu organlardan biri de, eskiden "*rahm-i mâder*" veya "*meşîme*", günümüzde ise "*döl yatağı*" denilen ana rahmidir. "*(Ey insanlar!) Biz sizi basit bir sudan yaratmadık mı? Biz işte o suyu, belli bir zamana kadar sağlam bir yere yerleştirdik.. ve Biz bunu böyle takdir edip kararlaştırdık. Ne güzel takdir ederiz Biz!*"²³⁹ âyet-i kerimesinde, bu organ ve onun özelliği işaretlenmektedir.

Ana rahmi, kendisine dokuz aylığına misafir olarak gelen ve yumurta ile aşılandıktan sonra bir canlının meydana gelmesine vesile olan spermi karşılamak için ciddî bir şekilde hazırlanmakta ve daha sperm gelmeden onda bir kısım kimyevî değişiklikler oluşmaktadır. Bu değişimler esnasında rahmin duvarları kalınlaşmakta, bezler büyümeye başlamakta ve yumurtalığın salgıladığı bir kısım hormonların rahmin duvarlarını uyarmasıyla rahim içinde bir hareketlilik meydana gelmektedir. Daha sonra rahmin duvarlarını yapan

²³⁹ Mürselât sûresi, 77/20-23.

doku kalınlaşıp kanlanmakta, vitaminlerle donatılmakta, hücrelerin sayısı artarak kat kat hâle gelmekte ve hücre araları, meydana gelecek yavruyu besleyecek gıda maddeleriyle donatılmaktadır ve bu faaliyetler her ay tekrerrür etmektedir. Rahim, misafirinin rahatlıkla kayıp gelebilmesi için, onun geleceği istikamete doğru kaygan bir sıvı salgılamaktadır. Bütün bunlardan sonra şayet rahimde bir aşılama olmazsa, bütün bu fazlalık maddeler, "aybaşı" denilen hâdiseyle dışarıya atılmaktadır. Çünkü bu maddeler, orada daha fazla kalacak olurlarsa, rahmi tahriş eder ve bir kısım hastalıkların meydana gelmesine vesile olabilirler...

Aşılama olduğunda ve bu maddelerin dışarıya atılmama durumunda ise, içeriye giren spermle aşılama olmuş olan yumurta, rahmin bir tarafına asılarak oradan beslenmeye başlar. Daha sonra bir tane olan yumurta hücresi, bir hafta gibi kısa bir sürede bölünüp çoğalarak binlerce hücreye dönüşür. Anne rahmindeki mekanizma, her zaman öylesine mükemmel işlemektedir ki, her gün sayıları artan hücreler hususî şekilde vazifelendirilip embriyonun organlarını meydana getirmek üzere dokular hâlinde bir araya gelerek farklı vasıflar kazanırlar.

Bu doku tabakalarından en dışta bulunan kısım eldiven parmağı gibi girinti çıkıntılar meydana getirirken bunun karşı tarafındaki anne rahminin duvarları da bu parmak şeklindeki çıkıntılara uygun hâle gelir ve iki tarafın girinti çıkıntıları birbirine uyacak şekilde karşılıklı olarak birleşirler. Annenin kan damarları ile embriyonun kan damarları burada birbirlerine sarılmış vaziyette bir arada bulunurlar, kanlar birbirine karışmaz, fakat aralarında gıda ve artık madde alışverişi olur. Buna halk dilinde "eş", tıpta ise "planta" denilmektedir.

Çocuk, anne karnında dokuz ay hiç durmadan gelişirken bir bakıma onun karaciğer, akciğer, böbrek ve sindirim sistemi fonksiyonları, işte bu plasentaya emanettir. Yavrunun göbeğinin bir ucu kendisine, diğer ucu ise gerek insanda gerekse memeli hayvanlarda doğumdan sonra gereksiz olduğundan dolayı dışarıya atılan, âdeti bir torbaya benzeyen ve zâhiren biçimsiz görünen bu plasentaya bağlıdır. Göbek bağı, spiral şeklinde ve ne tarafa bükülürse bükülsün kırılmaz bir keyfiyette yaratılmıştır. Göbek bağında iki tane atardamar, bir tane de toplardamar vardır. Atardamarlar, yavrunun metabolizma artıklarını plasentaya ulaştırırken, toplardamarlar

da annenin vücudundan protein ve vitamin gibi yavruya faydalı maddeleri toplayıp anne rahmine getirerek çocuğu beslemektedirler. En küçük şeylere en büyük işleri yaptırarak Cenâb-ı Hak, işte bütün bu akıl almaz işleri de basit bir kordona yaptırmaktadır.

Anne karnı, yavrunun çok emin, rahat ve her türlü ihtiyacını görebileceği bir şekilde hazırlanmıştır. Yavru orada dokuz ay boyunca güzelce beslendikten sonra rahim, onu dışarıya atar ve böylece yavru dünyaya gelir. Bundan sonra rahim, dokuz ay boyunca içinde taşıdığı doku artıklarını dışarıya atarak kendisini yeniden temizler. Bu durum en fazla kırk gün sürer ki, bu hâle "nifas" yani "lohusalık hâli" denir.

Bütün bu olup biten baş döndürücü hâdiselerin tesadüf ve sebeplere verilmesi mümkün değildir. Zira bütün bu hâdiseler, Allah'a değil de tesadüf ve sebeplere verildiğinde her şey birbirine karışacak ve allak bullak olacaktır. Hâlbuki cereyan eden bu farklı farklı hâdiseler arasında bir vahdet vardır. Bu vahdet ise gayet açık bir şekilde bunların bir tek ve eşimenendi bulunmayan Cenâb-ı Hak tarafından yaratıldığını göstermektedir.

Şimdi de, bütün bu anlatılanlarda o geniş yorumlara açık hususiyetlerin Kur'ân'daki özetini görmeye çalışalım:

"Ey insanlar! Eğer yeniden dirilmekten şüphe içinde iseniz, şunu bilin ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (aşılarmış yumurtadan), sonra uzuoları (önce) belirsiz, (sonra) belirlenmiş canlı bir et parçasından (uzuoları zamanla oluşan ceninden) yarattık ki, böylece size (kudretimizi) gösterelim. Biz dilediğimizi, belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra da sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız..."²⁴⁰ ifadeleriyle buyuran Kur'ân, anne karnındaki yavrunun, dünyaya gelinceye kadar geçirdiği embriyolojik safhaları anlatmaktadır ki başka bir âyet-i kerime bu safhaları daha bir net şekilde ortaya koymaktadır:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ
ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا
فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

²⁴⁰ Hac sûresi, 22/5.

“Andolsun Biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu emin ve sağlam bir karargâhta (rahimde) nutfe hâline getirdik. Sonra nutfeyi alaka yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et hâline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan hâline getirdik. Şimdi bak da Allah'ın ne mükemmel yaratan olduğunu düşün.”²⁴¹

“Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir sülâle (öz)den yarattık.”

Âyet-i kerimede geçen *سَلَّ* kelimesi *سَلَّ* masdarından türetilmiş bir kelimedir. *سَلَّ*, bir şeyi bir şeyden incelik ve yumuşaklıkla sıyırıp çıkarmak, *سَلَّ* ise bir şeyden sıyırılıp çıkarılan bir “öz” mânâsına gelmektedir. İşte insan, ilk önce böyle bir çamurdan sıyırılıp çıkarılmış özel bir sülâleden yaratılmıştır. Bu fasıl, ilk insan olan Hz. Âdem'in yaratıldığı, dolayısıyla insan cinsinin ve onun organlarının yaratılmasının başladığı ilk merhaledir.

“Sonra onu emin ve sağlam bir karargâhta (rahimde) nutfe hâline getirdik.”

Yani bu sülâleyi (özü), sağlam bir karargâh olan *قَرَارٍ مَكِينٍ* (rahim)'de nutfe hâline getirdik. “*Karâr-ı mekîn*”, nutfenin beslenmesinin, emniyetinin, rahat ve huzurunun temin edildiği sıcak ve emin bir yuva olan “*rahim*”dir.

“Sonra nutfeyi alaka yaptık.”

Bu âyet-i kerime, küçük bir hücre olan nutfenin, rahimde, belli bir zaman sonra kan pıhtısı görüntüsünde büyük bir hücre kitlesi hâline geldiğini ve rahmin cidarlarına yapışarak orada beslendiğini bildirmektedir. “*Alaka*” kelimesinin karakteristik yapısından nutfenin hem bir kan pıhtısı hâlinde olduğu, hem de rahme alâka peyda edip onun duvarına yapıştığı anlatılmaktadır.

“Peşinden, alakayı, bir parçacık et hâline soktuk...”

Kısa bir zaman sonra ise, bu kan pıhtısı hâlindeki alaka, zâhirî görünümü itibarıyla çiğnenmiş bir et parçası hâline

²⁴¹ Mü'minûn sûresi, 23/12-14.

gelmektedir.. evet, “*mudğa*”, mikroskop altında değil de çıplak gözle ağızda çiğnenmiş biçimsiz bir et parçası şeklinde değerlendirilmektedir.

“*Bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik...*”

Şöyle-böyle bir et parçası görünümünde olan bu küçük canlının ilk hücreleri daha sonra kemik ve kıkırdak hâline gelmektedir. Esasen bütün bunlar, ancak modern görüntüleme metodlarıyla görülebilecek hâdiselerdir. Çünkü insanın çıplak gözle anne karnındaki yavrunun kemik hücrelerinin kas hücrelerinden ayrı olduğunu görmesi mümkün değildir. Evvelâ, yavrunun çok şeffaf bir kıkırdak hâlinde olan kemikleri yaratılmakta daha sonra ise kas hücreleri yaratılmaktadır.

İşte Kur'ân-ı Kerim'in, “*Bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık.*” mu'ciz-beyan ifadeleri böyle bir özetle çok önemli bazı hususlara dikkati çekmektedir. Âyet-i kerimede ilk defa kemiklerin yaratıldığı, daha sonra ise o kemikler üzerine kas hücreleri yaratılarak bir elbise gibi ona giydirildiği ifade edilmektedir ki üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bu hakikat, ancak bilim ve teknolojinin geliştiği ve zigotun doğum anına kadar hemen her ceninin geçirdiği gelişmelerin takip edilebildiği bu asırda muttali olunabilen bir husustur. Tıp ilminin verilerine göre, yedinci haftaya kadar insan yavrusu ile diğer herhangi bir canlının gelişmesi arasında fark yoktur. Bu benzerlik, *Darvin*'i, Darwinistleri ve NeoDarvinistleri aldatmış olacak ki, onlar bu konuya aşağı-yukarı şöyle yaklaşırlar:

“İnsan, anne karnında geçirdiği safhalarda ilk atalarına benzemektedir. İnsan yavrusu, anne karnında gelişirken bir noktaya kadar diğer hayvanların yavrularıyla farksız olarak gelişir. Bu da insanın menşeinin başka hayvanlarla irtibatlı olduğunu göstermektedir. Menşe birliği, yavrunun embriyolojik gelişmesinin başlangıcında müşâhede edilmektedir. Öyleyse insanın menşei, insan değil hayvandır.”

Onların, insan yavrusuyla diğer canlıların yavrularının gelişmeleri arasındaki benzerlikten yola çıkarak vardıkları bu sonuç, imtihan buudlu bir yanılmadır. Çünkü yavruların gelişmeleri arasındaki bu zahiri benzerlik, ancak belli bir noktaya kadar devam etmekte ve o noktadan itibaren insan yavrusu ile insan olma istidat ve kabiliyetinden uzak bulunan diğer

yavrular, genomlarındaki programlarının farklılığına göre hemen ayrılmaktadır.

Evet, insan, teçhiz edildiği kabiliyet ve istidatlarıyla inkişaf edip ilerlemekte, diğerleri ise, kendi fitratları çerçevesinde sıkışıp kalmaktadır. Nitekim âyette, “Sonra onu başka bir yaratışla insan hâline getirdik.” ifadesi, خَلَقْنَا أَحْرَارًا (halk-ı âhar) kelimesiyle insan yavrusunun belli bir noktadan sonra diğer yavrulardan farklı bir vetirede yoluna devam ettiğini göstermektedir.

“Şimdi bak ve Allah'ın ne mükemmel yaratan olduğunu düşün.”

Yukarıda zikredilen âyetlerin ifadelerindeki âhenk, ton, mûsikî, insana “İnsanı basit bir sudan en mükemmel şekilde yaratan ve sonra da onun bu yaratılış serencâmesini anlatan Allah ne güzel yaratıcıdır!” dedirtmektedir. Evet, Allah (celle celâluhu) ne güzel yaratıcıdır ki, en küçük bir şeyden en mükemmel bir varlığı inşâ ve ihdas etmekte, yarattığı şeyleri en güzel şekilde yaratmakta, hilkat âlemiyle alâkalı meseleleri insanları irşad etmek için onların nazarlarına arz etmekte ve bunları arz ederken akla hayale gelmedik esrarengiz hakikatlere de kapılar aralamaktadır.

20. asırda, Kur'an'ın mûcizevî oluşu hususunda çok şey söylenmiş ve söylenmeye de devam etmektedir. İhtimal ileride, bu asrın insanının ulaşamadığı “Kur'an ufkuna dair hakikatler” diyeceğimiz daha pek çok sır keşfedilecek, Kur'an'ın âyetleri ile ilmî araştırmalar değerlendirilerek vicdanlarımız yeni bir Kur'an çağına uyarılacaktır. Kur'an'ın âyetleri bir göz, kâinatı âyât-ı tekviniye ise diğer bir gözdür. Bir başka ifadeyle hakikate ulaşma adına, kâinatı didik didik inceleyip araştıran bilimler bir göz, Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan da diğer bir gözdür.

İnsan, eşya ve hâdiselere bu iki gözle baktığı takdirde kendisi dahil her şeyi tam görecektir, nefsinin bilecek ve bunun ışığında da ilâhî irfana ulaşacaktır. Bir Allah dostunun söylediği ve benzerini, Sokrates'in okulunun kapısına yazdırdığı rivayet edilen şu söz bu hakikati ne güzel ifade eder: مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ

فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ “Nefsini bilen Rabbini de bilir.”^{242/243}

²⁴² el-Münâvî, Feyzu'l-kadîr 1/225, 4/399, 5/50; el-Aclûnî, Keşfü'l-hafâ 2/343.

²⁴³ Fethullah Gülen, Kur'an'ın Altın İkliminde s. 513-520.

e. Beşinci örnek: Göklere Çıkabilme

ve Onun Zorlukları

*"Allah (celle celâluhu) kimi doğru yola hidayet ederse, onun sinesi- ni İslâm'a açar; kimi de saptırmak isterse, o kimse sanki göğe yük- seliyormuşçasına onun göğsünü sıkıştırır ve tıkanıklaştırır, işte böylece Allah (celle celâluhu) imana gelmeyenlere rüsvaylık takdir eder."*²⁴⁴

İnsanoğlu yaratıldığı günden beri hep gökleri merak edegel- miştir. Astronomi düşüncesi ve fezaları gözleme süreci bu merakla başlamıştır. Bu his ve bu bakışla o yukarı âlemler, bazen yıldızların yumuşak ve sıcak göz kırışılarıyla recâ his- lerimizi coşturmuş, bazen de değişik patlamalar, yıldız kay- maları, hatta gök gürültüleriyle içimize korkular salmıştır. Yine bu his ve bu bakışla bazen nazarlarımızın hayallerimize aksettirdiği resimlerde, zaman-mekân üstü âlemlerin tasav- vur ve tahayyüllerine açılmış, ebediyet arzumuzu, sonsuzluk mülâhazalarımıza şahadet âleminin dışında cevaplar aramı- şızdır. Kimi insanlar oraları bir kısım sırlı ve sihirli âlemler, hatta mevhum tanrıların otağları gibi görmüş, yıldızlara, Ay'a, Güneş'e yönelmiş onları ilâh saymıştır. Kimileri de ka- derlerini, tâlîlerini onlara bağlamış ve o yüce âlemlerdeki her nesneyi bir fal malzemesi olarak görmüştür.

Bugünün mü'minleri bu türlü çarpık telakkilere takılıp git- memişlerse onu peygamberlere borçludurlar. Hz. İbrahim, önce düşüncelerdeki bu çarpıklığı düzeltir; Ay'ın, Güneş'in, yıldızların ne olup ne olmadığını ortaya koyar, sonra da zi- hinlerdeki zaferini, elindeki balta ile putları hurdahaş ederek taçlandırır. Kur'ân bu serencâmeyi: *"Böylece biz, İbrahim'e şir- kin çirkinliğini gösterdiğimiz gibi, imanda yakîne, kesinliğe ulaş- ması için göklerin ve yerin hükümranlığını (melekûfî esrarını) gösteriyorduk."*²⁴⁵ âyetiyle gayet net olarak ortaya kor.

Firavun'un yüksek kuleler yaptırıp gökyüzünü rasata yel- tenmesindeki saiklerinden birisi de, insanoğlundaki gök- leri rasat merakı olduğu gibi, muhtemelen, Babil kulesinin projelendirilmesinde de bu merakın tesiri söz konusudur. Günümüzdeki göklerin fethi projelerinde de bu saik gözardı

²⁴⁴ En'âm sûresi, 6/125.

²⁴⁵ En'âm sûresi, 6/75.

edilmemelidir. Şimdilerde buna ekonomik sebepler, uzay hâkimiyeti, hayata müsait yeni gezegenlerin keşfi, dünyanın değişik uydularla kontrol altına alınması.. gibi sebepler de inzimam edince, bugün de yarın da uzay her milletin matmah-ı nazarı olarak kalmaya, hatta her gün daha bir artan hırsıla üzerinde durulmaya devam edecektir. Hırs artarak devam edecektir ama acaba göklere –yakın sema ve uzak galaksilere– çıkmak kolay olacak mı? Kur'an: "*Sanki göğe çıkıyormuş gibi göğsü sıkışıp daralacak*" diyor.

Burada semalara doğru yükselirken göğsün sıkışıp daralması dolaylı yoldan anlatılsa da imana karşı sinesi dar, kapalı ve tıkalı bir insanın yukarılara doğru çıkarken sıkışma yaşayan bir insana benzetilmesi gayet mânidardır. Bunlardan biri mânevî havasızlıktan sıkışmakta, diğeri de maddî havasızlıktan. Âyet, icmâlen vak'anın raporu şeklinde konuşsa da, yukarılara doğru yükselirken karşılaşılabilecek problemlerin başlıcasına işaret ettiği açıktır; havasızlık. Diğer problemler de, yerçekimi, sürtünme ve atmosfer şartları gibi hususlardır.

İnsanlık yükselme hedefinin uzaklık ve zorluğuna göre tekvînî emirlere riayet edip Allah'a sığındığı nispette, bugünkü feza teknolojisinin çok daha ilerilerine bir teşvik yapıldığı işareti alınabilir ki, Rahmân sûresindeki bir âyet, iyi bir donanımın arz ve sema kuturlarının aşılabileceğine sarahate yakın delâlette bulunmaktadır: "*Ey cin ve ins topluluğu, gücünüz, taktiniz yetiyorsa, haydi geçin bakalım göklerin ve yerin çevresini ve çeperini; ama üstün bir güç, kuvvet ve tekvînî emirleri teshir gibi bir hâkimiyet olmayınca geçemeyeceksiniz.*"²⁴⁶

Gerçi burada Allah'ın (celle celâluhu) azabından kaçış olmayacağı vurgulanıyor; ne var ki ifade karakteristiğinin bu mülâhazaya açık olduğu da bedîhîdir. Hatta, ilim âşıkları ve araştırma meraklıları bu ifadeleri, Allah'ın (celle celâluhu) insana dünyaları aşması, güneş ailesinin ötesine geçmesi, bir sistemden başka bir sisteme açılması ve her gün yeni yeni âlemler keşfetmesi çağrısı şeklinde de algılayabilirler.

Âyet, açıktan açığa göklere nüfuz ve oralara açılmadan –imkân dahilinde veya değil– bahsettiğine göre, insanoğlunun, temelde ruhunda var olan bir duyguyu teyit ettiği açıktır. Burada ayrıca yerkürenin derinliklerine de öyle bir

²⁴⁶ Rahman sûresi, 55/33.

“sultan”la nüfuz edileceği vurgulanmıştır ki, zannediyorum, bu işaret küre-i arz adına şimdye kadar bildiklerimizden çok farklı bir hususu işaretlemektedir.

Arz edilen bu hususlar bir işaret, üslûptan damlayan birer remiz, “müstetbeâtü't-terâkib”den dökülen birer mazmun olsalar da, Kur'ân'ın bazı vak'aları noktaladığı açıktır ve bu yaklaşım müfrit fennî yorumcuların tevil ve yaklaşımlarından da farklıdır.

”هَدَيْنَا اللَّهُ وَإِيَّاكُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ صِرَاطِ الَّذِينَ
أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ وَصَلَّىٰ اللَّهُ عَلَىٰ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ
إِلِهِ وَأَصْحَابِهِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ أَجْمَعِينَ“²⁴⁷ ²⁴⁸

²⁴⁷ “Allah bizi ve sizi sırat-ı müstakîme; nimet ve lütfuna mazhar ettiklerinin yoluna hidayet eylesin. Allah'ın salâti, Efendimiz Hz. Muhammed'in ve o'nun kerem ve iyilikle taçlanmış âl ve ashabına olsun.”

²⁴⁸ Fethullah Gülen, Kur'ân'ın Altın İkliminde s. 540-542.

E. Fethullah Gülen'e Göre Kur'ân-ı Hakîm'in Terbiye Metodu

1. Kur'ân'ın İnsan Fitratına Seslenmesi

Değerli müellifimizin esas fikrine göre, Kur'ân-ı Kerim'in tefsirinden maksat, onun insanlar tarafından gerektiği gibi anlaşılması, peşinden de tatbik edilmesidir. Onun kurtarıcı prensipleri tatbik ve temsil edilmedikçe, sayfalarda ve raflarda kalacak akademik uğraşlar matlup sonuçlar değildir. Kur'ân'ın hidayet etmesi ve rehberliği ile mükemmel fertlerin, ailelerin ve toplumların kurulması, Kur'ân'ın, Allah'ın kelâmı olmasının, gözler önündeki bir ispatıdır. Zira bu netice gösterir ki, böylesi bir kitap, ümmi bir toplum içinde zuhur eden bir zatın karihasından çıkmış olamaz. Öyle ise o, ancak Allah'ın kelâmıdır.

Bu düşünceden hareketle, Kur'ân tefsirine dair yazdığı en önemli kitaplarından birinin son bölümü olarak "*Kur'ân'da terbiye*" kısmını koymaya büyük önem atfetmiştir.

Evet, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, en büyük meselelerden ve en temel prensiplerden, en küçük konulara kadar hemen her mevzuda, mü'minlere öylesine ışık tutmuş ve rehberlik yapmıştır ki, onun ışığı ve rehberliği altında yürüyen insanlar asla kalbî-ruhî çarpıklıklara düşmemiş ve mütemadî bir perişanîyet görmemişlerdir. O, değişik âyetlerinde anne-babaya itaati, komşu haklarına riayeti emretmiş, ferdin cemiyet

karşısındaki vazifelerini hatırlatmış, zulüm, gıybet, nem-mamlık, başkalarının ayıplarını araştırmak, insanları alaya almak vb. gibi pek çok kötü fiilin de birer içtimaî hastalık olduğu üzerinde ısrarla durarak, onlara karşı mü'min ruhları teyakkuza çağırmıştır. Aynı zamanda o, kibir, gurur, suizan, yalan, fuhuş vb. gibi bir takım beşerî zaafaların kötü neticelerini hatırlatarak, bizi mü'mince bir duruşa davet etmiştir.

Bunlardan başka Kur'an-ı Kerim, bazı âyetlerinde de, civanmert, âlicenap ve yüksek ruhlu kimseleri ele alarak onların sabır, af, müsamaha, cömertlik ve şecaatlerinden söz ederek hep ideal bir insan tipini nazara vermiştir.

Yaratılış itibarıyla insanın mahiyetinde iyi duyguların yanında bir takım kötü duyguların nüveleri de mevcuttur. Onun daima hareket hâlinde olabilmesi ve kendini yenileyip geliştirebilmesi için bu duygulara da ihtiyacı vardır.

İşte böyle zıt şeylerin halitasından ibaret olan insan mahiyeti, mütemediyen aksiyon hâlinde olmalıdır ki bu sayede o, bir taraftan insanlık için mümkün olan en zirve noktaya yükselsin, diğer taraftan da kendini ihmal etme sonucu esfel-i sâfilîne düşerek şeytanlarla beraber olmasın. Böyle bir terakki veya tedenniye medar olan, insanın içindeki bu duyguları Kur'an-ı Kerim, bütünüyle ele alarak tadil eder ve onları insanın hizmetine sunar. Böylece insan, ancak gerçek fitrat derinliklerine Kur'an-ı Kerim'in bu ifadeleri sayesinde uyanır ve muttali olur.²⁴⁹

2. Kur'an'da İnsanın Terbiyesi

Allah (celle celâluhu), Fâtiha sûresinde terbiye ile alâkalı çok önemli bir hususu hatırlatır: *"Hamd, bütün âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur."*²⁵⁰

Cenâb-ı Hak, kâinatta aynı malzeme ve materyali icraatına perde ve vesile yaptığı gibi, aynı prensip ve aynı kanunları da icraat-ı sübhâniyesine perde yapmıştır. O (celle celâluhu), insanların, hayvanların, bitkilerin, zerrelere, galaksilerin, melekelerin.. hâsılı bütün âlemlerin Rabbidir. Bazı müfessirler kesretten kinaye olarak Allah'ın 18 bin âlemin Rabbi olduğunu

²⁴⁹ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 546-547.

²⁵⁰ Fâtiha sûresi, 1/2.

söylerlerse de, bu rakam, O'nun Rab olduğu âlemlerin sayısının yanında çok küçük kalır. Zira nâmütenâhî âlemleri terbiye eden, her şeyi kendi istidadı istikametinde kemale sevk eden, âlemlerin Rabbi Allah'tır ve hamd de O'na mahsustur.

Burada, farklı bir hususa temas etmekte de fayda mülahaza ediyorum: "*Hamd, bütün âlemlerin terbiyecisi Allah'a mahsustur.*" âyetinin ruhunda öyle bir genişlik ve şümûl söz konusudur ki, O'nun fizik ve astronomiye ait kanunları vaz'etmesinden insan bünyesinde hücreler arası münasebetleri tanzim etmesine kadar her şey, bu şümûllü rubûbiyetten hissesini alır. Evet, Allah (celle celâluhu), hücreler arasındaki veya hücrenin içindeki RNA ve DNA molekülleri arasındaki münasebetleri tanzim ettiği aynı kanunla sistemler ve galaksiler arasındaki münasebetleri de tanzim eder. Her nesnenin farklı istidat ve kabiliyetlerine göre bir tecellî ve zuhur söz konusu olsa da, bir tohumun filizlenerek koca bir ağaç hâlini almasından, bir sperm ve yumurtadan yavrunun dünyaya gelmesine kadar kâinatın her yerinde aynı kanunlar caridir.

Bu açıdan eğer insan, bütünüyle kâinatı, insan ruhunu, insan hissiyatını birden nazara alarak Kur'an'a kulak verebilse, onda topyekün eşya ve hâdiselerin sesini-soluğunu duyabilir. Ne var ki bunu, köhnemiş anlayışların dehlizlerine çekilerek orada kendi kuruntularıyla meşgul olanlara anlatmak ve kalb-kafa ikilemi yaşayanlara kabul ettirmek çok zor olacağı gibi, sırf bilimin kuru ve ruhsuz kanunlarıyla avunan, aklına yenik düşmüş kimselere anlatmak da kolay olmasa gerek.

Bugün bir kısım kimseler, insanları dünyadan tamamen uzaklaştırıp Hint fakirlerinin yaşadığı hayata sevk etmelerine karşılık, bazıları da maddenin darlığında insanların ses ve soluklarını kesmektedir. İşte bütün bu olumsuzluklara rağmen, insanlık kendi içinde derinleşerek fikrin, ruhun ve kalbin terbiyesini birlikte ele almayı başardığı gün –Allah'ın tevfik ve inayetiyle– hakikat semalarında pervaneler gibi pervaz etmeyi de başaracaktır.

Evet, Cenâb-ı Hak Kur'an'da, her zaman insanla kâinatı birlikte ele alarak yorumlamakta ve değerlendirmektedir. İşte bu hususu esas kabul ederek "*Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın.*"²⁵¹ hadis-i şerifinde ifade edildiği gibi, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak ve Allah'ın kâinattaki icraatına uygun hareket ederek

²⁵¹ Ali el-Cürçânî, *Ta'rifât* 1/216; el-Münâvî, *et-Te'ârif*, s. 2/564; Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* 7/60, 9/53, 16/81, 23/157.

kendi konumumuzu çok iyi belirleme mecburiyetindeyiz. İhtimal, işte bu sayede, terakki etmiş ruhlar olarak ulaşmak istediğimiz zirvelere kolaylıkla ulaşacak ve olmamız gerekli olan yerde olacağız.

Kur'an, her ferdi "mükemmel bir fert" olarak ele almak ister. Zaten fert, mükemmel olmadan sağlam bir aile ve cemiyet düşünmek de mümkün değildir. Kur'an, ferdi yoğurup olgunlaştırarak fitrata yönlendirir ve onu kâinattaki kanunları anlar hâle getirir. Derken daha sonra onun olgunlaştırıp belli bir kıvama getirdiği bu fertlerden mükemmel aile ve mükemmel bir toplum oluşmaya başlar.

Kur'an-ı Kerim'e göre, anne-baba bu konumlarının ötesinde aynı zamanda birer muallim ve mürşittirler. O, pek çok yerde, babanın evlâda nasihati üzerinde durur ve bu önemli hususu sık sık vurgular. O bir âyette aynen şöyle buyurur: "*Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma. Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür.*"²⁵²

Evet, kâinatta işlenilecek olan en büyük zulüm, Allah'a ortak koşmaktır. Gönül dünyası lâhûtî esintilere açık hüşyâr bir dimağ böyle bir zulmün büyüklüğü karşısında ürperir. Şirk, Cenâb-ı Hakk'a karşı bir zulüm olduğu gibi aynı zamanda hukuk-u ilâhiyeye karşı da bir tecavüzdür. Çünkü Allah, kâinatı bir kitap, bir meşher şeklinde hazırlamış, çeşit çeşit antika sanatlarıyla süslemiş ve insanların istifadelerine arz etmiştir.

İnsan, bu sanatların teşhir edildiği yerde gezip dolaştığı ve onları gördüğü hâlde, gözünü yumup geçiyor, ya da bunları tesadüf ve tabiata havale ediyorsa, Allah'a karşı büyük bir zulüm işliyor demektir. İşte bu, Allah'a eş ve ortak koşma mânâsına gelen "şirk"tir ve bundan daha büyük bir zulüm de tasavvur edilemez.²⁵³

Daha sonra "*Kur'an'da insanın terbiyesi*" başlığı altında Fâtiha sûresindeki "*Hamd bütün âlemlerin terbiye edicisi Allah'a mahsustur.*"²⁵⁴ âyetinin tefsirine yönelir.

²⁵² Lokman sûresi, 31/13.

²⁵³ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 547-549.

²⁵⁴ Fâtiha sûresi, 1/2.

3. Kur'an'da Fert ve Aile Terbiyesi

Yukarıda, Kur'an-ı Kerim'in ferdi olgunlaştırarak belirli bir kıvama ulaştırmayı hedef aldığını ifade etmiş ve bir babanın evlâdına yaptığı nasihatini konu alan bir âyet-i kerime ile de o hususu noktalamıştık.

Şimdi isterseniz bir başka zaviyeden yine Kur'an-ı Kerim'e dönerek babanın, çocuğuna bir kısım nasihatleri üzerinde duralım: *"Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, insanları kötülükten vazgeçirmeye çalış ve başına gelenlere/geleceklere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir."*²⁵⁵

Kur'an, burada bir babayı en önemli konularla alâkalı konuşturuyor, Allah'a karşı sorumlulukların en büyüğünü hatırlatıyor ve bir nebinin diliyle evvela namazın ehemmiyetini vurguluyor: *"Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl (ikame et)."* Yani onu, Allah'ın azameti karşısında duruyor olma şuuruyla, tam bir iç ve dış bütünlüğü içinde yerine getir. *"İnsanlara iyiliği emret ve onları kötülükten vazgeçirmeye çalış."* Evet her yerde iyiliği, yani dinin hoş gördüğü ve dince matlup olan şeyleri usûlünce anlat; kötülüklerden, kötü huylardan da onları uzaklaştırmaya bak. Bu arada böyle bir yolun belâlı olacağını da düşün ve daha baştan, *"Başına geleceklere karşı sabir yolunu tut."* Evet, insanların yanlış alışkanlıklarına dokunup, iyilik ve fenalık telakkilerine iliştiğinde hazır olmalısın bir kısım sataşmalara.. ve sabretmelisin mukadder saldırılara.. *"Doğrusu bunlar, azim ve kararlılık gerektiren işlerdir."* Yani bu büyük işler, seviyeli ve çaplı insanların işidir.

Burada Kur'an, oğluna en hayâtî meseleleri anlatan bir nebiyi konuşturarak bir babanın çocuklarına karşı sorumluluklarını hatırlatmaktadır.

Başka bir âyet-i kerimede ise, baba evlat yer değiştirir; bu defa da hakikate uyanmış evlat babasını kurtarma gayretine girer ve usûlünce ona el uzatır: *"Bir zaman (İbrahim babasına): Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niye tapıyorsun, demişti."*²⁵⁶

Evet, taptığın bu putlar senin hiçbir ihtiyacını karşılayacak durumda değiller; aksine onlar da senin gibi âciz ve

²⁵⁵ Lokman sûresi, 31/17.

²⁵⁶ Meryem sûresi, 19/42.

güçsüzler. Dolayısıyla onların sana herhangi bir konuda yardım etmeleri mümkün değildir.

Burada o tâlî'li evlat Hz. İbrahim, putlara tapan baba da Âzer'dir. Evlat babayı ikaz edip ona nasihatte bulunuyor. Kur'an-ı Kerim, ailede fertlerin mükemmel yetişmesi için bu tür emirleriyle ideal aile tiplerini tasvir ediyor ve ibret alınması için o aile içinde olması zaruri olan en ciddî faaliyetleri nazara veriyor.

Evet, Kur'an adesesıyla aile müessesesine bakıldığında herkesin belli sorumluluklar altında olduğu görülür: Onda bazen babanın diliyle evlâda, bazen de evlâdın diliyle babaya nasihat edilecek, hem evlâdın hem de babanın mükellefiyetleri hatırlatılır:

*"Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunmasından ve şeytanın yakını olmandan korkuyorum."*²⁵⁷

Yani senin bu inhırafın yüzünden, azab-ı ilâhiyeye düçar olacağından, Allah'tan kopup şeytanın dostu olma durumuna düşeceğinden endişe ediyorum. Zira Allah'ı dost edinmediğin müddetçe gittiğin bu yol bir gün seni mutlaka şeytanın enîsi hâline getirecektir.

Görüldüğü gibi burada da babanın muhatap alınıp, evlâdın yürekte ifadeleriyle irşad edildiği görülmektedir. Yine bu âyet-i kerimede yukarıda da zikredildiği gibi, aile fertlerinin hepsinin hayır adına sorumlu oldukları, saygı ve sevgi atmosferi içerisinde birbirlerine karşı hayırhâhlik yaptıkları gözler önüne serilmektedir.

Cenâb-ı Hak, bir başka âyet-i kerimede de, sadece kendisine kulluk yapılması gerektiğini belirttiikten sonra ehemmiyetine binaen hemen şu çerçevede, anne ve babaya karşı da sorumlulukları hatırlatır ve: *"Rabbin, O'ndan başkasına ibadet etmemenize; anneye-babaya ihsanda bulunmanıza hükmetti; şayet onlardan biri veya her ikisi birden senin bakım ve görünümünde yaşlılığa ererlerse, sakın onlara "öff" bile deme ve (hele asla) onları azarlama; onlara hep gönül alıcı sözler söyle."*²⁵⁸ der.

Bu ve bunun gibi âyetlerle Kur'an hep ideal bir aile fotoğrafı ortaya kor. Bu aile içindeki bütün fertler, faaldirler. Her fert,

²⁵⁷ Meryem sûresi, 19/45.

²⁵⁸ İsrâ sûresi, 17/23.

kendisi için mukadder hedef istikametinde ve kemale erme yolunda Rabbü'l-âlemîn olan Allah'ın terbiye edici kanunlarına uygun hareket ederek kendi "arş-ı kemalât"ına koşar. Bu aile içinde her zaman ruhlara inşirah verecek şekilde bir samimiyet ve huzur nümâyândır.

İşte böyle sıcak bir aile atmosferinde vazifelerini hakkıyla ifa eden her ferde, daha sonra, Kur'an biraz daha büyük bir aile sayılan devlet ve millet bünyesindeki vazifeleri hatırlatarak, "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülü'l-emre (idarecilere) de itaatte bulunun."²⁵⁹ diyerek, münasebet alanını daha genişleterek yeni bir kısım sorumluluklara kapı aralar; aralar ve hepimize: Mü'minler, hepiniz, hâkim-i mutlakınız olan Allah'a, râ-i mutlakınız olan Resûlullah'a ve bir de sizin içinizden çıkıp sizinle aynı duygu ve düşünceyi paylaşan idarecilerinize itaat ediniz, fermanıyla sözü bağlar.

Böylece, fertte başlayıp gelişen vazife ve sorumluluk şuuru gider tâ millet çerçevesine ulaşır ve bir cennetlikler toplumu olarak herkesi yüksek ufuklara yönlendirir. Evet, Kur'an'ın çerçevesini çizdiği devlet ve millet ailesi içine girildiğinde, onun bütün fertlerinin kendilerinden olan idarecilere karşı itaat ettikleri; onları, baba-kardeş-evlat şeklinde gördükleri, böyle her tarafta tüter durur ve böyle bir ülkenin her yanında üfûl üfûl cennet yamaçlarının esintileri hissedilir.

Kur'an-ı Kerim, aile çapındaki en ufak bir idare mekanizmasından, devlet ve millet çapındaki en geniş ve sorumlulukları oldukça komplike bir sisteme kadar hemen her kademedeki sağlam ruh ve karakterin yetişmesine olabildiğine ihtimam göstermekte ve insanların her zaman faal, ruhen ve kalben terbiyeli olabilecekleri, Kur'an ahlâkıyla ahlâklanıp Allah'a yükselebilecekleri büyümlü bir yolu gösterir:

"... Aralarında Allah'ın indirdiği Kur'an'la hükmet ve onların heva ve heveslerine uyma. Allah'ın sana indirdiği hükümlerin bir kısmından seni saptırmamalarına dikkat et..."²⁶⁰

Kur'an'ın ilk muhatabı Nebî'dir. Allah bu âyetle ilk muhatabına âdeta şöyle seslenmektedir:

²⁵⁹ Nisâ sûresi, 4/59.

²⁶⁰ Mâide sûresi, 5/49.

“Ey şanı yüce Nebi! Sen onların arasında Allah'ın sana indirdiği Kur'an-ı Kerim'in ahkâmına göre davran ve zinhâr onun emirlerinden ayrılmı; ayrılıp onların heva ve heveslerine uyma! Onlar, belki sana vahyi olarak indirilen bazı hususlarda seni fitneye sürüklemek, kararlarında yanılmak isteyebilirler. Ayağını sağlamca bas!. Her zaman kararlı ol ve yüksek karakterinin gereğini yerine getir; zaten senin gibi yüce bir ruha ve mahbit-i vahy-i ilâhî olan bir kalbe sahip bulunan birinin, onların heva ve heveslerine uyması da söz konusu değildir ya.. öyle ise, bir kere daha konumunu ve konumuna göre duruşunu gözden geçir; Hak'la onlar arasındaki vesileliğin gerekleri olarak, Cenâb-ı Hakk'ın ahkâmına saygıyı gönüllere hâkim kılıp, her işlerinde onları Allah'a yönlendir; yönlendir ki, bu sayede onlar arasında huzur ve sükûnet teessüs edecek ve onlar için insanca yaşama imkânları doğacaktır.”

Bir başka âyette, mü'minler arasında meydana gelen her türlü anlaşmazlıklarda, Hz. Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakem olarak kabul etmeleri ve O'nun, Allah'ın halifesi olarak verdiği hükümlere karşı en ufak bir rahatsızlık duymadan kararlarına razı olmaları gerektiği bildirilerek şöyle buyrulur: *“Hayır, Rabbine andolsun ki, onlar aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kabul edip sonra da verdiği hükümden/hükümlerden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam mânâsıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.”*²⁶¹

Burada, âyet-i kerimede Hz. Peygamber'in verdiği hükümlere tam mânâsıyla rıza göstermek, mü'min olmanın bir şartı olarak vurgulanmaktadır ki, bu hususun önemi hatırlatılması adına konu Allah'ın kasemiyle anlatılmaktadır.

Evet, işte bütün bunlar bize ideal bir toplum çerçevesi çizmekte ve bizi tam bir huzur toplumu olmaya hazırlamaktadır.²⁶²

Daha sonraki alt başlıkta muhterem müellifimiz *“İdarecilerin halka karşı vazifeleri”* ve *“Kur'an'ın terbiye sistemi”*ni ele alıp yeterince açıklar. Müteakiben kitabın son bölümü olarak²⁶³ *“Kur'an'a göre aile terbiyesi”* konusunu inceler.

²⁶¹ Nisâ sûresi, 4/65.

²⁶² Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 549-554.

²⁶³ *A.g.e.*, s. 573-582.

4. Fethullah Gülen'in “Fâtiha Üzerine Mülâhazalar” Adlı Fâtiha Tefsiri

Fâtiha sûresi, Müslümanın ibadetinin temel metnidir. Her gün en az yirmi defa farz namazlarında okuduğu sûredir. Kur'an'ın hülasası olup onun dört esas maksadını ihtiva eden Ümmü'l-Kitab'dır. Bu itibarla Müslümanların, geniş tefsirine en çok ihtiyaç duydukları bir sûredir. Bunu göz önünde bulunduran müellifimiz, onu açıklamaya yönelmiştir. Bu tefsir, Fâtiha sûresi hakkında klasik tefsir kitaplarının üzerinde durdukları mânâları, bir cami dersinde, genişleterek muhatap cemaatin seviyesine göre ulaştırmaya çalışan feyizli bir derstir. Müellifimiz lisan, tefsir, fıkıh, hadis, kelâm ve akaid yönlerinden ama derin bahislere girmeden, sûrenin anlamlarını açıklar. Kitap müteaddit defalar basılmıştır.

Müellifimiz, bu eserin, diğer birçok tefsir gibi, kaynakları masasının üstüne yaymış olarak, geniş ve sistematik bir tefsir kitabı tarzında telif edilmediğini hatırlatır. Cami dersinin özel atmosferi ve mahdut vakti içinde, vaaz tarzında yapılan takrirlerden teşkil edildiğini bildirir. İster istemez bazı tekrarların kalabileceğini, yazı diline dökülmekle beraber yine de konuşma dilini muhafaza ettiğini ifade eder. Mütevazı bir ifade ile, yazdıklarının “yüzlerce ehl-i tahkik müfessirlerin isabetli tefsirlerinin küçük ve bulanık bir damlası” olduğunu söyler. “Ümmet-i Muhammed'e faydalı olup olmayacağını bilemediğim halde, sırf arkadaşlarımla hissiyat ve arzularına hürmetimin ifadesi olarak basılmasına razı oldum”²⁶⁴ der.

Önce Fâtiha sûresinin, Kur'an-ı Kerim'in mukaddimesi ve esas maksatlarını ihtiva eden bir hülasası olduğunu beyan eder. Ayrıca, dikkate şayan olarak, sûrenin amentü esaslarıyla alakalarını gösterir.²⁶⁵ Hocamız esas itibarıyla geniş kitleye hitab etmesi sebebiyle hitab üslubunu buna göre ayarlamıştır. İhtisâsın neticelerinin mahir bir şekilde cami cemaatine aktarılmasına güzel bir örnek teşkil etmiştir. Fakat zaman zaman daha derin ilmi izahlar

²⁶⁴ Bkz.: Fethullah Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 13.

²⁶⁵ *A.g.e.*, s. 137-151.

icab ettiğinde daha yüksek bir ihtisasa hitab ettiği yerler de olmuştur. Ezcümle: *Mâlik-i yeomî'd-dîn* tefsiri vesilesi ile malikiyet ve mülkiyet kavramını izahta,²⁶⁶ "Allah" lafz-ı şerifinin izahında,²⁶⁷ lafzın delaletleri konusunda,²⁶⁸ sırat kelimesinin izahında,²⁶⁹ hâkimiyet kavramının izahında,²⁷⁰ ed-dâllîn ibaresinin açıklanması sırasındaki lisan inceliklerinde²⁷¹ bu özellikler bulunmaktadır. Sûrenin son "*Hülâsa*" bölümünde ise, Fâtîha sûre-i celilesinin âyetleri arasında bulunan, tabir caiz ise, organik alakayı açıklar, bu irtibatın kuvvetinden ötürü âdetâ, sûrenin "bir tek âyet" sayılabileceğini bildirir. Bu kutlu sûrenin insanlara vermek istediği şuur ve hidayeti altı sayfada²⁷² özetler.

Bunların ötesinde Fâtîha tefsirinde orijinal sayılabilecek bazı mütalaalar bulmaktayız. Bu mütalaaların, çağdaş okuyucunun beklentilerini tatmin ve böylece onu ikna etmeye yönelik olduğunu tasrih etmeye hacet yoktur. Bunlardan bazılarını nakletmemiz isabetli olacaktır.

a. Birinci örnek: "Rabbü'l-âlemîn" unvanının orijinal bir açıklaması

Rabbü'l-âlemîn sıfatının, şu pasajda klasik bilgilerin, yüksek bir tefekkür, felsefî derinlik ve modern bilimin verileri ile mezcedilmiş bir tefsirinin yapıldığını görüyoruz:

Varlığa gelen ve eren bütün mahlûkatı terbiye eden Allah'tır. Ve her varlık, bizzat Cenâb-ı Hak tarafından kendi fitrat hudutları içerisinde terbiye edilmektedir. Terbiye hudutlarının dışına çıkmış hiçbir varlık gösterilemez. Bu âlemsümül terbiyenin tek ve yegâne sahibi Rabbilâlemîn olan Allah'tır. İnsanı da terbiye eden O'dur. Belki, hidayet ve dalâlet yolunu

²⁶⁶ Fethullah Gülen, *Fâtîha Üzerine Mülâhazalar*, s. 183-185.

²⁶⁷ *A.g.e.*, s. 95-103.

²⁶⁸ *A.g.e.*, s. 121-123

²⁶⁹ *A.g.e.*, s. 216-218

²⁷⁰ *A.g.e.*, s. 235-241

²⁷¹ *A.g.e.*, s. 244.

²⁷² *A.g.e.*, s. 249-254.

göstermek ve gönderdiği peygamberleri, dünya ve ahret hayatının lider ve önderleri kılmakla Cenâb-ı Hak insanı terbiye etmektedir. Ve yine, bir nebi ile bir bedeviyi, kabiliyet ve istidat ölçülerine göre terbiye etmektedir.

Beşeriyet, ancak O'nun terbiyesi ile hakikî kemale ulaşabilir. Bunun en sağlam yolu ise, Kur'an'ı rehber edinmektir. Terbiye, her varlığın kendi sınırları içinde tekâmül etmesi demektir. Onları kemale erdiren ise, Rab olan Allah'tır.

Felsefe, eşyayı birbirine düşman gösterir. Hâlbuki Kur'an, hayatta yardımlaşmanın hâkim olduğunu muhtelif vesilelerle dile getirir ve hayata o açıdan bakar.

Evet, kâinatta geçerli olan kanunlar, hep bir yardımlaşma örneğidir. Cansız unsurlar (elementler) bitkilerin, bitkiler hayvanların ve hayvanlar da insanların imdadına koşuyor. Aynı zamanda bu, onlar için kemale tirmanma mânâsına geliyor. Toprak, şefkatli bir ana gibi sinesinde bitki yetiştiriyorsa, buna nasıl kavga ve cidal denebilir? Felsefe, meseleye ters yönden baktığı için, bu yardımlaşma ve imdada koşmayı, karşı taraftan gerçekleştirilmiş bir gasp şeklinde görmektedir. Bu kabul edilemez ve hatalı bir yaklaşımdır.

Cenâb-ı Hak, nizam ve intizam içinde, hâdiseler ve kanunlar eliyle bütün kâinatı çalkalamakta ve her şeyi kemale sevk etmektedir. Bunlardan hâsıl olan yegâne hikmet ise, iyiyi kötüden, hayrı şerden, aydınlığı karanlıktan ve elması kömürden ayırmaktır. Bu kanun ve çalkalama iledir ki, mü'min Cennet'e, kâfir ve günahkâr da Cehennem'e ehil hâle gelir. Cenâb-ı Hak, burada ayırdığı gibi ahiret yurdunda da bu iki sınıfı birbirinden ayıracak ve *وَأَمَّا زُورَ الْيَوْمِ أَتَيْهَا الْمُجْرِمُونَ* "Ayrılmış bugün ey mücrimler!" diyecektir.²⁷³

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, kâinatta geçerli tek şey, Cenâb-ı Hak'ın terbiyesidir. Ve Allah (celle celâluhu) hâdiseleri "Rab" ismiyle terbiye etmektedir. Sadece, insandaki kemale sevk edilişi müşâhede edebilen bir insan, bu hakikati kabul edecek ve başka bir delile de ihtiyaç duymayacaktır.

Hâdiseler, Allah'ın (celle celâluhu) kudret elindedir. İlk hareket ettirici daima Cenâb-ı Hak olduğu gibi, belli bir gayeye

²⁷³ Yâsîn sûresi, 36/59.

doğru bu hareketi devam ettiren de O'dur. Ve eşya, işte bu ilk harekete geçirmeyle kemale doğru sevk edilir. Bir çocuğu ele alacak olursak, onun varlığa ermesine sebep ne sperm, ne de yumurtadır. Önce anne-babayı yaratan, sonra da çocuğu anne karnı gibi üç karanlık içinde geliştiren ancak ve ancak Allah'tır. Çünkü sebeple netice arasında münasebet olması lâzımdır. Yani bir tenasüb-ü illiyet (sebeple neticenin birbirine uygun olması) prensibi vardır ve bunu görmezlikten gelmek kat'iyen doğru değildir.

Bu hükmü şöyle bir misalle açıklayabiliriz: Siz ortada büyük bir âbidenin yapıldığını ve bu âbidenin hemen yanında eli kolu bağlanmış bir çocuğun bulunduğunu görseniz, çocuk "Bunu ben yaptım." iddiasında bulursa, elbette siz buna inanmazsınız. Çünkü yapanla-yapılan şey arasında bir uygunluk ve bir münasebet olması gerekirken, burada bu uyum ve münasebet yoktur. Aynen öyle de, ortada her şeyiyle mükemmel âbide-misal bir kâinat durmakta ve bunun etrafında da eli kolu bağlı çocuk hükmünde sebepler bulunmakta. Nasıl ki âbidenin yapılmasını çocuğa veremiyorsak, bu kâinatın yaratılışını da sebeplere veremeyiz. Öyle ise bu kâinatı yaratan, terbiye edip kemale doğru sevk eden ancak Rabbilâlemîn olan Allah'tır. Doğrusu inkârcının Allah'ı inkârda ısrarını anlamak mümkün değil... Hâlbuki serâdan süreyyaya, zeminden göklere, delillerle bezenmiş, süslenmiş, her hâl, her keyfiyet Allah'ın varlığına delâlet etmektedir. Her şey O'na delâlet ettiği hâlde O'nu inkâr etmek ve tanımamak, şaşılacak ve aynı zamanda korkunç bir küfür, korkunç bir başkaldırmadır.

İşte Rabbilâlemîn hakikati bu açıdan ele alınıp değerlendirilebildiği takdirde, ilim kuşağı, bir mârifet kuşağı olacak ve eşya da bir kitap haline gelecektir.

Eğer beşer, Cenâb-ı Hakk'ın ve Kur'an-ı Mu'cizül-Beyan'ın ona bakışı açısından kendine bakabilse ve Kelâmullah'ı bu şekilde bir kere olsun tetkik edebilseydi, bugünkü hâminden çok daha başka bir keyfiyette olacak ve ilâhî kelâmı bugün anladığından çok daha farklı şekilde anlayacaktı.

O Allah ki, insanı rahmetiyle yaratmış ve yine rahmet eseri olarak, Kur'an'la insanın imdadına koşmuştur. Ve yine, Rahmân suretinde bezediği insanı, rahmetinin mevce mevce coşturduğu Kur'an'ına muhatap kılmıştır. İşte bu zaviye ve seviyeden

insan, kendini ve kendisine gönderilen Kitab'ı tetkik edip inceleyeydi, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem): *“لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمَ لَصَحَّحْتُمْ قَلِيلًا وَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا”* “Eğer bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız.”²⁷⁴ ifadesi ve bir başka yerde de: *“Ne kadar isterdim, insan olacağıma bir odun parçası olsaydım!”*²⁷⁵ ifadesindeki, mükellefiyetin ağırlığını omuzlarında hissedecek, utancından ve mahcubiyetinden dolayı kaçacak yer arayacaktı. Evet, sıfât-ı ilâhiye semasından ve esmâ-i ilâhiye burcundan kendisine bakış, insanı bu hâle getirecektir. Ama bu da his ve duygularla Kur'an'a bir gavvas gibi dalmak veya Kur'an'ın yıldızları arasında pervaz edip kanat çırpma ile mümkündür.²⁷⁶

b. İkinci örnek: “Âlemîn” Kavramı İle Tabiattaki Ekolojik Denge İrtibatı

Bu mânâsıyla âlem ne güzel şeydir ki, onunla Allah bilinir, kâinat ne kadar eşsiz bir tablo ki, o tabloda Allah müşâhede edilir; elvan elvan kâinattaki cemel dalgaları ne tatlı şey ki, onda mutlak cemel ve mutlak kemal Sahibi'nin cemel ve kemali görülür. Cemel ve kemale ermek ise görmeye bağlıdır. Bu da ancak devamlı düşünen bir beyine ve gönüle müyesser olur. Kâinatta hiçbir varlık abes ve boş yere yaratılmamıştır. Bu hakikate sürekli düşünme ve tefekkürle ulaşılır. Bu ulaşmadır ki, رَبِّ الْعَالَمِينَ olarak kendini tanıtan Mevlâ'yı anlama ve idrâk mevzuunda önümüze yeni yeni ufuklar açar.

Hiz. Ömer (radiyallâhu anh) devrinde, çekirge kıtlığı oldu ve çekirgeler birden bire ortadan kalkıverdi. Hiz. Ömer buna çok üzüldü. Yemen, Şam ve Irak'a gidenlere *“Oralarda çekirge görürseniz bana haber verin.”* diye tembihlerde bulundu. Sonra Yemen'den birisi elinde bir avuç çekirge ile geldi ve bunları halifenin önüne attı, atınca da halife: *“Allahu Ekber”* dedi. Orada bulunanlar: *“Ey Allah'ın Peygamberi'nin Halifesi, biz bu hareketinizi anlayamadık!”* dediler. Cevaben şöyle buyurdular: *“Allah Resûlü'nden (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle işittim:*

²⁷⁴ Buhârî, *küsuful 2, tefsîru sûre* (5) 12, *rikâk* 27; Müslim, *salât* 112, *fedâil* 134.

²⁷⁵ Tirmizî, *zühd* 9; İbn Mâce, *zühd* 19.

²⁷⁶ Fethullah Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 133-136.

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ أَلْفَ أُمَّةٍ سُمِّيَتْ مِنْهَا فِي الْبَحْرِ وَأَرْبَعُمِائَةٍ مِنْهَا فِي الْبَرِّ فَإِنَّ أَوَّلَ هَلَاكِ هَذِهِ الْأُمَّةِ الْجَرَادُ فَإِذَا هَلَكَ الْجَرَادُ تَتَابَعَتْ الْأُمَمُ كَيَطَّامِ السِّلْكُ Allah bin ümmet yaratmıştır. Bunlardan altı-yüzü denizde, dört-yüzü de karadadır. Ümmetlerden biri de çekirge ümmetidir. Yeryüzünde ilk defa helâk olup yok olacak çekirgedir. Onlar yok olduktan sonra, diğerlerinin yok olması onu takip edecek ve teker teker her ümmet helâk olup gidecektir. ' Ben de âlemin nizamının benim zamanımda bozulmasından ve âhengin değişip kıyametin kopmasından endişe ettim.²⁷⁷

Hz. Ömer'in bu sözünde, yukarıda arz etmeye çalıştığımız tefekkür ve tedebbürün mânâsı gizlidir.

Batılı bir uzman "kelaynaklar" öldüğü zaman endişesini açığa vurmuş ve "Niye endişe ediyorsun?" diye soranlara da şöyle cevap vermişti: "Sâni-i A'zam'ın, âlemler adına kâinatı yarattığı her şey bu kâinatın tamamlayıcı parçalarıdır. Bunlardan bir tanesi eksildiğinde Dünya'da bir eksiklik meydana gelir. Yılan, akrep, bit, pire ve sizin ağaçlarınıza musallat olan parazitlerin varlık içinde birer yeri vardır ve bunlar âdeti kâinatın tamamlayıcı unsurlarıdır. Hâlik-ı A'zam bunlarla kâinatı tamamlamış ve hikmetini bunlarla ikmâl etmiştir. Bu sebeple birinin eksilmesi kâinatın bir eksiklik ve bu eksiklik birbirini takip edecek ve kâinat sona doğru gidecektir. Nasıl ki insan vücudunda, vücut için lüzumlu maddelerden bir tanesi dahi eksik olsa, bu eksiklik başka arızalar doğurur, derken vücuttaki âhenk bozularak, daha başka maddeler de eksilmeye başlar ve insanın gelişmesi durur ve çöküşü başlar; öyle de, insan-ı ekber olan kâinat da, onu tamamlayan parçalardan birinin eksilmesiyle aynı akibete düşer olur."²⁷⁸

İşte, bunun için sanki cansızlar da, şuurlular arasına katılarak "âlemîn" den bir parça oluyor. Allah hepsini katıp karıştırıyor. Meleği insana, insanı şeytana, şeytanı cine... Ve seni bir safta mütalâa ederek diyor ki; ağaçtan ota, ottan bağa, bağdan bahçeye, bahçeden yerin bağ ve bostanlarına kadar.. ondan da semanın yıldızlarla yaldızlanmış tertemiz yüzüne kadar her şeyi terbiye eden ve her şeyi en uç noktaya kadar götüren, "Rabbilâlemîn" unvanıyla, Allah'tır.²⁷⁹

²⁷⁷ Beyhakî, Şüabü'l-îman, 7/234.

²⁷⁸ Fethullah Gülen, Fâtîha Üzerine Mülâhazalar, s. 149-151.

²⁷⁹ A.g.e., s. 153.

Allah (celle celâluhu), silsile silsile bütün kâinatı terbiye etmektedir. O'nun bu terbiyesiyledir ki, atomdan çeşitli moleküller, moleküllerden de hücreler yaratılıyor. Sonra hücreler de terbiye ediliyor. Onlardan da canlılar meydana geliyor. Daha sonra da atomlardan aylar, yıldızlar ve sistemler yaratılıyor. Ve yaratılan sistemler âlemleri meydana getiriyor ki, Allah رَبِّ الْعَالَمِينَ unvanıyla bize bunları anlatıyor.²⁸⁰

Müellifimizin Rab sıfatını izah vesilesi ile sosyal hayata ve güncel konulara değinmekten uzak kalmadığını görüyoruz. Bu kabil açıklamaları tefsirden saymayanlar bulunabilir. Fakat bizce bunlar tefsirdendir, hatta Kur'an-ı Hakîm'in kıyamete kadar terbiye ediciliğinin, rehberliğinin gösterilmesi bakımından gerekli dir de. Bu hususta şu pasajları iktibas edelim:

c. Üçüncü örnek: Beşerî Terbiye Düsturları ve Acı Manzara

Bir hayli zamandan beri beşer, kendi terbiyesine müdahale etti. Ve bu hususta psikoloji kitapları yazdı; terbiye adı altında bunu nesillere takdim etti. Bu dönemde nesillerin terbiyesine soyunmuş psikolog ve pedagoğlar, büyük büyük laflar ettiler. Ettikleri laflar o kadar tiz perdedendi ki, çok kimseler bütün çekiciliği anlaşılmazlığına bağlı bu lafların tesirinde kaldı ve neslin ancak onların dediği şekilde terbiye edileceğine kandılar. Hâlbuki işte yetiştirdikleri nesiller! Kitabına, terbiyecisine, anasına, babasına, atasına, mazisine, köküne, nizamına ve hatta bütün kâinata düşman bir nesil! Tiz perdeden “Şu kadar milyon yarattık.” dediler. Birinci küfrü, “yarattık” demekle işlediler. İkinci küfrü de, yüzlerine tüküren anarşist neslin tükürmesiyle hak ettiler. Bütün dünya aynı badireden aynı girdap içinde Rabb'in terbiyesi dışında terbiye olamayacağını hâl diliyle göstermekte, “terbiye ettim” diyenlerin yüzlerine tükürerek bu koca yalanı onların yüzlerine vurmaktadır.

Nesle yanlış müdahale onu şirazeden çıkardı. Bilmeyen el ve kafalar ona terbiye adına zehir içirdi. İlim, fikir, düşünce ve histe yetersiz zorba bir zümre, ardı arkası gelmeyen kapris ve arzularına, nesilleri alet edip onun üzerinde oyun oynadı.

²⁸⁰ A.g.e., s. 154.

İnsanı herhangi bir tecrübe tahtası telakkisiyle tecrübe etmeye kalkıştı. Bu ardı gelmeyen denemeler çeşit çeşit bulaşıcı hastalıklara sebebiyet verdi. Nice millet ve devletler yıkıldı; yıkıldı ama yıkılanlardan ne birşey duyan ne de hisseden oldu. Zaten insanı bir pislik fabrikası ve bir makine yığını şeklinde değerlendirenlerden his ve duygu da beklenemezdi ya!.. Evet, onların bütün iktisadî ve siyasî kavgalarının altında, insan hakkındaki bu yanlış telakki yatmaktadır. Kendi zaaflarının aynasında görüp öyle mütalâa etikleri insan mefhumu, işte bu hevesperestlerin elinde bugünkü hâle gelmiştir. Beşer kendi fitratına ve aslına dönerek bu gidişe bir dur demezse, netice pek de iç açıcı olmayacaktır.

İnsanlık, kendisiyle ruh, kalb ve hisleri arasındaki münasebeti kavrayıp Cenâb-ı Hak'la olan alâkasını idrâk edebilirse, ancak ondan sonra bu sapmalardan kurtulacaktır ki, bunu da bize sadece, Kur'an-ı Kerim ve Kur'an'ın tecessüm etmiş tek timsali Nebiler Sultanı anlatır ve izah eder. Zaten yukarıda –bir nebze dahi olsa– bâtlı tasvirimiz de, bu mânâyâ intikal edebilmek içindi.

İnsanın evc-i kemale çıkması ve fitratının kâb-ı kavseynine ulaşması ancak ve ancak ilâhî terbiye ile terbiye edilmesine bağlıdır. Bu kemale eriş ise, Allah ahlâkıyla ahlâklanma düsturunda esas mânâ ve tonunu bulacaktır. Din, insana böyle bir ahlâkı tavsiye eder. Ve sadece tavsiye ile kalmaz, insanı elinden tutup bu makama erdirecek yolun başına getirir ki, sırat-ı müstakîm de Kur'an'ın tutup gittiği bu yoldur.

Hâlbuki bugüne kadar beşerî sistemler, meseleye ne kadar ilmî ve pozitif veche vermeye çalışırlarsa çalışsınlar onların tedavi adına her teşebbüsü, insana indirilmiş müthiş bir dar-beden ibaret kalmıştır.

Vitrin hırsızları, merd-i kiptinin şecaat arz ederken sirkatini söylediği gibi, şecaat arz ettiklerinde vitrin hırsızlıklarını anlatacaklar. O milletlerin, o devletlerin radyolarında, televizyonlarında, âsi, şakî ve anarşistler, teröristler halka kurtuluş ordusu şeklinde takdim edilip gösterilecektir. Onların radyo ve televizyonları âsiyi, şakîyi alkışlayacak ve dünya düşünürleri, dünya terbiyecileri ve terbiye müesseseleri de buna 'aydınlık' diyecek. Verilen terbiye, eseriyle ölçülür. Ve işte sokaklar ve işte bugünkülerin verdiği terbiye..! Eski vahşiler şimdi birkaç dakika içinde yapılan cinayeti bütün hayatları

boyunca yapamıyorlardı. En vahşi insan beş on adamı ancak öldürebiliyordu. Fakat bugün tanklarla, tayyarelerle ve kimyevî silahlarla binlerce insan birden katlediliyor. Ve işin en acı tarafı da bütün insanlık tamamen yıkımdan ibaret olan bu manzarayı hissiz ve sessiz seyrediyor. Merhum dertli şair Âkif'in dediği gibi:

*His yok, hareket yok, acı yok leş mi kesildin
Hayret veriyorsun bana, sen böyle değildin
Kurtulmaya azmin ne için böyle süreksiz...*

Topyekün beşer bu korkunç yıkılışı hissizlik ve sessizlik içinde seyrediyor. İşlenen cinayetlerin küçük bir kısmı dahi başka şekilde meydana gelseydi, feryatlar basılacak, gazetelere yazılacak, radyo ve televizyonlar ile ilân edilecektir. Esasen yeri dağ olduğu hâlde yanlışlıkla ilim-irfan yuvalarına gelip çöreklenmiş ve orada eşkiyalık yapmaktayken eşkiyalığın son noktasına ulaşan, yani idam sehpasına çıkan insanlar hakkında mersiyeler ve destanlar yazılmıştır. Diğer taraftan binlerce insan öldürülürken kimsenin gözünden bir damla yaş dahi akmamıştır.

İlim, fen, teknik onun mahiyetindeki insanî cevherler uyandırılmadığı için, yığın yığın teorileriyle onu kendisinden dahi şüphe eder hâle getirdiği gibi, teknik de onun tahripteki kuvvetini artırmaktan başka bir şey yapmamış ve onu eski cânilere rahmet okutturacak kadar canavarlaştırmıştır. Evet, bugün beşer, bir daha zapturapt altına alınamayacak şekilde bütün zaaflarıyla öyle bir hortlamıştır ki, ona söz dinletmek oldukça zor görünmektedir. Çünkü bugüne kadar ona durmadan, nefse ait zaaf ve menfi eğilimler insanın esas gaye ve yaratılış hikmeti gibi telkin edilmiştir.

Bugün modern tekniğin ölüm kusan aletleriyle bir anda binlerce insanın ölümüne sebep olunurken, topyekün beşer, bütün bu çiğersüz hâdiseleri gayet hissiz ve duygusuz olarak seyretmektedir. Mürüvvet diye de tarif edilen insanlıktan nasisibi olan çok az gibidir.

Bugün Batı, kendi nesillerini bu şekilde dejenere ettiği gibi İslâm âlemini de aynı akibete uğratmaya uğraşmaktadır. Ve bunda muvaffak olmadığı da söylenemez. Esasen şahsiyet adı altında telkin edilen enaniyet ve gurur gibi şeylerle, günümüzün insanını şımartmış, nesilleri firavunlaştırmış ve hiçbir değer hükmü dinlemez hâle getirmiştir.

Sağda ve solda bu şekilde nefsinin zebunu nice türediler vardır ki, hiçbir zaman lâıyk olmadıkları makamları işgal ve insanımızı idlâl etmektedirler.

Siyasî hayat tamamen yürekler acısıdır. Makyavelist düşünce, faydayı mihrap hâline getirmiş ve insanlık, kendisine faydalı olanın kulu ve kölesi olmuştur. Bu, öyle bir yanlış telakki ve düşüncedir ki, kendi siyasî görüşüne taraftar olan şeytan olsa, ona melek nazarıyla bakar; fakat kendi muhalifi melek dahi olsa, o da sadece bir şeytandır. İşte bu sakîm görüş bugün telkin edilen terbiyenin acı fakat gerçek bir neticesidir.

Nesli bozanların elinde kendi çıkar ve anlayışlarına göre ölçüler vardır. Ve onların ölçülerine göre kimin iyi, kimin kötü olduğunu tahmin etmek çok zordur. Allah (celle celâluhu):

وَأِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ
 “Allah meleklerle: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ dediği zaman.”²⁸¹ mealindeki âyetiyle insana en büyük pâyeyi vermiştir. Yani insana “Benim halifem.” demiştir. İnsan O’nu temsil edecek, ruhuyla Allah’a ayna olacak ve kâinattaki umumî hareket içinde iradesiyle Cenâb-ı Hakk’ı gösterecektir. Ve işte Allah böyle bir halife yaratacağını söylemektedir. Nesil yozlaşıp bodurlaştıktan sonra ise meleğin endişesiyle alâkalı duruma şahit oluyoruz. Melek: قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ
 demişti. Onun bir tereddüdü ve sanki anarşist ve nesli bozanı görmüş gibi bir endişesi vardı. Ve bu endişesini dile getirerek Cenâb-ı Hakk’a:

“Yerde anarşi çıkaracak, bozgunculuk yapacak ve sonra kan dökecek kimseleri mi halife kılacaksın?”²⁸² diye sormuştu...²⁸³

d. Dördüncü örnek: Kâinatta “Kemal”e Doğru Gidiş ve “Rabbilâlemîn” Beyanı

“Rabbilâlemîn” ifadesinin altında şu mânâlar da düşünülebilir. Bütün kâinatta tecellî eden Allah’ın isimleri vardır. Bu isimlere göre her şey bir kemale doğru koşmaktadır. Bitkiler, hayvanlar, cansızlar hepsi ciddî bir iştiyakla hareket etmekte

²⁸¹ Bakara sûresi, 2/30.

²⁸² Bakara sûresi, 2/30.

²⁸³ Fethullah Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 157-162.

ve kemale sevk edilmektedir. Taşlar parçalanır toprak olur. Toprak ayak altında çiğnenir, bitkilere bağrını açar ve saksı olur. Bitkiler hayvanlar için kendini feda eder ve hayvanlık mertebesine çıkar. Hayvan da bütün hızıyla insanlık mertebesine çıkmak için koşmaktadır. Böylece her şeyde bir kemal göze çarpmakta ve bu kemalin durduğu noktada da bozulmanın başladığı müşâhede edilmektedir.

Kâinatta kemale doğru bu umumî koşuş içinde Rabbilâlemin unvanıyla Allah (celle celâluhu), insanların da iradeleriyle bu koşuya katılmalarını istiyor. Bütün âlem bir kemale doğru koşup giderken insan yerinde mi sayacak? Bütün âlem meyve verirken o böyle meyvesiz ve bodur mu kalacak? Ağaç meyve veriyor. Eğer insan mârifet meyvesini veremez, kalbine O'nu yerleştiremez, dünya ve içindekileri O'nun nâmına terk edemezse; meyve vermemiş ve yozlaşmış demektir. Hâlbuki insan, Allah'ın bütün isimlerini câmî bir aynadır. Allah'ın her ismi bir hat, bir çizgi ve bir nokta hâlinde onun mahiyetine dercedilmiştir. Sonra Allah (celle celâluhu) insandan kendi iradesiyle koyduğu kerem, ihsan, akıl ve fikir gibi cevherleri yine insanın kendi iradesiyle izhar etmesini talep ediyor. Yani o, iradesini kerim, muhsin, akıllı ve mütefekkir olma yolunda kullanacak ve Cenâb-ı Hakk'ın yerleştirdiği bütün madenleri doğru ve istikamet içinde ateşlemeye bakacaktır. İnsanın mânevî mahiyetinde öyle madde ve madenler vardır ki, bunlar ilâhî fitillerle ateşlenirse, elmas, gümüş, altın ve pırlanta hâlinde ortaya çıkacak; fakat beşerî ölçülerle ateşlendiği zaman ise elmas, kömür hâline gelecektir.²⁸⁴

e. Beşinci örnek: İnsan-ı Kâmil Ufku ve Terbiye

رَبِّ “Rab” kelimesi masdardır. Allah öyle terbiye edicidir ki, O'nda terbiyenin dışında bir şey göremeyiz. Tabiri caizse sanki O terbiyenin ta kendisidir. İnsan da terbiyede öyle yakınlık kazanmalı ki, âdetâ terbiyenin ta kendisi olsun. Onu terbiye anlayışı içinde âbideleştirmek istedikleri zaman bu âbideye kim bakarsa baksın “*Vallahi bu terbiye anlatıyor.*” demelidir. Onun içindir ki terbiyede en ileriye giden Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadece kulluğuna bakan kimse O'nda âdetâ Allah'ı müşâhede ederdi. Şu söz O'nun için

²⁸⁴ A.g.e., s. 162-163.

söylenmiştir: *يَا مَنْ إِذَا سَجَدَ تَجَلَّى اللَّهُ فِيهِ* "O Nebi ki secde ettiği zaman secdesinde Allah zuhur eder." O Allah'ı öyle tazim, öyle tekrim eder ki, O'nun o vaziyetine bakan "Allah var ve O'nun kalbi Allah'ın elinde tir tir titriyor!" derdi.

İşte insan böyle bir terbiye ile yetiştirilirse, terbiyenin kendisi hâline gelebilir. Geldiği zaman da, en küçük daireden en büyük daireye kadar onun tesir ve atmosferi kendini hissettirir. Aile ve cemiyet bu anlayışa yavaş yavaş da olsa alışır ve bütünleşir. Bu durumda, söylenen sözler mâkes bulur, teklifler hüsnü kabul görür. Ve insan kendi mahiyetinde tezahür ve tecellî eden bütün Esmâ-i İlâhiye'ye tam ve câmî bir ayna olarak yaratılış gaye ve pâyesine erer. Zaten Cenâb-ı Hak, Kendisini insanda görmek için onu yarattı. İnsan, tam mânâsıyla O'nun isimlerine ayna olursa hakikî yakınlığı kazanmış ve böylece Cenâb-ı Hak'ın terbiyesine kavuşmuş olur.

Bir ameliyeye tâbi tutulmadan, bir muamele görmeden ve tımar edilmeden neslin kurtuluşunu beklemek safdilliktir. Eğer bütün dünya nesillerinde bir kurtuluş, bir ıslah hâli bekleniyorsa bu bizim kendi gayret ve iradelerimizle Allah'a tevccüh etmemiz şeklinde gerçekleştirilmeye çalışılmalıdır.²⁸⁵

f. Altıncı örnek: "Yevmi'd-dîn" İbaresinin Tefsiri Vesilesi ile Din ve Diyanet İncelikleri

Din bir vaz'-ı ilâhîdir; Allah'ın tespit buyurduğu bir sistem, bir nizamdır. Buraya lâhut âleminde gelmiştir. Aslı, mânâ ve mahiyeti oradadır. Burada insan hayatında zuhur ettiği gibi orada da edecektir: *وَضَعُ إِلَهِي سَائِقٌ لِدَوِي الْعُقُولِ*: *الدِّينُ وَضَعُ إِلَهِي سَائِقٌ لِدَوِي الْعُقُولِ* "Din bir vaz'-ı ilâhîdir. İnsanları kendi ihtiyar ve iradeleriyle bizzat hayra sevk eder." Din Allah kanunudur. Dinin bir adı Şeriat, diğer bir adı da İslâm'dır.

"Din-Şeriat-İslâm" Allah tarafından konulmuş bir kanunlar mecmuasıdır. Din, insanları kendi irade ve ihtiyarlarıyla hayra sevk eder ve iradeyi elden almaz. İnsan, cansız varlıkların kendilerine has hayat tarzına mahkûm edildikleri gibi

²⁸⁵ Fethullah Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 163-164.

fitratın hudutlarına hapsedilmemiştir. Ayrıca irade ve ihtiyar verilmele o, hayrı ve şerri seçme mevzuunda serbest bırakılmıştır. Dolayısıyla dini tarif ederken, insanı kendi ihtiyarıyla, yani kendi seçim ve tercihiyle bizzat hayra sevk eden diyoruz.

Dikkat edilecek olursa zatında biz, dini hayra sevk eder görüyoruz. Ve o din hayra sevk edecek, vaad ettiği neticeleri bize kazandıracak bütün hissiyatımızla beraber akfî, kalbî arzu ve emellerimize göre verilmesi gerekeni vererek bizi tatmin edecek bir zâtın elinde olmalıdır ki, ona din denebilsin.

Bu itibarlardır ki, beşeri, "vicdan" ile idare etmeyi düşünenler, onun karşısına vicdanlar sayısınca yollar çıkardıkları için onu irşad, hidayet ve bir yola sevk etme yerine yanlış yollara götürmüşlerdir. "Akıl, her meseleyi halleder." diyen rasyonalistler, kalbi ve ruhu anlamayıp, insana tam nüfuz edemedi, sırf akılla yola çıktıklarından dolayı onlar da yolda kalmış ve hiçbir meseleyi halledememişlerdir. Aslında akıl, sadece vaz'-ı ilâhî olan dini anlamak için bir alettir. Akıl, dini ve Allah'ın kanunlarını anlayarak dinin ruhundaki diyanete ulaşacaktır. Vaz'-ı ilâhî olan din ise beşere her yönüyle cevap vermektedir. Beşer, akıl ve iradî davranışlarıyla, yani kesbiyle diyaneti kazanmakla sorumlu tutulmuştur. Zaten diyaneti olmayan bir dinin ve dini olmayan bir diyanetin yaşamaya da hakları yoktur. Din ve diyanet çok büyük bir hakikatin iki yüzüdür. Din bir vaz'-ı ilâhîdir, yani Allah'ın kanunu ve şeriatıdır. Onu hayata hayat edinmeye gelince, o da beşerin kesbidir ki, buna da "diyanet" denir.

Fert, dini, hayatına hayat yaptığı ve dinin prensip ve düsturlarını hayatına gaye edindiği nispette diyanet sahibi olur. Ve bütün bunları yaparken de, yaptığı şeylerin hakkaniyet ve doğruluğuna inanır. Sadece ve sadece Mevlâ'nın rızasını ve hoşnutluğunu dikkate alır ve gaye edinirse, din adına yapılan şeylerin hiçbirisi yok olmaz: *فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ* "Kim zerre miktar hayır yapsa mükâfatını, kim de zerre miktar kötülük yapsa cezasını görecektir."²⁸⁶ Bununla beraber insanın, yaptığı şeylerin hemen arkasından bir menfaat beklemesi gayr-i samimî olduğuna delâlet edeceğinden onun ihlâssızlığına hükmedilir ve ihlâssız olduğu

için de dergâh-ı nezd-i Ulûhiyet'te hüsnü kabul görmez, ibadeti yüzüne çarpılır. Ubûdiyetin, yani Allah'a kul ve diyanet sahibi olmanın yegâne hedef ve gereği Allah'ın emridir. Yani insan, Allah emrettiği için dindar ve diyanet sahibi olur.

Neticede Allah'ın rızasını düşünür, başkaca bir menfaat beklememez. Sırf Allah'ın rızasını düşündüğü bu yolda yaptığı şeylerin neticesini ahirette Allah'ın lütfundan bekler. Bu itibarla denebilir ki din, Allah'ın emrettiğini yine O'nun rızasını kazanmak için yapma ve neticeyi de Allah'tan beklemenin unvanıdır.²⁸⁷

5. Fethullah Gülen'in "Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar" Kitabı Hakkında

Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendinin vahiy, bazı Kur'an ilimleri, tefsir, fennî yorumlar, Kur'an-ı Hakîm'in terbiye metodu hakkında görüşlerini özetledikten, keza Fâtiha sûresinin tefsirine dair eserini tanıttıktan sonra, onun Kur'an tefsirine dair yazmış olduğu bir başka kitabı tanıtmayı gerekli buluyorum.. Bu itibarla, ilkin 2000 yılında yayınlanan *Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar* adını taşıyan bu kitaba vaktiyle yazdığım tanıtım yazısını aşağıya almakla yetinmek istiyorum.

Takdim

*"Nezdimizde, Müslüman kişiye ihsan edilen Kur'an anlayışından başka şey yok."*²⁸⁸

Hiz. Ali (radiyallâhu anh)

Hamd Allah'a, salât ü selâm kendisine Kur'an gönderilen Hz. Peygamber'e, âl ve ashabına olsun. Mücerret ilim ve nazariye ile aksiyonu birleştirmek pek enderdir. Hatta bazılarına göre imkânsızdır. Bu değerlendirmenin elbette doğruluk payı

²⁸⁷ Fethullah Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 181-183.

²⁸⁸ Hz. Ali'ye: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) siz Âl-i Bey'te mahsus bir şey bıraktı mı?" diye sorulduğunda o şu cevabı vermişti: "Hayır, daneleri ve çekirdekleri yarıp ağaçları çıkaran, insanları ve canlıları düzgünce yaratan Zât'a kasem ederim ki, müslüman kişiye ihsan edilen Kur'an anlayışı ve şu sahifedeki (birkaç hadis) dışında bize has olan bir şey bırakmadı." (es-Suyûtî, *el-İtkân* 2/179, Kahire, 1368).

büyüktür. Ama istisnaların olduğunu da unutmamak gerekir. İşte daha çok, bir aksiyon adamı olarak bilinen Fethullah Gülen Hocaefendi elliden fazla olan kitaplarına bir yenisini daha ilave ediyor.

"Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar" adını verdiği bu kitap, tefsire dair. Sûre ve âyet sırası gözetilerek, Kur'an-ı Kerim'in bazı âyetlerinin ilham ettiği nükteleri, incelikleri ortaya koyuyor. Daha ilk nazarda, muhterem müellifin klasik tefsir kitaplarına vukufu, onlara istinat ettiği belli oluyor. Fakat kendisini gösteren hemen bir başka özelliği de tefsir ilminin ölçülerine aykırı olmaksızın yeni açılımlar, sızıntılar ve pırıltılar ihtiva etmesidir. Zaten "İdrake Yansıyanlar" vasfı ile müellif, âdeta bu hususiyetleri kasdetmiş olmalıdır.

Çağımızda uzmanlaşma artarken, diğer taraftan uzmanlar ihtisas alanlarının neticelerini geniş kitlelere yayma ihtiyacını da hissetmekte ve buna gayret etmektedirler. Batıda "*vulgarisation*" dedikleri bu tarz, ihtisasın neticelerini, avamlaşmaksızın geniş kitlelere yayma çalışması olarak çağımızın özelliklerinden olmuştur. Hele dinî ilimler gibi en geniş kitle ile doğrudan alâkalı olan alanda bu ihtiyaç daha da şiddetli bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Şimdi bir âlim kalkıp Zemaşerî, Razî, Beyzavî, Neseî, Ebussuud tarzında tefsir yazacak olsa pek okuyucu bulamayacağını bilir. Onun içindir ki mevcut muhataplara hitap edecek tarzda, teknik terimlere asgari nispette kullanarak konuları anlatmaya yönelir.

İşte elinizdeki kitapta da bu tarz göze çarpmaktadır. Muhterem Hocaefendinin, orta seviyede bir aydına hitap edecek bir tarzda kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Fakat bazen, ister istemez teknik terimlerle anlatma ihtiyacı kaçınılmaz olmaktadır. Bunları anlayamayan okuyucu da kendisini biraz daha geliştirmeye yönelerek istifadesini artırma fırsatı bulacaktır. Meselâ Bakara sûresinin 2. âyetindeki bazı incelikleri anlatan kısımda (s. 39-40) Nahiv ve Belâgat ilimlerinin terimleriyle anlatılan mânâları bilmese de Bakara sûresi 2. ve 5. âyetlerindeki "*Hidayet rehberi*" kavramının, bir önceki Fâtiha sûresinde yer alan hidayet isteğine cevap mahiyetinde olduğunu anlayacağı gibi, zihninden geçen şu sorunun cevabını da öğrenecektir: "Kur'an bütün insanlara gönderilmiş olduğu hâlde bu âyet neden muttakilere mahsus olduğunu söylüyor?" Zira onlar reyb u şüpheden ayrı oldukları gibi hem şeriat-ı garranın emirlerini yerine getirme konusunda

hazır ve hakkı kabule teşne, dahası ön yargılı olmadıklarından, böyle bir hidayetden istifade de ancak onlara müyesser olmuştur (s. 39). Yani netice itibarıyla bu hidayet rehberinden istifade edenler onlar olduklarından, Kur'an sanki yalnız onlara gelmiş olmaktadır. Hemen burada kâfir ve münaflıkların hâlet-i ruhiyelerine dair güzel bir tahlili nakletmemiz iyi olacaktır: “*Âyet-i kerimede münaflıkların iç dünyaları bir temsille müşahhaslaştırılarak gözler önüne seriliyor: Münaflıklar, Müslümanlarla içli-dışlı bir hayat sürdürdükleri için, ara sıra da olsa iman nurunu göz ucuyla görebiliyorlardı. Ancak kalb ve kafalarındaki o nifak, iman nurundan tam anlamıyla istifade etmelerine mâni oluyordu. Evet, bunlar ya Hz. Resûl-i Zîşân'ın tutuşturduğu meşaleyi hafife alıcı nazarların matlaştırması veya fitrî istidatlarını ifsatlarının köreltmış olması sebebiyle bakar-kör hâline gelmişlerdi ki, zâhiren bakıyorlardı ama meşalenin göz kamaştırıcılığı ile karşılaşılıyor, ona im'ân-ı nazar edeceklerine, ruhlarında harekete geçen dinamizmi, şüphe ve tereddütleriyle nötralize ediyor ve tesirsiz hâle getiriyorlardı. Hatta ışıktan istifade edip yol alacaklarına, ondan nasıl bir yangın unsuru elde edeceklerini plânlayıp duruyorlardı ki âyetteki اسْتَوْقَدَ kelimesi bu iki tevcihe de açık görünmektedir.*

Kâfirlere gelince, onlar iman ve onun nurefşan ışıkları ile hiç tanışmamış, onu hiç görmemiş ve onun büyüleyici, kudsî atmosferine hiç girmemişlerdi. Bu sebeple kâfirler şu veya bu vesile ile iman nurunu bir defa vicdanlarında duyup hissedince –küfre şartlanmışlar hariç– daha ondan vazgeçmiyor ve hayatlarının geri kalan kısmını, samimî bir mü'min olarak geçirmeye çalışıyorlardı. Şüphesiz burada, ziya-zulmet ölçüsünde küfür-iman farklılığının tesiri büyüktür. Daha önce başka şeyler görenler, bakıp onu tanımınca yeni bir dünyaya uyanıyor ve İslâm'ı bütün cazibedar güzellikleri ile görebiliyorlardı. Zaten her zaman, İslâm'ı ilk defa duyup yaşayanlarla, Müslüman ülkelerde doğan, büyüyen ve yaşayan –çok azı hariç– kimselerin İslâmî hayatları mukayese edildiğinde, yukarıda bahsini ettiğimiz husus daha açık olarak görülecektir.” (s. 43-44).

Müellif dil ve belâgat yönünden nüktelere dikkat çekmekle beraber, daha ziyade bunlardan gaye olan mânâlara yönelip pek güzel tespit ve yorumlar getirmektedir. Buna misal olarak Cenâb-ı Allah'ın “*Bedü's-semavati ve'l-arz*” isminin açıklamasını okuyalım: “*Bede Arapça'da, daha önceden örneği, misli hiç olmaksızın var etme mânâsını taşır. Semavat ve arz da böyle enginlikleri ihata edilemeyen, güzelliklerine doyum olmayan bir eşsizlik arz ederler. Yani misli sebkat etmemiş, örneği görülmemiş*

hilkat acibelerindendirler. Bir taraftan misal, örnek ve şablonun bulunmaması; diğer taraftan da madde-i asliyesi ve heyet-i hâliyesi açısından daha cazibi olmayacak ölçüde baş döndürücülüğü ile harikulâdedir. Ve milyarlarca ışıktan işaretleriyle Hz. Mübdi'i göstermektedir.

Evet, yer ve gökler o büyüleyici güzellikleri, muhtevası, perde arkası esrarıyla Hz. Hallak tarafından "Ol!" deyivermekle oluvermiş, hem de eksiksiz, kusursuz, mükemmeliyet üstü bir mükemmeliyetle oluvermiştir. Olanlar O'ndan ayrılıp gelen cüzler değil, O'nun zuhuru da değil; varlıkla Hz. Mübdi arasındaki münasebet Hâlık-mahlûk münasebetidir. Ne tevellüd, ne sudûr, ne de gayri iradî bir zuhurdur. Muhalfarz öyle olsaydı, asıl onca sudûr, zuhur ve ayrılmalar karşısında, tıpkı Güneş'in bir gün biteceği gibi biter gider. Oysaki her şey yaratılıp gelişmekte, geliştiği gibi bitip gitmekte, bitip gidenleri de aynı cazibedar başka güzellikler takip etmektedir. Evet, her şey bir bir gelmekte, bir bir gitmekte ve sadece O Bedîu's-semavati ve'l-arz bâki kalmaktadır. İşte O (celle celâluhu) her gelene vücut ve hayat nurunu bahşetmekle şuur erbabına varlığını ifade ettiği gibi, gidenler gittikten sonra arkadan gelenlerin aynı şeylere mazhariyetiyle de ebediyetini anlatmaktadır." (s. 74-75).

Müslümanın, Kur'an'dan en iyi şekilde istifade edebilmesi için onu nasıl okuması gerektiği üzerinde düşünmesi gerekir. Bunun üzerinde düşünen az olduğu gibi, tavsiye edileni tatbik edenler ise daha da azdır. Bir İmam Gazzâlî'nin *İhyâ-yı Ulûm*'da, bir Bediüzzaman'ın *Mektubat*'ta bu konuda oldukça derin tefekkürleri yer almaktadır. Değerli Fethullah Gülen Hocaefendi de bu hususu vurgulama ihtiyacını duymuş olup, Kur'an'ı nasıl okuyup anlamak gerektiğine dair bir metot vermektedir. Şöyle diyor: "Hz. Nuh'un (aleyhisselâm) "Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma."²⁸⁹ diye bedduada bulunması, her ne kadar yukarıda anlattığımız hususlara ters gelse veya öyle gözüксе de, kat'iyen öyle değildir. Zira "itibar-ı mâyekûn" kaidesine, yıllarca içinde peygamberlik vazifesini eda ettiği o toplumu çok iyi tanıyan Hz. Nuh, ihtimal, bu konuda ilâhî muradı sezdikten veya murad-ı ilâhî kendisine bildirildikten sonra böyle bir duada bulunmuştu ki enbiyâ-i izâmın genel ahlâki bakımından bunun böyle yorumlanması daha uygun olacaktır.

Ayrıca bu ve bunun gibi kıssaların, hakikatlerine hamledilip edilmemesi açısından da üzerinde durulması icap ediyor. Evet,

bazılarının zannettiği gibi bu kıssalar, kat'iyen sembol değildirlere. Bunlar, aynıyla gerçekleşmiş olaylardır ve Kur'an, olduğu gibi hikâye etmektedir.

İkinci olarak; Allah (celle celâluhu) bu vak'aları bize anlatmakla, kıyamete kadar devam edecek olan küllî bir kısım kanunların ucunu göstermektedir. Yani böylesi hâdiseler, Hz. Âdem ile başlamış ve dünyada insanoğlu adına tek bir fert kalıncaya kadar devam eder. Zaten Kur'an'ın kullanmış olduğu malzemeye bakarsak, bunların hiçbir zaman ve mekâna tahsis edilmediğini görürüz.

Zaten evrensel bir kitaptan beklenen de budur. Yalnız Kur'an'a bu gözle bakabilmek için âyetleri hususî bir çerçevede izleyebilmeye ihtiyaç vardır. Hatta diyebiliriz ki Kur'an'dan hakkıyla istifade edebilmenin yegâne şartı da işte budur. Bir diğer husus da, âyetler ister kâfir, ister münafık ya da Yahudi veya Hıristiyan hakkında inmiş olsun, esbab-ı nüzul şunu veya bunu gösterebilir, her fert kendi şahsıyla, çevresiyle, şöyle böyle içinde bulunduğu zaman ya da mekânla bir çeşit aklî, mantıkî, hissî, vicdanî münasebetler tesis ederek her zaman ona muhatap olabilir ve onun tazelerden taze mesajlarını gönlünde duyabilir. Bir diğer ifade ile fert "Ben, sadece peygamber değilim. Ama onun dışında Kur'an bütün emir ve yasakları ile ve altı bin küsur âyeti ile her zaman bana nazil oluyor gibi..." demelidir. Zaten işin ruhu da, esası da bu değil mi? Rica ederim, Allah'ı zaman ve mekânla kayıtlayabilir misiniz? Öyleyse O, kelâm sıfatının tecellîsi olan Kur'an-ı Kerim ile, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuştuğu aynı anda sanki seninle, benimle de konuşmaktadır.. bizden sonra gelecek tüm insanlıkta da. Aslında Kur'an'ın evrenselliği ve zaman üstü olması açısından da bu yaklaşım çok önemlidir. Aksi hâlde fert Kur'an'da zikri geçen bu olaylara gelmiş geçmiş kıssalar nazarıyla bakar, öyle okur ve geçerse, ondan istifade de o nisbette olur."(s. 353-354).

Dikkatli bir gözlemci bu pasajda belâgat ilminin, tefekkürün, esbab-ı nüzûl hakkında değerlendirmenin, Kur'an kıssalarına bakış açısının, Kur'an'ın şümülünün yani kıyamete kadar gelecek nesillere ders verme özelliğinin mükemmel tarzda mezcedildiğini görecektir. Konunun uzmanı, burada kendisini tatmin edecek bütün unsurları bulduğu gibi, sıradan bir okuyucu da yararlanacak birçok taraf bulmaktadır.

Muhterem müellif, Kur'an'ı anlamada önemli bir kaynağı olan Risale-i Nur Külliyyatı'na sık sık açıkça, bazen de zımnî olarak atıfta bulunmaktadır (Meselâ: s. 259, 266, 285 ve 330).

Klasik tefsirlerden istifadesinin yanında yeni açılımlar göstermesine, Vâkıa sûresinde²⁹⁰ yer alan mevâkiinnücûm'a ayırdığı uzun pasajı (s. 101, 117, 140, 143, 147, 212, 214, 237, 318, 323, 351, 358) örnek verebiliriz. Burada tefsir yönünden muhtemel vecihleri güzelce açıklar: Maksadın Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem), diğer peygamberler (aleyhimüsselâm), yıldızlar, Hz. Cibril'in emin sinesine âyetlerin tevdi edilmesi, Kur'an nücumları yani vahiy parçaları, Kur'an âyetlerinden her birinin tam yerli yerinde olması, hatta mü'minlerin pak sinelerinin Kur'an necimlerine mekân olması gibi tefsirlere yer veren sözler nücum misali parlaktır. Konuya başlarken ise, asıl başka bir yöne parmak basmaktadır: *"Ah kalbi kasvet bağlamış insan.! Cenâb-ı Hak ezeli ilmiyle senin bu durumunu biliyor ve sana anlatacağı şeyi yeminle teyit ederek anlatıyor. İnsan bundan utanmalı, hicap etmeli, terlemeli, dudakları titremeli ve bu gibi âyetleri okurken ürpermelidir. Rabbi ona, Kur'an'ın şerefli bir kitap olduğunu söylemek ve kabul ettirmek için tahşidat üstü tahşidatta bulunuyor ve sözlerine büyük bir yeminle başlıyor."* Bu uzun pasaj şöyle sona ermektedir: *"Bütün bu ve bizim bilemediğimiz nice mânâlar içindir ki Cenâb-ı Hak, mevâkiinnücûm'a kasem etmiştir. Ve bu kasemin hakikaten büyük bir kasem ve yemin olduğunu da yine Kendisi bildirmiştir. Biz bilemediğimiz sirlara da en az bildiklerimiz kadar inanıyor ve "Bilseniz, bu çok büyük bir yemindir." ifadesini bütün vicdanımızla tasdik ediyoruz."*(s. 388-398)

Değerli müellifimiz, Kur'an-ı Kerim'in kâfirler ve münafıklar konusunda mü'minleri uyaran âyetlerini yorumlarken de dikkate değer tahliller yapar ve kendilerini bekleyen hilelere, tuzaklara karşı mü'minleri dikkatli olmaya çağırır. *"Kendini ilhada kaptırmuş ve küfür, tabiatının bir derinliği hâline gelmiş inkârcılar ve münafıklar da tıpkı şeytan gibidirler. Yerinde, takiiye ve iğfal mülâhazasıyla "Allah, din ve diyanet" derler, çok defa suret-i haktan görünürler, ama her zaman mü'minlere karşı kin ve nefretle oturur kalkar, her zaman gayzlarını icra yollarını araştırırlar. Düşmanlıklarını tenfize güçleri yetmediği dönemlerde kinlerini ve nefretlerini tebessüm ve yumuşak beyanlarla örtmeye çalışır, demokrat davranırlar. İstedikleri her şeyi yapacak güce ulaştıklarına inanınca da "Hak kuvvettedir.", "Demokrasi bir fantezidir." der ve küfür yobazlığı adına akla hayale gelmedik mesâvii irtikâp ederler. Böylelerine güvenmek, güven duygusuna karşı saygısızlık,*

²⁹⁰ Bkz.: Vâkıa sûresi, 56/75.

bunlardan endişe duymak da Allah'a karşı itimatsızlıktır. Mü'min, muhabbetle herkese açık olma duygusuyla oturup kalkmalı, sırtını dönemeyeceği bu gibilerin şerlerinden de her zaman Allah'a sığınmalıdır.” (s. 404-405)

Bu konudaki tahlillerini sürdürdükten sonra konuyu şöyle bitirir: *“Kendileri yalancı, ikiyüzlü ve takıyyeci olduklarından en masum hareketlerden bile işkillenir, en nezih duygu ve düşünceye dayanan hamle ve hareketleri bile hep aleyhlerinde sanır ve temiz insanları, gönüllerindeki akreplerin mülâhazalarıyla değerlendirirler الْخَائِنُ خَائِفٌ fehvâsmca sineleri hep hıyanetle inip kalkmaktadır ve nabızları da korkuyla atmaktadır. İman ehli için gerçek düşman bunlardır ve mü'minler, kendi üslûplarını korumada kusur etmeden, bunlardan sakınmalıdırlar.” (s. 408)*

Mürtetlerden bahseden şu âyet-i kerimeye getirdiği yorum ise pek enfes tahliller ihtiva eden önemli yerlerdendir. Âyeti sathî olarak okuyan kimse, ilk bakışta mânâyı açık olarak anladığını düşünebilir. Fakat Hocaefendinin tahlillerini okuduktan sonra, âyetin derinlemesine ihtiva ettiği birçok mânâyı ondan öğrendiğini itiraf edecektir. *“İman edip Resûl'ün hak olduğuna şehadet getirdikten ve kendilerine apaçık deliller geldikten sonra inkârcılığa sapan bir kavme Allah nasıl hidayet nasip eder ki? Allah zalimler topluluğunu doğru yola hidayet etmez.”²⁹¹ “İyiye bütün güzellikleri ile görüp kötüyü bütün şenatleriyle müşâhede ettikleri hâlde kötüye, çirkine ve küfre taraftar olan zalimlerin ve inkârcıların yanın da yerlerini alan insanlar, haddini bilmez, inhiraf içinde zalim insanlardır. Bunlar cibilliyetleri bozulmuş, hidayet kabiliyetlerini köreltmış öyle tali'sizlerdir ki, âdet-i sübhaniyesince artık Allah, bu türlü kimselere hidayet nasip etmez, onları asla ve kat'a doğru yola iletmez.. etmez, çünkü bunlar İslâm'ın cazibe-i kudsiyesinden anilmerkez bir hareketle uzaklaşma sürecine girdikleri için, hep uzaklaşmanın gerektirdiği ruh hâleti içinde olacak ve hep ayrıldıkları merkezi suçlayacak, karalayacak ve dolayısıyla da kendi tabii renklerini aşkın şekilde kararacaklardır. Böyle yapmakla güya tanıdıkları ehl-i imanı, onları bilen içlerinden birileri gibi olumsuz şekilde deşifre ederek ilhad ve küfür cephesinin moralini yükseltip onları sevindirecek, mü'minleri de inkisar ve kedere gark edeceklerdir. Ayrıca Allah nezdinde, diğer dinlere nispeten ışığı, vâridâtı ve vaad ettikleri güneşler mesabesinde olan İslâm'dan ayrılmakla, hep arayış içinde olacaklar; ama daha*

²⁹¹ Âl-i İmrân sûresi, 3/86.

parlağını bulamadıklarından dolayı da ömürleri bir bulunmazın arayışında tükenip gidecek, yol ve erkân bilmeyen şaşkın kitlelere de fena bir örnek teşkil edeceklerdir.” (s. 124-125)

Müellifimiz bazen, yanlış anlaşılabilir bir hususa, asıl maksadı bildirmek suretiyle açıklama getirir. Meselâ hakikati tebliğ ve nasihat dinde esastır. Fakat bazıları “*O hâlde öğüt fayda verecekse, sen de nasihat et.*”²⁹² âyetini şöyle anlarlar: “*Defalarca anlattım, ama anlamadılar. Zaten liyakatleri de yok. Demek ki öğütlerim fayda vermiyor. Âyet de fayda verme kaydı ile kayıtlıyor. Öyle ise artık yapılacak şey kalmamıştır.*” Hocaefendi mezkur âyete şu yorumu getirerek, ondan asıl maksadı açıklar, hizmet ve tebliğde sebatın esas olduğunu bildirir: “*Evet, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bilâ kayd u şart tezkir ve ihtar vazîfesiyle muvazzaf bulunduğundan “Va’z u nasihat fayda verirse” şeklindeki şartlı ifade, bir kayıtlama mülâhazasından daha çok, sorumluluğu pekiştirme mânâsını müfiddir. Şöyle ki, faydalı olmak için şerefñüzûl olmuş belîğ ve güçlü bir beyan, bilkuve ve mutlaka faydalı olma konumundadır. Onu dinleyenlerin bilfiil ondan istifade edip etmemeleri ayrı bir mevzudur. Öyleyse burada kelâmın vaz’edilmesi esprisine dayanarak diyebiliriz ki, bu cümleyi “Nasihat et, zira nasihatın faydalı olacağı muhakkaktır.” şeklinde anlamamız gerekir.” (s. 418)*

Hele Müslümanın hayat, çalışma veya dinleme anlayışlarının hem çerçevesini çizen, hem de muhtevasına işaret eden şu âyet-i kerimeye getirdiği yorumu nakletmeden geçemeyiz: “*(O hâlde) bir işten boşalınca, hemen (başka) bir işe koyul.*”²⁹³ *Bu âyet-i kerime, Müslümana önemli bir hareket felsefesi ve bir hayat düsturu sunuyor. Evet, mü’min her zaman hareket hâlinde olmalıdır; çalışırken hareket, dinlenirken de hareket.. bir diğer ifadeyle o, mesaisini öyle tanzim etmelidir ki, hayatında boşluğa hiç yer kalmamalıdır. Gerçi mukteza-i beşeriyet olarak, dinlenmeye ihtiyaç duyduğunda dinlenecektir ama, böyle bir dinlenme de yine aktif dinlenme şeklinde gerçekleşmelidir. Meselâ, dimağı okuma ve yazma ile meşgul olan ve yorulan biri, dinlenirken yan gelip yatabileceği gibi, pekâlâ meşguliyet değiştirerek dinlenebilir; Kur’an okuyabilir, namaz kılabilir, kültür-fizik yapabilir, musahabe ve mülâtafele bulunabilir ve hâkeza. Bunlarla yorulduğunda da döner, tekrar kitabın mütalâasına başlar. Kısaca, sürekli hareket; mesaisini, sürekli*

²⁹² A’lâ sûresi, 87/9.

²⁹³ İnşirâh sûresi, 94/7.

bir meşgaleyi bırakıp diğerine geçme şeklinde sürdürme.. böylece “çalışarak dinlenme, dinlenirken çalışma” metoduyla hareket etme, mü'mince bir davranış olsa gerek.

Bu meseleyi genel hizmet çerçevesinde değerlendirecek olursak, denebilir ki, mü'minler olarak, hemen her zaman ifade edildiği üzere, âdeta cebrî lütüflar cereyanı içinde bulunuyoruz. Öteden beri kabul edilen ve uygulana gelen hizmet üslûbu içinde, istesek de istemesek de, mü'min olmanın gereği, Kur'an'ın bu düsturunun farkına varmadan hayatımıza hep yansındığını görmüşüzdür. Bir zaman Allah'ın rızası peşinde koşan bazı zenginlerimiz, millete ve ülkeye hizmet adına fakir ve istidatlı talebeler için evler tutmuş; daha sonra “vazifemiz bitti” diye ülfet ve ünsiyete takılıp gevşemeye girilebileceği bir anda geniş hizmet daireleri açılmış ve yepyeni, terütaze hizmetlerin en erişilmez zevkleri tadılmıştır. Samimî yüreklerin, “Bu çizgide sürdürülen çalışmalar akamete mi uğrayacak, daha fazla hizmet sahaları yok mu?” endişeleriyle hopladığı bir anda ise, çok daha geniş bir coğrafyada Hak yolunda koşturmanın bütün zevkleri bir defa daha dolu dolu tadılmıştır (...) İşin aslına bakılacak olursa, bir mü'minin bunun dışında bir alternatifi yoktur. Bir kere, Cenâb-ı Hakk'ın mü'minlere ihsan buyurduğu her nimet çok büyüktür. İnsan olmamız bir nimet; sağlık, sıhhat, afiyet ve hele imanla bu nimetleri duymak bambaşka bir nimet; yeme-içme, ebediyeti ve ebedî nimetleri bekleme, her şey ama her şey nimet. Fakat ülfet ve ünsiyetin çocukları olarak, çok defa bunların gerçek kadr ü kıymetlerini bilemiyor ve dolayısıyla da bir türlü şükürlerini eda edemiyoruz. Bütün bu nimetler bir yana, başımızı kaldırıp etrafımıza baktığımızda, pek çok yerde sıcak savaşların cereyan ettiğini ve her gün on binlerce insanın kan ağladığını göreceğiz. Dünyanın her yerinde Müslümanlar zulüm görmekte, Müslüman ülkelerdeki despot idareciler, inanan insanlara ne zulümler yapmakta. Şimdi etrafımızda hâdiseler bütün dehşet ve ürperticiliği ile böyle cereyan ederken, bizim hidayet üzerinde bulunmamız, mükellefiyetlerimizi yerine getirebilecek müsait ortamı bulmamız, inancımızdan dolayı türlü türlü zulüm ve hakaretlere –eskiye ve başka ülkelere nispetle– maruz kalmamamız birer nimet değil midir? Ve bütün bunlar şükür istemez mi? Öyleyse her zaman bir işten diğerine koşmalı (.....) ve hayatında boşluk olmayan bir insan gibi yaşamalıdır.” (s. 424-426)

Bu iktibaslardan anlaşılacağı üzere bu kitap, mü'minlerin hayatlarını faaliyetlerle dolduracak yönlendirmeler ihtiva etmektedir. Zaten Kur'an-ı Kerim'in tefsirinde önemli esaslardan biri de “dinamik tefsir” anlayışı diyebileceğimiz bir anlayıştır ki Seyyid Kutub ve Mevdûdî gibi zatlar tefsirlerinde bu

hususla, vazgeçilmez bir şart nazarıyla bakarlar. Zira Kur'an, hayattan ve faaliyetten uzak bir dini inceleme kitabı değildir. Aksine tatbikat isteyen bir hitaptır, hayat ve hâdiselerle karşılıklı tecavüb hâlinde, hâdiseleri yönlendirerek tedricî tarzda nazil olmuştur.

Bu değerli kitabı tanıtmaya gayesiyle yaptığımız nakilleri artık ister istemez durdurmak zorundayız. Aksi hâlde nerdeyse kitabın tamamını aktarmak gerekecektir. Bu sunuşu bitirmeden şunu da ifade edelim ki müellifimiz, her ne kadar geniş kitlenin anlayabileceği tarzda sade yazmaya çalışsa da, Tefsir Usulü ilminin teknik terimlerini pek kullanmasa da, yine de bir kısım okuyucular bazı yerleri anlamakta zorluk duyacaklardır. Böyle yerlerde okuyucu tekrar daha dikkatli şekilde okumasından istifade edebilir. Yahut bilen birine veya sözlüğe başvurarak bilgi seviyesini yükseltmeye çalışabilir. Yine olmazsa, çeşitli meyvelerle dolu bir bahçeye giren kimse, ihtiyacını giderecek kadar yedikten sonra, "Hepsine ulaşmam şart değil, onlardan da ulaşabilenler yararlanır." diyerek onları erbabına bırakır. "Ve fevka kulli zî ilmin alîm" "Vallahu a'lem."

Muhterem hocamız bu kitabında iddiasızdır. "*Kur'an'ı örneklerle anlatmak ciltler ister. Hâlbuki bizim sunmaya çalıştığımız bu kitapçık, değişik sohbetlerde ve münasebet geldikçe, hem de irticalî ifadenin darlığı, sığılığı içinde sadece birkaç soluktur. Bir de bu soluklar duyguları, düşünceleri itibarıyla en revnaktar hakikatlere dahi renk attırıp solduran birine aitse.*" (s. 31) Fakat biz onun tevazuuna müdahale etme hakkına sahip olmamakla birlikte, bu sözlerini kabul edemeyiz. Hz. Ali'nin (radiyallâhu anh) meşhur sözünde beyan edildiği gibi, aslında her müminin hakkı ve vazifesi olan hususî Kur'an anlayışı yani bir başka tabirle "Kur'an'dan onun idrâkine yansımalar" hususundaki bu muvaffakiyetinden dolayı kendilerine tebriklerimizi sunuyor, sıhhat ve afiyetle dolu nice İslâmî ve ilmî hizmetlere muvaffak olmasını ve keremi bol Rabbimizin, bu eseriyle kendisine büyük mükâfat ve Müslümanlara da geniş istifade ihsan etmesini niyaz ediyoruz.²⁹⁴

²⁹⁴ Fethullah Gülen, *Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar*, s. 9-22

Sonuç

Fethullah Gülen Hocaefendinin çeşitli kitaplarında yaptığımız bu incelemeden sonra onun gerek Kur’ân-ı Hakîm, gerek onun tefsiri hakkında hatırı sayılır miktarda fikirler serdettiğini gördüğümüzü düşünüyorum. Ezcümle:

Vahiy gerçeği konusunu önemli tesbitleri ile akla yaklaştırdığını gördük. Kur’ân’ın sadece mânâsının değil, aynı zamanda lafızlarının da vahiyle belirlendiğine dair orijinal bir izahını öğrendik. Kur’ân’ın tarifi, bilhassa işlevine dair veciz açıklamalarını gördük:

Kur’ân; tekvinî emirlerin beyan ve izahı, teşriî kural ve kaide-lerin de en sağlam ve değişmez kaynağıdır. O, varlık, kâinat ve insanı doğru okuyup değerlendirmede en sağlam kriterleri ihtiva eden öyle muhkem bir kitaptır ki, onun ferdî, ailevî, içtimaî ve terbiyevî çözemeyeceği bir problem yoktur ve bu hususiyetiyle de o, her şeyi sebepleriyle, sonuçlarıyla görüp bilen bir Zât’ın kuşatan ilminden geldiğini haykırmaktadır.²⁹⁵

Müellifimiz Kur’ân’ın, Allah Teâlâ’nın sözü olduğunu on sekiz maddede özetledi. Bunların her biri birer uzun makale veya kitap çapında bilgilerden özetlenmiş, kısa yoldan hedefe götüren komprime hlasalardır. Kur’ân’ın i’cazını, sadece Arap dilinde

²⁹⁵ Fethullah Gülen, “Kur’ân-ı Kerim ve Meali Üzerine”, s. 3.

mütehasıs olanlara göstermeye çalışan klasik i'caz anlatımına mukabil, Arapça bilmeyen muhataplara da açıklaması, özellikle önemlidir ve takdire değer. Tercüme konusuna ihtiyatlı yaklaşırken, ilâhî maksatların kısmen anlaşılmasına yardımcı olan, samimi yapılmış Kur'an meali çalışmalarını makbul bulduğunu gördük.

Daha sonra Kur'an'ın üslubundaki mucizevî anlatım ve onun eşsiz üslubuna dair fikirlerini, Kur'an'ın güzel anlatımına dair tesbitlerini kendi kitaplarından yaptığımız bazı iktibaslardan okuduk. Kur'an'ın Asr-ı Saadet'te olsun, daha sonraki dönemlerde olsun bıraktığı olumlu tesiri de i'caz yönlerinden biri olarak değerlendirdiğini anladık. Kur'an'ın tesirini alabilmek için, okuyanın haiz olması matlup olan tavır ve halleri vurguladığını gördük. Ona göre "öyle kenarından kenarından tutan kimselerin Kur'an-ı Kerim'in nurundan ve feyzinden gerektiği kadar istifade etmeleri düşünülemez."²⁹⁶ Okuyanın bütün gönlü ve hissiyatı ile ona yönelmesi üzerinde ısrar eder.

Sûreler ve âyetler arasında insicam ve bütünlük bulunduğu, sathî bakanların bunu idrâk edemedikleri üzerinde durur. Kur'an'ın konu bütünlüğü özelliğine eğilmek gerçekten önemlidir. Zira Kur'an'ın birbiriyle ilgisiz âyetler, birbirinden kopuk bölümlerden ibaret olduğunu iddia eden gayr-i müslimlerin yanında maalesef bazı Müslümanların da ortaya çıktığını görüyoruz.

Müellifimiz Esbâb-ı Nüzûl'e farklı bir açıdan bakar. Birtakım hadiseler olmasaydı, ilgili âyetler nazil olmazdı, zannını gidermek için, hadise ile nüzûl arasında "iktiran" (bitişme) kavramına yer verir. Cenab-ı Allah zaten indireceği âyeti, bir hikmetten ötürü, muayyen bir hadise ile irtibatlandırmış, o olaya iktiran ettirmiş, bitişirmiştir. Ayrıca esbab-ı nüzûlün şu yönüne dikkat çeker: Esbab-ı nüzûl vak'aları, ekseriya şok tesiri meydana getirecek vak'alardır. Onun içindir ki kolay kolay unutulmaz, böylece ilgili hükümlerin bellenmesine, toplumsal hafızada yer tutmasına hizmet ederler.²⁹⁷

²⁹⁶ Fethullah Gülen, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, s. 17.

²⁹⁷ Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 2*, s. 200.

Kur'ân kıssalarına orijinal bir yaklaşımı vardır. Kıssaların anlatıldığı yerlerdeki esprinin ve ana temanın yakalanmasının çok önemli olduğunu belirtir. "Kur'ân'ın o kıssa ile sunduğu evrensel mesajın kavranması, Kur'ân'ı anlamada âdetâ bir nirengidir. Tabii bu biraz da hâdiselere "zamanüstülük" düşüncesiyle yaklaşılmaya bağlıdır. Zira beşer tarihinde bazı vak'alar birbirinin izdüşümü olarak cereyan etmektedir. Bu mülâhaza ile biz kâh o dönemde, kâh bu dönemde yaşarız. İşte böyle bir yaklaşımın kavranması, mesajı kavrama adına atılan önemli bir adım sayılır."²⁹⁸ Aynı kıssanın farklı sûrelerde anlatımındaki farklı üslupları da, buldukları siyaklara göre değerlendirmek gerektiğini söyler.

Kur'ân-ı Kerim'in başlıca vasıflarını özetleyen, İmam Tirmizî'nin *Sünen*'inde naklettiği çok önemli bir hadis-i şerif vardır. Müellifimiz hadisi sened yönünden incelemekle beraber, asıl muhtevası üzerinde durur. "Kur'ân-ı Kerim'in ruhunu, mâhiyetini, muhteva ve hususiyetlerini ve onun nasıl bir hazine ve cevherler definesi olduğunu bu ölçüde derin ve özlü ifade edebilen en câmi hadistir."²⁹⁹ diye nitelendirdiği bu hadis-i şerifi, müstakil bir risale teşkil edecek hacimde etraflıca şerh etmiştir. Biz ondan ancak kısa iktibaslarla bulunmakla yetindik.

Muhterem Fethullah Gülen'in Kur'ân-ı Hakîm'i anlama ve tefsir etme hususunda yapılmış olan çalışmaları kuş bakışı değerlendirmesini naklettik. Sahabe tefsirine nasıl bir ehemmiyet ve müstesna bir yer verdiğini, bilhassa onları, mükemmel anlamlarını özümseyerek, temsil ve tatbik etmeleriyle âdeta yaşayan Kur'ân mevkiinde bulduğunu gördük. Belli başlı tefsir kitapları hakkında kısa değerlendirmelerini naklettik. Daha sonra "*Nasıl bir Kur'ân tefsiri?*" başlığı altında, onun tefsir hakkındaki bazı fikir ve temennilerine yer verdik. Eski tefsirlerde yeterince ele alınmayan psikolojik tahlillere önemli bir yer verilme ihtiyacı duyduğunu naklettik. Ona göre tefsirler, Kur'ân'ın insan fıtratına hitap etme özelliğini yansıtmaya özen göstermelidir. Daha

²⁹⁸ A.g.e., s. 204.

²⁹⁹ Fethullah Gülen, *Prizma 4*, s. 127-129.

sonraki bölümde Kur'an'daki bazı gaybi haberlerin gerçekleşmesini ele aldığını ve onu, i'cazın bir yönü olarak sunduğunu belirttik. Kur'an-ı Kerim'den bazı âyetler ile modern bilimlerdeki keşifleri irtibatlandıran fennî (bilimsel) tefsir örneklerine uzunca yer verdiğini anlattık. Bu hususta aşırı gidilmemesini hatırlattığını ve gerekli çerçeveyi çizen sağlam ölçüleri koymayı ihmal etmediğini ifade ettik.

Müellifimizin, Kur'an-ı Hâkim'in terbiye metodu üzerinde önemle durduğunu gördük. "Kur'an, her ferdi "mükemmel bir fert" olarak ele almak ister. Zaten fert, mükemmel olmadan sağlam bir aile ve cemiyet düşünmek de mümkün değildir. Kur'an, ferdi yoğurup olgunlaştırarak fıtrata yönlendirir ve onu kâinattaki kanunları anlar hâle getirir. Derken daha sonra onun olgunlaştırıp belli bir kıvama getirdiği bu fertlerden mükemmel aile ve mükemmel bir toplum oluşmaya başlar."³⁰⁰

Fâtiha-yı Şerife Kur'an'ın temel maksatlarının eşsiz bir hülasası ve Müslüman'ın ibadetinin temel metnidir. Bu müstesna önemi sebebiyle değerli müellifimiz onu müstakil bir kitap çapında tefsir etmiş, ayrıntılı bir çalışma yapmaya gayret etmiştir. Tefsiri esnasında bazı orijinal mütalaalar serdetmiş, bu sûrenin hidayet kaynağından bazı yudumlar içirmek suretiyle çağdaş muhatapların ihtiyaç ve beklentilerini tatmin etmeye yönelmiştir. Beşerî eğitim ile ilâhî terbiye arasında mukayeseler yaparak insanlığı ancak Fâtiha sûresinde özetlenen ilâhî terbiyenin mutlu edeceğini açıklamıştır.

Böylece Muhterem Fethullah Gülen'in, Kur'an kültürü ve tefsirine dair, çağdaş ihtiyaçları gidermeye yönelik işlevsel özellikte hatırı sayılır miktardaki çalışmaları hakkında bir nebze bilgi verdiğimizizi umuyoruz. Tevfik Allah'tandır.

³⁰⁰ Fethullah Gülen, *Kur'an'ın Altın İkliminde* s. 549.

Karma İndeks

A

- Abbasi 19, 106
Abdullah İbn Übey İbn Selül 75
Afrika 106
Ahmet bin Salih 87
Ahnes 25
AİDS 113, 114
Âkif 157
Ali İbn el-Medîni 87
Alkame 93
Allâmu'l-Guyûb 78
Alman 60
Arap 24, 60
Arapça 15, 25, 47, 49, 60, 71, 120, 164, 174
Arap yarımadası 24
Ashab-ı Kirâm 91
Asr-ı Saadet 103, 105, 127, 174
astronomi 49, 112, 113, 119, 120, 121

B

- Bediüzzaman 18, 83, 165
Berâ İbn Âzib 56
Beytullah 121
Beyzavî 163

C

- Celal Yıldırım 115
Cibril (a.s.) 58, 167

D

- dâbbetü'l-arz 113
Darvin 135
Darvinistler 135

- deistler 13
Diyanet İşleri 115
DNA 130, 131, 143

E

- Ebû Cehil 25
Ebû Cuhayfe 10
Ebû Hatim er-Râzi 87
Ebû Kuhafe 59
Ebu'l-Âliye 93
Ebû Leheb 107
Ebu'l-Leys es-Semerkindî 93
Ebussuud 163
Ebû Süfyan 25
Ebû Talib 31
Ebû Zür'a 87
Ehl-i Kitap 24, 46
Einstein fiziği 115
El-Câhız 42
Elmalılı 83, 114
el-Musavvir ismi 19
Emevi 106
Endülüs 19
esbab-ı nüzûl 75, 166
Esmâ-i İlähiye 160

F

- Fahrüddîn er-Râzi 93, 120, 163
Fâtîha sûresi 10, 61, 62, 142, 144, 149, 150, 162, 163, 176
fennî tefsir 93, 101, 108, 118
ferdî Kur'ân anlayışı 10
Firavun 80, 102, 137
Fransız 60
Freud 96

G

Gandi 83
 Gazzâlî 110, 111, 165
 göbek bağı 132
 güneş manzumesi 122, 124
 Güneş sistemi 119

H

Habbab b. Eret 105
 hablü'l-metin 58, 86
 Hadramut 105
 Hamlet 80
 Hansâ 25
 Hâris el-A'ver 86, 87
 Hasan el-Basrî 93, 128
 Hazreti Ruh-u Seyyidi'l-Enâm 16
 Hızır 20
 Hindistan 83
 Hz. Âdem (a.s.) 40, 80, 134, 166
 Hz. Âişe (r.anha) 32, 41, 75, 76
 Hz. Ali (r.a.) 10, 86, 162, 171
 Hz. Bilal-i Habeşî (r.a.) 49
 Hz. Davud (a.s.) 103
 Hz. Ebû Bekir (r.a.) 49, 59, 60,
 106
 Hz. Harun (a.s.) 81, 82
 Hz. Hatice (r.anha) 31
 Hz. Hud (a.s.) 45
 Hz. İbrahim (a.s.) 45, 46, 79, 80,
 137, 146
 Hz. İsa (a.s.) 101
 Hz. Lut (a.s.) 45, 80
 Hz. Meryem (a.s.) 46
 Hz. Mesih (a.s.) 113
 Hz. Musa (a.s.) 45, 46, 79, 81, 82,
 83, 102
 Hz. Nuh (a.s.) 45, 79, 165
 Hz. Ömer (r.a.) 49, 106, 153, 154

Hz. Süleyman (a.s.) 103
 Hz. Şuayb (a.s.) 45, 80
 Hz. Yusuf (a.s.) 46
 Hz. Zeyneb (r.anha) 30

I

Irak 93, 153

İ

İbn Abbas 110, 120, 128
 İbn Atiyye 93
 İbn Cerîr et-Taberî 93, 120, 128,
 183
 İbn Kesir 128
 İbn Mes'ûd 109, 120
 İbn Ömer 120, 128
 İbnü'd-Dağinne 59, 60
 İç Asya 106
 İkrime 93, 128
 iktiran 75, 76, 174
 İlâhî kelâm 13
 ilâhî sinyal 14
 İmam Rabbânî 124
 İngiliz 60
 İslâm medeniyeti 19
 İspanyol 60
 İsrailoğulları 46, 81

J

Japon 60

K

Kâbe 48, 121
 kâinat kitabı 18
 kissalar 77, 78, 79, 81, 166
 Koreli 60
 Kur'ân'ın hakemliği 87
 Kur'ân'ın ontolojik mahiyeti 86
 Kur'ân'ın tecellisi 13

Kur'ân kültürü 10, 176

Kur'ân mûsikisi 56

Kuşeyrî 94

L

Lebîd 25

Levh-i Mahfuz 109

M

Makyavelist düşünce 158

mânevî baskı 14

Medine 60, 76, 93, 105

Mekke 24, 59, 60, 93, 102, 105,
106

Mekkeliler 24

Mekke müşrikleri 24

Merâğî 115

Mesruk 93

Mevdûdî 115, 170

Mevlevî 49, 60

M. Hamdi Yazır 38, 93, 114

Mısır Din İşleri Yüksek Meclisi
115

mors alfabeti 14

Muhammed el-Kurazî 93

Muhyiddin İbn Arabî 94

Mücahid 93, 128

Mütekellim-i Ezelî 58

Mütevellî Şa'ravî 115

N

Nâme-i Hümayun 57

Nebiy-yi Ümmî (s.a.s.) 67

NeoDarvinistler 135

Nesefî 163

Newton fiziği 115

O

Osmanlı 19

P

plasenta 132

Prof. Dr. Muhammed Draz 62

R

Râfizilik 87

reseptör 14

RNA 130, 131, 143

Romeo-Julyet 80

Rus 60

S

Sahabe-i Kirâm 91

Said İbn Cübeyr 93

Sa'lebî 93

Samanyolu 122, 123

Samanyolu galaksisi 122

Sâmirî 81

Sartre 96

Selçuklu 19

Seyyid Kutub 80, 93, 115, 170

Sidretü'l-Müntehâ 49

sika 87

solar apex 121

Suyûtî 93, 110

Süleyman Ateş 115

Ş

Şa'bî 87

Şam 105, 153

Şâtıbî 37

Şekspir 80

T

Tabatabâî 115

Tahir İbn Aşur 114

Tavus b. Keysan 93

Tebuk gazvesi 30

tekvinî emirler 17, 18
teşrîî kural ve kaideler 17
Tevrat 76, 81, 102
Tur Dağı 81
Türkiye 83
Türk milleti 81

Ü

Ümmet-i Muhammed 81, 149

V

vahiy alma ameliyesi 14
vahiy telâkkisi 13

varlık kitabı 18
Vega burcu 121
Vega Yıldızı 121
Velid İbn Muğire 107

Y

Yahyâ bin Maîn 87
Yüce Yaratıcı 13

Z

Zât-ı Ecell-i A'lâ 78
Zemahşerî 163
Zeyd b. Eslem 93

Bibliyografya

- Abdürrezzak**, Ebû Bekir Abdürrezzak b. Hemmam (ö. 211/827); *el-Musannef*, I-XI, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1403 h.
- el-Aclûnî**, İsmail İbn Muhammed el-Cerrâhî (ö. 1162/1749); *Keşfü'l-hafâ ve müzîlû'l-ilbâs*, I-II, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1405 h.
- Ahmed İbn Hanbel**, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (ö. 241/855); *el-Müsned*, I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.
- Aliyyülkârî**, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed; *Mirkâtü'l-mefâtîh*, [Tahkik: Sıdkı Muhammed Cemil el-Attar], I-X, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1412/1992.
- Alûsî**, Ebu's-Senâ, Şihâbüddin Mahmud İbn Abdillâh (ö. 1270 /1854); *Rûhu'l-meânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'-i'l-mesânî*, I-XXX, Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- Avad**, İbrahim, *Dâiretu'l-Meârifî'l-İslamiyye el-İstîsrakiyye- Edalil ve Ebatil*, Kahire, 1419/1998.
- Bediüzzaman**, Said Nursî; *Sözler*, Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.
- el-Beyhakî**, Ahmed b. Hüseyin (ö. 458/1066); *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.
- _____, *Şuabü'lîmân*, [Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl], I-IX, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/870); *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı Yayınları, I-VIII, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).
- Camcı**, Selçuk; "Bir Hadis Temelinde Kur'an'a Bakış", *Yeni Ümit*, Ekim-Aralık 2001, Sayı 54.
- el-Cürcânî**, Seyyid Şerîf Ali b. Muhammed el-Curcânî (ö. 816/1413), *et-Ta'rifât*, baskı yeri yok, ts.
- Çelik**, Ömer, *Kur'an'dan Teknolojik Yansımalar*, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul, 2009.
- ed-Dârimî**, Abdullah b. Abdirrahmân (ö. 255/868); *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.
- Draz**, Muhammed, *en-Nebe'u'l-Azim*, Kahire, 1389/1969. [trc.: Prof. Dr. Suat Yıldırım, *En Mühim Mesaj: Kur'an*, Yeni Akademi Yay., İstanbul, 2006].
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/889); *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul (1413/1992).

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ (ö. 307/919); *el-Müsned*, I-XIII, Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaçk, 1404/1984.

Eren, Cüneyt, "*Bilimsel Tefsir Metodolojisi*", *İslami İlimlerde Metodoloji Meselesi*, İSAV – Ensar Yay., İstanbul, 2005.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (ö. 505/1111); *İhyâu ulûmi'd-dîn*, I-IV, Dâru'l-mârifê, Beyrut, tsz.

Gülen, M. Fethullah; *Diriliş Çağrısı*, Nil Yay., İstanbul, 2010.

_____, *Fasıldan Fasla*, 2, Nil Yay., İzmir, 2005.

_____, *Fâtiha Üzerine Mülâhazalar*, Nil Yay., İstanbul, 2008.

_____, *İnancın Gölgesinde 2*, Nil Yay., İstanbul, 2009.

_____, *Kur'an'ın Altın İkliminde*, Nil Yay., İstanbul, 2010

_____, *Kur'an'dan İdrake Yansıyanlar*, Nil Yay., İstanbul, 2010.

_____, *Prizma 3*, Nil Yay., İstanbul, 2009.

_____, *Prizma 4*, Nil Yay., İstanbul, 2010.

_____, *Sohbet-i Cânan*, Nil Yay., İstanbul, 2010.

_____, "Kur'an", *Sızıntı*, Haziran 1989, Sayı 125.

_____, "Kur'an-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 1", *Yeni Ümit*, 1992, Sayı 16.

_____, "Kur'an-ı Kerim ve İlmi Hakikatler 2", *Yeni Ümit*, 1992, Sayı 17.

_____, "Kur'an-ı Kerim ve Meali Üzerine", *Yeni Ümit*, 2005, Sayı 68.

el-Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbûrî (ö. 405/1014); *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-V, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1990.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (ö. 213/828); *es-Sîratü'n-nebevîyye*, I-VI, [Tahkik: Tâhâ Abdurrauf Sa'd], Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dimaşkî (ö. 774/1373); *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

_____, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XIV, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1988.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/887); *es-Sünen*, I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd İbn Menî' ez-Zührî (ö. 230/845); *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-VIII, Daru sâdır, Beyrut, 1960.

- İslam Ansiklopedisi*, Hz. Muhammed maddesi, TDV, İstanbul, 2006.
- Kileci, M. Refii, *Risale-i Nur'da Kur'an Mûcizesi*, İz Yay., İstanbul, 1997.
- el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (ö. 671/1273); *el-Câmi'li ahkâmî'l-Kur'an*, I-XX, Dâru's-ş-ş'a'b, Kahire, 1372 h.
- Kutub, Seyyid (ö. 1966); *et-Tasvirü'l-fennî fi'l-Kur'an* [trc: Kamil M. Çetiner, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, Arslan Yayınları, 1997, İstanbul].
- el-Münâvî, Muhammed el-Med'uv bi Abderraûf (ö. 1031/1622); *Feyzu'l-Kadir şerhu Câmiî's-sağır*, I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyetü'l-kübârâ, Mısır, 1356 h.
- _____, Muhammed Abderraûf, *et-Tevkîf alâ muhimmaâti't-teârîf*, (thk: Muhammed Rıdvan ed-Dâye) Dâru'l-fikri'l-muâsır-Dâru'l-fikr, Beyrut, 1410 h.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (ö. 261/875); *el-Câmiu's-Sahih*, I-III, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).
- Müslim, Abdullah Musaid, *Eseru'l-Kur'ânî'l-Kerim fi'l-Luğati'l-Arabiyye*.
- er-Rafî'i, Mustafa Sadık, *İcazu'l-Kur'an*, Beyrut, 1393/1973.
- er-Râzî, Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (ö. 606/1210); *Mefâtihu'l-gayb*, I-XXXII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1981/1401.
- es-Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505); *el-İtkan fi ulûmi'l-Kur'an*, I-II, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1411/1991.
- et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (ö. 360/971); *el-Mu'cemü'l-ewsat*, [Tahkik: Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi], I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.
- et-Taberî, Muhammed İbn Cerir İbn Yezid İbn Halid (ö. 310/923); *Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.
- Tantavi, Ali, "Nazra ile'l-Kur'ânî'l-Kerim", *el-Va'yu'l-İslami Dergisi*, Sayı 112, [trc.: Suat Yıldırım Yeni Ümit, Ekim 1991, Sayı14].
- Yıldırım, Suat, *Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Yay., İstanbul, 1983.
- _____, *Kur'an-ı Hâkim ve Açıklamalı Meali*, Işık Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Kur'an-ı Kerim ve Fennî Keşifler*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1990.
- _____, *Peygamberimizin Kur'an'ı Tefsiri*, I-II, İstanbul, Işık Yay., 2006.
- _____, *Ta'silu'l-İcazi'l-İlmi, Hey'etu'l-İcazi'l-İlmi fi'l-Kur'an*, Mekke, 1408/1987.

ez-Zerkeşî, Ebû Abdullah, Bedreddin Muhammed İbn Bahadır İbn Abdullah, (ö. 794/1392); *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Daru'l-ma'rife, Beyrut, 1391.

ez-Zürkânî, Muhammed Abdülazim, *Menâhilü'l-irfan fî ulûmi'l- Kur'ân*, I-II, Dâru ihyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1943.